

EDELLÄKÄVIJÄN ROOLISSA

Raine Raitio

KANGASALAN KUNNAN KAAVOITUS 50 VUOTTA

Kirkkoharjun laki oli pitkään yhteisön kokoontumispaikka. Sinne rakennetut näkötorni ja tanssilava pitivät paikan vireänä 1960-luvun alkuun asti. Kuva Suomen Ilmakuva Oy.

EDELLÄKÄVIJÄN ROOLISSA

Raine Raitio
Kangasalan kunnan kaavoitus 50 vuotta

SISÄLLYS

Esilehden kuva:

Keskustan yleiskaavallinen selvitys, 2008. Kari Uotila.

Valokuvat, kartat ja suunnitelmat:

Kangasalan kunnan arkisto ellei erikseen mainita.

Kuvatoimitus:

Raine Raitio ja Markku Lahtinen

Projektiesittelyt:

Markku Lahtinen

© Raine Raitio

Taitto: Markku Lahtinen

Julkaisija: Kangasalan kunta

PL 50 36201 Kangasala

www.kangasala.fi

ISBN 978-951-96325-4-4

Paino:

Kirjapaino Hermes

Tampere

Alkusanat 6

Lukijalle 8

KANGASALAN ASUTUKSEN KEHITTYMINEN ENNEN KAAVOI-
TUSTA 11

Harjun kupeessa on asuttu jo 8 000 vuotta 12

1950-LUKU 16

Kirkonkylä sai oman rakennussuunnitelman 1952 18

Seutusuunnitteluliitosta haettiin apua suunnitteluun 22

Harjun kupeeseen syntyi yhtenäinen nauhataajama 24

Rautatie synnytti uusia taajamia 30

Rakennuslaki toi kunnille lisää päätösvaltaa 32

Projekti: Kirkonseudun rakennussuunnitelma 34

1960-LUKU 36

Lainsäädännön uudistus toi kunnille kaavoitusosoikeuden 38

Projekti: Keskustasuunnitelma 44

Miten sovittaa asutus ja liikenne yhteen? 46

1970-LUKU 52

Kaavoitus alkoi kasasta vanhoja karttoja 54

Ranta-Koivisto toimi koealueena 62

Projekti: Ranta-Koivisto 66

Kasvava nauhataajama 71

Yleiskaava loi pohjan tulevalle kaavasuunnittelulle 77
Projekti: Kangasalan yleiskaava 82
Ruutana sai lopulta oman kaavan 86

1980-LUKU 88
”Kovapäiset suojelijat vastaan kunnan kähmijät”¹ – Vehonien osayleiskaava 90
Uusien asuinalueiden ohella kuntaan haluttiin teollisuutta 100
Projekti: Huutijärvi 108
Yleiskaavoitusta jatkettiin pala kerrallaan 110
Keskustaan alettiin suunnitella uutta kauppakeskusta 112
Kaavoitusosasto sai lisää tehtäviä 116
Kunnan kasvaessa työt lisääntyivät 116
Projekti: Harjunsalo ja isolukontie 118

1990-LUKU 120
Lama kaatoi keskustakorttelin suunnitelman 122
Muuttuvat tarpeet 124
Projekti: Pitkäjärvi 128
Rantaosayleiskaava laadittiin suojelemaan ja ohjaamaan rakentamista 130
Yleiskaavojen merkitys kasvoi 132
Kaavoitusosastosta ympäristöosastoksi 136
Projekti: Rintamamiestaloalueiden kaavamuutokset 142
Miten sovittaa yhteen linnut ja ihmisasutus? 145

2000-LUKU 148
Vuosituhannen vaihde muutti toimintatapoja 150
Kaavoituksen painopiste siirtyi harjun pohjoispuolelle 155
Suinulan kaavoitus on ollut pitkä prosessi 158
Haja-asutusalueiden vetovoima säilynyt vuodesta toiseen 160
Projekti: Latoniitty 162

2010-LUKU 164
Kohti uutta aikaa 166
Projekti: vatialan, suoraman ja keskustan osayleiskaavat 170
Kaavoitus on jatkuva prosessi 172
Projekti: Tallimäki 176
Lähdeluettelo 180
Lähdeviitteet 181

KAAVOITUSTOIMIKUNNAN, KAAVOITUSLAUTAKUNNAN, YMPÄRISTÖLAUTAKUNNAN JA ELINVOIMALAUTAKUNNAN PUHEENJOHTAJAT 1969–2017 187

KANGASALAN KUNNAN KAAVOITUSINSINÖÖRIT JA -ARKKITEHDIT 188

Projekti: Lamminrahka 190

ALKUSANAT

6

Kustaa II Aadolf ehti nuorena miehenä käynnistää Ruotsi-Suomessa aluehallinnon, vaikka viettikin suurimman osan hallitsija-ajastaan sotien Keski-Euroopassa. Samalla 1600-luvulla Suomeen perustettiin uusia kaupunkeja, laadittiin ensimmäiset kaupunkikartat ja sen myötä myös ensimmäiset ruutukaavaan perustuvat asemakaavat. Tästä vierähti kolmesataa vuotta ennen kuin Suomeen säädettiin vuonna 1932 asemakaavalaki, jonka myötä kaupungit saivat itse ohjata fyysistä kasvuaan. Sen jälkeen kehitys olikin nopeampaa, vain neljännesvuosisata myöhemmin säädettiin rakennuslaki, joka antoi kaupungeille kaavoitusoikeuden, ja valtiolle jäi enää valta vahvistaa suunnitelmat. Vuonna 1966 maalaiskunnatkin saivat luvan palkata omat kaavoittajansa. Kangasalan kunnan oma kaavoitustoimen täyttäessä 50 vuotta on aika panna kehityksen kulku muistiin.

Rakennushallitus aloitti Kangasalan maankäytön suunnittelun 1940-luvulla. Kirkonseudun rakennussuunnitelmasta saatiin hyvät raamit kunnan kehittämiseksi, mutta reagointi uusien tarpeiden vaatimiin muutoksiin helpottui vasta, kun kuntaan saatiin oma kaavoittaja. Kaavoitusprosessi, maan hankkiminen, asuntotonttien tuotanto ja teollisuuden tarpeisiin varautuminen edellytti neuvottelua, suunnittelua ja päätösten valmistelua. Yksityiskohtaista kaavoitusta ohjaamaan Kangasalle laadittiin 1970-luvulla yleiskaava. Rantojen käyttöä ja maaseutukylien suunnittelua ohjattiin pian sen jälkeen, samoin soranottoa, jota varten laadittiin eräs maan ensimmäisistä oikeusvaikutteisista yleiskaavoista. Monissa muissakin asioissa Kangasala on kuluneiden vuosikymmenten aikana ollut edelläkävijä ei vain maaseutukuntien joukossa vaan yleisemminkin. Valtuuston vastikään hyväksymä strateginen yleiskaava on tästä erinomainen esimerkki.

Tämä kirja on kunnianosoitusta niille kaukokatseisille päättäjille, jotka näkivät kunnan maankäyttöpolitiikan pitkäjänteisen kehittämisen tarpeelliseksi. Heitä olivat ainakin kunnanjohtaja Jaakko Nurminen ja

kunnanvaltuuston puheenjohtaja Pertti Tulenheimo. Tämä on kunnianosoitusta myös kunnan ensimmäiselle kaavoittajalle. Diplomi-insinööri Markku Teräsmaa oli Kangasalle tullessaan nuori maanmittari. Hänestä kasvoi kaavoituksen uranuurtaja, joka loi kuntaan alan organisaation ja sai maankäytön suunnittelulle sen tarvitseman aseman kunnan hallinnossa ja päätöksenteossa. Hän onnistui vakuuttamaan päättäjät yleispiirteisen suunnittelun tarpeesta samoin kuin suunnitelmien määrätietoisesta ja pitkäjänteisestä toteuttamisesta. Hänen roolinsa oli merkittävä myös valtakunnallisissa kehittämistehtävissä, joihin hänet usein kutsuttiin.

Teräsmaan aikana otettiin tavaksi järjestää kaavoitukseen lyhytaikaisia työpaikkoja maanmittausalan ja arkkitehtuurin opiskelijoille. ”Teräsmaan koulusta” tulikin erinomainen ja käytännön läheinen jatkokoulutuspaikka. Kangasalan perspektiivi antoi kokonais kuvan maankäytön suunnitteluun liittyvistä moninaisista yhteistyökuvioista, mutta se antoi silti riittävän haasteellisia tehtäviä hoidettavaksi. Kangasalla opiskelijat ja vasta valmistuneet yhdyskuntasuunnittelijat pääsevät edelleen laatimaan vastuullisia suunnitelmia ja osoittamaan kyvykkyytensä. Ilman heidän uutta luovaa panostaan Kangasala ei olisi kaavoituksen eturintamassa.

Suunnitelmien laatiminen ja toteuttaminen edellyttää toimivaa organisaatiota ja sujuvia suhteita viranomaisiin. Kunnan organisaatio on viiden vuosikymmenen aikana moninkertaistunut, niin myös kaavoituksen. Markku Teräsmaan ja Raija Rocklinin muodostama voimakas laajentunut kahdeksan hengen tiimiksi, joka tekee jatkuvaa yhteistyötä ympäristönsuojelun, rakennusvalvonnan ja katu- ja vesihuollon suunnittelun kanssa. Kaavoitus on mukana suunnittelemassa elinkeinotoimintoja, hyvinvointi- ja koulupalveluiden verkkoa ja investointien ajoitusta. Sujuva yhteistyö on ollut edellytys kunnan asettamien tavoitteiden saavuttamiseen.

Strategisen maankäytön suunnittelun linjaukset vaikuttavat kuntata-

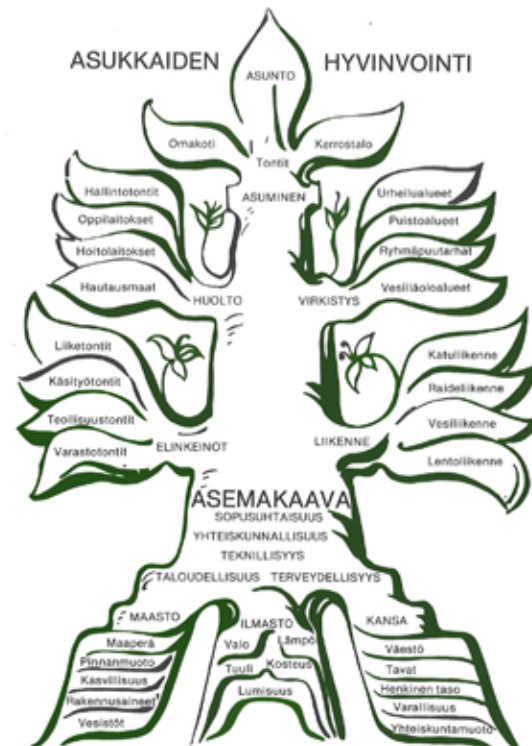
louteen, kuntasuunnitteluun ja elinkeinopolitiikkaan. Toimivan sisäisen organisaation lisäksi kaavoitus on onnistunut luomaan hyvät ja luottamukselliset suhteet myös viranomaisiin, maakuntamuseoon, ELY-keskukseen. Viime aikoina tärkeimmät yhteistyökumppanit ovat olleet Tampereen kaupunkiseutu ja sen kunnat. Kuntien välinen yhteistyö ja menettelytapojen kehittäminen on luonut aivan uuden näkökulman ja yhteisöllisen toimintakulttuurin. Yhdyskuntarakenteen katsominen seututasolta on helpottanut suurten linjojen painotusta myös kunnallisessa päätöksenteossa.

Isolla pensselillä piirtämisen eli yhdyskuntarakenteen hallinnan rinnalla maankäytön suunnittelun tavoite on yksilön sujuvan arjen ja viihtyisän ympäristön muodostaminen. Elinympäristössä tulee olla kunnossa sekä välttämättömät asiat, asunto, lämmitys, kulkuväylät ja vesihuolto, tarpeelliset asiat kuten työpaikka, koulu ja kauppa, mutta myös hyvää oloa tuottavat asiat kuten torit, puistot ja taide. Kaupungin perusasiat on määritelty jo antiikin aikaan, mutta kukin aikakausi soveltaa niitä omien arvojensa ja teknisten ja taloudellisten mahdollisuuksiensa mukaan.

Kiitän tässä omasta ja edeltäjäni puolesta kaikkia niitä tahoja, jotka ovat olleet auttamassa Kangasalan kunnan kaavoitusta hyvän ja toimivan elinympäristön suunnittelussa. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat olleet kuntalaiset, joiden kanssa kaavoitus on pitkään ja vilkkaasti keskustellut yleisötilaisuuksissa ja työpajoissa. Vastakkainasettelusta on pikkuhiljaa päästy yhteistyöhön, jonka päämääränä on kuntalaisten hyvinvointi.

Kiitän lopuksi ja erityisesti historioitsija Raine Raitiota hänen paneutumisestaan Kangasalan kaavoituksen historiaan ja asiantuntevasta urastuksesta sen suurten linjojen löytämiseksi.

Markku Lahtinen
kaavoitusarkkitehti

Otto-I. Meurman esitti 1940-luvulla julkaistussa Asemakaavaopissaan asemakaavan juuret, rungon ja lehdät. Fyysisen ympäristön lähtökohdat tuottavat sopusuhtaisen ja tasapainoisen kokonaisuuden. Näin laadittu asemakaava tuottaa asukkaille hyvinvointia.

LUKIJALLE

8

Kangasalaa pidetään yhtenä Suomen kauneimmista kunnista. Humisevat harjut, hopeiset järvenselät, erikoiset luonnonmuodostelmat, kirkot, kylämaisemat, kesäteatterit, kädentaitajat ja automuseot houkuttelevat matkailijoita Kangasalle. Kunta on tunnettu myös ruokateollisuudestaan (Saarioinen Oy, Linkosuo Oy), urkujen rakennuksesta, kartanoistaan ja näiden kuninkaallisista asukkaista (kuningatar Kaarina Maununtytär) sekä taiteilijoistaan (Jalmari Finne, Einar Ilmoni, Emil Kauppi, Teemu Luoto, Anssi Kasitonni).

Tämän lisäksi Kangasala on myös suosittu asuinkunta. Viimeiset viisikymmentä vuotta ovat olleet Kangasalan historiassa voimakkaan kasvun aikaa. Tähän on vaikuttanut erityisesti Kangasalan sijainti Suomen yhden suurimpiin kasvukeskuksiin kuuluvan Tampereen kyljessä. Kunnan väkiluku on lisääntynyt tänä aikana yli puolella noin neljästätoistatuhannesta yli kolmeenkymmeneen tuhanteen. Kunta on myös pinta-alallisesti laajentunut Kuhmalahden ja Sahalahden kanssa 2000-luvun alkupuolella tehtyjen kuntaliitosten myötä.

Kangasalan alueen maankäytön suunnittelusta ja yhdyskuntarakenteen muotoutumisesta vastaa kunnan kaavoitustoimi. Käytännössä työ tapahtuu pääosin laatimalla yleis- ja asemakaavoja, korttelisuunnitelmia, maisemanhoitosuunnitelmia yms.

Kunnan kaavoitustoimen historia alkoi jo 50 vuotta sitten, vuonna 1966, jolloin kuntaan palkattiin oma kaavoitusinsinööri. Kangasala oli edelläkävijä maaseutukuntien joukossa, sillä vain Helsingin maalaiskunta eli nykyinen Vantaa ehti palkata kaavoittajan hetkeä aiemmin.

Ennen 2000-luvun alkupuolella tapahtunutta organisaation uudistusta kaavoitus muodosti kuntaorganisaatiossa oman erillisen osastonsa. Kaavoituksen yhteydessä toimivat varsinaisen kaavoitustoimiston lisäksi mittaus- ja kiinteistötoimi, rakennusvalvonta ja ympäristönsuojelu sekä pienen hetken toiminnan alkuvaiheessa myös kuntasuunnittelu. Nykyisin nämä toiminnot, kaavoitus mukaan lukien, ovat osa kunnan teknistä

keskusta, johon on yhdistetty myös kunnan entinen rakennusosasto. Tämän kirjan pääpaino on kaavoituksessa.

Kaavoitus on hidasta, ja se suuntautuu aina tulevaisuuteen, joskus jopa vuosikymmenien päähän. Tämän vuoksi 2000-luvun alkupuolen kaavasunnittelun ja siihen liittyvien muiden tapahtumien käsittely on vielä tässä vaiheessa hankalaa. Tästä johtuen kaavoituksen historiaa on viime vuosien osalta käsitelty tässä kirjassa lähinnä luettelonomaisesti. Ajallisesti kirjan pääpaino on ensimmäisessä kolmessakymmenessä vuodessa, sillä ensimmäiset vuodet ja vuosikymmenet olivat uraauurtavaa aikaa Kangasalan ja yleensä maalaiskuntien omaehtoisessa kaavoituksessa.

Tämä kirja etsii vastausta kysymyksiin: Miten kunnan kaavoitustoimi lähti käyntiin, miten käytännön töitä on hoidettu ja millaisiin vaikeuksiin kaavoitus on vuosien varrella törmännyt.

Kirja sisältää asiakirjoista löytyvän tiedon lisäksi myös omakohtaista, kokemuksellista muistitietoa, sillä sain olla lähes yhtäjaksoisesti yli 20 vuotta Kangasalan kunnan kaavoitusosastoon kuuluneen mittaus- ja kiinteistötoimen palveluksessa vuosina 1974–1997. Tämä ajanjakso kattaa myös ajan, jolloin Kangasalan väkiluku ja sen myötä kaavoitus- ja mittaustoimi kasvoivat voimakkaasti. Samaan aikaan myös työmenetelmät kehittivät merkittävästi. Siirryttiin laskutikuista, mittanauhoista, vesiväreistä ja tussipiirtimistä tietokoneisiin ja digitaaliseen mittaamiseen, piirtämiseen ja kaavasunnitteluun sekä paikantamiseen satelliittien välityksellä. Digitalisoitumisen myötä asiakaspalvelussa on siirrytty henkilökohtaisen kunnanvirastolla asioinnin sijaan paljolti palveluun internetin kautta.

Parinkymmen vuoden poissaolon jälkeen olen saanut jälleen mahdollisuuden perehtyä osaston toimintaan, nyt historian näkökulmasta. Pitkä poissaolo on tuonut tarvittavaa etäisyyttä työn tekemiseen. Työtä on helpottanut aiempi kokemus ja vanhat työkaverit, joiden laajaan tie-

tämykseen olen saanut ongelmakohdissa tukeutua.

Kirja perustuu pääosin Kangasalan kunnan kaavoitustoimiston laatimien kaavojen lisäksi myös kunnan eri luottamuselinten tuottamiin asiakirjoihin. Kirjan lähdeaineiston muodostavat kunnanvaltuuston, kunnanhallituksen, kaavoitustoimikunnan, kaavoituslautakunnan ja ympäristölautakunnan pöytäkirjat liitteineen sekä erilaiset kaavaselostukset, selvitykset ja suunnitelmat. Lisäksi lähteenä on käytetty alan kirjallisuutta, sanomalehtikirjoituksia ja haastatteluja. Käytetyistä lähteistä on luettelo kirjan lopussa.

Vaikka kirjoittaja vastaakin yksin tekstistään ja historiallisen lähdeaineiston perusteella tekemistään tulkinnoista, niin kirjan tekeminen on aina myös kollektiivinen prosessi.

Tämän kirjan aineiston kokoamisessa ovat auttaneet useat eri henkilöt. Haluan lausua kiitokset saamastani avusta kaavoituksen henkilökunnalle sekä kaikille haastatetuille ja tietoja etsineille. Lisäksi haluan erityisesti kiittää asiakirjahallinnon suunnittelija Jaana Virolaista, kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaata ja kaavoitusarkkitehti Markku Lähistä hyvin sujuneesta yhteistyöstä.

Tampereella 5.6.2017

Raine Raitio

”Asuminen” eksistentiaalisessa merkityksessä on arkkitehtuurin tarkoitus. Ihminen asuu, kun hän voi määrittää asemansa jossakin ympäristössä ja kykenee samastumaan siihen, toisin sanoen kun hän kokee ympäristön mielekkääksi... Genius loci eli ”paikan henki” on ammoisista ajoista asti tunnustettu konkreettiseksi todellisuudeksi, joka ihmisen on kohdattava ja jonka kanssa hänen on tultava toimeen jokapäiväisessä elämässään. Arkkitehtuuri on genius locin visuaalistamista – ja arkkitehdin tehtävä on luoda merkityksellisiä paikkoja, auttaa ihmistä asumaan.¹*

Reima Pietilä

* Genius loci on ilmapiiri; se tarkoittaa jonkin paikan herättämiä mielleyhtymiä tai paikan luonnetta.

Kangasala rajoittuu lännessä Tampereen kaupunkiin ja Lempäälän kuntaan, pohjoisessa Oriveden kaupunkiin, idässä Kuhmoisten kuntaan ja etelässä Valkeakosken kaupunkiin ja Pälkäneen kuntaan. Kunta sijaitsee hyvien liikenneyhteyksin varrella ja sen keskustasta on matkaa Tampereelle 18 km, Hämeenlinnaan 65 km ja Helsinkiin 170 km.

KANGASALAN ASUTUKSEN KEHITTYMINEN ENNEN KAAVOITUSTA

HARJUN KUPEESSA ON ASUTTU JO 8 000 VUOTTA

Kangasala sijaitsee Pirkanmaalla aivan Tampereen naapurina kuuluen Tampereen keskusseutuun¹ yhdessä Lempäälän, Pirkkalan, Nokian ja Ylöjärven kuntien kanssa.

Kangasalan maiseman selkäranka muodostuu kaakko–luode suunnaisena kulkevasta ympäristöstään noin 20–50 metriä kohoavasta harjujonosta, joka on osa Lammilta alkavaa ja Pälkäneen, Kangasalan, Tampereen ja Ylöjärven kautta Hämeenkyröön ja Kankaanpäähän saakka jatkuvaa harjujonoa. Sekä pituudeltaan että korkeussuhteiltaan harjujono on Suomen merkittävimpiä. Korkeimmillaan tämä harjujono on Pälkäneen, Kangasalan ja Tampereen alueella.

Harjumuodostelmaan kuuluvat Vehoniemenharju, Keisarinharju, Kuohunharju ja Kirkkoharju. Harjualue leviää eteläosassaan Vehoniemen kylän kohdalla laajemmaksi vyöhykkeeksi, jonka keskiosassa on voimakas lukkovyöhyke².

Kangasalan vanhimmat kylät ja laajimmat viljelyalueet sijaitsevat ilmaston ja maaperän kannalta suotuisilla alueilla järvien rannoilla harjujakson eteläpuolella. Harjujakson pohjoispuoleisen Kangasalan maisema on enemmän keskisuomalaistyyppinen laajoine metsineen, pienine järvineen ja kallioisine mäkineen.

Kunta on Pirkanmaan runsasjärvisimpiä alueita, sillä noin neljäsosa sen pinta-alasta on vettä. Kuntaa halkoo kolme isoa järveä Vesijärvi, Roine ja Längelmävesi ja yli hehtaarin kokoisia järviä on kunnan alueella noin 150 kpl.³

Kangasala on syntynyt liikennereittien solmukohtaan

Kangasalan asutus on syntynyt liikennereittien solmukohtaan hyville eränkäynti- ja viljelymaille. Asuinpaikkojen valinnassa ovat entisaikaan ratkaisevaa osaa esittäneet hyvät pyynti- ja kalastuspaikat sekä vesireitit ja näiden keskellä harjut luonnollisina helpokulkuisina reitteinä.

Suurin osa Kangasalan historiasta on aikakautta, josta ei ole kirjoitet-

tuja lähteitä. Keisarinharjun pohjoispäähän, vesireittien ja harjujen leik-kauspisteeseen, syntyi jo kivikaudella noin 8 000 vuotta sitten asutusta, joka jatkui aina ajanlaskumme alkuvuosiin saakka. Keisarinharjun Huutijärven puoleinen pää muodosti tuolloin niemenkärjen, jonka päässä virtasi vuolas Sarsankoski.

Sarsan esihistoriallinen asuinalue on kivi- ja pronssikaudelle ajoittuva merkittävä läpikulku- ja pysähdyspaikka, joka oli useita vuosituhsia käytössä. Paikka on koko läntisen Suomen pitkäikäisin esihistoriallinen asuinalue.

Sarsan toimeentulon perusta oli vielä pronssikaudellakin metsästys ja kalastus. Tärkeimmät saaliseläimet olivat hauki ja hirvi. Elämä muuttui todennäköisesti vasta rautakaudella, jolloin asutus siirtyi läheisten harjujen kupeeseen maanviljelyyn paremmin soveltuville alueille. Asutuksen siirryttyä muualle Sarsanuoma jäi nautinta-alueeksi, jossa ympäristön asukkailla oli ainakin keskiajalla koskiosuuksia. Virta kuivui maankohomisen seurauksena syntyneen luonnonmullistuksen yhteydessä vuonna 1604.

Liikenneolot ovat vaikuttaneet myös Kangasalan myöhempään kasvuun. Tekniikan nousun ja rautatieliikenteen tuleminen myötä asutusta alkoi syntyä myös Kangasalan halki kulkevan rautatien varteen. Toisen maailmansodan jälkeen, auton tultua jokamiehen kulkuvälineeksi, kehittyi vanhasta maanviljelyspitäjästä vähitellen kaupunkimaisesti asuttu ja asukasluvultaan yksi Suomen suurimmista maalaiskunnista.

Harjun kupeesta kohti Keski-Suomea

Ajanlaskumme alkuaikoina asutus siirtyi vähitellen Kangasalan sydänalueeksi kutsutulle seudulle Tampereen Messukylästä Pälkäneelle jottavan harjualueen kupeeseen Längelmäveden, Roineen ja Vesijärven väliselle kannakselle.

Kangasalan kylät muodostuivat keskiajan kuluessa vapaan uudisrai-

vauksen myötä siten, että kukin perhe rakensi talonsa ja raivasi itselleen peltoa talonsa ympäristöön voimiensa mukaan. Kangasalan vanhimpia kyliä ovat Herttua, Vääksy, Kerppola, Jokioinen, Tiihala ja Liuksiala.

Sydänalueelta asutus levisi kohti pohjoista ja koillista. Peltoviljelyalueelta lähti hyviä vesireittejä, joita pitkin saattoi kulkea eräretkille. Kangasalalaiset kävivät eräretkillään Längelmäveden ympäristön lisäksi Keski-Suomessa saakka. Vähitellen kulkureittien varrelle syntyi myös kiinteää asutusta läheisten rantojen tarjotessa hyvät mahdollisuudet peltoviljelyyn. Yhtenäiset metsäalueet saivat vähitellen väistyä liikenneväylien varrelle syntyneen kulttuurimaiseman tieltä. Tähän lähinnä keskiajalla tapahtuneeseen muuttoliikkeeseen perustuu pääosa nykyisistä Längelmäveden seudun ja Kangasalan haja-asutusalueiden kylistä.

Kangasalan seurakunta muotoutui todennäköisesti 1300-luvulla. Alkuaan se käsitti lähes koko Längelmäveden ympäristön. Ensimmäisenä Kangasalasta erosi Orivesi myöhempien kappeliseurakuntineen 1500-luvulla. Nyt jo takaisin liittynyt Kuhmalahti oli viimeinen, vuonna 1910 Kangasalasta eronnut seurakunta.

Toimeentulo saatiin vuosisatoja maataloudesta

Keskiajan lopulta 1800-luvun lopulle saakka Kangasalaa voidaan nimittää itsenäisten talonpoikien Kangasalaksi. Perinteisestä maataloudesta toimeentulonsa saaneen Kangasalan talouselämä alkoi kehittyä 1800-luvun puolivälissä, kun kuntaan perustettiin urkurakentamo ja Vääksyn kartanoon konepaja. Urkurakentamosta kehittyi 1900-luvulla pitäjän huomattavin teollisuuslaitos ja pohjoismaiden suurin tehdas alallaan.

Kangasalta puuttuivat kuitenkin teollistumisen vaatimat erityisedellytykset, jotka olivat muun muassa Nokialla, Valkeakoskella ja Tampereella. Raaka-aineiden kuljetus ei ollut 1800-luvulla kannattavaa. Lisäksi energian saanti vaati yleensä koskivoimaa, jota Kangasalla ei ollut. Poikkeuksen tekee urkutehdas, joka ei ollut riippuvainen kummastakaan

edellä mainitusta tekijästä. Tehdas oli merkittävin Kangasalan tuolloisista yrityksistä ja paikkakunnan varsinainen tavaramerkki, jopa ehkä tunnetumpi kuin Kangasalan luonnonkauneus.

1800-luvun loppupuolen maatalouden uudenaikaistumisessa oli Kangasalan kartanoilla ja suurtiloilla tärkeä asema. Aluksi Kangasalle syntyi vain pääasiassa maatalouteen läheisesti liittyvää teollisuutta. Perustettiin joukko meijereitä, myllyjä ja sahoja. Hyvät liikenneolot ovat tarjonneet myöhemmin muullekin pienteollisuudelle hyvät toimintaedellytykset.

VETOVOIMAINEN KUNTA

Suosittu matkailukohde

Viljelymaisema oli 1800-luvulla avoin ja peltojen keskellä sijaitsevat taloryhmät näkyivät pitkienkin matkojen päähän. Myös teiden varsilla sijainneet harjumaismat olivat avoimia ja niiltä saattoi helposti ihailla näkymiä. Kangasala olikin 1800-luvulla yksi Suomen merkittävimmistä matkailupitäjistä.

Kangasalan maisemat innoittivat monia matkailijoita, joihin kuului useita tunnettuja runoilijoita, taidemaalareita ja valokuvaajia⁴. Osittain näiden taiteilijoiden ansiosta Kangasalaa pidetään yhä yleisesti yhtenä Suomen kauneimmista kunnista.

Runsasjärvisestä ja hyvien kulkuyhteyksien päässä sijaitsevasta Kangasalasta muodostui samalla myös Hämeen ensimmäisiä lomanviettopaikkoja. Ensimmäiset kesäasunnot Kangasalle rakennettiin jo 1800- ja 1900-luvun vaihteen tienoilla. Nykyisin paikkakunta on yksi Pirkanmaan merkittävimmistä lomanviettokunnista, jossa on yli 4 600 loma-asuntoa⁵.

Kurkunleikkaajien kunta

Kangasala säilyi pitkään maatalousvaltaisena kuntana. 1800- ja 1900-lu-

vun vaihteessa noin kaksi kolmasosaa kangasalalaisista sai vielä toimeentulonsa maataloudesta. Maaseutuväestön väheneminen alkoi 1950-luvulla ja oli jo silmiinpistävää 1960-luvulla.

Toisen maailmansodan jälkeinen taloudellinen kehitys on johtanut monilla aloilla erikoistumiseen. Kangasalan erityisosaamisalueeksi muodostui puutarha- ja kasvihuoneviljely. Vuonna 1970 sijaitsi lähes puolet Pirkanmaan kasvihuoneviljelmistä Kangasalla. Kaikkiaan kunnassa toimi tuolloin 35 ammattipuutarhuria.

Joukossa oli myös Suomen merkittävimpiä tuottajia. Vääksyn kartano oli tuolloin Suomen suurin kurkunviljelijä, ja Lentolassa oli Ensio Mattilalla maamme suurin kasvihuone. Markkinointia edistettiin muun muassa vuonna 1970 järjestetyillä kurkunleikkaus- ja kukkaiskarnevaaleilla. Myöhemmin, kilpailun kiristytessä moni puutarhatuottaja on siirtynyt viljelemään kukkia.

Liikennereittien varrelle

Kangasalan rakentaminen on seurannut liikkumisen kehittymistä. Kivikaudella asutettiin vesistöjen varret, sitten kuiville harjuille muotoutuneiden teiden reunit ja myöhemmin rautateiden varret ja asfalttiteiden liepeet. Kangasalan keskustaajaman rakenne perustuu historiallisesti merkittävän vanhan harjuja pitkin kulkeneen kulkureitin varrelle otollisille maanviljelysalueille syntyneeseen kyläasutukseen.

Historiallisesti ja alueellisesti merkittävin Kangasalan taajamista on kirkonkylä, joka toimii myös kuntakeskuksena. Nauhataajaman muut keskukset Vatiala, Suorama, Lentola ja Huutijärvi ovat luonteeltaan lähinnä asumalähiöitä. Näistä Huutijärven asutus on vanhinta. Suorama ja Vatiala on pääosin rakennettu 1950–1970-luvulla.

Merkittävä liikennehanke oli Tampereen–Haapamäen-radan valmistuminen 1880-luvulla. Rata synnytti asutusta radan läheisyyteen Vatialaan sekä nauhataajaman pohjoispuolelle Kangasalan asemalle ja Suinulaan.

Myöhemmin sotien jälkeen asutusta syntyi myös Ruutanaan. Liikenne näistä kunnan pääkeskuksista irrallaan sijaitsevista taajamista on suuntautunut pääasiassa Tampereelle.

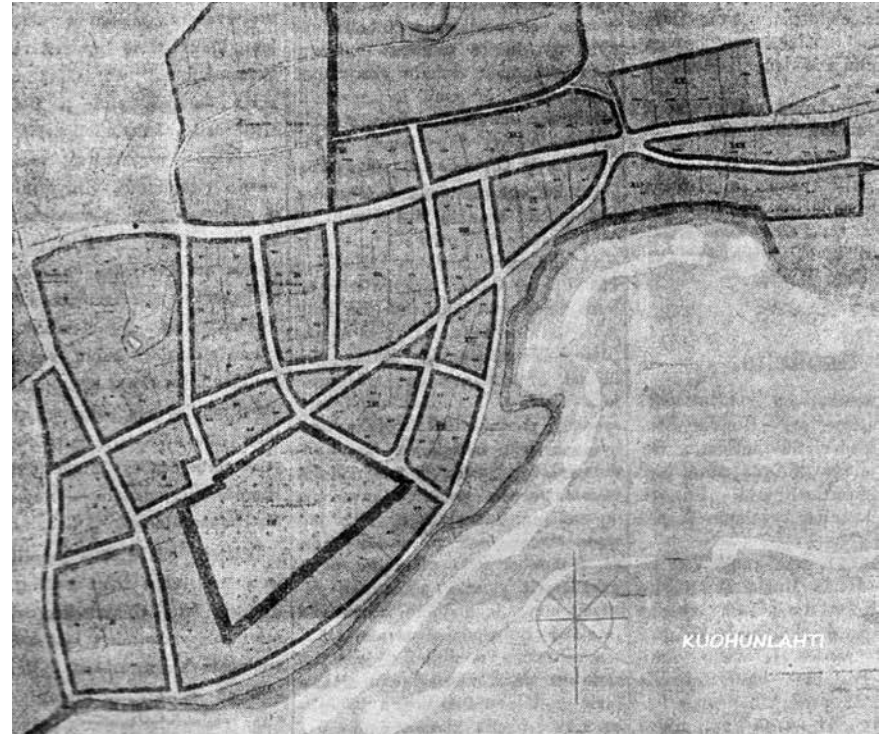
Kunnan väestö alkoi kasvaa voimakkaasti vasta sotien jälkeen. Toinen maailmansota toi Kangasalle lähes 2 000 karjalaista, etupäässä kivennapalaisia, jotka saivat sotien jälkeen Kangasalta uuden kodin. 1950-luvulta lähtien asutuksen kehitykseen on vaikuttanut yleisestä yhteiskuntarakenteen muutoksesta johtuva haja-asutusalueiden väestön muuttoliike taajamiin ja kaupunkeihin. Tämä liikehdintä on tuonut Kangasalle runsaasti uusia asukkaita.

Paikkakunnan hyvä sijainti vetää uusia asukkaita puoleensa edelleen magneetin tavoin. Yli 30 000 asukkaan Kangasala on ollut jo pitkään haluttu asuin- ja työssäkäyntikunta, ja kunnan houkuttelevuus näyttää vain jatkuvan. Nykyisin Kangasala on monille Tampereelta muuttaville luonnollinen suunta etsiä uutta asuinpaikkaa⁶. Tampereen seutukunnan vetovoimaisuus on osaltaan edesauttanut Kangasalan kasvua yhdeksi Suomen suurimmista maalaiskunnista.

Muuttoliikkeen synnyttämä suurin näkyvä muutos Kangasalan maisemassa on tapahtunut nykyisen Tampereen rajalta alkavan ja Huutijärvelle jatkuvan nauhataajaman alueella. Alkuaan paikoitellen synkkä metsätaival on vaihtunut tiiviiksi asutukseksi.⁷

Laajalti tunnetun Kangasalan vahvuutena on luonnonläheisyyden lisäksi paikkakunnan hyvä sijainti. Kangasalan nauhamainen keskustaajama muodostaa elimellisen jatkon Tampereen asutukselle. Muuttoliike on pitänyt väestörakenteen tasapainoisena ja rakennustoiminnan vilkkaana.

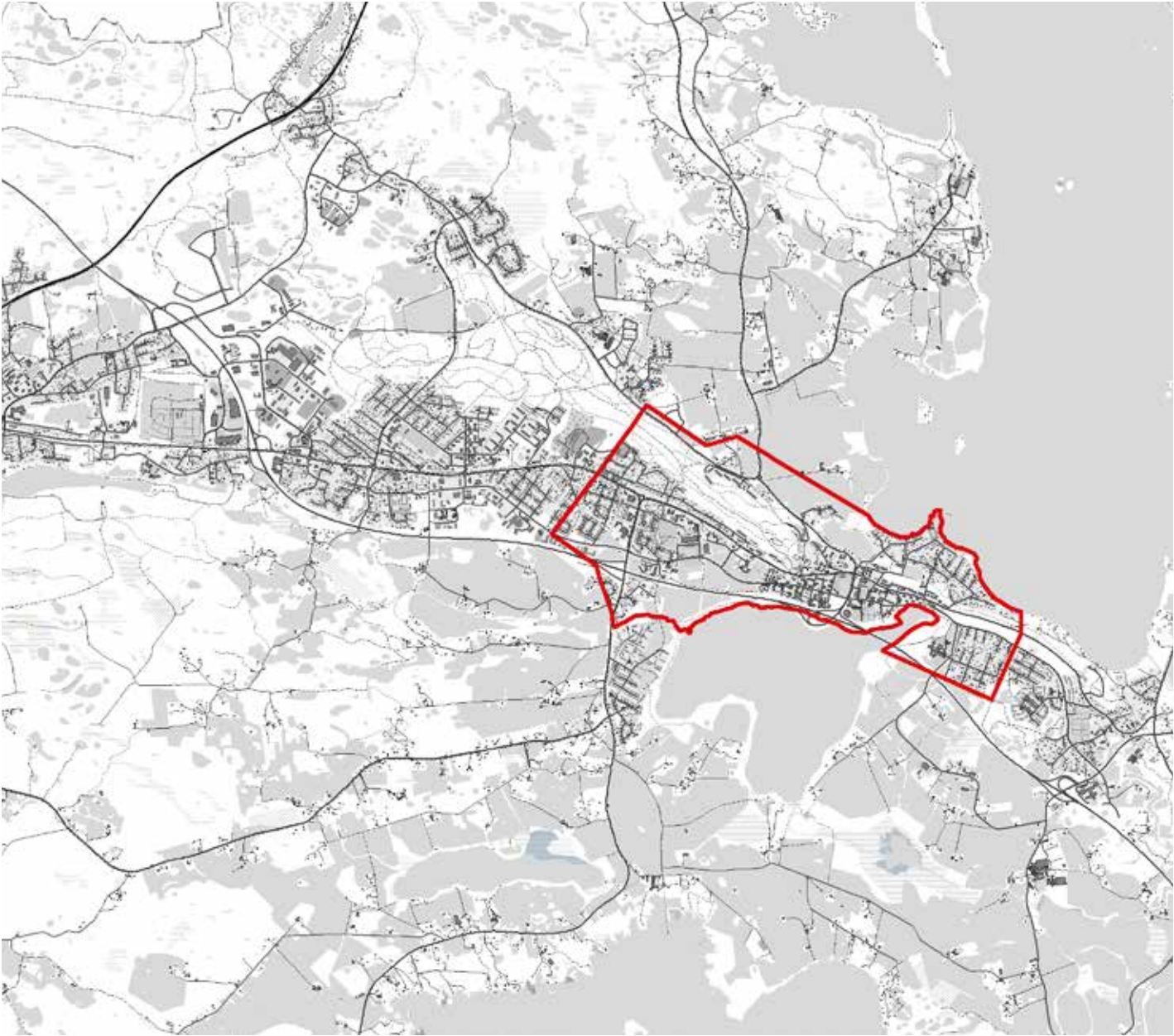
Kangasalaa voidaan luonnehtia asutuksensa ja rakenteensa vuosiksi kaupunkimaiseksi kunnaksi. Kaupunkimaisesti asutun keskustaajaman lisäksi kunta tarjoaa nauhataajaman ja radanvarsitaajamien lisäksi edelleen myös maaseutumaisuutta, luonnonkauneutta sekä hyvät retkeily-, liikunta- ja ulkoilumahdollisuudet.

Vanha lehtileike kertoo, että arkkitehti Birger Federley on tehnyt 1920-luvulla asemakaavasuunnitelman kirkonkylään Kirkko-Aakkulan maille, jonne on osoitettu yli sata uutta tonttia. Lisäksi kaavassa on osoitettu puisto Pikkuharjuun ja Kirkkojärven rantaan polku kuntalaisia varten. Ei ole selvillä, kuinka suunnitelma on vaikuttanut rakentamiseen 1930-luvulla.

1950-LUKU

Kangasalan ensimmäinen kaava, rakennussuunnitelma, joka laadittiin rakennushallituksessa, valmistui 1952. Samaan aikaan olympiasoihtu kuljetettiin Kangasalan halki. Kirkonkylään valmistuivat ensimmäiset kiviset asuinkerrostalot: KOP:n kiinteistö ja Tapulinmäen kerrostalot. Tampereen liikennealueen seutusuunnitteluliitto laati yleissuunnitelmia maankäytöstä nauhataajaman alueella. Jälleenrakennuskauden omakotirakentamisen vilkkain kausi päättyi. Nauhataajama alkoi muodostua. Uusi rakennuslaki tuli voimaan 1959 tuoden mukanaan maalaiskuntia koskevan rakennuskaavan.

KIRKONKYLÄ SAI OMAN RAKENNUSSUUNNITELMAN 1952

Hämeen läänin maanmittauskonttori antoi helmikuussa 1938 insinööri K. A. Linkamolle tehtäväksi suorittaa tarpeelliset mittaukset Kangasalan kirkonkylän taajaman alueen rakennussuunnitelmaa varten. Alue koostui usean kylän Herttulan, Tarpilan, Rekiälän, Pikkolan, Sorolan, Koiviston ja Tursolan maista, ollen yhteensä 385 hehtaaria. Tarvittavat mittaukset tehtiin kesällä 1939, mutta sota viivytti kartoitustöitä, ja ne saatiin päätökseen vasta vuoden 1944 lopulla. Huhtikuussa 1945 kartat olivat nähtävänä, ja kun muutoksia ei tarvinnut tehdä, päästiin laatimaan rakennussuunnitelmaa.

Suunnitelma säilytti puistomaisuuden

Jo saman vuoden elokuussa arkkitehti Salme Setälä selosti kangasalaisille kaavasuunnitelmiaan kertoen säilyttävänsä mahdollisimman paljon entisellään. Keväällä 1947 rakennussuunnitelmaehdotus oli valmis ja kuntalaisten arvioitavissa. Pääosaltaan suunnitelmaan oltiin tyytyväisiä. Muutamien vähäisten huomautusten lisäksi esiin nousi pari muita merkittävämpää kysymystä.

Toinen näistä kysymyksistä koski rakennusoikeutta. Ehdotuksessa, kuten 28.5.1952 hyväksytyssä rakennussuunnitelmassakin, oli tavoitteena säilyttää alueen puistomaisuus. Kaikkiin asuintontteihin oli merkitty myös puutarha ja rakennusten etäisyydet tiehen ja toisiin rakennuksiin haluttiin riittäviksi. Asuintalojen tuli olla kaavan mukaan korkeintaan kaksikerroksisia. Kunta ottikin vastineessa kantaa juuri tähän ja siihen, ettei kaava ottanut riittävästi huomioon kunnallisteknisiä tarpeita kuten vesi- ja viemäriverkostoa ja puhdistuslaitosta.

Toinen vaikeammaksi osoittautunut kysymys oli Tampereelta Hämeenlinnaan johtaneen tien muuttaminen pikatieksi ja sen tuleva linjaus. Suunnitelmassa esitettiin kolmea uutta tietä, joista uusi pikatie olisi alkanut Pikonkankaan tonttialueen rajasta ja kulkenut Pikkolan, Rekiälän ja Tarpilan peltojen läpi kirkolle. Sieltä se olisi läntisen hau-

tausmaan pohjoispuolelta jatkunut Kuohunlahden pohjoisrannan kautta Huutijärvelle. Tampereentien ja pikatien välissä ja pikatien eteläpuolella olleita asukkaita palvelemaan esitettiin rakennettavaksi kaksi samansuuntaista tietä. Ainoastaan näiltä teiltä, joita Setälä nimitti Finnentiekseksi ja Tarpilantieksi, olisi ollut päästy pikatielle.

Esitys sai päättäjät ottamaan kantaa puolesta ja vastaan. Kunnallislautakunta piti ehdotusta hankalana ja halusi pikatien alkavan 3,5 kilometriä keskustasta Tampereelle päin sekä tehtäväksi enemmän liittyviä. Aarne Salokankaan mielestä tien tuli alkaa Suoraman Nikkilästä ja suuntautua Kirkkojärven eteläpuolitse Tiihalan tienhaaraan, Veikko Ikonen taas piti tieratkaisua onnistuneena. Jotkut esittivät tien ohjaamista 100–200 metriä suunniteltua etelämpää, hautausmaan eteläpuolelta, josta se sittemmin tuli kulkemaan.

Rakennussuunnitelma oli kirkonkylän kehityksen kannalta tärkeä asiakirja. Sen valmistuminen vei alueen tontinlunastuskysymyksen uuteen vaiheeseen, sijaitsivathan useat kirkonkylän omakotitaloista vuokraamalla. Ja juuri tontinlunastushankkeistahan rakennuskielto ja rakennussuunnitelmakin olivat alkunsa saaneet.

Kirkonkylä oli täynnä vuokratontteja. Vuosina 1954–1956 kunta myi tonttejaan vapaaehtoisin kaupoin vuoden 1938 hinnoilla. Vuonna 1958 saatiin vielä uusi asetus, jonka mukaan lunastus saattoi tapahtua joko vapaaehtoisin kaupoin tai valtion välityksellä. Molemmissa tapauksissa, jos lunastusmenettely oli lain ehtojen mukainen, valtio antoi rahoitusapua. Kansallis-Osake-Pankki myi tonttinsa tämän asetuksen mukaisesti. Pian tonttien myynnin jälkeen osa niistä tarjottiin jälleen kunnan ostettavaksi. Seurauksena oli, että monenkirjavaksi muuttuneet maanomistusolot vaikeuttivat myöhempiä kaavasuunnitelmia.

Rakennuskaavassa haluttiin säilyttää mahdollisimman hyvin Kangasalan kirkonkylän puistomainen luonne. Siinä onnistuttiin vain osittain, vaikka Kangasalan kirkonkylä voittikin Pirkanmaan kirkonkyläliiton viih-

Kuohunlahti, Pikkuharju ja urheilukenttä
1960-luvulla. Kuva Suomen Ilmakuva

Vuosina 1953–1958 nousivat Tapulinmäelle Niilo Ahti Oy:n rakentamat kolmikerroksiset asuinkerrostalot. Samalla alkoi Kangasallakin grynderirakentamisen aikakausi ja kirkonkylän maisema alkoi muuttua. Kuva: T:mi Karhumäki 1957.

tyisyyskilpailun vuonna 1965.

Rakennussuunnitelma edellytti vain kaksikerroksisia rakennuksia, mutta kehitys oli kulkemassa toiseen suuntaan, ja jo vuosina 1953–1958 nousivat Tapulinmäelle Niilo Ahti Oy:n rakentamat kolmikerroksiset asuinkerrostalot. Samalla alkoi Kangasallakin grynderirakentamisen aikakausi ja kirkonkylän maisema alkoi muuttua.¹

Tapulinmäen kerrostalot v. 2017. Kuluneiden 60 vuoden aikana näiden kerrostalojen viehäytys on vain lisääntynyt.

SEUTUSUUNNITTELULIIITOSTA HAETTIIN APUA SUUNNITTELUUN

Maalaiskuntien kaavoitussuunnitelmien tekemisestä huolehtivat valtion viranomaiset. Tämä oli vielä 1950-luvulla perusteltua, koska suunnitelmassa keskeisiä olivat läpikulkutiet, joitten merkitys oli paljon kunnan aluetta ja tarpeita laajakantoisempi. Toisaalta kunnat olivat väestöpohjaltaan hyvin erikokoisia ja eri asemassa, mistä oli seurauksena kaavoitustarpeiden erilaisuus.

Keskitetty suunnittelujärjestelmä saattoi hidastaa ja suorastaan pysähdyttää kasvavan kunnan kehityksen. Kangasala joutui 1950-luvun lopulla juuri tällaiseen tilanteeseen. Tosin eräät suunnitteluun vaikuttaneet tekijät olivat sellaisia, ettei niitä missään tapauksessa olisi voitu yksin Kangasalla ratkaista.

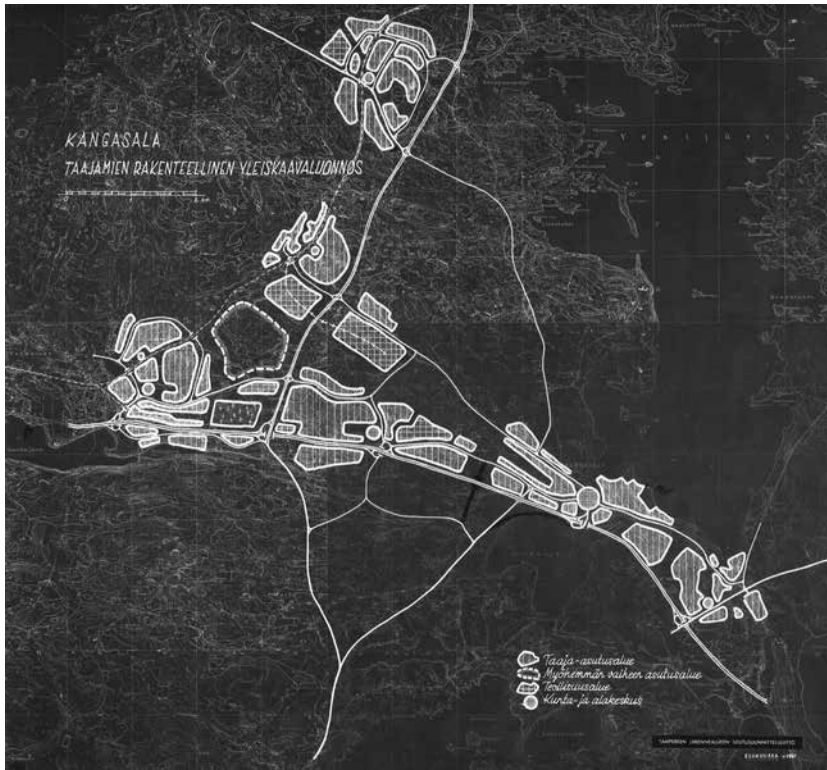
Ratkaisua ongelmiin etsittiin myös yhteistyöstä. Eräs ratkaisu suunnitteluongelmiin oli Tampereen liikennealueen seutusuunnitteluliiton perustaminen 1952. Kangasala liittyi sen jäseneksi reilu vuosi myöhemmin vuoden 1954 alussa. Samalla luotiin edellytykset kuntasuunnittelulle, jonka tuli selvittää tie- ja rautatieverkoston tarpeet sekä teollisuus- ja asuinalueen tarpeet kaavoituksen pohjatiedoiksi. Kunta antoi Seutusuunnitteluliitolle tehtäväksi ensimmäisen kuntasuunnitelman laatimisen vuoden 1958 loppuun mennessä. Siihen tuli sisällyttää väestö-, elinkeino- ja liikennesuunnitelmat ja sen tuli olla perustana, kun suunniteltiin maankäyttöä ja muita yleisiä tehtäviä.

Mikään ei ole niin vaikeata kuin ennustaminen

Ensimmäisen kuntasuunnitelman peruslähtökohdaksi otettiin väestön kasvu 20 000:een asukkaaseen vuoteen 1970 mennessä. Tätä varten arvioitiin tarvittavan lähes 500 hehtaaria maata pelkästään asumiseen, jos pysyttäisiin omakotirakentamisessa. Maata oli lisäksi varattava myös julkista rakentamista sekä virkistyskäyttöä varten. Esimerkiksi koulujen rakentamisen suunnittelu perustui väestönkehityksen luomiin tarpeisiin.

Melko pian jouduttiin toteamaan, että mikään ei ole niin vaikeaa kuin ennustaminen. Suunnittelun pohjana ollut väestöennuste perustui vuosien 1951–1955 väestönkehitykseen. Tämän perusteella oletettiin, että muuttoliike ja syntyvyys tulisivat pysymään suunnilleen ennallaan. Näin ollen päädyttiin siihen, että Kangasalan väkiluku tulisi jo vuonna 1970 tavoittamaan 20 000 asukkaan rajan ja vuonna 1985 asukkaita tulisi olemaan jo 25 000. Kaikkein nopeimmin laskettiin kasvavan Suinulan (Ruutana), Vatialan, Lentolan (Suorama), kirkonkylän ja Huutijärven koulupiirien, mutta jopa haja-asutusalueiden väestön uskottiin kasvavan.

Suunnitelman valmistuessa petti heti jo yksi lähtöedellytys: muuttovoitto ei jatkunutkaan. Vaikka muuttovoitto sittemmin taas kasvoi, toinen tekijä – syntyvyys – kääntyi laskelmia vastaan. Väestöennusteita korjattiin, ja samalla menttiin toiseen äärimmäisyyteen. Kangasalan ei uskottu saavuttavan vielä vuoteen 1980 mennessäkään 15 000 asukkaan rajaa, ja vuoden 1990 väkiluvuksi ennustettiin noin 16 000–17 000 asukasta. Paljon paremmin eivät onnistuneet valtakunnallisen suunnittelu- toimiston ennusteetkaan.¹

Seutusuunnitteluliitto laati sekä yleissuunnitelmia että rakennussuunnitelmia. Ne jäivät kuitenkin luonnoksiksi niin kuin monella mullistavalla suunnitelmalla on tapana. Kuntasuunnitelmassa näkyy Jyväskylän ja Lahden valtateiden risteys Pitkäjärven itäpään kohdalla. Jyväskyläntieltä Tampereelle kulkeva oitoramppi pyyhkäisee Puutteenmäen yli.

Vatjalan rakennussuunnitelmassa väylät ja rakentaminen oli suunniteltu katujen poikkileikkauksia myöten. Kaukajärven rannassa on puistoa – mutta myös teollisuuskortteleita.

23

HARJUN KUPEESEEN SYNTYI YHTENÄINEN NAUHATAAJAMA

VÄESTÖ PAKKAUTUI TAAJAMIIN, MUTTA KAAVOITUS POLKI PAIKOILLAAN

Vatialan ja Huutijärven välille, harjun kupeeseen, muodostui sotien jälkeen yhtenäinen asutusalue, jota kutsutaan nykyisin harju- tai nauhataajamaksi. Vuonna 1938 tällä Tampereen rajalta alkavalla ja Huutijärvelle jatkuvalla alueella asui kolme kymmenestä kuntalaisesta, 40 vuotta myöhemmin jo kaksi kolmesta.

Väestö kasvoi jo ennen sotia nopeasti varsinkin kirkonseudulla ja Suoramalla; 1940-luvulla kirkonkylän kasvuvauhti hiljeni. Se voimistui uudelleen 1960-luvulla ja oli sitten 1970 vaihteen tienoilta lähtien todella nopea. Sekä Suoraman että Vatialan väkiluku kasvoi nopeasti koko sodan jälkeisen ajan. Harjutaajaman väestönkasvusta tulikin pääosa näiden kylien osalle aina 1960-luvulle asti. Vatialan nopein kasvuvaihe ajoittui 1950-luvun alkuvuosiin ja puoliväliin.¹

1960-luvun alkupuoliskolla Pirkanmaalla oli vain muutama muuttovoittoinen kunta. Nämä olivat Tampere–Aitiolahti, Valkeakoski, Vammala, Toijala, Parkano, Ylöjärvi ja Kangasala. Vuonna 1950 Kangasalla oli asukkaita yhteensä yli 10 000. Vuonna 1968 ylitettiin 14 000:n raja ja seuraavina vuosina kasvu vain kiihtyi.² Kaavoittajalla riitti kiirettä, kun maalaiskunta muuttui nopeassa tahdissa kaupungin esikartanoksi. Kangasalan kasvu pohjautui suurelta osin Tampereen vetovoiman luomaan kaupunkiseudun kasvukehitykseen.

Toinen Kangasalan kehitykselle tunnusomainen piirre sotien jälkeen oli maaseutu-Kangasalan väestön väheneminen, joka alkoi jo 1950-luvulla, mutta oli erittäin silmiinpistävää 1960-luvulla. Väestöä menettivät pitäjän kaikki haja-asutusalueet Tiihalaa ja Pelisalmi–Majaalahden aluetta lukuun ottamatta. Eniten väki väheni Raikun–Heponiemen ja Saarikylien seuduilta, edellinen menetti 1960-luvun kuluessa neljänneksen väestöstään, jälkimmäinen noin 15 prosenttia. Haja-asutusalueiden väestönmenetysten syynä oli elinkeinorakenteen muutos. Kylillä ei ol-

lut toimeentulon mahdollisuuksia muille kuin yhä pienenevälle joukolle maatalouden parissa työskenteleviä.³ Sama kehityssuunta jatkui myös 1970-luvulla.

Taajamaväestö kasvoi 1970-luvun alkupuolella noin 2 800 henkilöllä eli 24 % ja 1970-luvun lopulle tultaessa Kangasalan väestö oli sijoittunut jo suurimmaksi osaksi taajamiin. Kaikkein voimakkaimmin taajamaväestö lisääntyi vuosina 1970–1977 Kirkonkylässä, Vatialassa, Suoramalla ja Ranta-Koivistossa. Sen sijaan haja-asutusalueen sekä absoluuttinen että suhteellinen väestö laski tuona aikana.⁴

Elämä vilkastui, työmarkkinat kasvoivat ja autotkin vaativat lisää tilaa, ja se näkyi kirkonkylässä ja muuallakin Kangasalla. Väestön kasvu toi kunnalle yhä lisääntyvässä määrin menoja, kun tarvittiin koulurakennuksia, uusi lastenkerho, vanhainkodin laajennus, ja samalla työntekijämäärä kasvoi, kun kunta sai kunnanjohtajan ja muita uusia virkoja kunnantalon, opetukseen ja sairaanhoitoon. Vähitellen kunnan piti ryhtyä myös toimiin asuntotonttien hankkimiseksi.

Kirkonkylän kaava vanheni, eikä uutta tahtonut syntyä tarpeeksi nopeasti

”Uusia asuntotontteja kaivattiin. Kirkonkylän vuoden 1952 kaava myös vanheni, eikä senkään ylläpito tahtonut luonnistua. Uusia kaavoja ei saatu valmiiksi sitä tahtia, kun oli tarve. Niitä värkkäsivät useat henkilöt, edelleen myös rakennushallituksen tiloissa. Pikkolaan vahvistui pienelle alueelle kaava! Huutijärven kaava oli jo 1955 käsittelyssä – mutta onneksi, ettei vahvistunut! Ohjauksesta vastasi silloin lääninarkkitehti Hämeenlinnan lääninrakennustoimiston tiloista käsin. Mutta ymmärtää sen, jos koko lääni on työalueena, millä kaikkeen ehtii. Suunnitelmia syntyi, mutta loppuun vienti oli työläs. Muistan lääninarkkitehti Vainion pöydän täynnä eri kuntiin laadittuja kaavaluonnoksia ja poikkeuslupia. Taisivat siinä reunimmaisiet pudota alamappiin.

”Suoraman Tasataloille ja Linturinteeseen sentään saatiin 1960-luvun

puolella arkkitehti Matti Taustin laatimat kaavat, mutta Vatiala ja monet muut luonnostelut vanhenivat käsiin. Kunnan rakennustoimiston suuren kaapista löysin monen tunnetun arkkitehdin, kuten Reima Pietilän Vatialaan laatimia luonnoksia. Ne olivat sommittelultaan mielenkiintoisia, mutta eivät olisi olleet helposti rakennettavissa.

”Kaavatyön loppuun vieminen on joskus ison vaivan takana. Rakennusmaaksi muuttaminen vaatii myös oman miettimisensä: miten kadut, viemärit ja vesijohdot rakennetaan.”⁵

Jo ennen kuin kirkonkylän kaavaratkaisu oli lopullisesti sinetöity, laittoi Hämeen lääninhallitus 23.11.1951 koko kirkonkylän ja Tampereen rajan välisen alueen rakennuskieltoon. Alueen laajuus oli kaikkiaan 680 hehtaaria. Kolme vuotta myöhemmin, syksyllä 1954, pidettiin arkkitehti Salme Setälän johdolla ensimmäinen Kangasalan kaavoitusta koskenut neuvottelu. Tärkeimmäksi kaavoitukseen vaikuttavaksi seikaksi todettiin Tampereelta itään johtavan valtatie kulkun. Pohjana suunnittelussa oli Seutus suunnitteluliiton, tiepiirin ja Tampereen kaupungin sopimat periaatteet.

Nauhataajaman alue oli kasvanut jокseenkin suunnittele mattomasti, mistä syystä kaavan valmistaminen ja erilaisten toivomusten ja näkökohtien yhteensovittaminen oli vaikeaa. Tehdyt suunnitelmat saivatkin väistämättä aikaan asukkaiden ja maanomistajien taholta aikaan valituksia.

Erityisen hankala oli ratkaista ongelmat vilkkaasti liikennöidystä Tampereen ulosmenotiestä, joka olisi vaatinut 75 metrin suoja-alueen. Alustavasti alue jaettiin useampaan pieneen asutusryhmään, joihin kuhunkin olisi tullut oma keskuksensa myymälöineen ja muine palveluineen. Rautatien tuntumaan kaavailtiin lisäksi kolme neljä teollisuusaluetta ja käsityöläistontteja asunto-työpaikkayhdistelmineen.

Syksyllä 1957 valmistuneeseen rakennussuunnitelmaan merkittiin pikatie alkavaksi Pähkinäkallion kohdalla ja aseman kautta Orivedelle

ja Jyväskylään menevä tie Vatialasta, noin puoli kilometriä Tampereen rajasta. Suunnitelmissa näkyivät kangasalalaisten toiveet heille sopivista teiden linjauksista. Näille toiveille oli sen verran katetta, että tiesuunnitelmiin oli keskeisesti vaikuttamassa Kangasalan oma poika insinööri Mikko Köppä.

Päätien suuntaisesti kulkevaksi kaavailtiin 12 metriä leveää kokoojatieä. Asutus suunniteltiin osaksi omakotivaltaiseksi, osaksi kaksikerroksiseksi asuin- ja liiketonteiksi, joukossa oli myös jonkin verran kolmikerroksisten rakennusten tontteja. Tontit ajateltiin kaavoittaa väljiksi, puutarhatyypisiksi. Lisäksi alueelle merkittiin kaksi koulua, kasarmi, työväentalo ja muita julkisia rakennuksia yhteensä 14 sekä urheilu- ja leikkikenttiä.⁶

Suorama alkoi kasvaa, mutta kaavoitus kangerteli

Suoraman kasvu oli alkuvaiheessaan suora seuraus ennen sotaa annetusta kirkonkylän rakennuskiellosta, vaikka tuota kieltoa ei aina tunnontarkasti noudatettukaan. Kirkonkylän tuntumassa rakentaminen ohjautuikin suurimmaksi osaksi Pikonkankaan ja Suoraman suuntaan. Kunta aloitti jo ennen sotaa tonttien myynnin Puteron maista ja kunnallislautakunta sai tehtäväkseen laatia tätä varten tonttisuunnitelman. Pikonkaan tonttisuunnitelma hyväksyttiin joulukuussa 1943 ja vuoteen 1945 mennessä Puteron tilasta oli myyty jo liki puolet eli yli 50 hehtaaria.⁷

Kaavoitussuunnitelmat valmistettiin vielä tässä vaiheessa virkатыönä kunnan ulkopuolella. Kangasalla tämä aiheutti sen, että vaikka kaavoitus oli kaiken aikaa vireillä, ei valmista näyttänyt tulevan.

Vatialan ja Suoraman kaavoitus polki 1960-luvun alkuun tultaessa edelleen paikoillaan ja vuonna 1965 rakennuskieltoaluetta vielä laajennettiin. Kaavasunnitelmia tekivät arkkitehdit Salme Setälä, Reima Pietilä ja Matti Tausti. Kunta laaditti myös omalla kustannuksellaan eräitä osakaavoja rakennustoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Kirkonkylän

Talvisodan päättymisestä 1950-luvun lopulle ajoittuva jälleenrakennuskausi synnytti Kangasalle useita uusia asuntoalueita rintamiesten ja siirtolaisten rakentaessa itselleen uusia koteja. Jälleenrakentamiskauden alueita Kangasalla ovat muun muassa Suoraman Linturinne, Vatialan Eerola ja Lokomon alue Ruutanassa. Kuvassa Linturinteen alue 1960–1970-luvun vaihteessa. Kuva: Tampereen ilmakuva.

kaava-alueella oli kaavan vanhentuuessa tämän tästä turvaututtava kaavamuuutoksiin.

Huutijärven kaava sen sijaan tuntui etenevän, kun se oli ollut jo vuonna 1955 kunnassa käsiteltävänä ja toimitettu lääninhallituksen vahvistettavaksi, mutta sekin jäi lopulta vahvistumatta. Kirkonkylän kupeessa edistytettiin vähän, kun Pikkolassa vahvistettiin Kiuruntien alueelle Reima Pietilän suunnittelema rakennuskaava.⁸

Tampereen läheisyys kasvatti Vatialaa

Sotien jälkeen syntynyt uusi Vatiala oli paljolti Tampereen läheisyyden ja autoliikenteen kasvun synnyttämä.

Sotien aikana Vatialassa sijaitsi lentovarustevalikko, jonka viran- ja toimenhaltijat tarvitsivat tontteja rakentamiseen. Silloin muodostettiin Eerolan sotilasvirkatalon maille 75 noin 15–19 aarin tonttia. Sodan jälkeen tulivat lisäksi ensin maanhankintalain mukaan erotetut tilat, sitten muuta asutusta ja 1950-luvun alussa myös ilmatorjuntapatteristo, jonka henkilökunnalle rakennettiin vuosina 1957–1958 Ilkonmäkeen kolme asuinkerrostaloa.⁹ (Kuva s. 179)

URKUTEHDAS OLI SOTIEN JÄLKEEN KANGASALAN MERKITTÄVIN TEOLLISUUSLAITOS

Teollistumisen edellytykset puuttuivat

Kangasalan elinkeinorakenne oli vielä sotien jälkeen hyvin maaseutumainen; tyypillinen hämäläinen, maatalousvaltainen maalaispitäjä, jonka kauppa ja liikenne olivat hieman tavallista kehittyneempiä. Teollinen toiminta rajoittui urkutehdasta lukuun ottamatta perinteisen käsityön lisäksi maataloutta tukeeneeseen teollisuuteen, kuten myllyihin, sahoihin ja erilaisiin, suhteellisen lyhytaikaisiin pikkuyrityksiin.

Yrityshenkeä löytyi, mutta usean yrityksen toiminnan lyhytaikaisuus kertoo, ettei paikkakunnalla ollut erityisedellytyksiä teollisuudelle. Kangasala oli ja pysyi pienyritysten pitäjänä.¹⁰

Urkutehdas antoi kirkonkyläläisille työtä

Urkujenrakentaja Anders Thulén muutettua paikkakunnalle urkurakentamo aloitti toimintansa Kangasalan kirkonkylässä vuonna 1844. Urut puuttuivat vielä monista kirkoista, joten töitä riitti ja yritys menestyi ja laajeni. Yrityksestä muotoutui pitäjän huomattavin ja pitkäaikaisin teollisuuslaitos.¹¹

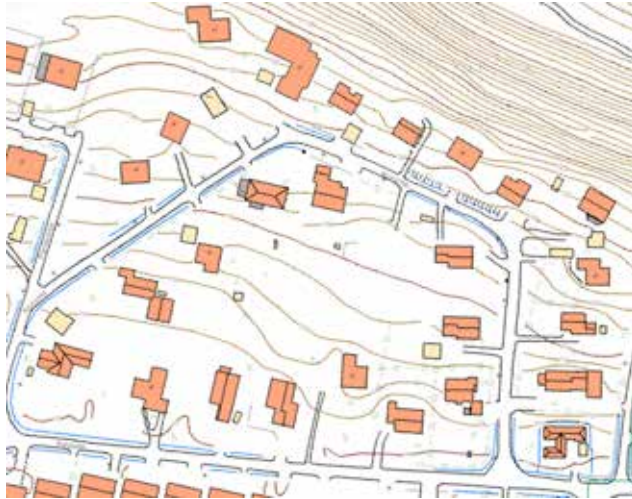
Kolmenkymmenen ensimmäisen toimintavuoden aikana urkurakentamossa valmistui keskimäärin yhdet urut vuodessa. Laajentumisen myötä yritys muuttui 1800-luvun lopulla tehtaaksi. Samalla sillä alkoi olla myös merkitystä ympäristön työllistäjänä työllistäen vuosisadan vaihteessa 22 työntekijää. 1910-luvulle tultaessa työntekijämäärä oli noussut jo yli kolmenkymmenen.¹² Urkujen lisäksi tehdas valmisti myös harmoneja, jotka olivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä koulujen, seurakuntasalien sekä rukoushuoneiden vakiosoitteita. Urkutehtaan merkittävyttä työnantajana lisäsi myös se, että tehdas tarjosi vakituisten ja monille koko työuran kestäneen työpaikan. Lisäksi tehdas työllisti monen perheen jäseniä useamman sukupolven ajan.

Muutoksen veturina toimi Tampere

Kunnan kehityksen kannalta teollisuus nähtiin kuitenkin tarpeelliseksi moottoriksi, joka loisi palvelusektorillekin työpaikkoja. Kunnanvaltuuston varapuheenjohtaja, urkutehtailija Pertti Tulenheimo otti asian esille vuonna 1955 kysymällä: ”Mitä olisi tehtävä teollisuuden saamiseksi pitäjään?” Kysymys ei vielä tuolloin saanut kunnan päättäjiä tarttumaan asiaan.¹³

Sotien jälkeen Tampereen ympäristökunnat tulivat yhä riippuvaisemmiksi Tampereen työmarkkinoista, vaikka kunnat olisivatkin halunneet pysyä omavaraisina. Rautatie, parantuneet tieolot ja lisääntynyt linja-autoliikenne mahdollistivat sen, että kangasalalaiset saattoivat käydä töissä Tampereella. Kangasalasta tuli vähitellen Tampereen asutuksen jatke ja eräänlainen Tampereen nukkumalähiö. Vuonna 1975 melkein joka toinen työssäkäyvä työskenteli Tampereella.¹⁴

Tunnetuin kaavoja Kangasalle suunnitellut arkkitehti on Reima Pietilä¹⁵. Arkkitehtina Pietilä oli vastavirtaan uiva yksinäinen, jota ajan valtavirtaukset eivät vieneet mukanaan. Hän suunnitteli muun muassa Kiuruntien alueelle asema-kaavan vuonna 1952, minkä piirteinä ovat katualueen kaareva muoto, jossa istutusalueet kasvavat mäntyjä; väljä rakentaminen ja alueen tonttien keskellä rakentamaton alue.

Kiuruntien alueen rakentaminen on orgaanisesti maastoon sovitettua, 1950- ja 1960-lukujen omakotirakentamista.

RAUTATIE SYNNYTTI UUSIA TAAJAMIA

Sotien aikana alkanut Kangasalan väestönkasvu kasvatti erityisesti pitäjän taajamia. Nauhataajaman ohella myös rautatien varressa sijainneet erilliset taajamat laajenivat. Suurimmat erillisinä sijaitsevista taajamista ovat Ruutana ja Suinula. Ne olivat syntyneet vuosina 1879–1883 rakennetun Tampere–Vaasa-rautatien läheisyyteen. Näiden alueiden asukkaiden työmatka- ja asiointiliikenne on suuntautunut pääasiassa Tampereelle. Ruutanasta ei ollut aluksi edes kunnollista maantietä kirkonkylään¹. Lisäksi rautatien myötä oli syntynyt myös erillinen taajama nauhataajaman läheisyyteen Kangasalan asemalle.

Rautatieaseman valmistuttua pitäjän pohjoisosaan Suinulaan syntyi aseman ympärille uutta asutusta ja naapurikylän Havisevan rakentaminen alkoi laajeta. Suinulan syntynyt asutus jakaantuu useampaan osaan aseman, Onkijärven ja Havialan alueisiin, joiden rakentaminen on peräisin pääosin sotien jälkeiseltä ajalta. Suinulan alueen itäosaan kiinteästi liittyvän Havisevan asutus on sen sijaan alkuaan vanhempaa perua. Havisevan alkuperäinen kyläryhmä syntyi jo keskiajalla vanhan eränkäyntireitin varrelle.

Vuoden 1960 tienoilla Kangasalan asemalla ja Halimajärven ympäristössä asui lähes 700 henkeä, Ruutanen seudulla noin 1 400 ja Suinulassa sekä Havisevalla noin 900 henkeä.²

Ruutana syntyi puolittain vahingossa

Kangasalan pohjoisosan suurimman taajaman Ruutanen alueen asutus on syntynyt pääosin 1940- ja 1950-luvulla tamperelaisten tehtaiden työntekijöilleen varaamille alueille.

Alueen kehitys alkoi vuonna 1928, kun kunta osti sahanomistaja Frans Mäkelältä Ruutanen tilan. Kuusi vuotta myöhemmin tästä tilasta myytiin ensimmäiset tontit. Alueen varsinaista kasvun aikaa oli kuitenkin vasta sotien jälkeinen aika alueen purkaessa tamperelaisten asutopulaa. Kangasalan historian kolmannen osan kirjoittajan Olavi Anttilan mukaan

Ruutanasta ei ilmeisesti ajateltu alun perin omaa asuintaajamaa. Maata oli myyty melkein pä tontti kerrallaan rakennusmaan tarpeen tyydyttämiseksi. Vasta keväällä 1945 havahduttiin huomaamaan suunnittelun tarpeellisuus, kun Ruutanasta oli jo ehtinyt kehittyä ”jonkinmoinen kylä”. Tällöin kunta päätti laatia alueelle tonttisuunnitelman.³

Talkoovoimin

Sodan aikana osti Lokomo Karttialan tilasta 14 hehtaarin suuruisen alueen. Lokomo järjesti alueen kaavoituksen ja tilasi Ahlströmiltä Varhauksen tehtailta yhteensä 56 puutaloa. Taloissa oli 19 neliön tupakeittiö ja kaksi muuta huonetta. Lokomo oli asuntoalueen rakentamisen käynnistäjä ja muutenkin sen kehittäjä, tehdas muun muassa sähköisti alueen yhteistoimin Kangasalan Sähkön kanssa.

Ruutanen alueelle syntyi myös Tampellan asuntoalue, joka sai alkunsa työntekijäin omatoimisuudesta. Syynä tähänkin olivat asutopula ja pitkät jonotuslistat tehtaan asuntoihin.

Alueen asukasmäärän kasvaessa seudulle tuli myös yrittäjiä, jotka pitivät huolen eri alojen palvelujen saamisesta. Myös Säästöpankki ja osuuskassa avasivat konttorinsa ja osuusliikkeet sivumyymälänsä. Lisäksi seurakunta rakensi Ruutanaan työkeskuksen 1960-luvun taitteessa.⁴ Sitten kaupallisten palveluiden määrä on hiljalleen vähentynyt. Tämä koskee myös radan varressa sijaitsevaa Suinulan–Havisevan seutua. Kaupalliset palvelut on viime vuosina totuttu hoitamaan kaupunkiin suuntautuvien työmatkojen yhteydessä. Asutuksen vähäisyys on vaikuttanut myös rautatieliikenteeseen ja aiheuttanut paikallisliikenteen loppumisen. 1970-luvulta lähtien Tampere–Orivesi tie on parantanut alueen huonoja liikenneyhteyksiä

Alueen asutuksen laajenemista hidasti pitkään kaavoituksen ja kunnallistekniikan puuttuminen. Vesihuoltoverkoston rakentamista viivytti erityisesti vaikeasta maastosta johtuneet suuret rakentamiskustannukset.

Lokomon alue on rakennettu 1950-luvun puolivälissä yhtenäisen suunnitelman mukaisesti A. Ahlströmin tehtaiden tuottamista tyyppitaloista, jotka ovat pääosin Alvar Aallon suunnittelema.

RAKENNUSLAKI TOI KUNNILLE LISÄÄ PÄÄTÖSVALTAA

RAKENNUSSUUNNITELMISTA RAKENNUSKAAVOIKSI

Kangasalan ensimmäinen kaava, kirkonkylän rakennussuunnitelma laadittiin vuonna 1932 voimaan astuneen asemakaavalain säännösten perusteella. Asemakaavalaki käsitti vain kaksi kaavamuotoa: asemakaavan ja rakennussuunnitelman. Asemakaava oli tarkoitettu kaupunkia ja itsenäisempiä kuntia olevia kauppaloita varten. Maaherroilla oli kuitenkin oikeus määrätä rakennussuunnitelma laadittavaksi muullekin taajaan asutulle alueelle.

Rakennussuunnitelmia laativat rakennushallituksen kaavoitusosaston lisäksi rakennushallinnon uudelleen järjestelyn jälkeen läänien lääninrakennustoimistot ja maanmittaushallituksen asemakaavamittausosasto kenttäorganisaatioineen. Lisäksi osan rakennussuunnitelmista tekivät yksityiset suunnittelijat.¹ Asemakaavalain perusteella laadittiin muun muassa Kangasalan kirkonkylään rakennussuunnitelma, joka vahvistettiin vuonna 1952.

Asemakaavalaki oli voimassa vuoteen 1959, jolloin sen korvasi uusi rakennuslaki.

Vuoden 1958 rakennuslaki

Vuonna 1959 voimaan tulleen rakennuslain² mukaan asema- tai rakennuskaava tuli laatia sitä mukaa kuin kehitys sitä vaati. Kuntien lisäksi aloite kaavan laatimisesta saattoi tulla myös maanomistajan taholta tai sisäasiainministeriön toimesta.

Rakennuslaki erotti toisistaan taaja-asutuksen ja haja-asutuksen. Laki tunsikin kaikkiaan viisi eri kaavamuotoa: seutukaavan, yleiskaavan, asemakaavan, ja rakennuskaavan ja vuodesta 1969 alkaen myös rantakaavan³. Asemakaava koski vain kaupunkia ja rakennuskaava koski pelkästään maalaiskuntia.

Rakennuslaki ei kuitenkaan vielä heti voimaan astuessaan antanut kunnille kaavoitusvaltaa, vaan se jätti aluksi kaavoituksen valtion hi-

taan koneiston hoidettavaksi. Kunnilla oli kuitenkin mahdollisuus tehdä aloitteita, mutta ne eivät voineet itse kaavoittaa. Kuntien kaavoitus oli lääninarkkitehdin vastuulla.⁴

Valtio valvoi kunnan toimia

Rakennuslainsäädännön johtaviin periaatteisiin kuului, ettei yksityiskohtaisesti kaavoittamatonta aluetta saanut käyttää taaja-asutukseen. Toinen johtava periaate oli taajamien rakentamista ohjaava kaavajärjestelmä. Kolmantena periaatteena oli, että kaikki uudisrakentaminen oli periaatteessa luvanvaraista.

Kunnilla oli periaatteellinen oikeus määrätä kaavoilla, miten niiden alueella maankäyttö järjestettiin. Niin sanotun alustusmenettelyn avulla valvottiin, että maankäyttöä suunniteltiin kunnissa voimassa olevaa lainsäädäntöä noudattaen.

Lääninhallitusten oli valvottava rakennustointa ja kaavoitusta läänisään. Lisäksi lääninhallitusten kaavoitus- ja rakennustoimistossa käsiteltiin maalaiskuntien rakennuskaava-asiat. Lääninhallituksille kuuluivat myös rakentamista varten tarvittavien poikkeuslupahakemusten käsittely maalaiskuntien alueella. Lääninhallitus saattoi eräissä tapauksissa myöntää poikkeusluvan, milloin sen ei havaittu tuottavan huomattavaa haittaa kaavoituksen toteuttamiselle eikä asutuksen muulle järjestämiselle.

Kaavoituksen ja rakentamisen ylin johto ja valvonta sekä eriasteisten kaavojen laadinnan kehittäminen oli sisäasiainministeriön kaavoitus- ja rakennusosaston tehtävänä. Kehittämistyöhön kuului myös eri kaavamuotojen sisällön ja esittämistavan osalta annettavat ohjeet ja suositukset. Käytännössä näillä ohjeilla oli suuri vaikutus, sillä ne usein muovasivat kunnan kaavoitusoikeuden laadullisen sisällön.⁵

Rakennuslaissa annettiin ensi kerran säädöksiä myös seutu- ja yleiskaavasta. Seutukaava kuului maakunnallisille seutusunnitteluliitoille, muut kaavat olivat rantakaavoja⁶ lukuun ottamatta kuntien tehtävä.

Yleiskaava⁷ voitiin laatia koko kuntaa tai sen osaa koskevaksi, ja se sisälsi pääperiaatteet alueiden käyttämisestä eri tarkoituksiin.

Kuulemismenettelyn tuli olla osa kaavoitusprosessia

Rakennuskaava⁸ tuli laatia niin yksinkertaiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi kuin se olosuhteiden mukaan oli mahdollista. Kaavaprosessi jakaantui viiteen eri vaiheeseen, jotka olivat aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, lausuntovaihe, hyväksymisvaihe ja vahvistusvaihe.

Jotta maankäytön suunnittelu olisi voitu turvata, pyrki lainsäätäjä rakentamiskielto-nimisellä säädöksellä säilyttämään rakentamistilanteen muuttamattomana, kunnes kaavan valmistaminen oli loppuun saatettu. Rakennuskielto koski vain uudisrakennuksen rakentamista eikä säännöstö estänyt muita toimenpiteitä. Kaavoja valmisteltaessa tuli myös maanomistajille, joiden etua tai oikeutta kaava koski, antaa tilaisuus joko kirjallisesti tai suullisesti lausua mielipiteensä asiasta.

Kaavaehdotus tai ehdotus rakennusjärjestykseksi oli ennen sen valtuustokäsittelyyn saattamista asetettava julkisesti nähtäville 30 päivän ajaksi. Nähtäville panon tarkoituksena oli varata niille, joiden etua tai oikeutta ehdotus saattoi koskea tilaisuus tehdä asiasta muistutuksia. Jos kaavaa jouduttiin olennaisesti muuttamaan, se piti asettaa uudelleen nähtäville. Ehdotus oli vielä valtuustokäsittelynkin yhteydessä mahdollista palauttaa uudelleen valmisteltavaksi. Kun rakennuskaava oli vahvistunut, rakentaminen oli toteutettava kaava-alueella kaavan mukaisesti.⁹

PROJEKTI: KIRKONSEUDUN RAKENNUS-SUUNNITELMA

Suunnittelu 1945–1952

Kaavoittaja: Rakennushallitus, Salme Setälä

Maaseututaajamien suunnittelu oli pitkään rakennushallituksen vastuulla. Rakennushallituksella oli osajia, jotka pyrkivät kykyjensä mukaan paneutumaan paikallisiin oloihin.

Kangasalan keskustan suunnitelmasta on kunnan arkistossa säilynyt hyväkuntoinen piirustuskalvo vuodelta 1948. Se on pitkälti samanlainen kuin v. 1952 lääninhallituksen vahvistamaksi tullut lopullinen suunnitelma. Kartta ja erityisesti siihen liittynyt rakennusjärjestys ohjasivat keskustan rakentamista pitkään, ja muutamin paikoin suunnitelma on edelleen voimassa.

Nyt asemakaavana toimivan suunnitelman päivittäminen on ollut viireillä paikoin vuosikymmeniä, mutta rakennetun ympäristön suunnitelman uudistamiselle on vaikea löytää yhteistä linjaa kunnan ja yksityisten tarpeiden välillä.

Kaupungeissa tiet pysyvät satoja vuosia, rakennukset vaihtuvat muutaman kymmenen vuoden välein. Keskustaa halkova pääkatu on saanut paikkansa jo keskiajalla, sitä on mukattu autoliikenteen tarpeen mukaisesti 1920-luvulta lähtien. Vuonna 1952 hyväksytty rakennussuunnitelma toi keskustaan paljon uusia teitä, joiden varrella rakentaminen on tehostunut ja kerrokset lisääntyneet. Väestömäärä ja palvelut eivät ole kasvaneet samaan tahtiin, sillä korkea elintaso on tuonut mukanaan suuremman asumisväljyyden ja helpottanut liikkumista yhä etäämmällä olevien palveluiden perään edullisemman hinnan toivossa.

Vuosikymmeneltä toiselle periytyvä vehreys on säilynyt keskustan viihtyisyyden tunnusmerkkinä.

Kuva Markku Teräsmaa

Myllystenpohjantie 1960-luvulla (vas.) ja 2010-luvulla.

KIRKONKYLÄN RAKENNUSSUUNNITELMA

MITTAKAAVA 4/2000

di una popolaia,
in contrabbasso piumato.

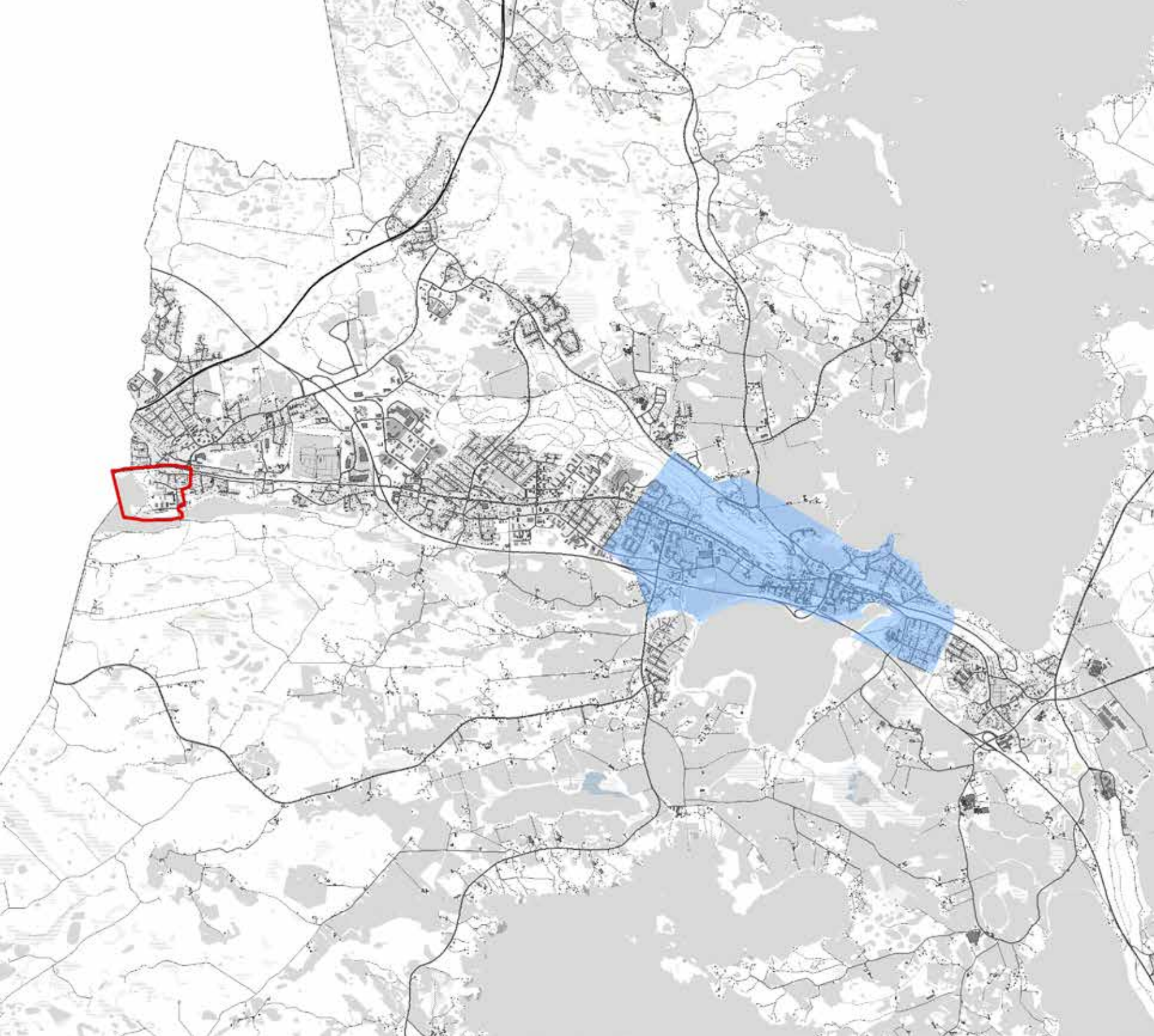

molte
 Mayak, Krasnodarskiy Krai

Gordon Livingston

1960-LUKU

Rakennuslain muutos tuli voimaan 1967. Se antoi kunnille yksinoikeuden yleis- ja asemakaavojen laadintaan, mutta kaavat piti alistaa lääninhallituksen vahvistettavaksi. Samalla tuli mahdolliseksi palkata myös maa-laiskuntiin oma kaavoittaja, mitä mahdollisuutta Kangasala käytti edelläkävijänä. Kirkonkylän uudistaminen alkoi, kun Salon kaupan tilalle rakennettiin Yhdyspankin palatsi, sen viereen Osuuskaupan tavaratalo ja komea valtion virastotalo sekä Harjusola. Kerrostalot ruvettiin rakentamaan teollisesti valmistetuista elementeistä. Uusia alueita varten tehtiin suunnitelmia. Liutun alue rakennettiin Vatialaan, Suoramalle muodostettiin uusi, ideaalimallinen asuinalue palveluineen ja liikuntapuistoineen. Mäntyveräjään valmistui kerrostaloalue, joka sai myöhemmin laatupalkinnon. Linja-autoliikenteen kulta-aika jatkui.

LAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUS TOI KUNNILLE KAAVOITUSOIKEUDEN

OMA KAAVOITUSINSINÖÖRI

Laki oli vanhentunut jo valmistuessaan

Kaavoitus oli 1960-luvun alussa vielä maaseudulla harvinaista. Valtion koneisto oli hidas, eikä rakennuslaki myöskään velvoittanut kuntia toimiin. Suomen maaseudulla oli vuonna 1962 yhteensä noin 1 000 taajamaa, mutta vain 140 rakennuskaavaa. Rakennuskaavoituksen hitauden ja myöhässä olon nähtiin haittaavan useiden alueiden kehitystä.

Heinäkuun alussa 1959 voimaan astunut rakennuslaki syntyi pitkän lähes 15 vuotta kestäneen valmistelutyön tuloksena ja oli jo valmistuessaan monilta osin vanhentunut. Voimassaoloaikanaan lakiin tehtiin monia lisäyksiä ja tarkennuksia, joista yksi tärkeimpiä oli kunnille 1966 annettu ja 1.1.1967 voimaan astunut kaavoitusoikeus. Mahdollisuus suunnitella itse oman alueensa rakentamista tuli kunnille mahdolliseksi vasta tämän rakennuslain muutoksen myötä. Jo aiemmin tämä oikeus oli ollut kaupungeilla, joilla oli ollut lupa laatia asemakaavoja alueelleen. Lakimuutos perustui voimakkaaseen tarpeeseen.

Lainmuutoksen yhteydessä Maalaiskuntien liitto asetti kuntien kaavoitusorganisaation kehittämistä suunnitelleen toimikunnan, joka korosti mietinnössään kaavoituksen liittymistä kunnan toiminnalliseen suunnitteluun sekä kunnanhallituksen vastuuta asiasta. Toimikunta päätyi suosittelemaan erillisen toimi- tai lautakunnan asettamista suunnittelutehtäviä varten ja totesi kuntien teknisen henkilökunnan lisäämisen tarpeen – suositellen muun muassa sivuvirkojen perustamista kuntien taloudellisten mahdollisuuksien asettaessa omat rajoituksensa.

Varsinaiseen toteuttavaan työhön toimikunta katsoi tarvittavan ulkopuolisia ammattimaisia kaavoittajia, vaikkakin kuntien olisi pyrittävä aikaa myöten lisäämään vakinaista suunnitteluhenkilökuntaansa.¹

Kangasala tarvitsi oman kaavoittajan

Ajatus sivutoimisesta kaavoituksesta ei kuitenkaan sopinut Kangasalan kokoiselle voimakkaasti kasvavalle kunnalle. Väestön lisääntyessä tuli välttämättömäksi perustaa oma kaavoitustoimisto maankäytön suunnittelua varten, mutta tähän oli muitakin syitä.

Radanvarren kaavoitustyö eteni lähes loppuun, mutta juuttui tiesuunnitelmiin. Kaavas suunnitelmat vanhenivat ja lopulta rakennushallitus kieltäytyi kiireittensä vuoksi kokonaan laatimasta kaavoja Kangasalle. Neuvottelut Tampereen liikennealueen seutusuunnitteluliiton kanssa eivät myöskään johtaneet tuloksiin. Edessä oli oikeastaan vain yksi vaihtoehto, oman kaavoittajan viran perustaminen.

Kangasalle palkattiin vuoden 1966 syksyllä hieman ennen lainmuutoksen voimaantuloa oma kaavoitusinsinööri toisena maalauskuntana Suomessa. Vain Helsingin maalauskunta (nykyinen Vantaa) ehti edelle. Kangasalan kaavoitusinsinööriksi valittu Markku Teräsmaa tuli Kangasalle Maaseudun Keskusrakennustoimiston Tampereen toimistosta. Seuraavana vuonna Kangasalle perustettiin lisäksi myös kunnaninsinöörin virka, jota hoitamaan valittiin Juhani Almonkari.²

Vähitellen kaavoitusinsinöörin virkoja perustettiin myös muihin isompiin kuntiin. Vuoteen 1978 mennessä virka oli jo 28 kunnassa.³

Torialue ja Mäntyveräjä entuudestaan tuttuja

Kaavoitusinsinööriksi valittu Markku Teräsmaa aloitti uudessa tehtävässään 16.9.1966. Hän hoiti virkaa aina vuoteen 1983 asti, jolloin hän siirtyi Tampereen kaupungin kaavoituspäälliköksi. Tätä ennen hän oli ehtinyt olla pariinkin otteeseen virkavapaalla hoitamassa alan opetustehtäviä vuosina 1974–1976 ja 1982. Tuloaan Kangasalle Markku Teräsmaa muistelee seuraavasti:

”Suunnittelukeskuksen toimiston Turkuun perustaminen viivästy, loikkasin Kangasalle. Siirryin syksystä 1966 Kangasalle kunnan kaavoitusinsinööriksi.

Kirkonkylän uudistaminen alkoi 1960-luvulla. Tällöin rakennettiin muun muassa Kirkko-Aakkulan talon paikalle valtion virastotalo, johon tulivat posti, poliisi, vertotomisto, työnvälitystomisto ja henkikirjoittaja (yläkuva) sekä Harjusolan liikekiinteistö ja sen taakse asuinkerrostalo. Molemmat rakennusryhmät kunnioittavat kirkonkylän maiseman ja rakennetun ympäristön muotoja ja mittakaavaa.

Pikkolan alueen rakennuskaavaluonnos 1968.

”Olin kuntaan jo vähän piirrellyt, keskustaan torin ja sen ympärille uusia taloja, ja uuden kerrostaloryhmää Mäntyveräjään. Tulin valituksi kahdeksan hakijan joukosta!

”Välillä poikkesin Tampereen yliopiston opetusjaoston yhdyskuntatekniikan lehtoriksi, vakinaiseen virkaan 1970- puolivälin tienoilla. Sitten palasin takaisin käytännön töihin. Sen jälkeen vielä poikkesin hoitamaan Otaniemeen Teknillisen korkeakoulun apulaisprofessorin virkaa kevääksi 1982. Sain virkavapauden jälleen kerran. Tuo kai kuvaa sitä, miten luontevasti sain Kangasalla kunnanjohtaja Jaakko Nurmisen kanssa työskennellä, ja miten kunta myönteli virkavapautta, jopa pyytämättä.”⁷⁴

Maata hankittiin ja kaavoja laadittiin

Alussa oli koottava, mitä ja miten pitäisi kunnan maankäyttöpolitiikkaa ohjata, minne uutta asutusta, miten korjata ja täydentää vanhaa, miten ohjata soranottoa ja millä keinoin.

Kangasalan kaavoituksen lähtökohdat eivät olleet kovin hyvät, sillä laajemmat kaavaratkaisut riippuivat edelleenkin tie- ja seutukohtaisista ratkaisuista. Kaavoituksessa alkoi kuitenkin tapahtua. Kuntaan oli juuri hyväksytty uusi rakennusjärjestys. Samaan aikaan Seutukaavaliitto ryhtyi laatimaan runkokaavaa, joka valmistui lopulta vuosikymmenen vaihteessa. Kaavoitustoimisto alkoi omasta puolestaan laatia yleiskaavaa rakennuskaavojen pohjaksi. Vuonna 1967 laadittiin kartta, jonka mittakaava oli 1: 20 000. Tästä jatkettiin työtä laatimalla yleiskaava Vatialan-Huutijärven alueelle mittakaavana 1:5 000 ja asuntotuotanto-ohjelma vuosiksi 1969–1973, jota sitten vuosittain tarkistettiin.

Aluksi kaavoitusinsinööri toimi yksin, mutta pari vuotta myöhemmin 1969 Kangasalan kunnanhallitus perusti lausuntojen antamista varten sekä vahvistettavaksi esitettävien kaavaluonnosten tarkoituksenmukai-

suutta tutkimaan kunnanhallituksen avuksi kaavoitustoimikunnan. Toimikunnan tehtäviin kuului myös laatia ehdotukset rakennuskaavateiden nimistöksi.

Toimikunnan ensimmäisiksi jäseniksi valittiin insinööri Jussi Leppänen (pj.), rakennusmestari Ahti Nieminen, agronomi Jorma Närhinen, insinööri Martti Peltomaa ja kirvesmies Eino Viinanen. Toimikunnan sihteerinä toimi kaavoitusinsinööri Markku Teräsmä. Tehtävien lisääntyessä oltiin melko pian tilanteessa, että tehtävää varten oli perustettava oma lautakunta, jonka Kangasala sai jo melko varhaisessa vaiheessa vuonna 1977.

Markku Teräsmaan mukaan yhteistyö luottamusmiesten kanssa sujui alusta alkaen kaikin puolin hyvin. Keskustelu oli olennainen osa toimintaa. Tapana oli, että kaikki asiat keskusteltiin etukäteen, ennen kuin ne vietiin päätettäväksi. Myös tuolloinen kunnanjohtaja Jaakko Nurminen saa Teräsmaalta kiitosta hyvästä yhteistyöstä.

”Maata hankittiin ja kaavoja laadittiin aika tahtiin. Rakennettiin Mäntyveräjä, Ranta-Koivisto, Harjunsalo, Kuussalo, Liuttu, Nattari, Pikkola, Mäyrävuori Ja Tampereelta siirtyi asukkaita, ennen kaikkia pientalontontteja rakentamaan. Ehkä pääosa asukkaista taisi tulla kauempaa Suomen tyhjentyvistä maalaiskunnista. Helpompi oli pysähtyä Kangasalla opettelemaan kaupunkielämää.”⁷⁵

Kirkonkylässä oli vielä 1960-luvun lopulla asutuksen ja kauppojen ohella verstaiteja, varastoja ja jopa kaatopaikka. Kuva Markku Teräsmaa.

HALU KULKEA METSISSÄ JA PELLOILLA VEI MARKKU TERÄSMAAN MAANMITTARIKSI JA MYÖHEMMIN KAAVOITTAJAKSI

”Maanmittausalan opinnot aloitin syksyllä 1954 tietämättä hommasta mitään. Ensimmäinen vuosi, eikä oikein toinenkaan sisältänyt ammatteja eikä näin tietoaani lisännyt.

Taisipa keskikoulun viidennellä tilapäinen biologian opettajani antaa ammatin valintaan lähtösykettä. Hän oli ammatiltaan metsänhoitaja. Hän kertoi työstään, kuvaili työpäivän kulkua liikkeessaan metsäarviointin nokkamiehenä. Intoani metsään lisäsi suunnistuspöytäkoulutuksen koluaaminen.

Miten kiinnostuin yhdyskuntasuunnittelusta ja kaavoituksesta

Matematiikan ohella toinen kiehtova aihepiiri löytyi niin sanotusta asemakaavoituksesta. Professori Otto-Iivari Meurman availi luennoillaan hyvin mielenkiintoisesti yhdyskunnan suunnitteluproblematiikkaa. Välillä hän liukui koskien suojeluun, välillä muistelemaan Viipuria. Mutta hänen persoonansa ei jättänyt kylmäksi. Siksi kai halusin jatkaa siinä aihepiirissä pitemmälle, mutta aika vähäisiksi yrityksiksi se jäi. Olisi tunkeuduttava arkkitehtien osaston puolelle, mutta se ei avautunut aivan helposti. Mutta syke maankäytön ohjaukseen syttyi Mörrin luennoilla, vaikka hän tiesi, ja sen selvästi sanoi, ettei maanmittarista kaavoittajaksi!”⁸

Kangasalan kaavoituksen ensimmäisiä kohokohtia oli palkinnon luovuttaminen Kangasalan kunnalle Mäntyveräjän laasukkaasta suunnittelusta. Kuvassa palkintoa vastaanottamassa kunnanjohtaja Jaakko Nurminen, kunnanhallituksen edustajat Aarne Räsänen ja Eero Järvenpää, kunnansihteeri Teppo S. Kaivola ja kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaa. Kuva Markku Teräsmaan kokoelma.

Kangasalan asutusta on jo 1960-luvulta lähtien pyritty keskittämään kaavoituksen avulla olemassa olevan kunnallisteknisen verkon yhteyteen nauhataajamaan. Tämän ohella rakentamista on ohjattu taajamiin myös haja-asutusalueelle kohdistuneiden rakennusrajotusten avulla. Kangasalan kirkonkylää 1960–1970-luvun vaihteessa.

Suoramalle vuosina 1966–1968 valmistunut lamel-
likerrostalojen ja yhden pistetalon kokonaisuudesta muodostunut Tasatalot oli Kangasalan ensimmäinen elementtikerrostaloalue.

Ensimmäiset asukkaat muuttivat Mäntyveräjään 1960-luvun lopulla. Kuva: Kangasalan Kuvapalvelu. Vuonna 1979 Mäntyveräjän asuntoalue sai Pirkanmaan aluesuunnittelupalkinnon. Alue palkittiin suunnittelultaan ja toimivuudeltaan Pirkanmaan parhaana asuntoalueena.⁷

PROJEKTI: KESKUSTASUUNNITELMA

Suunnittelu 1966-

Rakentaminen 1972-

Kaavoittaja: MKR, KSS

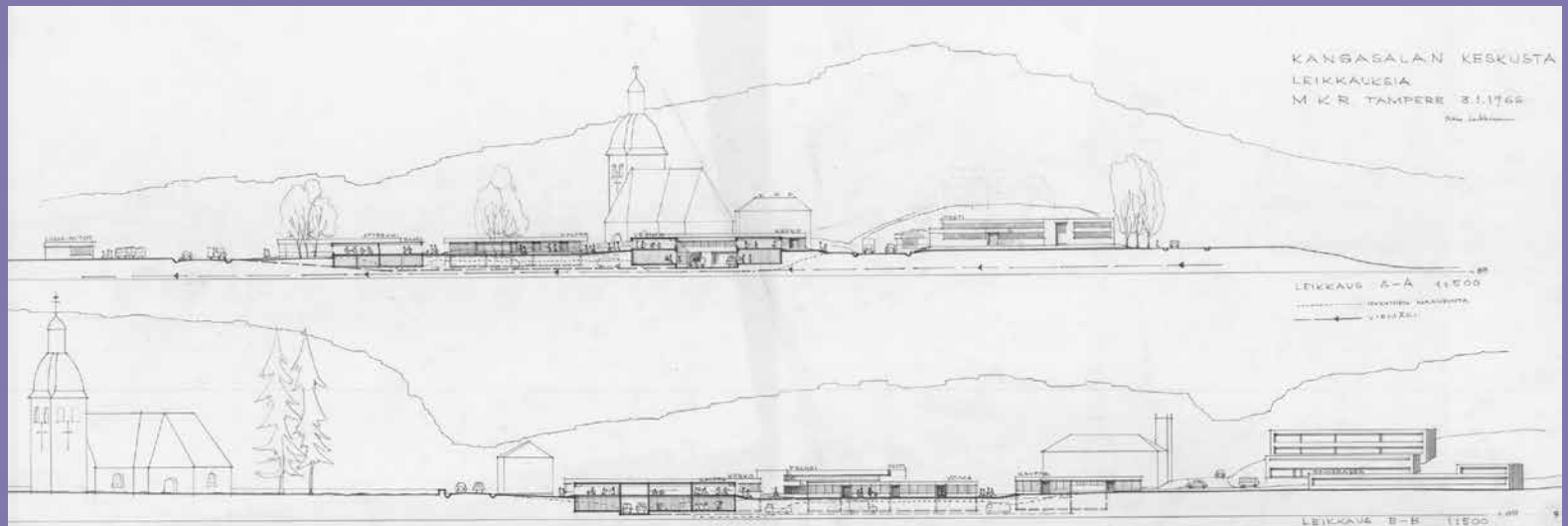
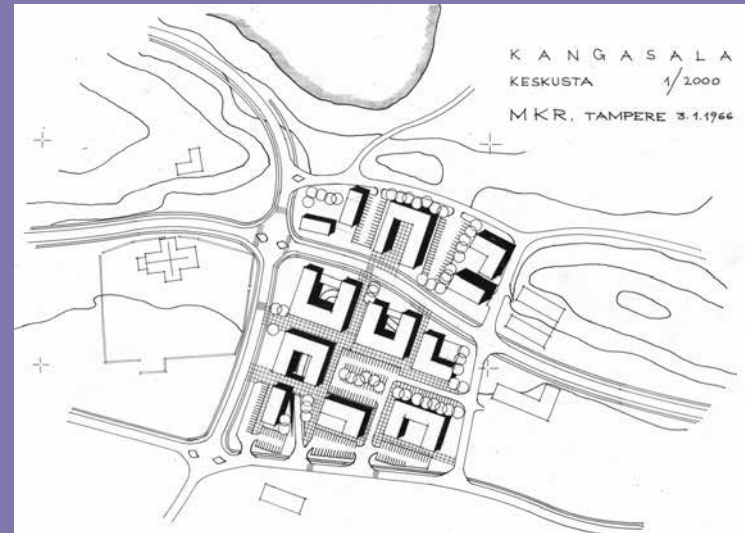
Toteuttaja Tielaitos, keskusliikkeet, kunta

Keskustan suunnittelu tuli ajankohtaiseksi, kun Lahdentie rakennettiin 1960-luvun lopulla välittömästi keskustan eteläpuolelle. Erilaiset liittymävaihtoehdot tuottivat myös toisistaan poikkeavia maankäyttösuunnitelmia.

Lähtökohtana suunnittelulle oli kirkon itäpuoleisen korttelin kehittäminen kaatopaikasta keskustan uudeksi sydämeäksi. Muutujia kehittämissuunnitelmissa olivat keskustan uudet kaupat, joita piti saada kaikille kolmelle keskusliikkeelle, linja-autoasema ja paloasema.

Päätöksenteon pohjaksi valittiin yhden liittymän ratkaisu. Sisääntulo keskustaan johdettiin kirkkoaidan reunaan. Toiselle puolelle tietä oli tarkoitus rakentaa kaksikerroksisten asuin- ja liikerakennusten rivistö. Liikkeiden ja torin tarvitsema paikoitus piti rakentaa maan alle.

Suunnitelmasta toteutettiin nopeasti uudet katujärjestelyt ja Keskon, Voiman ja Kangasalan Osuuskaupan marketit. Linja-autoasema rakennettiin 1980-luvun alussa, samoin paloasema, mutta se tehtiin Pikkolaan. Maanalainen paikoitus sai odottaa toteutumistaan 2000-luvulle.

1970-luvun alussa oli esillä myös liikennevaihtoehto, jossa kirkonkylän sisään tuleva ja poistuva liikenne olisi jaettu kahdelle yhdensuuntaiselle liikenneväylälle, joiden väliin olisi jäänyt liike- ja autoliikennettä palveleva keskusta-alue.

1960-luvulla keskustakorttelian keskellä oli kaato-paikka, jonka muuttaminen liikerakennusten ympäröimäksi toriksi ja maanalaiseksi paikoitusalueeksi asetettiin tavoitteeksi. Kuva (yllä) Markku Teräsmaa.

1960-luvun lopulla rakennettu keskusta alkoi tuntua 1980-luvun alussa jo vanhentuneelta. Matalat, tiilipintaiset liikerakennukset pyrkivät laajentamaan toimintojaan kellariin, pihalueet täyttyivät autoista. Toria ja maanalaista paikoitusta ei ollut rakennettu. Mutta kolme kauppa houkutteli asiakkaita.

MITEN SOVITTAA ASUTUS JA LIIKENNE YHTEEN?

NAUHATAAJAMAN ILME ALKOI MUUTTUA

Grynderirakentamisen alettua 1960-luvulla kirkonkylän maisema alkoi muuttua. Vuonna 1961 alkoi kangasalalainen rakennusyrittäjä Aaro Havia rakentaa Kuohunrinteeseen, ja vuonna 1963 aloitettiin Lukonrinteen rakentaminen Kirkkoharjulle. Samana vuonna kunta, seurakunta, Oy Kangasalan Sähkö ja W. Rosenlew & Co rakennuttivat Oy Harjusolan liike- ja asuinkerrostalon. Vuonna 1968 Haka rakensi keskustaan osuuskassan rahoittamana pitkäkhön kolmikerroksisen kerrostalon entisen työväentalon paikalle. Vuosikymmenen lopulla keskustaan nousivat myös valtion virastotalo ja Kangasalan Osuuskaupan uusi valintamyymälä.

Varsinainen aluerakentaminen alkoi vasta vuonna 1966 Suoraman Tasatalojen rakentamisella. Kirkonkylän ensimmäinen kohde oli vähän myöhemmin aloitettu Mäntyveräjä. Tälle 5,2 hehtaarin alueelle suunniteltiin asutettavaksi kaikkiaan 600–700 henkeä. Alueen kaavoituksesta vastasi kunnan tuore kaavoitusinsinööri Markku Teräsmä. Alue palkittiin myöhemmin ympäristöpalkinnolla.

Myös Suoraman ja Vatialan ilme alkoivat muuttua. Vuonna 1963 alkoivat kunta ja Vuokralaisten Keskusliitto rakennuttaa asuntoja Ison-Lukon alueelle Suoramalle. Vuonna 1965 osti rakennusliike Noppa Oy Suoramalta ja Vatialasta useita tontteja kerrostalorakentamista varten. Suoramalle alkoi nousta Tasatalot-nimen saanut kerrostaloalue.¹

MINNE SIJOITETAAN VALTATIE?

Autoliikenne alkoi maassa varsinaisesti vasta 1920-luvulla ja kasvoi niin nopeasti, että se oli jo 1930-luvun lopulla pääliikennemuoto. Ensimmäisenä auton lienee Kangasalla hankkinut kunnanlääkäri K. G. Jäderholm, jolla oli sellainen jo ennen ensimmäistä maailmansotaa². Autoilun yleistyttyä se tuli ottaa huomioon myös teiden suunnittelussa ja niiden raken-

Linja-autoliikenne mullisti liikkumista voimakkaasti 1920-luvulta lähtien. Useat yrittäjät tarjosivat kuljetuksia Ponsan, Pälkäneen ja Sahalahden suunnilta kirkonkylään ja edelleen Tampereelle.

tamisessa.

Sodat keskeyttivät liikenteen kehittymisen, mutta 1950-luvun alkuun mennessä oli jo liikenteessä päästy sotia edeltäneelle tasolle.³ Sotien jälkeinen aika oli pyöräilyn ja joukkoliikenteen kulta-aikaa. Autojen tuontisäännöstely esti autojen maahantuonnin. Lisäksi Suomi oli sotien jälkeen vielä melko köyhä maa ja monella tavallisella työläisellä ei ollut edes taloudellista mahdollisuutta ostaa autoa. Ja jos sattui omistamaan moottoriajoneuvon, se oli useimmiten mopo- tai moottoripyörä.

Autoliikenteen kasvu mahdollistui vasta 1962 autojen tuontisäännöstelyn purkaututtua. Tämä alkoi näkyä heti Kangasalan katukuvassa. Vuodesta 1960 vuoteen 1968 Kangasalan henkilöautojen määrä kasvoi peräti 3,5 kertaiseksi. Samalla myös pakettiautokanta kasvoi 3,2 kertaiseksi. Kasvuvauhti oli nopeampi kuin naapurikunnassa Tampereella. Tämä asetti kunnan yhdyskuntasuunnittelulle uusia haasteita.⁴

Liikenteen kasvaessa 1960-luvulla teiden suunnittelu laajeni Suomes- sa yksittäisten teiden ja tieyhteyksien suunnittelusta osaksi laajempaa

Vatiala alkoi kasvaa, kun Liutun talon pelloille alettiin rakentaa uutta asuntoaluetta vuonna 1969. Kuva: Tampereen ilmakuva.

Linja-autoliikenteellä oli vielä 1960-luvulla suuri merkitys. Kangasalta lähti kumpaankin suuntaan Tampereen-Nokian suuntaan ja Sahalahden-Pälkäneen suuntaan joka päivä yli 120 linja-autovuoroa. Vilkkaasta linja-autoliikenteestä huolimatta linja-autoasema oli pieni ja se sijaitsi väliaikaisella paikallaan ahtaalla risteysalueella yli kaksikymmentä vuotta.⁶

seutu-, asema- ja rakennuskaavoitusta. Samalla teiden suunnittelusta muodostui yhdyskuntasuunnittelun merkittävä osa muodostaen sen perusrungon.

Kangasalan kirkonkylä on sijainnut koko olemassaolonsa ajan hyvien liikenneyhteyksien varrella. Tänä päivänä sen kupeessa kulkee yksi Suomen pääteistä VT 12 eli Tampere–Lahti tie. Vähällä oli, ettei myös uudistettu VT 3 olisi kulkenut kirkonkylän läpi. Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö vahvisti 1960-luvun lopulla tielinjaksi Sääksmäen–Valkeakosken linjan TVH:n esityksestä.⁵

Kummalta puolen Kirkkojärvi pitäisi kiertää?

Kaavoituksen toivottiin edistyvän, kun seutukaavaliitot saivat vuonna 1967 tehtäväkseen laatia talousalueilleen runkokaavan, josta selviäisivät tulevan maankäytön yleispiirteet. Seutukaavaliittojen piti laatia myös varsinaisen seutukaava, jonka tuli aluksi rajoittua alueen keskeisimpiin kuntiin, joihin myös Kangasala kuului. Runkokaavan tuli valmistua kevääseen 1969 mennessä ja seutukaavan vuoden 1970 loppuun mennessä.

Kangasala toivoi tieverkkosuunnitelmien liittämistä seutukaavaliiton suunnittelutyöhön. Pitäjän omasta miehestä huolimatta Jyväskylän tien suuntausvaihtoehto ei toteutunut Kangasalan kannalta tyydyttävästi, vaan tie tuli kulkemaan Aitolahden kautta, josta kaavailtiin Tampereen uutta kasvusuuntaa. Vuosituhannen vaihteessa siellä oletettiin asuvan kymmeniä tuhansia ihmisiä. Esitystä tiesuunnasta ei korjattu, vaikka Tampere ryhtyi suunnittelemaan tytärkaupunki Hervannan rakentamista ja samalla siirsi asutuksen laajentamissuunnan täysin toiselle laidalle kaupunkia.

Yhtä pulmallinen oli valtatie 12:n rakennussuunnitelma, joka liittyi harjutaajaman kaavaratkaisuihin. Päätöksiä odoteltaessa koetettiin vanhaa Tampereentietä saattaa uudenaikaista autoliikennettä vastanneeseen kuntoon. Kunnostustöitä tehtiin pala palalta useina vuosina. Vuonna 1964 tie saatiin valaistua Tampereen rajalle asti. Samanaikaisesti keskustelu Lahdentien sijoituksesta kävi kuumana ja tielle esitettiin lukuisia eri linjausvaihtoehtoja. Niiden vaihtoehtoisuutta rajoitti tosin se, että ainoa käyttökelpoinen lähtöpiste Tampereella oli Viinikka.

Lausuntojen ja perusteellisten tutkimusten jälkeen voitiin valtatie 12:n perusvaihtoehdot vuonna 1961 pelkistää kolmeen eri linjavaihtoehtoon. Suunnittelun perusoletus oli, että asutus kasvaisi Kaukajärven–Kirkkojärven linjan pohjoispuolella, jolloin kaikkein mielekkäintä olisi rakentaa tie tämän asutuslinjan eteläpuoleiseen reunaan. Eteläisin vaihtoehto olisi kulkenut Kaukajärven eteläpuolta ja edelleen Kirkkojärven eteläpuolitse Keisarinharjulle. Tätä pidettiin monin tavoin epäonnistuneena vaihtoehtona. Mahdollisena vaihtoehtona esitettiin myös Kaukajärven eteläpuolelta Kirkkojärven pohjoispuolelle kiertävää tietä,

mutta suunnittelijat suosivat Kaukajärven pohjoispuolista, asutusta myötäilyttä reittiä.

Suoramalle ajateltiin rakennettavaksi eritasoliittymä, josta tie kulkisi Pähkinäkallion eteläpuolitse peltojen halki ylittäen Kangasalan kirkonkylän liittymän jälkeen Kuohunlahden ja päätyen Mäyrävuoren koilliskulmaan suunniteltuun Huutijärven liittymään. Tämän vaihtoehdon mukaisesti tiehanke lopulta, kymmenkunta vuotta myöhemmin toteutuikin.⁷

Neuvotteluja käytiin ja kättä väännettiin

Lahdentien linjauksen miettiminen vaati peräti pari vuosikymmentä. Markku Teräsmaan mukaan ”Suunnitelmia oli laadittu ja muutettu. Uutena tulokkaana ne vähän minua ihmetyttivät. En ollut vielä tottunut käytävään keskusteluun, joten piirtelin heti omia ehdotuksiani. Varsinkin kirkonkylän liittymä oli hukassa. Neuvotteluja käytiin ja kättä väännettiin, ennen kuin ratkaisu löytyi.”

Suunnittelun yhteydessä Keisarinharju joutui tulilinjalle. Kaavoitus-toimikunnan pohtiessa syksyllä 1969 Tampere–Kangasala moottoritien suunnittelua todettiin, että paras paikka soranottoon olisi Keisarinharju Vääksyn tilan alueella. Kaikkiaan suunniteltiin otettavaksi 1 150 000 m³ soraa.

”Koska harjunpää on TVH:n tukikohdan osalta kaivettu auki, voidaan soranottoa tältä osin pitää tarkoituksenmukaisena harjun uudelleenmuotoilun takia. Samalla saadaan käyttökelpoinen yhteys Vääksyn yhteislaidunalueelle [= nykyinen tieliikennemuseo Mobilian alue]. Suunnitelma rauhoittaa kokonaan varsinaisen Keisarinharjun lakiosan.”

Samalla ”todettiin ne vaikeudet, jotka keskustassa syntyvät uudessa järjestyksessä, ennen kaikkea jalankulkuliikenteen ja linja-autoaseman osalta. Toimikunta päätti ehdottaa, että keskustan korttelin yleissuunnittelua jatkettaisiin sekä pyrittäisiin toimenpiteisiin, jotka aikaansaaisivat yhtenäiseen suunnitelmaan nojautuvan liikekeskuksen rakentamisen.” Myöhemmin tiesuunnitelmasta antamassaan lausunnossa kunta ei kuitenkaan voinut luonnonsuojelullisista syistä hyväksyä Sarsan aluetta tienpitoaineiden ottopaikaksi.

Useissa muistutuksissa tielinjan haluttiin kulkevan Kirkkojärven ja Huutijärven seudulla Kyläjärven eteläpuolelta, mutta kunta ei voinut näihin vaatimuksiin yhtyä.

Moottoritie jäi toteutumatta

Kangasalan kirkonkylän raitti riitti yllättävän pitkään kaikille, myös valtatieltä käytävälle pitkämatkaiselle liikenteelle. Kun Kangasala vietti kurkunleikkaus- ja kukkaiskarnevaaleja 1970, liikenne tukkiutui useiksi tunneiksi. Kauneuskuningatar Kangasalan oma missi Ritva Lehto istui etumaisessa hevosparin vetämässä kärryssä – ja liikenne odotti. ”Miten

AUTOJEN MÄÄRÄN LISÄÄNTYMINEN KANGASALLA 1960-LUVULLA¹⁰

Vuosi	Asukkaita	henkilöautoja kpl/1000 as		pakettiautoja kpl/1000 as		kuorma-autoja kpl /1000 as	
1960	13 322	530	40	55	4,1	125	9,4
1964	13 659	1095	80	136	10,0	127	9,3
1968	14 558	1895	130	173	11,9	141	9,7

se oli silloin mahdollista?”, pohtii Markku Teräsmaa muistelmissaan. ”Kiire ei kai ollut nykyisen veroista. Päivä oli korea, sekä kunta että viljelijät saivat hauskaa julkisuutta.”

Nelikaistainen moottoritie jäi lopulta kunnan toiveista huolimatta toteutumatta, mutta uusi tieyhteys Lahteen saatiin silti. Tämänkin koettiin jo olennaisesti parantavan kaupunkiseudun itäosien liikenteen tarvetta ja liikenneturvallisuutta.⁸

KANGASALAN TYÖVUOSISTA

Kangasalan ensimmäisen kaavoitusinsinöörin Markku Teräsmaan mukaan Kangasalan vuodet olivat antoisia.

”Olin ensimmäinen varsinaisen maalaiskunnan kaavoittaja, joten latua piti avata. Toki Helsingin silloista maalaiskuntaa oli hoitanut Mikko Mansikka, arkkitehti, YM:n johtajia, mutta sen nyt ohitan.

”Oli alusta lähtien koottava, mitä ja miten pitäisi kunnan maankäytöpolitiikkaa ohjata, minne uutta asutusta, miten korjata ja täydentää vanhaa, miten ohjata soranottoa ja millä keinoin. Mihin maalaiskunnan valtuudet riittävät?

”Maalaiskunnat saivat vuoden 1967 alusta vasta niin sanotun kaavoitusmonopolin, mutta vanhoihin kaupunkeihin verrattuna työkalut olivat vähissä. Kunnan maanomistus oli vähissä ja maanomistajat lähellä kunnan hallintoa. Soranoton ohjaukseen ei ollut muuta työkalua kuin laatia oikeusvaikutuksia saavan yleiskaavan, kuten sittemmin Vehonien harjulle. Lainsäätäjä sai maa-aineslain voimaan vasta 1970-luvun loppupuolella. Vasta sitten tuli edes miljoonan sorakuution otto jotenkuten luvanvaraiseksi. Soranoton saaminen edes jossain mitassa suunnitelmalliseksi saattoi olla se voimille ottavin työni, ja ehkä myös koko kuntaa koskevan yleiskaavan 1975 laatiminen, ja sen vienti läpi. Sen verran kantaa ottava yleiskaava se vielä siihen aikaan oli. Uutta kaiken kaikkiaan vielä Suomessa.

”Muistan Kirkkohajuun sijoittuvan Sorolan montun kohtalon. Kau-

punki oli ostanut otto-oikeuden Sorolan kartanolta, ja minä kampoihin. Ei käy. Kaupungininsinööri Kauko Lehtonen perusteli, että niin lähellä ja on siksi tärkeälle kaupungille. Muistutin, että Pyynikki vielä lähempänä. Kaupungin lakimiehen Onni Mikkosen kanssa väännettiin sopimus. Kaupunki ’osti’ Sorolalta ison palan harjua, josta suurin osa sovittiin Kangasalan kunnalle. Kaupunki korvasi Sorolalle muun muassa luovutamalla maita Teiskosta. Siitä hyvästä kaupunki sai ottaa vähän lisää, hoitaa sen ja vanhan kuopan myös kuntoon. Sorolan kuoppa on sulautunut jo luontevaksi osaksi harjun liikunta-alueeseen.

”Valtateiden sekä 12:n että 9:n linjauksista vielä kiisteltiin. Tiet halkoivat Kangasalan kirkonkylän raitin. Lahden valtatie linjauksen valinta oli vielä auki. Vuosia ne väittelyt linjavaihtoehtoista ja risteyksien sijoittelusta kestivät. Se projekti oli vastassani jo 1960-luvun loppupuolella.

”Sommittelin myös uusia asuntoalueita Pikkolaan, Harjunsaloon Suoramalle, Nattariin ja Liuttuun. Kangasalla opin myös tuntemaan, miten luottamuselimet toimivat. Kun en itse ollut ns. vahvasti sitoutunut, juttu monen luottamusmiehen kanssa kävi luontevammin, ei ollut valmiina asennetta – asennetta vastaan. Ymmärrän kyllä poliittisten ryhmien tarpeellisuuden, yksin on vaikea saada aikaan tarpeellisiakaan muutoksia. Ja niihin se demokraattinen päätöksenteko pohjaa.

”Olen työaikani tutustunut moneen avarakatseiseen luottamushenkilöön, hänen puoluekannastaan riippumatta. Mutta katsoin, että pysyessäni sitoutumattomana, ehkä on parhain mahdollisuuteni toimia kaavoittajan työssäni. Yhteistyö sujui.”

Oli hyvin tavallista, että uusille maantielle asetettiin suuria toiveita. Kaikki halusivat hyötyä uusista liikennereiteistä. Tiesuunnitelmia koskevista kannanotoista kehittäminen ja edistäminen olivat kaikkialla kovasti esillä, vaikka pelkkä maantie ei riitäkään elinkeinopolitiikaksi.⁹ Moottoritien linjauksista neuvotellaan. Keskellä kunnanjohtaja Jaakko Nurminen.

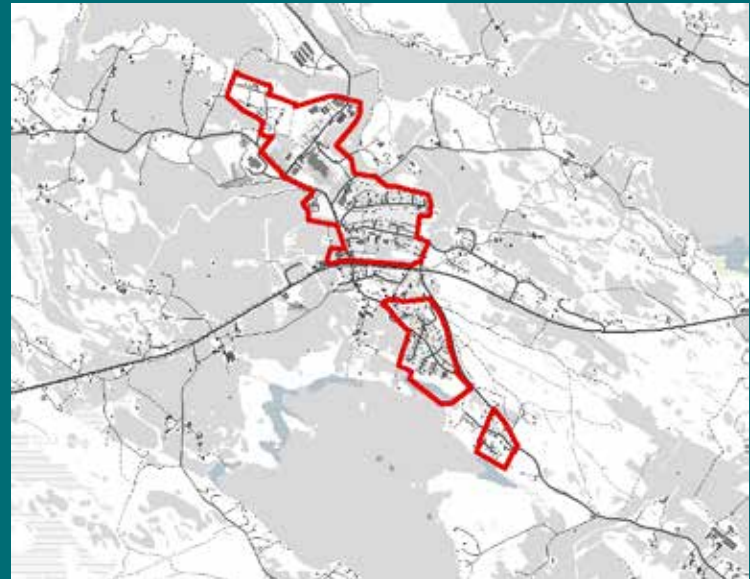

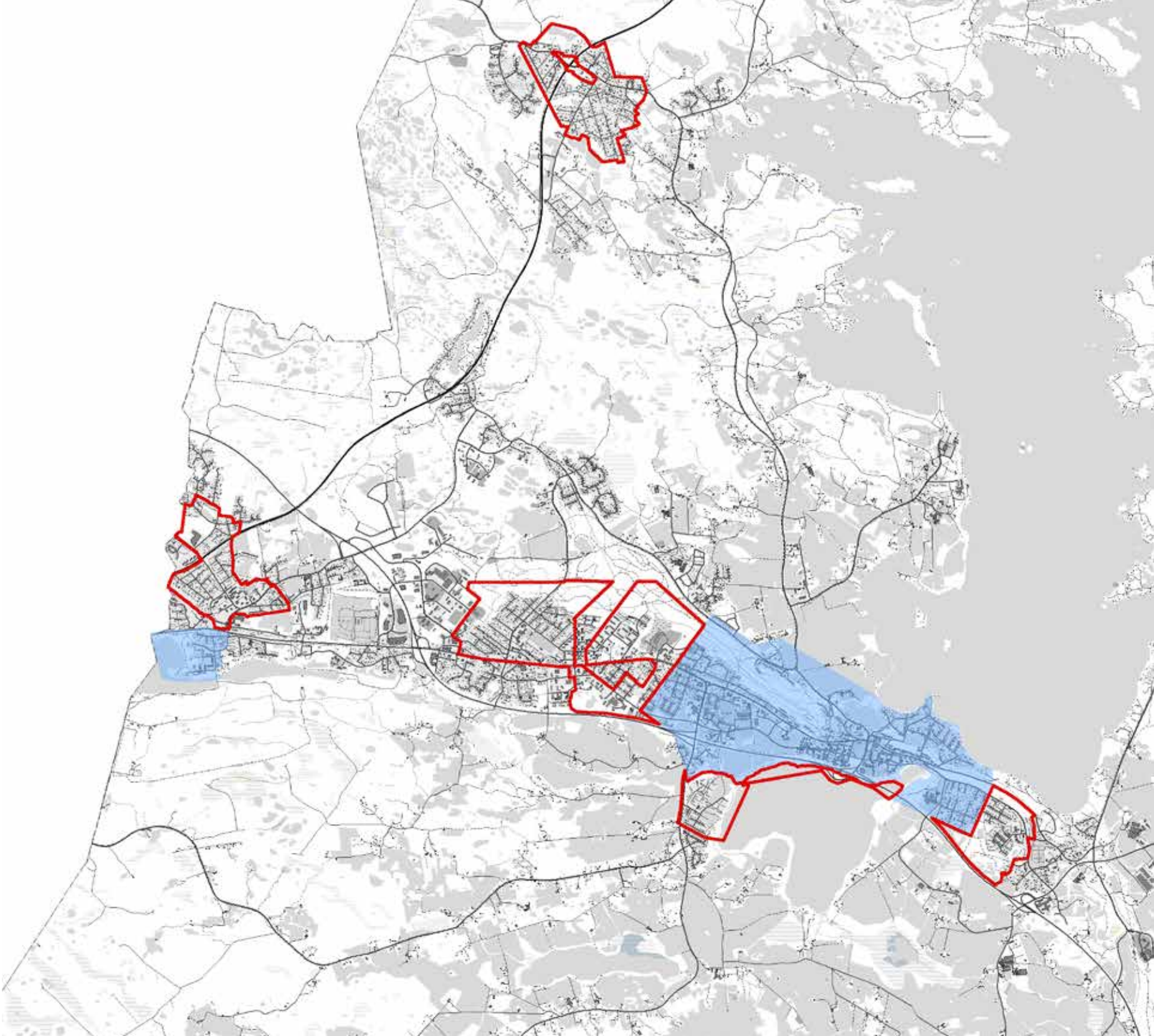
Kirkonkylän liikenneolot olivat autoliikenteen kannalta vielä 1960-luvulla melko ankeat. Kirkonkylän halki kulki Helsingin, Jyväskylän ja Lahden teiden liikenne yrittäen läpäistä vaahteroiden ja lehmusten varjostaman "idyllisen vanhan kylän".

1970-LUKU

Ranta-Koivistossa järjestettiin Suomen toiset asuntomessut 1972, ja siitä alkoi pitkä omakotialueiden suunnittelujakso. Rakennettiin Pikkola, Korpitie ja Mäyrävuori. Ensimmäiset opiskelijaharjoittelijat aloittivat työnsä kaavoitustoimistossa. Kunnan oma mittaustoiminta käynnistettiin. Kuntaan laadittiin yleiskaava, joka sisälsi myös toteutusohjelman. Suunnitelman laatimisprosessi sitoutti kunnan eri sektorit pitkäksi aikaa yhteisiin tavoitteisiin. Uusia kerrostaloja rakennettiin aluerakentamissopimuksin Harjunsaloon ja Nattariin. Rakennuskaavoja laadittiin useimmille vanhoille omakotialueille, Pikonkankaalle, Suoramalle Linturinteeseen ja Vatialan Eerolaan. Pitkään jatkunut spekulointi valtateiden linjauksista päättyi. VT9 rakennettiin Ruutanan ohi ja lähijunaliikenne loppui. VT 12 rakennettiin nauhataajaman poikki. Keskustan raju muutos käynnistyi ja autoistuminen kasvoi. Rakennusinventoinnit käynnistyivät, kun rakennuskulttuurin arvot tunnistettiin. Maanomistajat alkoivat tehdä rantakaavoja. Kaavoitustoimikunta muuttui kaavoituslautakunnaksi. Ruutanan alueelle laadittiin rakennuskaava.

KAAVOITUS ALKOI KASASTA VANHOJA KARTTOJA

MITÄÄN EI OLLUT VALMIIMNA

Vastuun kuntien kaavoituksesta siirryttyä valtiolta kunnille oli lähes kaikki luotava tyhjistä. Valmistaa toimintamallia ei ollut, ainoastaan kasa vanhoja kaavasuunnitelmia.

Kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaan tullessa Kangasalan kuntaan kunnanviraston kaapista löytyi paljon erilaisia luonnoksia kahdenkymmen vuoden ajalta. Luonnosten suuresta määrästä johtuen asiat olivat hieman levällään. Rakennusluvasta päättäessään rakennustarkastaja otti ”aina jonkun kartan käteensä” antamaan päätökselleen tukea. Selkeää logiikkaa siitä, miten edetään, ja mitä karttoja kulloinkin käytetään, ei ollut. Tuskaantuneena tähän toimintatapaan Markku Teräsmäa uhkasikin lopulta repiä kartat, ellei asiaan saada jotain järjestystä.

Kunnan kaikki toimihenkilöt sopivat tuolloin vielä samaan taloon. Kuntaorganisaatio oli 1960–1970-luvulla hyvin ohut, useimmat hallintokunnat toimivat parin–kolmen ihmisen voimin. Kunnantalon kolmannessa kerroksessa oli kaavoitustoimiston lisäksi rakennustoimisto, rakennustarkastus ja koulutoimisto sekä maataloussihteeri, keskustoitomiston ollessa keskikerroksessa ja sosiaalitoimiston viraston ensimmäisessä kerroksessa. Kunnan keskus, kassa ja palvelupiste toimivat toisessa kerroksessa. Toimistotilojen lisäksi kunnantalossa oli myös muita toimintoja. Talon alakerrassa oli palopäällikön asunto ja paloautojen tallit.

Hitaasti pienellä porukalla

Vähitellen toimintatapa alkoi hahmottua ja tekijäjoukko kasvoi. Joulukuussa 1966 kaavoitustoimistoon palkattiin kaavoitusinsinöörin avuksi piirtäjä-kanslisti Raija Rocklin. Kaavoitusta varten tarvittavien täydennyskartoitusten ja erilaisten kiinteistöselvitysten tekemistä varten perustettiin maanmittausteknikon virka, jonka hoitajaksi valittiin vuonna 1969 Juhani Keskitalo. Toimistotöiden lisääntyessä tarvittiin myös apulaiskanslisti. Tehtävään valittiin vuonna 1973 Marja Mäkelä. 1970-luvun

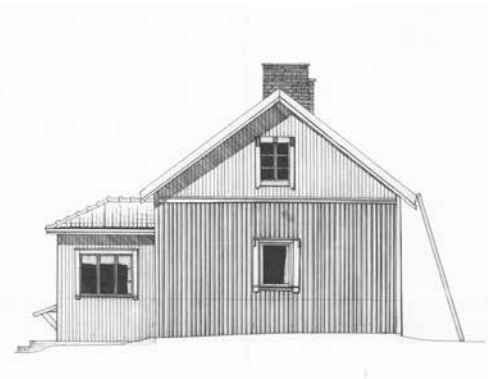
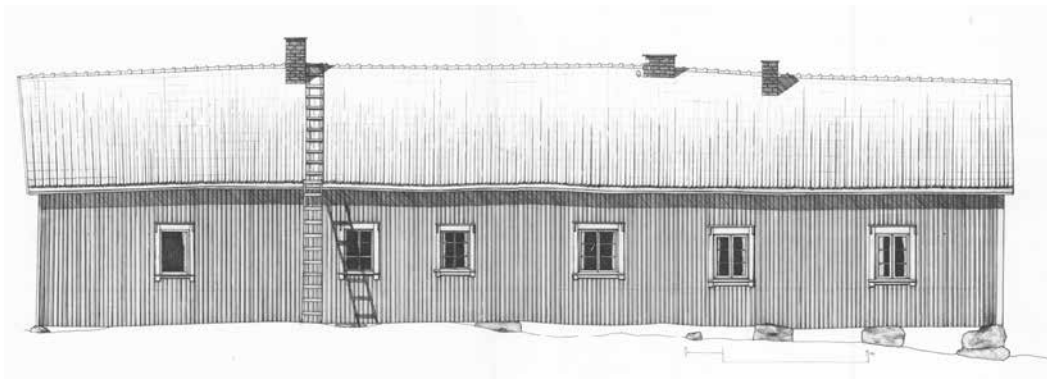
puolivälissä apuna oli myös kaksi arkkitehtiopiskelijaa suunnittelemassa yleiskaavaa sekä kesäisin koululaisia. Lisäksi maastossa oli kaksi mittamiestä.

Suurin osa kaavoista pystyttiin laatimaan kaavoitustoimistossa. Työvoiman vähäisyydestä johtuen ei kuitenkaan saatu kaikkia kaavoja valmiiksi, niinpä Ruutanen alueen ja Huutijärven alueen kaavat päätettiin antaa ulkopuolisen konsultin tehtäväksi. Huutijärven osalta konsultin tehtäväksi tuli vain runkosuunnitelman tekeminen ja kaavaluonnosten laatiminen Herttua–Huutijärvi väliselle alueelle.¹

Käytännön työ oli hidasta. Karttojen ja kaavojen piirtäminen vaati paljon kärsivällisyyttä. Kartat piirrettiin vedenpitävällä syövyttävällä tussilla arkistokelpoiselle venymättömälle Astralon-muoville. Rasvaläikät puhdistettiin muovilta ennen piirtämistä lentokonebensiinillä. Vanhat viivat raaputettiin pois partakoneen terällä. Seurauksena oli, että mitä enemmän tehtiin muutoksia sitä vaikeammaksi piirtäminen tuli epätasaisen pinnan vuoksi. Kartoista ja kaavasuunnitelmien arkistokappaleista otettiin paperiset käyttökopiot, jotka liimattiin pahveille.

Kunnanvirastolla sijainneet toimistotilat olivat pienet koko ajan laajenevalle toiminnalle. Kaavoitustoimistossa oli 1970-luvun puolivälissä piirtäjän työtilan lisäksi ainoastaan yksi piirtämiseen soveltuva työtila, jota käytti kolme henkilöä. Kaavoitusinsinöörin huoneessa sijainnutta työtilaa, joka on tarkoitettu kaavoitusinsinöörin suunnittelu- ja neuvottelupöydäksi, käytti lisäksi yksi suunnittelija. Yleiskaavan valmistuttua 1970-luvun puolivälissä työn tekemiseen osallistunut arkkitehtiopiskelija Matti Vatiilo toimi tilapäisenä suunnittelijana, mutta opiskelunsa vuoksi hän saattoi olla töissä vain kolmena päivänä viikossa.

Joukko kasvoi jälleen 1970-luvun puolivälissä, kun piirtäjä-suunnitteluapulaiseksi palkattiin ylioppilas Ulla Ketonen. Seuraavat muutokset tapahtuivat vasta vuosikymmenen loppupuolella, kun mittamiesten määrä lisääntyi ja Juhani Keskitalon tilalle tuli maanmittausteknikko Yrjö Saarinen ja Marja Mäkelän tilalle apulaiskanslistiksi Liisa Rasila (e. Vaskelainen).²

Kaavoituksen sekä kaavoituksen alaisuuteen kuuluneiden mittaus- ja kiinteistötoimen sekä rakennusvalvonnan vakituisen henkilökunnan osalta vaihtuvuus on ollut vuosikymmenien varrella melko vähäistä, mikä kertoo osaltaan mielekkääksi koetusta työstä ja hyvästä työilmapiiristä. Työyhteisö on ollut myös tunnettu tasa-arvoisuudestaan ja se voitti vuonna 1996 Pirkanmaan tasa-arvo kilpailun.

Työn pohjaksi tarvittiin erilaisia selvityksiä

Onnistuakseen kaavoitus tarvitsee työn pohjaksi monenlaisia kaavoitettavaa aluetta koskevia selvityksiä. Näiden selvitysten osalta kaavoitustoimi joutui lähtemään nollapisteestä. Toisin kuin tänä päivänä tiedon saanti oli monin tavoin vaikeampaa 1960- ja 1970-luvulla ja moni tänä päivänä olemassa oleva tiedosto tai rekisteri oli vasta suunnitteilla.

Yhtenä esimerkkinä tästä on rakennuskulttuuriluettelo, jota kaavoitus ryhtyi laatimaan kulttuurilautakunnan tekemän esityksen seurauksena. Tämän kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia koskevan luettelon ensimmäinen versio valmistui vuoden 1978 lopulla.

Kangasalan yleiskaavaa laadittaessa 1970-luvun alkupuolella oli jo jouduttu jonkin verran selvittämään muun muassa Kangasalan rakennuskulttuuriin sekä luontoon liittyviä arvoja. Myös seutukaavaliitto oli tehnyt rakennuskulttuuriin liittyviä selvityksiä. Luettelot olivat paljolti puutteellisia ja jälkimmäinen jopa osin virheellinen.

Luetteloon merkittiin kohteet, jotka niiden kulttuurihistoriallisen arvon vuoksi oli pyrittävä säilyttämään. Myöhemmin on osattu ottaa huomioon myös kohteiden ympäristö. Rakennuskulttuurin luetteloinnin päätavoitteena pidetään nykyisin ennen kaikkea kullekin seudulle tyypillisten ja sen historiaan oleellisesti liittyvien rakennushistoriallisesti, historiallisesti tai maisemallisesti tärkeiden rakennusten, rakennusryhmien, rakenteiden ja alueiden löytymistä.³

Asuntotuotanto-ohjelma muodosti osan suunnittelua

Varsinaisten kaavakarttojen laadinnan lisäksi kaavoitus sai hoitaakseen myös muita maankäytön suunnitteluun liittyviä tehtäviä. Asuntotuotantolain mukaisen kunnan asuntotuotanto-ohjelman laatiminen tuli kaavoitustoimiston tehtäväksi 1968. Kangasalan kunnanvaltuusto hyväksyi joulukuussa 1968 ensimmäisen asuntotuotantolain edellyttämän asuntotuotanto-ohjelman vuosiksi 1969–1973.

Asuntotuotantolain mukaan kaupungissa, kauppalassa ja sellaisessa kunnassa, jonka asukasluvu oli viimeksi toimitetun henkikirjoituksen mukaan vähintään 10 000 asukasta, valtuuston oli hyväksyttävä ja vuosittain tarkistettava asuntotuotanto-ohjelma aina seuraavaa viittä vuotta varten. Laatimisohjeiden mukaan ohjelma jakaantui tavoiteosaan ja toteuttamisosaan. Näistä tavoiteosa laadiittiin kerran valtuustokaudessa eli joka neljäs vuosi.

Kaavoitustoimiston apuna asuntotuotanto-ohjelman valmisteluissa oli työryhmä, jossa olivat edustettuina kunnan asunto-, sosiaali- ja terveysviranomaiset. Lisäksi lausuntoja pyydettiin tarpeen vaatiessa muiltakin tahoilta. Toteuttamisosan laadinnassa otettiin myös huomioon rakennuttajien ilmoitukset tulevista rakennuskohteistaan.

Asuntotuotanto-ohjelmassa tuli käsitellä myös niitä tekijöitä, jotka kulloinkin koettiin kunnassa ongelmalliseksi ja joiden osalta kunnan toimenpiteitä oli syytä tehostaa. Näitä olivat alkuvuosina muun muassa kunnan vuokra-asuntotuotannon tarpeen määrittely, mikä oli välttämättömä palvelu- ja teollisuustyöpaikkojen luomisessa ja säilyttämisessä. Vuokra-asuntotuotanto oli tärkeää myös vanhusten, nuorten ja sosiaalista tukea tarvitsevien asunto-olojen kohentamiseksi.

Jo ensimmäisissä asuntotuotanto-ohjelmissa jouduttiin toteamaan, ettei kunta ole kyennyt hankkimaan riittävästi rakennusmaata pientaloasuntojen rakentamiseksi.⁴

Rakennuskulttuuria on inventoitu mittaamalla, piirtämällä ja valokuvaamalla. Pakkalan Yli-Toukolan (s. 55) ja Tursolan Oinaan rakennuksia tallensivat v. 2006 TTKK:n opiskelijat, Raronsalon ranta-aittaa kuvasi Tapio Räsänen v. 1976. Kuva Markku Teräsmaa.

Kaavojen havainnollistamiseksi rakennettiin alkuvuosikymmeninä tärkeimmistä kohteista pienoismalli. Suoraman alueesta v. 1968 laaditun pienoismallin keskellä näkyvä suuri rakennus on Tampereen Pukutehtaan suunniteltu teollisuushalli. Kuva: Kangasalan Kuvapalvelu.

Myöhemmin, kuntasuunnittelun aloitettua toimintansa kaavoituksen yhteydessä vuonna 1977 asuntotuotanto-ohjelma liitettiin osaksi kuntasuunnitelmaa.

KUNTASUUNNITTELU OSAKSI KAAVOITUSTA

Vuoden 1977 alussa voimaan tulleen uuden kunnallislain mukaan jokaisessa kunnassa tuli olla seuraavaa viittä vuotta varten kunnanvaltuuston vuosittain hyväksymä kuntasuunnitelma, joka käsitteli kunnan olojen kehittämistä, kunnan hallintoa ja talouden hoitamista sekä osoitti toimintojen sijoittamisen. Kuntasuunnittelutyön tavoiteosan yhden osan muodosti kunnan yleiskaava.

Kangasalan kunnan ensimmäinen toiminta- ja taloussuunnitelma – kuntasuunnitelma suppeassa mielessä – valmistui syyskesällä 1974. Tästä suunnitelmasta puuttui vielä varsinainen kunnan maankäyttöön liittyvä suunnittelu ja sitä käsiteltiin tässä yhteydessä vain osittain⁵

Maankäytöllisesti kuntasuunnittelun suurimman ongelman Kangasalalla muodostivat kunnan laaja-alaisuus ja väestön sijoittuminen sekä vesistöjen vaikutus asutuksen muodostumiseen. Haja-asutusalueiden vaikeimmat ongelmat liittyivät palvelu- ja ympäristönsuojelukysymyksiin.

Taloudellisten näkymien heiketessä ja valtion lisätessä kuntien palveluvollisuuksia suunnittelua haluttiin keskittää ja tehostaa. Tätä varten kuntaan perustettiin 1.1.1977 alkaen viisijäseninen kuntasuunnittelulautakunta. Samalla perustettiin myös viisijäseninen kaavoituslautakunta. Samalla aiemmin toimineet kuntasuunnittelu- ja kaavoitustoimikunta lakkautettiin. Kuntasuunnittelulautakunnan puheenjohtajaksi nimettiin putkiasentaja Martti Ronni.

Kuntasuunnittelu alkoi kaavoituksen yhteydessä, mutta se siirrettiin vähän myöhemmin kunnan keskushallinnon yhteyteen. Ensimmäisenä kuntasuunnittelusihteerinä toimi Maritta Vuorinen.⁶

TIETOA ASIANOSAISILLE

Kunnallinen suunnittelu oli aluksi hierarkista informaationjakoa ylhäältä alaspäin, eikä asukkaiden asiantuntijuudelle ollut suunnittelussa tarvetta eikä arvoa. Maailma yritettiin pitää hallinnassa ja asioita yritettiin katsoa pelkkien faktojen perusteella. Tämä ei kuitenkaan johtanut hyvään lopputulokseen, vaan aiheutti usein ongelmia. Niinpä Markku Teräsmä lähti kaavoitusinsinöörinä lähestymään asiaa toisesta näkökulmasta, kuuntelemaan myös mitä kunnan asukkailla oli sanottavana. Kaikista suurimmista ja merkittävimmistä kaavoista pyrittiin kertomaan jo luon-

nosvaiheessa asianosaisille järjestämällä kaavoja koskevia selostus- ja neuvottelutilaisuuksia. Kaavoituslautakunta piti erityisen tärkeänä, että ”suunnitelmista ja muista kunnallisista hankkeista kerrotaan hyvissä ajoin asianosaisille ja yleensäkin kuntalaisille”. Vaikka yleisötilaisuuksia ei aina järjestettykään järjestelmällisesti ja joka tilanteessa, niistä oli kuitenkin hyötyä.⁷

Infotilaisuuksien, kaavojen nähtävillä olon ja niihin liittyneiden leh-tikirjoitusten antama informaatio ei näytä kuitenkaan täysin riittäneen. Järjestetyt tilaisuudet olivat joskus hyvinkin kiivassanaisia. Näyttää siltä, että hyvistä ajatuksista huolimatta tieto ei aina kulkenut edes talon sisällä lautakunnalta toiselle saati kaikille kuntalaisille, joita asia saattoi koskea. Osasyynä tähän oli viranhaltijoiden ja asukkaiden välisen luot-tamuksen ja yhteistyön puute. Kuntalaisen näkökulma ja suunnittelijan visiot eivät aina kohdanneet asukkaiden arkea ja ongelmia. Kaavat jäivät myös osalle kuntalaisista virkakielen vuoksi kielellisesti avautumatta.

Kielellinen ongelma ei ole täysin poistunut myöhemminkään. Kaa-voituksen yhtenä pullonkaulana näyttää olleen kautta-aikojen vaikeasel-koinen virkakieli ja alaa tunteamattomalle outo terminologia. Myöskään lainsäädäntö ei ole tätä helpottanut, vaan tuonut käyttöön uusia alaa tun-temattomalle epäselviä termejä.⁸

JOHTOSÄÄNTÖ OHJASI TOIMINTAA

Toiminnan kasvaessa ja käsiteltävien asioiden lisääntyessä kuntaan pe-rustettiin kaavoitustoimikunnan korvannut kaavoituslautakunta vuonna 1977.

Kunnanvaltuuston hyväksymän kaavoituslautakunnan johtosäännön mukaan kaavoituslautakunnassa tuli olla vähintään viisi jäsentä ja näillä kullakin varajäsen. Lautakunnan tehtävänä oli kunnanhallituksen apuna hoitaa kaavoitustointa, valvoa maankäytön ja rakennustoimen kehitty-mistä kunnassa sekä tarvittaessa tehdä kunnanhallitukselle esityksiä kaavoitus- ja muihin toimenpiteisiin ryhtymisestä, huolehtia yleis- ja yksityiskohtaisen kaavoituksen ja muun maankäytön suunnittelun val-mistelusta, antaa lausuntoja rakennus- ja poikkeuslupahakemuksista sekä muista rakentamiseen liittyvistä ja kaavoitusalueiden jakolaissa tarkoitetuista asioista.

Lautakunta saattoi erikseen päättämässään laajuudessa oikeuttaa kaa-voitusinsinöörin antamaan lausuntoja rakennus-, poikkeus- ja lohko-mislupahakemuksista, valmistella tarpeen mukaan ehdotukset kunnan lausunnoiksi ja kannan määrittelyiksi seutukunnallisten selvitysten ja suunnitelmien johdosta kunnanhallitusta varten sekä avustaa kunnanhal-litusta muutoinkin kaavoitukseen ja maankäyttöön liittyvissä tehtävissä

sen mukaan kuin kunnanhallitus määräsi. Lautakunnan kokouksissa esittelijänä toimii kaavoitusinsinööri, jonka ehdotus toimi käsittelyn pohjana. Hän myös allekirjoitti lautakunnan kirjelmät ja muut toimituskirjat.⁹

KARTTOJA SUUNNITTELUN POHJAKSI

Jotta kaavoitus oli mahdollista, tarvittiin ajan tasalla olevia karttoja. Kaavoitustoimiston perustamisen myötä myös kartoitustyöt siirtyivät kunnan tehtäväksi. Kartoitusten ja muiden maastotöiden suorittamista varten vuonna 1969 palkatun maanmittausteknikon apuna oli aluksi tilapäisiä apulaisia. Vuonna 1973 palkattiin kaavoitustoimistoon ensimmäinen kokoaikainen mittamies, Tampereen ja Valkeakosken kaupungeilla kokemusta hankkinut Aimo Toivonen.¹⁰ Vuonna 1974 hän sai apulaisekseen Raine Raition.

Kaavoituksen pohjan käytettävän kartan tuli täyttää kaavoitusmitausasetuksissa ja kaavan pohjakarttaosta annetun asetuksen edellyttämät tarkkuus- ja luotettavuusvaatimukset. Vain pieni osa Kangasalan pohjakartoista täytti nämä lainsäädännön asettamat vaatimukset.¹¹

Kaavoituksen pohjaksi oli laadittu jo 1950-luvulla 1: 2 000 mittakaavaista rakennussuunnitelman pohjakarttaa. Työtä oli jatkettu 1960-luvun alussa ja se kattoi tuolloin jo koko nauhataajaman alueen. Yhteensä kartoitettu alue käsitti noin 7 500 ha. Lisäksi vuosina 1974–1975 oli tehty Vehoniemen alueelta 1:4 000 mittakaavaista yleiskaavan pohjakarttaa noin 800 hehtaaria.

Nauhataajamassa vuonna 1962 suoritettujen ilmakuvauksen pohjalta vuosina 1962–1965 tehty kartoitustyö oli suoritettu epätarkan runkoverkon avulla, minkä vuoksi kartoissa oli suuria epätarkkuuksia, jotka vaikeuttivat osaltaan kartan ajan tasalla pitämistä. Sen lisäksi että nämä kartat olivat suurelta osin jo alun pitäen olleet puutteellisia, ne eivät olleet enää 1970–1980-luvun vaihteessa muutenkaan ajan tasalla.¹²

Karttoja pyrittiin pitämään ajan tasalla kunnan omin voimin, mutta työtä ei pystytty tekemään sillä vauhdilla kuin olisi ollut tarpeen. Erityisesti uutta karttaa olisi tarvittu Kirkonkylän alueelta, mutta useita vuosia vireillä ollut Lahdentien (VT 12) suunnittelu ja rakentaminen viivästyttivät kirkonkylän uudiskartoitusta ja samalla myös alueen kaavoittamista.¹³

Alkeellisin välinein

Käytössä olleet työvälineet olivat vielä alkeelliset. Mittaukset tehtiin suorakulman näyttävän prisman, teikkien eli linjaseipäiden ja mittanauhalla. Käytössä ei ollut myöskään vielä minkäänlaisia taskulaskimia vaan kaikki pienet laskutoimitukset laskettiin päässä tai laskutikulla. Pidemmät numerosarjat laskettiin fasistiksi nimitettyllä Facit-merkkisellä sähkökäyttöisellä pöytäkoneella. Uusi aika oli kuitenkin jo koittamassa, ja 1970-luvun puolivälissä kunnantoimistossa vieraili myyntiedustaja, jolla oli mukanaan mullistava uutuus: taskulaskin.

Myös muita sähköisiä työvälineitä saatiin, kun kaavoitustoimistoon hankittiin 1970-luvun puolivälissä uusi sähkökäyttöisen kirjoituskone. Hankinta oli välttämätön useiden laajahkojen selostusten ja suunnitelmien puhtaaksikirjoitustyötä varten. Keskustoimiston konekirjoittajien työmäärän kasvaessa heillä ei ollut enää mahdollisuutta suorittaa näitä töitä, kuten alun perin oli ollut tarkoituksena tehdä.

Myöskään kopioita ei voinut ottaa yhtä helposti kuin nykyisin. Isojen muoville piirrettyjen karttalehtien kopioimista varten oli kaavoitustoimiston yhteydessä erillisessä huoneessa ammoniakkipiokone, jonka vaaroista hengityselimille ei aluksi tiedetty mitään, eikä kopiohuoneessa ollut tämän vuoksi mitään tuuletusta. Koneen ammoniakisäiliökin täytettiin ilman hengityssuojaimia. Ajan myötä havaittujen puuteiden jälkeen päätettiin asentaa ilmastointi, mutta se ei auttanut kuin osittain ja kopiolaitos jouduttiin lakkauttamaan. Uudelleen oma kopiolaitos saatiin

Koko toimintansa ajan Kangasalan kunnan kaavoitus on käyttänyt suunnittelussa apuna arkkitehtiopiskelijoita. Monet heistä ovat myöhemmin sijoittuneet yhteiskunnallisesti merkittäviin asemiin. Suunnittelijoista Tapio Räsänen on toiminut Kuopion kaupungin teknisenä johtajana, Matti Vatiola on ympäristöministeriön rakennusneuvos, Kimmo Lapintie Aalto-yliopiston professori, Auli Heinävä Tampereen asuntojohtaja ja Jorma Mukala toimii Arkkitehti-lehden päätoimittajana. Huomionarvoista on myös se, että Tampereen kaupungin kaavoituksen arkkitehdeista merkittävä osa on työskennellyt aikanaan Kangasalan kunnan kaavoitustoimistossa. Ville Hassi ja Jorma Mukala. Kuva: Raine Raitio.

59

Myös kunnan nykyisistä kaavoittajista monet ovat aloittaneet kesäharjoittelijoina. Kuvassa Markku Lahtinen ja piirustusruulat v. 1978.

vasta 1980-luvun lopulla kaavoituksen siirryttyä terveyskeskukselta vapautuneisiin uusiin tiloihin.¹⁴

Uudiskartoitus työllisti mittaryhmät useaksi vuodeksi

Kunta eli voimakkaan kasvun aikaa ja karttoihin kohdistuneet tarpeet kasvoivat asutuksen laajentuessa. Voimakkaan rakentamistoiminnan seurauksena työtehtävät lisääntyivät koko ajan.

Harjutaajaman uudiskartoitustyö oli lykkääntynyt vuosi vuodelta, ja pohjakartat olivat suurelta osin vanhentuneet eivätkä ne vastanneet sen hetkistä tilannetta. Määrärahaa lisätyövoimaa varten ei kuitenkaan onnistuttu saamaan. Lisää henkilökuntaa onnistuttiin kuitenkin palkkaamaan työllistämisvaroin.¹⁵

1970–1980-luvun vaihteessa vanhojen pohjakarttojen täydentämisen lisäksi käynnistettiin useita uusia pohjakartoitustöitä, sillä kaavoituksen lisäksi kunnallistekninen suunnittelu tarvitsi koko ajan uusia, parempia ja tarkempia karttoja. Uudiskartoitukset tehtiin ilmakuvausena, sillä käsipelillä suurten alueiden kartoittaminen olisi ollut hankalaa, epätarkkaa ja taloudellisesti kannattamatonta.

Kunnan taajama-alueet ilmakuvaattiin ja useimmat alueet kartoitettiin noin 500–700 hehtaarin kokoisina alueina vuosien 1979–1989 välisenä aikana. Työ tehtiin valtionavustusten turvin alue kerrallaan niin, että joka kevät oli aina uuden alueen ilmakuvaus. Yksittäisen alueen kartoitusprosessi kesti keskimäärin noin kaksi vuotta.

Uudiskartoitustyö suoritettiin ilmakuvaus, stereokartoituksen ja puhtaaksi piirtämisen osalta konsulttityönä. Kunnan omana työnä tehtiin kartoitustöiden suunnittelu- ja valmistelutehtävät, maastotyöt, geodeettinen laskenta ja kiintopisteiden verkkopiirrokset sekä kiintopisteiden piteselityskortit. Kartat laadittiin pääasiassa mittakaavaan 1:1 000.

Digitalisaation edistyessä lopetettiin vuonna 1996 graafisen 1:1 000 mittakaavaisen pohjakartan ylläpito. Numeerista 1:1 000 pohjakarttaa

Kaavoitustoimiston ensimmäisenä piirtäjänä ja kanslistina toimi Raija Rocklin. Kuva: Raine Raitio.

ylläpidettiin tuolloin kaikkiaan noin 4 500 hehtaarin alueelta.¹⁶ Kun aineisto saatiin digitaaliseen muotoon, eri mittakaavassa olevia karttoja ei enää tarvinnut pienentää reproamalla tai piirtää tussilla muoville, vaan ne on voitu tämän jälkeen tulostaa tarpeen mukaan eri mittakaavoissa.

1970-luvulla maanmittausteknikko, kuntasuunnittelusihteeri ja 1–2 kaava-suunnittelijaa jakoivat työhuoneen kunnanviraston III kerroksessa. Urpo Mikkonen tuli kuntaan kartoittajaksi. Hänen ensimmäisiin tehtäviinsä kuului Mäyrävuoren alueen merkitseminen maastoon. Myöhemmin hän pääsi sisätöihin, hakeutui jatkokoulutukseen ja hoiti pitkään mittaustoimen laskentatehtäviä.

RANTA-KOIVISTO TOIMI KOEALUEENA

62

Vuonna 1969 laskettiin, että jatkuvan pientalorakentamisen turvaamiseksi Kangasalan kunnan olisi pitänyt pystyä tarjoamaan vuosittain 30–50 omakotirakennuspaikkaa. Kaavoitustoimikunta totesi kokouksessaan 25.9.1969, että ”Omakotitonttien kysyntä on tätä suurempikin, mutta esitetyllä määrällä taataan kuitenkin tasainen jatkuvuus asuntojen tuotannossa sekä siinä työllisyydessä, jota omakotirakentaminen aiheuttaa”. Kunnan hallussa oli tuossa vaiheessa rakentamiseen soveliaita alueita vain yksi, joka haluttiin nopeasti käyttöön.

”Koska tällä hetkellä ei kunnalla ole muita omakotirakentamiseen soveltuvia alueita käytettävissä kuin Ranta-Koiviston alue, tulisi sen kaavalliset sekä kunnallistekniset suunnitelmat laatia kevääseen 1970 mennessä valmiiksi. Ranta-Koiviston alue on erittäin sopiva pientaloalueeksi ja sen rakentaminen tukee Kirkonkylän keskustamuodostusta. Suunnittelu on syytä suorittaa erityisellä huolella, koska se sijaitsee avomaisella peltoalueella, jolloin rakennettavien rakennusten perustyyppit on kortteleittain kaavoitustyön yhteydessä jo tutkittava. Koska on odotettavissa, että suunnittelutyötä ei tässä laajuudessa ehditä tekemään kunnan kaavoitustoimistossa, esittää toimikunta varattavaksi 10 000,- ulkopuolisen suunnittelija kaavoituspalkkioksi.”¹

Aivan näin nopeasti asia ei kuitenkaan edennyt, vaikka vauhtia pidettiinkin.

MESSUALUE TOTEUTETTIIN VAUHDILLA

Idea saatiin Tuusulan asuntomessuilta

Sodanjälkeinen asutustyö oli hädin tuskin edes saatu kunnolla päätöksen, kun väki jo alkoi virrata työn perässä maalta kaupunkeihin ja suurempiin taajamiin. Kiihtyvään asutuskysyntään pystyttiin vastamaan vain asutorakentamisen teollistamisella. Rakennusliikkeet ja asunto-tuottajat ottivat vetovastuun. Alkoi aluerakentamisen aika yhteistyössä

kuntien kanssa.

Oli tarve saada kiireesti ja edullisesti uusia asuntoja ja aluerakentamisessa suosittiin tietoisesti kerrostaloja. Rivitaloja rakennettiin aluksi vain höysteeksi pehmentämään lähiökerrostalojen ja niiden laitamilla olevien vanhojen omakotitalojen jyrkkää kontrastia. Kangasalakin sai ensimmäiset kerrostaloalueensa (Suoraman Tasatalot, Mäntyveräjä ja Vatialan Liuttu) 1960- ja 1970-luvun vaihteessa.

Omakotitaloilla oli kuitenkin edelleen vankkumaton kannatus suomalaisten sydämissä. Rahat ja rahkeet otettiin pääosin hartiapankista, teollinen tuotanto oli vasta oraalla. Kunnat kokivat pientaloalueiden kaavoituksen ja toteuttamisen kalliiksi ja asettivat siksi kerrostalot etusijalle.

Vuonna 1964 perustetussa Suomen Asuntoliitossa virisi ajatus, että tietyn kohtuullisen kokoisen näyttelyalueen suunnittelu- ja toteutus olisi hyvä tapa testata, mitkä ovat pientalovaltaisen alueen todelliset kunnallistekniset kustannukset ja mitä pientalojen rakentaminen todella maksaa. Samalla tarjoutuisi pientalojen tuottajille foorumi esitellä tuotteitaan ja kuluttajille mahdollisuus tutustua valmiisiin taloihin. Näyttelyn nähtiin tuovan kilpailua tuottajien ja suunnittelijoiden piirissä ja tätä kautta myös edistävän pientalorakentamisen laadun kehittymistä. Ajatuksen seurauksena perustettiin v. 1966 Asuntomessuosuuskunta, joka ryhtyi järjestämään asuntomessuja.

Tavoitteeksi otettiin sellainen messu- ja näyttelyalue, joka tapahtuman jälkeen toimisi normaalina asuntoalueena ja kulloinenkin isäntäkunta vastasi messualueen kaavoituksesta ja kunnallistekniikasta.²

Suomen ensimmäiset asuntomessut järjestettiin Tuusulassa Lahe-
lan alueella vuonna 1970. Näyttelyn lähtökohta oli vahvasti kuluttaja-
valistuksellinen. Tapahtuma onnistui niin hyvin, että messujen jälkeen
Osuuskunta Asuntomessut päätti jatkaa vastaavanlaista näyttelytoimin-
taa kahden vuoden väliajoin. Sittenmin messuista on tullut vuosittainen
tapahtuma³.

Tuusulan jälkeen toiset asuntomessut olivat jo kahden vuoden kuluttua Kangasalla.

Ajatus Kangasalan asuntomessuista syntyi Tuusulan asuntonäyttelyn ollessa vielä avoinna kesällä 1970. Kunnan edustajien käydessä asuntomessuilla päätettiin jo takaisintulomatkalla, että seuraavat messut on saatava Kangasalle. Todettiin, että Kangasalan kunnan omistuksessa on kuntakeskuksen läheisyydessä Kirkkojärveen rajoittuva Ranta-Koiviston tilan osa, joka on sijainniltaan sopiva messualueeksi. Kunta teki tiettäväksi halunsa Osuuskunta Asuntomessuille ja Asuntohallitukselle halunsa saada seuraava näyttely Kangasalle.

Työ eteni vauhdilla

Keväällä 1971 oltiin jo niin pitkällä, että kunnanvaltuusto hyväksyi Osuuskunta Asuntomessujen ja Kangasalan kunnan välisen yhteistointasopimuksen, jossa sovittiin asuntomessujen järjestämisestä. Tämän sopimuksen perusteella aloitettiin alueen kaavoitus ja kunnallistekninen suunnittelu.

Ranta-Koiviston messualueen näyttelyrakentamisen työryhmän kuuluivat Asuntomessujen edustajina toiminnanjohtaja Risto Järvinen ja rakennusmestari Harald Falck, Kangasalan kunnan edustajina kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaa, kunnansihteeri Teppo S. Kaivola, kunnaninsinööri Juhani Almonkari ja insinööri Kauko Äikäs sekä Tampereen Messujen edustajina ekonomi Antti Punkari, kansanedustaja Matti Hokkanen ja tiedotuspäällikkö Matti-Pekka Hännikäinen. Rakentajia työryhmässä edusti kangasalalainen toimitusjohtaja Aaro Havia.

Ranta-Koiviston tilan vanha peltoalue alue liittyi toiminnallisesti Kangasalan kirkonkylään. Rakennuskaavoituksen suoritti Kangasalan kunnan kaavoitustoimisto yhteistoiminnassa Asuntomessujen kanssa. Rakennuskaava hyväksyttiin Kangasalan kunnanvaltuustossa lokakuun alussa 1971 ja Hämeen lääninhallitus vahvisti sen reilu kuukausi myöhemmin.

Asuntomessuprosessin piti käydä ensin asuntohallituksen kautta, jossa Olavi Lindblom toimi projektin johtajana. Markku Teräsmaan mukaan hänen kansaan työ sujui.

Kunnan rakennustoimisto laati alueen kunnallistekniset suunnitelmat. Kaavatiet valmistuivat liikennöitävään kuntoon vuoden 1971 lopulla, samoin vesihuoltotyöt viimeistelyä lukuun ottamatta⁴. Jo elokuussa 1971 pidettiin ensimmäinen rakentajain kokous, missä rakentajat saivat tietää rakennuspaikkansa. Talonrakennustyöt alueella aloitettiin jo marraskuun lopulla 1971. Ensimmäisenä rakentamisen aloitti Tiilikeskus jo vuoden 1971 aikana, muiden aloittaessa etupäässä maalís-huhtikuussa. Viimeinen talo tuotiin rakennuspaikalle valmiina elementteinä kolme päivää ennen näyttelyn avajaisia. Yksi rakentajista luopui näyttelyrakentamisesta ja toi paikalle siirrettävän väliaikaisen elementtirakenteisen ravintolarakennuksen.

Viimeistelytyöt, kuten teiden päällystäminen, kenttä- ja puistotyöt suoritettiin kevään ja alkukesän 1972 aikana. Kiire oli niin kova, että kaikkea viimeistelyä ei ehditty tehdä kunnolla. Asvalttiakin levitettiin lähes suoraan saven päälle, mutta valmista tuli. Peltö sai uuden ilmeen vuodessa siitä, kun messuista päätettiin. Markku Teräsmaan mukaan ”Kiire oli, mutta yhteen puhallettiin. Kaava suunniteltiin, kadut ja vesihuolto rakennettiin, myös kaikki tontit vajaan vuodessa. Siinä opittiin samalla projektityön tapa. Kun juhlavieraat kävivät portista, viimeiset rakentajat poistuivat takavasemmalle. Valmiit ruohomättäät oli aamulla levitetty tontille ja tuotu kasvit ruukuissa. Kaikki oli valmista, ainakin päällisin puolin, ja päivä korea.”⁵

Alue nousi Kirkkojärven rantapelloille

Asuntomessut rakennettiin pääosaltaan kunnan 1960-luvun alkupuolella ostamalle Ranta-Koiviston maatilan kotipelloille. Alue on lievästi kumpuileva Kirkkojärveen viettävää peltoaluetta. Kunnanvaltuuston hyväksyttyä Asuntomessujen kanssa tehdyn 16.4.1971 sopimuksen kunta

hankki vielä viereisestä Annalan tilasta lisäalueen, jotta asuntomessu-alue olisi riittävän laaja.

Asuntomessujen tarpeista johtuen alueen viheralueet tulivat laajemmiksi kuin ne olisivat ehkä muutoin muotoutuneet. Rakentamistapaan vaikuttivat paljolti maisemalliset tekijät. Tiivis ja erityisen korkea rakentaminen eivät tulleet alueen maiseman vuoksi kysymykseen.

Näyttelyn tarkoituksena oli etsiä uusia käyttökelpoisia asuntoratkaisuja niin teknillisessä mielessä kuin myös asumisen kannalta. Alueen rakentaminen osoitti, että pientalot voitiin sijoittaa tiiviisti ja ”kuitenkin samalla asukkaan kannalta riittävän väljästi, jolloin saadaan tehokkuutta kunnallisteknisessä rakentamisessa ja siten kustannukset pidetyksi kohtuuden rahoissa”.

Aiemmin rakentaminen oli tukeutunut tiukasti harjuun ja sen lähiympäristöön. Kirkonkylä ja Suorama kasvoivat 1960-luvulla ja niiden ja Tampereen rajan väliin jäänyt Vatiala seuraavalla vuosikymmeneltä lähtien. 1960-luvulla lähes uutena alueena rakennettu parintuhannen asukkaan Suorama sijoittui pääosin em. Ranta-Koiviston tilan maille, sen metsäpalstalle.

Kunnan alueelle valmistui vuosittain yli 300 asuntoa. Ranta-Koiviston alueelle valmistuneiden asuntojen osuus oli vajaa puolet normaallivuoden uudesta asuntomäärästä.⁶ Yhteensä 33 hehtaarin suuruiselle messualueelle⁷ rakennettiin 155 asuntoa: 36 omakotitaloa⁸ 11 rivitaloa ja kolme kaksikerroksista kerrostaloa sekä elintarvikeliike ja väliaikainen ravintolarakennus. Rakentamiseen käytettiin puuta, betonia, tiiltä sekä muovia. Rakennustekniikassa elementtirakentaminen oli valtavalla. Rakentajia oli Kangasalla kaksi kertaa enemmän kuin Lahelassa

oli ollut kaksi vuotta aiemmin. Rakentamassa oli 23 rakennusyhtiötä ja näytteilleasettajia oli yhteensä 46. Näyttelyn jälkeen alueelle laskettiin muuttavan 650 asukasta. Messujen avautuessa suurin osa asunnoista oli jo myyty.

MYÖNTEINEN KOKEMUS

Tapahtuma sai yleisön ja tiedotusvälineet liikkeelle

Heinäkuun 15. päivä 1972 pidettyihin avajaisiin oli kutsuttu 600 kut-suvierasta muun muassa valtioneuvosto kokonaisuudessaan. Tervehdys-sanat lausui asuntohallituksen pääjohtaja Olavi Lindblom. Vuoden suurimman messutapahtuman avasi sisäministeri Martti Viitanen. Näyttelyn suojelija toimi presidentti Urho Kekkonen. Hän vieraili näyttelyalueella 4.8.1972.⁹ Messuilla kävi yhteensä 165 194 kävijää eli puolet enemmän kuin edellisenä vuonna Tuusulassa. Näiden joukossa oli myös ulkomaisia vieraita Euroopasta, USA:sta, Japanista, Kanadasta ja Neuvostoliitosta. Heinäkuun lopulla myös eduskunnan jäseniä kävi puhemies J. V. Sukselaisen johdolla tutustumassa näyttelyyn.

Messujen tiedotustoiminta hoidettiin Asuntomessujen ja Tampereen Messujen yhteistyönä. Tampereen Messut Oy hoiti asuntomessujen yleisen messujärjestelyt, kuten mainonnan, lipunmyynnin, vartioinnin, järjestysmiehet, pysäköinnin valvonnan, messuopastuksen jne. Tampereen Messujen huolena oli myös näyttelyhalleissa ja messukentällä järjestetyt näyttelyt.

Usein asuntomessut ovat kesän suurin mediatapahtuma eikä vain asumisesta käytävän keskustelun näkökulmasta vaan yleisemminkin. Media

on asuntomessuilla kahdessa roolissa: uutisoimassa itse tapahtumasta ja samalla kertomassa messutarjonnasta välittäen asuntomessujen tarjoamaa asuntotietoutta. Lehdistö, radio ja televisio osoittivat Kangasalan asuntomessuja kohtaan ”erittäin suurta kiinnostusta” seuraten messujen rakentamista ja itse messutapahtumaa hyvin tiiviisti tehden näyttelyn ja sen tavoitteet laajalti tunnetuiksi. Yhteistyössä TV 2:n kanssa messuista tehtiin myös tv-ohjelma ”Halvat pientalot”.¹⁰

Tavoitteena rakentamiseen liittyvän tiedon lisääminen

Asuntomessujen perustavoitteena on vuodesta toiseen säilynyt pientalorakentamisen edistäminen sekä asumisen ja rakentamisen laadun jatkuva parantaminen ja asumiseen liittyvän tietouden lisääminen. Asuntomessut ovat myös tarjonneet koko olemassaolonsa ajan kunnille hyvän keinon lisätä tunnettuuttaan ja kunnan houkuttelevuutta suuren yleisön sekä yrittäjien keskuudessa. Samalla messut ovat antaneet otolliset lähtökohdat kokonaisen uuden asuntoalueen luomiseen.¹¹

Yhtiömuotoisesti toteutettavat rivi- ja paritalot ovat olleet omakotitalojen rinnalla täydentämässä asuntomessujen valikoimaa. Messuilla on toteutettu myös pienempiä asuntotyyppisiä ja erilaisia hallinta- ja rahoitusmuotoja. Esimerkiksi jo Kangasalan asuntomessuilla oli nähtävillä pientaloihin sijoitettavia aravavuokra-asuntoja, mikä tuolloin ei ollut kovin yleistä.¹²

Yksi asuntomessujen lähtökohta-ajatuksista oli osoittaa kunnille, ettei

Messualueen menestyksen innoittamana kunta hankki taajaman keskeisiltä paikoilta vanhoja viljelysmaita pientalorakentamista varten. Muutamassa vuodessa rakennettiin mm. Korpien, Pikkolan ja Mäyrävuoren alueet moderneiksi omakoti- ja rivitaloalueiksi.

Ranta-Koivistoa laajennettiin 20 vuoden päästä omakotivaltaisella alueella, joka hyvin kuvastaa aikakautensa tavoitteita sopusuhteisesta ja ja yhtenäisestä katu ympäristöstä. Mutta vasta istutukset ja viheralueet tekevät alueesta erityisen viihtyisän. Pelto lähtökohtana näyttää antavan tähän paremmat lähtökohdat kuin karu metsämaa.

pientaloalueiden rakentaminen kunnallistekniikoinen tule niin kalliiksi kuin kunnissa yleisesti luultiin ja pelättiin. Jo ensimmäisiltä messualueilta saadut kokemukset olivat tässä mielessä pentaloalueiden kaavoituksen kannalta rohkaisevia.¹³

Messujen jälkeen kunnanjohtaja Jaakko Nurminen totesikin:

”Kangasalan kunta halusi Ranta-Koiviston asuntomessualueesta ennen muuta kokemuksia asuntoalueen kokonaisrakentamisesta – ja niitä me myös saimme, yksinomaan myönteisiä [...]”

”Tämän laajan alueen rakentaminen kerralla valmiiksi osoitti kiistatomaasti, että tämänkaltaiset kohteet kannattaa tehdä valmiiksi yhtämitaisesti aina katujen päällystämistä myöten. Vastaisuudessa meidän on asuntomessujen ansiosta helppo todistaa kantamme päättävillä elimillä, että tämä on taloudellisestikin paras ratkaisu [...]”

”Tietystikään en voi kiistää, etteikö Kangasalan kunnalla olisi ollut itsekkäitäkin pyrkimyksiä, kun tarjosimme aluetta asuntomessujen rakennuspaikaksi. Halusimme hoitaa kuntalaisten työllisyyttä ja saada kuntaamme nopeasti lisää eritasoisia ja -hintoisia asuntoja. Asunnot taas tuovat kuntaan uusia asukkaita, veronmaksajia.”

Ranta-Koiviston alueelle ajateltiin muuttavan tulotasoltaan hyvin erilaisia perheitä. Nurmisen mukaan ”Tähän olemme pyrkineet muillakin uusilla asuntoloillamme, koska mielestämme kunnalle ei ole hyväksi, jos sen alueelle syntyy toisistaan tässä mielessä selvästi erottuvia taajamia.”¹⁴

PROJEKTI: RANTA-KOIVISTO

Suunnittelu 1971, 1990

Rakentaminen 1972, 1992

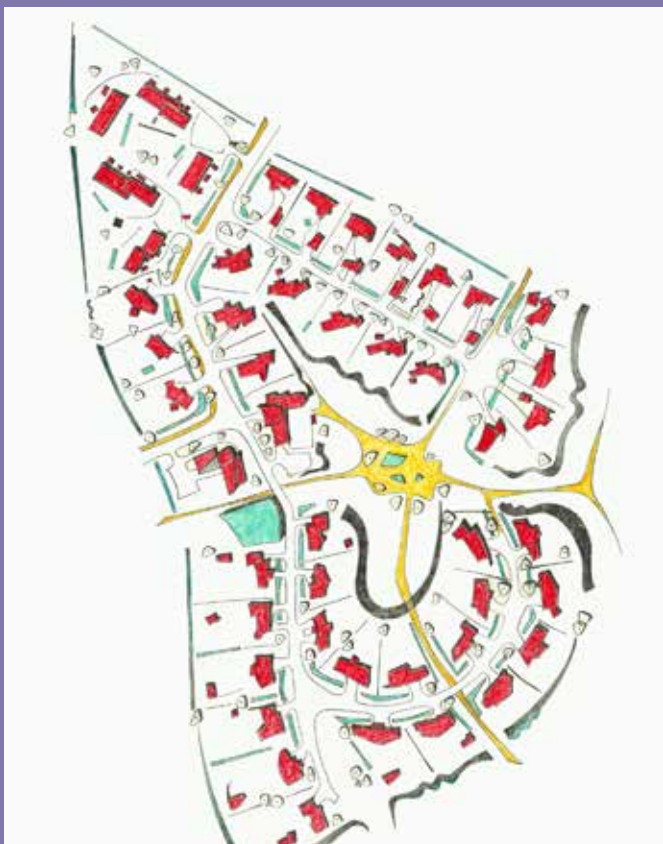
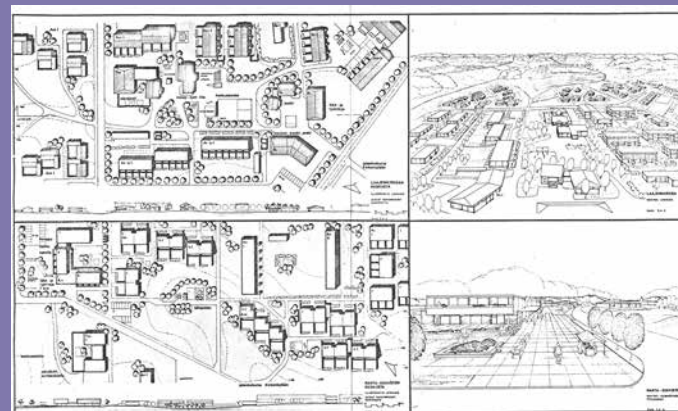
Kaavoittaja: Asuntohallitus ja Markku Teräsmaa 1971, Auli Heinävä 1990

Ranta-Koivistoon suunniteltiin pikapikaa asuntomessuja varten pientaloalue. Markku Teräsmaan vetämää suunnittelua ohjasi Asuntohallitus ja Osuuskunta Asuntomessut.

Messualue rakennettiin vuonna 1972. Rakentajina oli paikallisia ja seudullisia rakennusliikkeitä sekä alkava pientaloteollisuus.

Ranta-Koiviston aluetta pidettiin pian valmistumisensa jälkeen hyvin väljänä, ja kaavoitustoimissa töissä ollut arkkitehtiylloppilas Tapio Räsänen tekii siitä diplomityönään ansiokkaan ja aikaansa edellä olleen tiivistämissuunnitelman. Se ei toteutunut.

Aluetta laajennettiin uudella pientaloryhmällä 1990-luvun alussa, kun kunta sai hankituksi lisää maata Heikkilän tilasta.

Väljälle, avoimelle ja pitkään hyvin hoidetulle puistoalueelle rakennettiin v. 2015 frisbee-golfrata, joka sai puiston elämään aivan uudella tavalla.

Ranta-Koivisto ilmensi hyvin aikansa muoti-ilmiöitä tasakattoisine rakennuksineen. Asuntomessut on koko toiminta-aikansa pyrkinyt olemaan ajassa ja aikaansa edellä. Enso-Gutzeit Oy:n jyrkkäharjainen 1,5 -kerroksinen omakotitalo eli ns. "käkikellotalo" oli Kangasalan asuntomessujen eniten keskustelu herättänyt erikoisuus ja poikkeus tasakattoisten talojen joukossa. Talosta tuli seuraava muoti-ilmiö vapauttaen samalla teollisen talon muotokielen.¹⁶

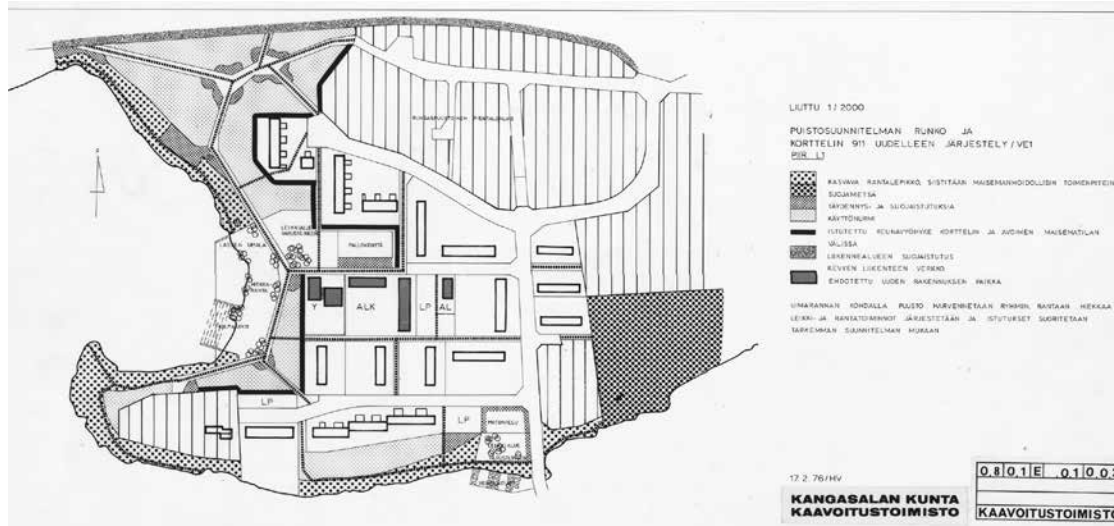
Ranta-Koiviston asuntomessualue oli ennen sen rakentamista avointa peltoa. Alue sijaitsee lähellä Kangasalan keskustasta Valkeakoskentien ja Kirkkojärven välisellä alueella maastoltaan loivalla pellolla Kirkkojärven rannalla. Vuonna 1972 rakennetun messualueen rakennuspakkojen pinta-alat olivat noin 800–1500 m². Aluetta on laajennettu myöhemmin 1990-luvun alussa uudella omakotialueella.

Kangasalan kirkonkylän yleisilme oli vielä 1960-luvulla hyvin puuta-lovaltainen. Kunnan asukasluku kasvoi nopeasti ja jotain oli tehtävä. Uutta rakennettaessa asiaa ei juuri ehditty miettimään viihtyisyyden vaan lähinnä tehokkuuden ja taloudellisuuden näkökulmasta.

Jonkin aikaa kaavoituksessa työskennellyt Helena Veltheim oli perehtynyt maisemasuunnitteluun, ja hän ehti laatia useita puisto- ja istutussuunnitelmia, joiden toteuttamiseen ei silloin valitettavasti ollut riittävästi tekijöitä. Kuvassa Liutun alueen puistosuunnitelma.

KASVAVA NAUHATAAJAMA

VÄESTÖN LISÄÄNTYESSÄ KANGASALA ALKOI KAUPUNGISTUA

Suomen kaupunkimaisten taajamien kasvu alkoi jo 1950-luvulla. Valitsevana piirteenä oli 1960-luvulla kokonaisten uusien asuinalueiden rakentaminen ja käyttöönotto. Kasvu merkitsi samalla monin paikoin vanhan purkamista ja asutuksen laajentumista läheisille pelloille ja metsiin. Samaan aikaan maaseutu tyhjeni.

Rakentamisvauhdin kasvaessa määrälliset tavoitteet tulivat laadun tilalle. Ympäristötietoisuus rakentamisessa oli 1960- ja 1970-luvulla nopeasti teollistuneessa ja kaupungistuvassa Suomessa jonkin verran taka-alalla vesien suojelua ja jätevesien puhdistuslaitosten rakentamista lukuun ottomatta. Herättävänä käännekohtana toimi vasta 1970-luvun puolivälissä koettu energiakriisi, johon valtiolta reagoi nopeasti lämmöneristysvaatimuksia kiristämällä ja käynnistämällä erilaisia energiansäästöprojekteja. Siirryttiin keskitetympiin ratkaisuihin energian hinnan noustessa. Kestävästä kehityksestä alettiin yleisemmin puhua vasta reilu kymmen vuotta myöhemmin 1980-luvun lopulla.

Kangasala kuului jo ennen sotia asukasluvultaan suurten kuntien joukkoon. Syntyvyyden lisääntyminen ja siirtolaisten asettuminen paikakunnalle kasvattivat aluksi väkilukua. Sotien jälkeen Kangasalan väkiluku alkoi kasvaa voimakkaasti maalta kaupunkiin suuntautuneen muuttoliikkeen myötä 1960-luvun loppupuolella. Kehityksen tuloksena oli Kangasala, joka oli paikoin kaupunkimaisesti rakennettu, mutta toisaalta se oli silti vielä vanhan maaseutu-Kangasalan perillinen; tämän maaseutu-Kangasalan vain halkaisi urbaani taajamavyöhyke.¹

UUODEN 1970 VISIO SUOSI MATAŁAA RAKENTAMISTA

Kirkonkylän kaava oli jo ehtinyt osittain vanhentua, kun kunta sai oman kaavoitusinsinöörin vuonna 1966. Maanomistusolot aiheuttivat sen, että rakennuskaavamuutoksia jouduttiin tekemään pienissä paloissa jopa kortteli kerrallaan. Postimerkkikaavat johtivat hallitsemattomaan taajamakuvan muodostumiseen ja keskustan palveluiden kehittämisen kannalta epätarkoituksenmukaiseen kehitykseen.

Missä on keskustan oikea paikka?

Vuonna 1970 Kangasalan keskustasta laadittiin kehittämisvisio, jossa todettiin muun muassa, että kunnan keskustan olisi voitava tarjota käyttäjilleen mahdollisimman monipuolisia palveluita. Kirkonkylän palvelutaso oli tuolloin vähittäiskaupan ja kaupallisten palvelujen suhteen ”melko hyvä”, mutta kaupallisten erikoispalvelujen muodostuminen edellytti, että keskustassa olisi riittävästi peruspalveluja. Nämä puolestaan edellyttivät keskustan lähietäisyydessä sijaitsevaa tukiasutusta. Jo tällöin tärnättiin sen jälkeen jatkuvasti esillä olleeseen kysymykseen palveluiden ylläpitämiseksi tarvittavan väestöpohjan riittävydestä. ”Hankalimmaksi kysymykseksi on osoittautunut palvelukeskusalueen kasvua ajatellen riittävän väestömäärän saaminen jalankulkuetäisyydelle keskustakorttelista.”

Esillä oli myös keskustan siirtäminen lähemmäksi Tamperetta. Vuonna 1969 valmistuneessa Tampereen Seutukaavaliiton runkokaavassa välytettiin jopa sellaista vaihtoehtoa, että kuntakeskuksia voitaisiin siirtää lähemmäksi Tampereen rajaa.

Ehdotusta ei radikaaliudesta huolimatta tyrmätty, sillä vuonna 1970 laaditussa keskustamuistiossa todetaan, että ”teoreettisesti näyttäisi oikealta Kangasalan kuntakeskuksen sijainti lähempänä Tamperetta, Suo-

ramalla, jolloin myös tukiasutus olisi paremmin sijoitettavissa”. Asia ei ollut kuitenkaan näin yksinkertainen, sillä todennäköinen Sahalah-ti–Kuhmalahti–Kangasala yhteistoiminta-alueen syntyminen² suosi keskustan säilymistä entisellä paikalla. ”Lisäksi on huomattava kirkonkylän miljööravot, mm. Tampereen Seutukaavaliiton tutkimuksen mukaan ovat vanhat kulttuurimaisemat (Pirkkalan, Lempäälän, Kangasalan, Ylöjärven keskeiset alueet) arvostettuja alueita.”

Tornitalot eivät kuuluneet Kangasalan keskusta-

Kirkonkylä haluttiin säilyttää mahdollisimman viihtyisänä. ”Kirkonkylän miljöötekijöistä johtuen ei keskeisellä alueella voida kuitenkaan ajatella kuin 2–3-kerroksisia rakennuksia, joten tehokkuutta voidaan alueella lisätä vain erittäin huolellisella yksityiskohtaisella suunnittelulla. Tässä on pyrittävä tiiviiseen rakennusten sijoitteluun ottaen kuitenkin huomioon Kirkkojärvelle avautuvat näkymät sekä asunnoista että myöskin Kangasalantieltä. Keskusta-alueen itäosassa on Kangasalantien pohjoispuolelle esitetty yleiskaavaluonnoksesta poiketen kerrostalo- ja rivitalokortteleita. Kyseisellä alueella sekä maasto sekä etäisyys kirkosta sallivat suurempiakin rakennuskorkeuksia, 5–6 kerrosta.”

Kirkonkylän laajentuminen ainoaan mahdolliseen suuntaan eli ylöspäin ei saanut matalan puutaloasutuksen väistyttyäkään kannatusta. Kangasalan kunnanjohtajaksi 1990-luvun alussa valitun Jukka Mäkelän mukaan luottamusmiehet hylkäsivät hänen esittämänsä ehdotuksen ylöspäin laajentamisesta. Sitä pidettiin vielä tuolloin mahdottomana ja kirkonkylän maisemaa turmelevana.³ Muutoksessa omakotialueista kerrostaloalueiksi oli kuitenkin jo menetetty kirkonkylän idylli ja rauha. Vaikka Kangasala olikin päätetty pitää maalaismaisena, niin kirkonkylän kehitystä viettiin jo silloin kaupunkimaiseen suuntaan.

KAAVOITUS ETENI PALA KERRALLAAN

Vatialaan uusia asuinalueita

Rakentamista pyrittiin jo 1960-luvulla ohjaamaan Kirkonkylän ohella nauhataajaman alueella sijaitsevien julkisten palvelujen läheisyyteen. Kaavoituslautakunta totesikin 1977, että ”Nauhamaisen yhdyskunnan keskitetty palvelujen ja liikenneväylien tehokas hyväksikäyttö edellyttää, että uudisrakentaminen tapahtuu vanhaa rakennetta täydentäen niin, ettei asutus pääse liikaa hajaantumaan. Tämän vuoksi on eräs taajamien maankäyttöongelmista kaava-alueiden tuntumaan pyrkivä haja-asutus-rakentaminen.” Ohjaamattoman rakentamisen katsottiin edellä olevien tekijöiden lisäksi saattavan vastaisuudessa vaikeuttaa taajamien laajenemista.⁴

Asutuksen ohjaaminen nauhataajamaan oli helpommin sanottu kuin

tehty. Vatialan alue oli rakennuskiellossa 13.11.1950 alkaen ja 1950-luvulla rakennuskaava (rakennussuunnitelma) oli ollut kaksikin kertaa ehdotuksena nähtävillä. Erityisesti tiesuunnitelmien muuttumisen takia oli rakennuskaavoitus siirtynyt useita kertoja. Alueen kaavoitus lähti kunnolla etenemään vasta, kun kunta sai hankittua omistukseensa kylän kaksi kantataloa Liutun ja Nattarin. Tämän myötä päästiin tilanteeseen, jolloin yhdellä kertaa voitiin rakentaa kokonaisia uusia asuntoalueita.

Liutun alue oli noin 40 hehtaaria, ja sinne suunniteltiin asunnot noin tuhannelle asukkaalle, joista puolet sijoitettiin kerrostaloihin. Lääninhallitus vahvisti Liutun alueen kaavan 9.7.1969, minkä jälkeen alueelle päästiin rakentamaan. Rakentaminen uskottiin Rakennuskunta Hakalle, joka käynnisti työt heti. Liutun jälkeen jo heti seuraavana vuonna vahvistettiin Taimelan alueelle kaava. 19 hehtaarin alueelle valmistui 364 asukkaalle asuntoaluesuunnitelma.

Vuonna 1973 valmistui kylän keskusta laaja Nattarin alueen kaava. Kangasalan kunta osti Nattarin tilan 1971 ja myi heti samana päivänä tehdyllä kauppakirjalla osan alueesta Rakennusliike Veikko Matikaiselle perustettavien asunto-osakeyhtiöiden lukuun. Samaan aikaan kun kaavaa laadittiin, kunta ja rakennusliike tekivät yhteistoimintasopimuksen alueen rakennuskaavoittamisesta sekä kunnallisteknisten töiden suorittamisesta ja korvaamisesta. Matikainen aloitti heti kaavan vahvistuttua 450 asunnon rakentamisen. Tätä pääosin Nattarin talon entisille pelloille suunniteltua kaavaa laajennettiin vielä vuonna 1979.⁵

Suorama kaavoitettiin pienempinä osina

Myös Suoraman alue oli ollut rakennuskiellossa vuodesta 1951 alkaen. Lääninhallitus määräsi myös Suoraman alueelle laadittavaksi rakennuskaavan (rakennussuunnitelman) jo 1950-luvun alkupuolella. Lääninhallitus määräsi joulukuussa 1953 aluetta koskevan laatijaksi rakennushallituksen. Kaavoitus lähti käyntiin ja useita rakennuskaavaluonnoksia laadittiinkin 1950- ja 1960-luvulla, mutta ne eivät tulleet vahvistetuiksi.

Suoraman ja Vatialan aluetta koskevat kaavaehdotukset olivat nähtävillä 1955 ja 1957. Ne eivät tulleet kuitenkaan vahvistetuiksi. Rakennushallitus siirsi kaavan laatimisen 11.1.1965 läänin rakennustoimiston tehtäväksi. Kunnan toimeksiannosta laati arkkitehti Matti Tausti vuonna 1964 rakennuskaavaluonnoksen, joka ei sekään johtanut vahvistettuun rakennuskaavaan.

Kun koko alueen kaavoitus ei kerralla näyttänyt onnistuvan, kunnanhallitus päätti 1968, että rakennuskaavat laaditaan yleiskaavan osoittamien suuntaviivojen mukaisesti pienempinä osina. Tältä pohjalta tehty Suoraman rakennuskaavaluonnos asetettiin kunnanhallituksen päätöksellä nähtäville maaliskuussa 1970 ja siitä pyydettiin lausunnot seutukaa-

1960–1970-lukujen kaavaratkaisut ja liikennejärjestelyt mullistivat kirkonkylän yleisilmeen ja asutuksen omakotialueesta kerrostalovaltaiseksi. Kangasalan keskustan läpikulunomaisuuden ja puutalojen väistymisen myötä Kangasalan keskusta-alueen katukuva muotoutui varsin ankeaksi.

valiitolta, tie- ja vesirakennuslaitoksen Hämeen piiriltä sekä rakennus-, palo- ja terveystalokunnilta. Luonnos esiteltiin myös Suoraman koululla pidetyssä tilaisuudessa alueen asukkaille. Saadut lausunnot ja mielipiteet olivat pääosin myönteisiä. Eräiden maanomistuskysymysten takia kaavan lopullista valmistelua jouduttiin kuitenkin siirtämään.

Luonnoksen pohjalta jatkettiin rakennuskaavaehdotuksen valmistelua Linturinteen ja Harjunsalon alueiden osalta välittömästi. Vuonna 1971 hyväksyttiin Harjunsalon ja Linturinteen rakennuskaavat. Noin 125 hehtaarin alueelle laskettiin muuttavan noin 2 650 asukasta. Myöhemmin kaavaluonnoksen pohjalta vahvistettiin rakennuskaava myös Suoraman tien pohjoispuoliselle osalle aluetta.

Suoraman keskustaan 1940–1950-luvulla syntyneitä omakotialuetta pyrittiin myös tiivistämään mahdollistamalla erillisten tilojen jakaminen kahdeksi tai kolmeksi rakennuspaikaksi. Lisäksi myöhemmin saatiin vanhan asutuksen kupeeseen uusi omakotialue, kun kunta osti 1980 Mämmisuon alueen. Samanaikaisesti pyrittiin myös teollisuudelle löytämään sopivia alueita. Suoraman Pähkinäkallion teollisuusalueen rakennuskaavaluonnos asetettiin nähtäville ja kaavasta pidettiin esittely- ja neuvottelutilaisuus Suoraman koululla 1.2.1974. Teollisuusalue-ajatus sai tilaisuudessa voimakkaan vastustuksen. Kaava jätettiin lepäämään kirjaviiden maanomistusolojen ja vesihuoltoverkoston keskeneräisyyden sekä Valkeakoskentien suunnittelun ja uuden valtatie tuomien vaikutusten arvioimiseksi.

Asia oli ollut esillä jo kymmen vuotta aiemmin. Kunnan toimeksiannosta laati DI Aulis Hartikainen 1965 rakennuskaavaluonnoksen joka oli myös asetettu nähtäville. Tätäkään suunnitelmaa ei vahvistettu pääasiassa muuttuneiden tiesuunnitelmien vuoksi ja lääninhallitus palautti asiakirjat kunnalle.

Asutuksen laajentaminen Suoramalta kohti Vatialaa oli myös esillä. Tähän liittyen myös Suoraman teollisuusalueen ja Lentolan välisen alueen rakennuskaavaa luonnosteltiin useaan otteeseen 1950-luvulta lähtien.⁶

Uudet alueet nivoivat vanhan asutuksen yhteen

Kaavoitustoimisto pyrki sijoittamaan asutuksen yhtenäiseksi taajamaksi Kangasalantien ja harjun väliselle alueelle ja työpaikka-alueet Kangasalantien eteläpuolelle Kangasalantien ja VT 12 väliin. Uudet kaavat liitettiin aiempaan asutukseen. Kangasalantien pohjoispuolelle muodostui noin 2,5 kilometriä pitkä ja kilometrin leveä asutusvyöhyke. Alueella oli omakotitontteja 300 ja kerrostaloasuntoja 800. Lisäksi oli tarkoitus sijoittaa alueelle myös rivitaloasutusta.

Vuoden 1975 loppuun mennessä kunnassa oli kaavoitettua aluetta yhteensä 673 hehtaaria, josta kirkonseudulla 404. Kaava-alueista liki

240 hehtaaria oli varattu asuntorakentamiseen, 43 hehtaaria oli varattu teollisuutta varten useisiin eri kohteisiin harjuntaajaman ja radanvarren alueilla sekä 261 hehtaaria puistoiksi ja runsas sata hehtaaria oli varattu kaavateiksi.

Samanaikaisesti oli ryhdytty kasvavan kesäasutuksen vuoksi laatimaan myös rantakaavoja. Vuonna 1971 valmistuivat Matalajärven, Liskon ja Majaalahden kaavat, ja vuoden 1975 loppuun mennessä rantakaavoja oli jo laadittu yhteensä 123 hehtaarin alueelle. Rantakaavojen teettäjänä olivat maanomistajat ja niiden laatijoina toimivat konsultit.

Jonkinlaisena kaavoituksen välitilinpäätöksenä ja etappina uuteen aikaan siirryttäessä voi pitää Kangasalan yleiskaavan hyväksymistä vuonna 1976.⁷

Pirkanmaan tiestö kehittyi muuta Suomea hitaammin

Asutus kasvoi ja laajeni Tampereen kaupunkiseudulla, mutta tiekysymykset laahasivat perässä. Päätiestöä rakennettiin vielä 1970-luvulla Pirkanmaalla, kun muualla Suomessa teiden rakentaminen ja parantaminen suuntautuivat jo seudullisille teille. Tiestön osalta ongelmat keskittyivät Tampereen keskusseudulle ja erityisesti sen kehä- ja ohitustieverkon rakentamiseen.

Pirkanmaan vuosikirjassa 1981 todetaan, että ”Selvästi on voitu todeta Pirkanmaan tieolojen huomattava jälkeenjääneisyys, valtakunnallisesta keskitasosta. Tähän ovat syynä heikko määrärahakehitys ja tienrakentamisen käynnistyminen Pirkanmaalla huomattavasti myöhemmin kuin valtakunnan muissa osissa.” Pirkanmaalla sijaitsivat maan vilkkaimmin liikennöidyt soratiet ja noin puolet Pirkanmaan kokoojateistä oli vielä päällystämättä.

Yhtenä syynä tienrakennuksen jälkeenjääneisyyden nähtiin myös se, että esimerkiksi pohjoisissa lääneissä voitiin rakentamista jatkaa tienrakennuksen rahoituksen kiristymisestä huolimatta työllisyysvaroilla, mutta Pirkanmaan tiestön rakentamiseen näitä varoja ei saatu.⁸

Vatialan ja Suoraman alue olivat 1980-luvulle tultaessa luonteeltaan lähinnä asumalähiöitä, jotka oli pääasiassa rakennettu 1950–1970-luvulla. Monien alueen asukkaiden, varsinkin Tampereen rajan läheisyydessä asuneiden, työssäkäyntiliikenne suuntautui Tampereelle. Kuvasa Suoramaa 1969–1970-luvun vaihteessa. Etualalla vuonna 1969 valmistunut Suoraman koulu. Yläreunassa Tasatalot ja oikealla ylhäällä Suoraman uusi seurakuntakeskus.

Kangasalan kirkonkylä vuonna 1974. Kuvasa oikealla valmistumassa oleva Lahdentie.
Kuva: Pekka Tarvonen.

YLEISKAAVA LOI POHJAN TULEVALLE KAAVASUUNNITTELULLE

YLEISKAAVA OHJAA MUUTA KAAVOITUSTA

Yleiskaavojen tarkoituksena on koko kunnan tai sen osan yhdyskuntarakenteen ja maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen sekä toimintojen yhteensovittaminen.

Yleiskaavassa esitetään tavoitellun kehityksen pääperiaatteet sekä osoitetaan eri toimintoja varten tarpeelliset alueet yksityiskohtaisen kaavoituksen tai muun suunnittelun ja rakentamisen lähtökohdaksi.

Yleiskaava voi koskea koko kuntaa tai vain sen jotain osa-alueita, jolloin sitä kutsutaan osayleiskaavaksi. Kunnat voivat halutessaan laatia myös yhteisen yleiskaavan, jonka hyväksyy kuntien valitsema yhteinen toimielin ja se vahvistetaan ympäristöministeriössä.

Yleiskaava on yleispiirteinen kaava. Käytännössä tämä merkitsee sitä, ettei kaavaan merkittyjen eri alueiden käyttötarkoitusta tarkoittavien rajojen orjallinen noudattaminen ole tarpeen eikä usein edes mahdollista. Kaava esitetään kartalla, ja siihen liitetään kaavamerkinnät ja -määräykset sekä kaavaselostus. Laatimalla kaavakartta riittävän yleisenä ja pelkistettynä voidaan suunnittelutavoitteet esittää siten, että kunnan päätöksentekijöille ja suunnittelijoille jäi harkintavaltaa tapauksittain. Tarvittaessa yleiskaava voidaan laatia myös tarkempaan suoraan maankäyttöä ja rakentamista ohjaavana.

Yleiskaavan hyväksyy kunnanvaltuusto ja laadittaessa tai muutettaessa yleiskaavaa maakuntakaava toimii tällöin ohjeena. Yleiskaava ei ole voimassa asemakaava-alueella. Sen merkitys on vain asemakaavan muuttamista ohjaava.

Oman osansa yleiskaavoitusta muodostavat ns. rantaosayleiskaavat. Rantojen suunnittelutarpeesta säädetään maankäyttö- ja rakennuslailla. Sen mukaan meren tai vesistön rantavyöhykkeeseen kuuluvalla rantavyöhykkeelle ei saa rakentaa rakennusta ilman asemakaavaa tai oikeusvaikutteista yleiskaavaa.

KOKO KUNTA SAI YLEISPIIRTEISEN KAAVAN

Vuoden 1958 rakennuslain 119 §:n mukaan maalaiskuntaan oli laadittava yleiskaava vasta, kun se katsottiin tarpeelliseksi. Rakennuslaissa oli yleiskaavoituksen toiminta-ajatus ilmaistu harvasanaisesti ja väljästi. Yleiskaavan tehtävänä oli toimia yksityiskohtaisen kaavoituksen ja rakentamisen sekä muun maankäytön suunnittelemisen perustana, joten sen tuli sisältää pääperiaatteet kunnan alueen käyttämisestä eri tarkoituksiin: asumista, elinkeinotoimintaa, teollisuutta, kauppaa ja palvelutoimintaa sekä maa- ja metsätaloutta, virkistystoimintoja, liikennettä ja muita yleisiä tarpeita varten.²

Yleiskaavan eräänä perustehtävänä oli osoittaa mitkä alueet soveltuvat parhaiten taaja-asutukseen. Aluevaraukset tuli tehdä eri tarkoituksia varten siten, että ne olivat vastaisen kehityksen edellyttämät ja riittävät. Samalla kaavaa laadittaessa oli kiinnitettävä huomiota paikallisista oloista johtuviin erityistarpeisiin.

Kangasalan yleiskaavan valmistelu aloitettiin jo heti kaavoitusinsinöörin astuttua virkaan. Ensimmäiset suunnitelmat esitettiin kunnanvaltuustolle vuonna 1970. Koko kuntaa koskeva yleiskaavaehdotus valmistui viisi vuotta myöhemmin 1975. Markku Teräsmaa halusi nähdä työnsä tulokset myös hyväksyttynä. ”Yliopiston virasta taisin palasin lähinnä sen vuoksi, että voin huolehtia, että yleiskaavalle 1975 saadaan valtuuston hyväksyntä. Sen verran kantaa ottava se vielä siihen aikaan vielä oli.”

Ehdotuksesta hankittiin rakennuslain edellyttämät lausunnot ja se oli nähtävillä muistutusten tekoa varten. Kunnanvaltuusto hyväksyi yleiskaavan 10.12.1976. Hyväksytty kaava jakaantui kolmeen osaan: varsinaisen aluevaraussuunnitelman lisäksi maankäyttöpoliittisen kehittämissuunnitelman 1975–1985 ja seuraavan viisivuotiskauden 1975–1980 toimenpidesuunnitelmaan. Varsinkin viimeksi mainittu osa edusti yleiskaavoituksen uutta käsittelytapaa. Viimeksi mainittu suunnitelma

merkittiin valtuustokäsittelyssä vain tiedoksi. Maankäytön toteuttamissuunnitelmaa on myöhemmin käsitelty kuntasuunnitelman yhteydessä vuosittain.³

Teräsmaan mukaan maamme yleiskaavoitus käynnistyi voimakkaammin vasta 1970-luvun taitteessa rakennuslakiin tehdyn muutoksen jälkeen. ”Nyt tuli mahdolliseksi, että yleiskaavan kunnanvaltuuston hyväksymispäätöstä ei tarvitse, ellei sitä katsota tarpeelliseksi, alistaa sisäasiainministeriön vahvistettavaksi. Tämä vahvisti varmaankin kunnallisen päätöksenteon vastuuta ja selvensi kaavan suunnittelupoliittista näkökulmaa. Yleiskaavan painopiste siirtyi kunnan maankäyttöpoliittiseen kehittämissuunnitteluun, jossa korostuu toimintojen kehittämisen tavoitteellisuus sekä toimenpiteiden ajoittaminen.”⁴

Yleiskaava saattoi olla vaikutuksiltaan hyvin eritasoinen. Mikäli yleiskaavalle olisi haluttu saada laajempia oikeusvaikutuksia, kaava olisi pitänyt alistaa sisäasiainministeriön vahvistettavaksi. Käytännössä yleiskaavoja ei ollut yleensä vahvistettu. Myöskään Kangasalan yleiskaavaa ei alistettu sisäasiainministeriön vahvistettavaksi⁵.

Vahvistetun kaavan sitovuus oli toisaalta asukkaan ja maanomistajan kannalta tärkeä, ja se selkeytti myös kunnan toimenpiteitä, mutta vahvistamisen mukaan tuoma sitovuus saattoi toisinaan myös vaikeuttaa kunnallisen toimintastrategian toteuttamista. Kangasalan yleiskaava päätettiin jättää vahvistamatta, sillä ei ollut tarkoituksenmukaista tehdä sitovia päätöksiä pitkälle tulevaisuuteen, sillä toiveet ja tarpeet ja lainsäädäntö saattoivat muuttua.

Työ alkoi taajamasta ja liikennesuunnittelusta

Yleiskaavan laatimistyö tehtiin kaavoitustoimistossa, jossa sen tekemiseen osallistuivat kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaan johdolla arkkitehtiylloppilaat Tapio Räsänen ja Matti Vatiilo, tekniikanoppilas Timo Ernvall (liikennemääräselvitysten osalta) ja hallintotieteiden mais-

teri Matti Korpi-Hallila (elinkeinoselvityksen osalta) ja maanmittaus-tekniikko Juhani Keskitalo (väestötietojen, kaivuutoiminnan ym. osalta). Piirtämisen suorittivat piirtäjä-kanslisti Raija Rocklin sekä osa-aikaiset piirtäjät Liisa Rinne ja Paula Silvennoinen. Puhtaaksikirjoitustyön sekä eräiden väestö- ym. tietojen keruun ja selvityksen teki toimistoapulainen Marja Mäkelä.

Yleiskaavan laatimistyö keskittyi aluksi taajama-alueiden suunnitteluun, johon keskeisesti liittyi pääteiden linjausvaihtoehtojen selvittely. Kangasalan tieverkon perusrunkona olivat harjutaajamaa sivuava Lahdentie (VT 12) ja kunnan pohjoisosan kautta kulkeva Jyväskylätien (VT 9). Seuraavana kiireellisyysjärjestyksessä oli vuorossa VT 12 jatkaminen Lentolasta Tampereelle. Kunnan ja valtion käsityksen tielinjauksesta olivat osin yhtenevät, mutta työn ajoituksen osalta mielipiteet erosivat TVL:n kanssa. Tie saatiinkin rakennettua vasta 1980-luvun lopulla.

Myöhemminkään valtion ja kunnan näkemykset eivät olleet aina yhteneviä. Muun muassa 1970-luvulla esitettiin valtion toimesta Jyväskylän tiellä sijainneen Ruutanen liittymän poistamista, mitä kunta vastusti jyrkästi. Liittymä saatiin säilymään. Toteutuessaan tämä suunnitelma olisi vaikeuttanut merkittävästi Ruutanen asukkaiden elämää.

Yleiskaavan laatiminen sai yleisen hyväksynnän

Kangasalan yleiskaavassa maankäytön suunnittelun painopiste oli nauhataajaman kehittämisen lisäksi suojelussa. Kaavassa kiinnitettiin erityistä huomiota ranta-asutukseen, harjujen käyttöön sekä vesien suojeluun. Harjualueen suojelun ja rantarakentamisen ohjaamisen lisäksi kaavan yhtenä keskeisenä kysymyksenä oli myös pitäjän vanhan kulttuurimaiseman suojelu.

Taajama-alueiden osalta Kangasalan yleiskaava oli tarkoitettu ohjeelliseksi yksityiskohtaista rakennuskaavoitustyötä ohjaavaksi suunnitelmaksi. Suunnitelman yhtenä päätavoitteena oli pitää asutus mah-

dollisimman tarkasti niillä alueilla, joilla rakentamistoimintaa oli jo aikaisempina vuosina ollut, jotta voitaisiin käyttää hyödyksi näillä alueilla sijainneita palveluita ja kunnan rakentamaa kunnallistekniikkaa.

Vahvistettu rakennuskaava kattoi yleiskaavan valmistuessa pääosan harjutaajaman asuntoalueista. Kirkonkylän rakentaminen pohjautui 28.5.1952 vahvistettuun rakennuskaavaan (rakennussuunnitelmaan), johon oli laadittu lukuisia muutoksia 1960- ja 1970-luvulla. Suoraman ja Vatialan asuntoalueiden rakennuskaavat oli laadittu yleensä 1970-luvun alussa.

Rakennuskaava-alueiden ulkopuolelle jäävien alueiden rakentamista ohjasi 25.10.1967 vahvistettu rakennusjärjestys. Sen mukaiset rakennuspaikan kokoa koskevat rajoitukset olivat tärkein haja-asutusalueiden rakentamisen sijoittumista säätelevät tekijä.

Kaavaa laadittaessa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että suunnitelma sopeutui kunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaan ja että raportti oli laadittu siihen muotoon, että se oli joustavasti liitettävissä uudistuvan kuntasuunnittelun tavoitesuunnitelmaosaan.

Yleiskaavan laatiminen sai yleisen hyväksynnän ja se koettiin tarpeelliseksi. Kaavan laatimisperiaatteisiin suhtauduttiin yhteisöjen lausunnoissa erittäin myönteisesti. Annetuissa lausunnoissa yleiskaava todettiin tarpeelliseksi ja laatimisperusteiltaan onnistuneeksi. Yksityishenkilöiden kaavasta lausumat mielipiteet koskivat ainoastaan suunnitelman yksityiskohtia. Eniten huomiota herättivät virkistys- ja suojelualuevaraukset.⁶

Asutuksen painopiste oli nauhataajamassa

Kangasalan asutuksen pääosa keskittyi 1970-luvun puolivälissä Lahden tien tuntumaan nauhataajamaan. Täällä sijaitsevat kunnan suurimmat taajamat Vatiala, Suorama ja kirkonkylä.

Kangasalaa pidettiin 1970 kauppala-alueen keskuksena, mitä tuli kulttuuri-, terveydenhoito- ja sairaanhoito- sekä yleisiin palveluihin. Vä-

hittäiskaupan ja hallinnon osalta kunnan katsottiin jäävän kuntatasolle. Tampereen seutukaavaliiton laatimassa runkokaavassa Kangasalan kuntakeskuksen kirkonkylän katsottiin muodostuvan vuosikymmenen lopulla myös Kangasalan, Sahalahden ja Kuhmalahden kuntayhtymän keskuksiksi, mikä sittemmin toteutuikin.⁷

Nauhataajaman palveluiden ja liikenneväylien sekä vesihuollon⁸ tehokas käyttö edellytti, että uudisrakentaminen tuli tehdä vanhaa rakennetta täydentäen. Kerrostalorakentaminen haluttiin keskittää vain suurimpien taajamien kirkonkylän, Suoraman ja Vatialan keskustoihin. Muualla pientalot olivat vallitsevana talotyypinä.

Kunta oli pyrkinyt jo 1960-luvun alkupuolelta lähtien hankkimaan asuntorakentamista ja elinkeinotoimintaa varten maa-alueita erityisesti harjutaajamasta. Silti muutakaan Kangasalaa ei täysin unohdettu. Yleiskaavan pyrkimyksenä oli myös kunnan vanhojen radanvarsitaajamien tasapuolinen kehittäminen kunnan talouden sallimissa puitteissa.

Kirkonkylä päätettiin kehittää kuntakeskuksena. Kirkonkylässä sijaitsevat valtion hallinnollisista palveluista verotoimisto, poliisi, työvoimatoimisto, henkikirjoittaja ja kansaneläkelaitos. Kirkonkylän pientalot olivat pääsääntöisesti vanhoja, poikkeuksena olivat Pikkolan ja Ranta-Koiviston pientaloalueet.

Nauhataajamassa keskuksista Suoraman asutuksen pääosa oli melko uutta 1960- ja 1970-luvulla rakennettuja pien- ja kerrostaloja. Suoramalla oli peruspalvelujen lisäksi myös erikoisliikeitä, kuten pankin sivukonttori, baari, posti, ravintola sekä suurehko elintarvikeliike. Nauhataajaman osa-alueista Lentolan palvelutaso oli kaikkein huonoin.

Kunnan asuntotuotanto-ohjelman tavoitteena oli, että 60 % asunnoista tuotettaisiin valtion lainoituksella. Niinpä kunnan toimesta valmisteltavilla asuintoimisto-alueilla tuli erityisesti kiinnittää huomiota siihen, etteivät tonttikustannukset ylittäneet ”missään tapauksessa” asuntolainakelpoisuutta.⁹

TYÖPAIKAT JA TYÖVOIMA 1970 ¹⁶	
Toimiala	1970
Maatalous	1 046
Teollisuus	939
Rakennustoiminta	472
Kauppa	663
Liikenne	303
Palvelut	1 095

Työpaikat yhteensä	4 518
Ulkopuolinen työssäkäynti	2 286
Väkiluku	14 933
Ammatissa toimiva väestö	6 804
Työpaikkaomavaraisuus %	66,4

Tampereen nukkumalähiö

Samanaikaisesti kun kunnan väkiluku alkoi nousta, niin myös kunnan sisäinen muuttoliike voimistui. Nauhataajamassa asui vuonna 1960 kunnan väestöstä 42,9 %, taajaman asukasmäärän noustessa vuoteen 1970 mennessä noin 54,9 %:iin.¹⁰

Vuosisatoja Kangasalla keskeisenä elinkeinona ollut maa- ja metsätalous alkoi hiljalleen väistyä väestön pääelinkeinona. Vielä vuonna 1960 ammatissa toimivasta väestöstä 28,5 % toimi maa- ja metsätalouden piirissä, mutta vuonna 1970 prosenttiluku oli enää 15,4 %. Väestön lisääntyessä yhä useampi alkoi käydä Tampereella töissä. Vuonna 1950 työvoimasta 91,8 %:lla oli työpaikka Kangasalla, mutta vuonna 1960 enää 67,0 %:lla.

Kangasalan yritystoiminta sijoittui pääasiassa kirkonkylään ja Suoramalle sekä Vatialaan. Muut taajamat ja haja-asutusalueet olivat lähes ilman teollista yritystoimintaa. Valtaosa kunnan alueella sijainneista teollisista yrityksistä oli pieniä 1–5 henkilöä työllistäneitä yrityksiä. Teollisuustyöpaikkojen osuus kaikista työpaikoista oli vuonna 1950 yhteensä 9,5 %, mutta se kasvoi vuoteen 1970 mennessä 20,8 %:iin.

Kangasala pyrkimyksenä oli palveluelinkeinojen kehittäminen sekä

työpaikkaomavaraisuuden lisääminen – erityisesti tavoitteena oli työvoimavaltaisen pien- ja keskisuuren teollisuuden osuuden tuntuva lisääminen. Teollisuuden työpaikkojen kasvun ja kehittymisen nähtiin lisäävän oleellisesti palveluiden suuruutta ja sijaintia. Maantiekuljetusten ollessa merkittävän teollisuuden kuljetusmuoto uudet teollisuusalueet pyrittiin liittämään mahdollisimman hyvin kunnan tieverkkostoon.¹¹

Kesämökkiläisten suosikkikunta

Pitäjän keskeisin ulkoilu- ja virkistysalue oli kirkonkylän ja Suoraman välinen Kirkkoharju. Yleiskaavassa lähdettiin siitä ajatuksesta, että taa-
jamien virkistystarve voitaisiin tyydyttää pääosin Pälkäneen rajalta Tampereelle ulottuvaa harjualueutta hyväkseen käytävällä virkistysalueenauhallalla, josta olisi edelleen yhteys laajempiin retkeilyalueisiin.¹²

Kunnan asema Tampereen seudun parhaana virkistysalueena loi myös pääosan kunnan ranta-alueisiin kohdistuneesta rakentamispaineesta. Vuonna 1970 Kangasalla oli yhteensä 1 739 loma-asuntoa, joista kuntalaiset omistivat 13 % ja Tampereen keskuseudulla asuvat 70 %. Kunnan alueella oli rantaa kaikkiaan noin 296 kilometriä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että Kangasalle oli rakennettu keskimäärin kuusi loma-asuntoa jokaista rantakilometriä kohden.¹³

Työ oli lähtölaukaus uusille suunnitelmille

Koko kuntaa koskevan yleiskaavan valmistuttua yleiskaavoitusta jatkettiin tarkemmin pienempinä osasina. Rakennuskaavoituksen osalta seuraavana olivat vuorossa Asemanseudun kaavarunko, ja tähän liittyneet teollisuusraidehanke ja tasoristeysjärjestelyt sekä nauhataajaman täydentäminen, tärkeimpinä kohteina Mäyrävuoren, Korpitien, Harjunsalon ja Nattarin asuntoalueet sekä Lentolankankaan teollisuusalue ja Nattarin sorakuoppa-alueet.¹⁴

Yleiskaavasunnittelulla pyrittiin erityisesti välttämään Kangasalan asutuksen hajaantumista. Ratkaisuja etsittäessä kaavassa lähdettiin suo-

raan tuolloisen taajamarakenteen täydentämisestä pyrkimättä todistamaan tehtyä ratkaisua erikseen oikeaksi. Kaavan toisena painopisteenä oli suojelu. Yleiskaavan mukaan kaavoituksen ”tehtävä on ohjata rakentamista, alueiden muuttamista sekä osittain rajoittaa alueiden luonteen muuttamista. Kangasalan yleiskaavallisen maankäytön suunnittelun painopisteen tulee olla erittäin vahvasti tällä säilyttämisen, suojelun lohkolle. Onhan Kangasalan erityisarvot kirkkaissa, vielä puhtaissa vesistöissä, niissä rannoissa, jotka ovat säilyneet rakentamattomina samoin kuin harjuissa, joita soranotto ei ole tuhonnut.”¹⁵

KAAVOITUS ON MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUA

”[Kaava]Suunnittelu on osa poliittista prosessia. Siinä on tuotettava erilaisia näkemyksiä, todistettava niitä oikeiksi, punnittava arvoja ja sovitettava eri käsityksiä yhteen.”¹⁷

Kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaa

Kaavoittaminen on maa-alueiden käytön suunnittelua. Sen tavoitteena on lain mukaan luoda edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle, palvelujen alueelliselle saatavuudelle ja liikenteen järjestämiselle. Samalla rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä on vaalittava, eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.

Kaavoituksella osoitetaan kaava-alueeseen sisältyvien maa- ja vesi-alueiden tuleva käyttötarkoitus: mitä säilytetään, mitä, mihin ja miten saa rakentaa. Kaavoissa osoitetaan esimerkiksi rakennusten koko, sijainti ja käyttötarkoitus.

Suomessa kaavoitusta ohjaa vuonna 1999 säädetty maankäyttö- ja rakennuslaki¹⁸. Kaavojen lisäksi kunnilla täytyy olla myös rakennusjärjestys, jolla ohjataan kaava-alueiden ulkopuolisten haja-asutusalueiden rakentamista.

Kaavajärjestelmä

Kaavoitus jakaantuu eri tasoihin, jotka vaikuttavat toisiinsa. Alueiden käytön suunnittelu perustuu nykyisin kolmiportaiseen kaavajärjestelmään, jonka osia ovat maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava.

Ympäristöministeriön laatimat valtakunnalliset tiestöä, rataverkkoa, satamia ja voimalinjoja yms. koskevat käyttötavoitteet ohjaavat koko maan kaavoitusta. Kuntien välistä yhteistyötä ohjaavat maakuntien liitot¹⁹. Maakunnalliset tavoitteet esitetään maakuntien liittojen laatimissa maakuntakaavoissa, joka ohjaavat kuntien yleiskaavoitusta, joka taas toimivat asemakaavoituksen perustana. Oikeudellisesti yleispiirteinen kaavoitus on yksityiskohtaisemman kaavoituksen ohjeena.

Maakuntakaavoissa suunnitellaan liikenneyhteyksiä, vesihuoltoa, maiseman- ja luonnonsuojelua. Maakuntakaavat vahvisti vuoteen 2015 asti ympäristöministeriö, minkä jälkeen vahvistaminen siirtyi maakunnan liittojen tehtäväksi.

Kunnat huolehtivat oman alueensa yksityiskohtaisemmasta maankäytön suunnittelusta. Kuntien kaavamuodot ovat yleiskaava ja asemakaava.

Yleiskaavalla määritellään kunnan kehityksen suuret linjat sekä kaava-alueen käyttö yleispiirteisesti. Asemakaavalla puolestaan määritellään yksityiskohtaisesti kunkin alueen²⁰ käyttötarkoitus sekä ohjataan rakentamista. Suunnittelun tarkentuessa myös kaava-alueiden koko pienenee.

Alueen käyttötarkoitus osoitetaan asemakaavoissa (ja aiemmissa rakennuskaavoissa) ensisijaisesti kaavamerkinnoilla. Toiminnot esitetään erilaisilla väreillä, viivoituksilla ja käyttötarkoitusta kuvaavilla kirjainmerkeillä, joilla voidaan osoittaa esimerkiksi eri alueiden rajoja, kerrosalan määrää tai suurinta sallittua kerroslukua²¹. Kaavamerkinneen osoittamaa alueen käyttötarkoitusta täsmennetään tarvittaessa kaavamääräyksillä. Asemakaavaan liittyy selostus, jossa kerrotaan kaavan laatimisesta ja keskeisistä ominaisuuksista.

PROJEKTI:KANGASALAN YLEISKAAVA

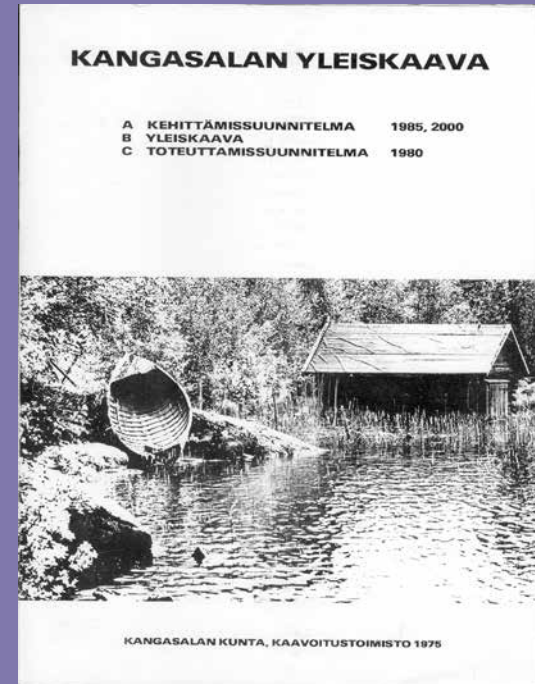
Suunnittelu 1975-1976

Kaavoittaja: Markku Teräsmaa, Tapio Räsänen, Matti Vatiolo

Yleiskaavan tekeminen edellytti kuntaorganisaation yhteistyötä, sillä yleiskaavan sisällön toteutuminen pyrittiin varmistamaan ohjelmoimalla se tuleville vuosille.

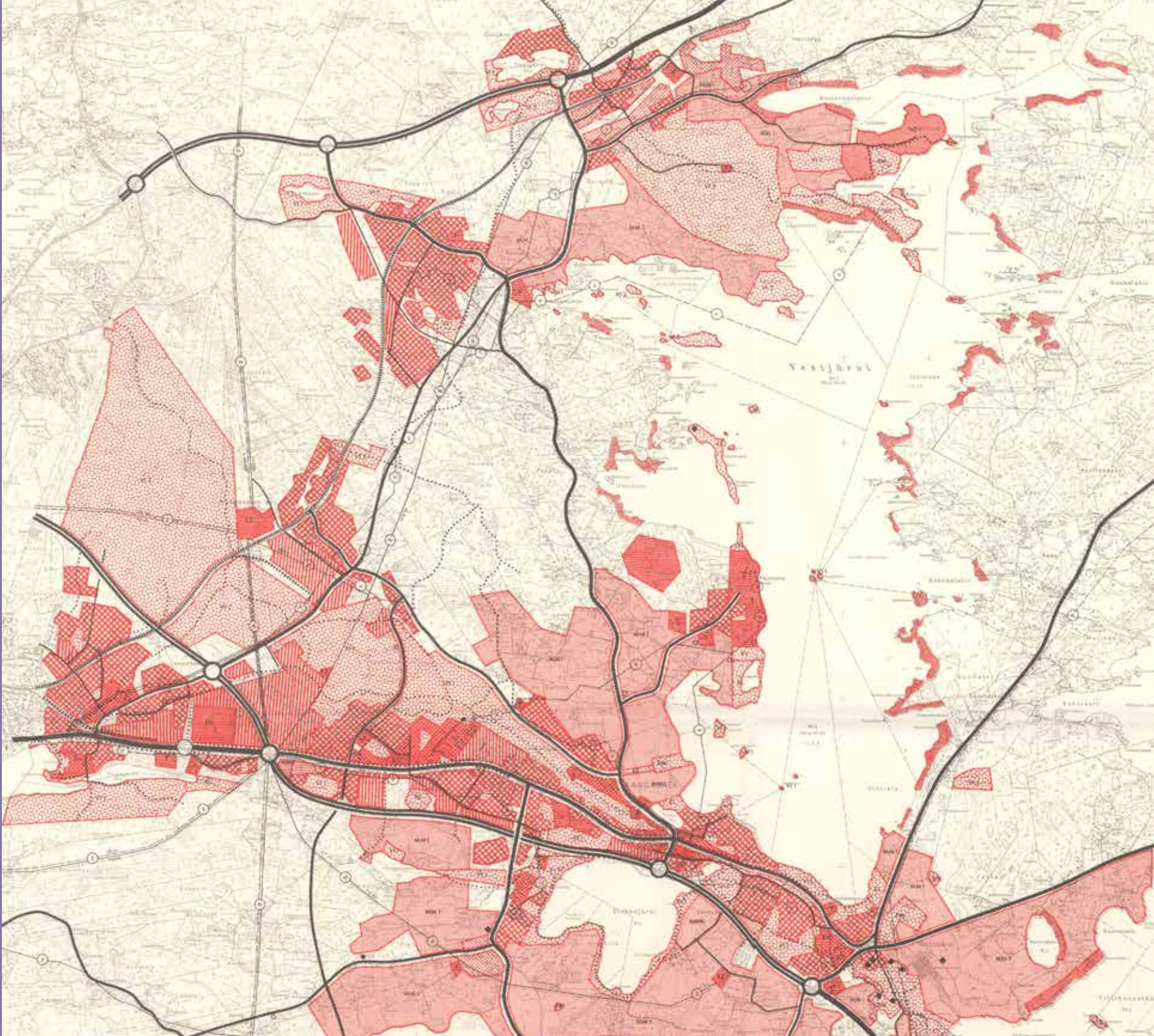
Yleiskaava ohjasi maankäytön kehittymistä, asunto- ja työpaikka-alueiden sijoitusta, virkistysalueiden hankkimista ja teiden rakentamista. Yleiskaava oli maalaiskunnassa aikaansa edellä, ja siihen panostaminen kannatti. Yhdyskunnan rakennetta onnistuttiin kehittämään suunnitelmallisesti ja yhteen hiileen puhaltaen.

Kaikkeen kunnan rahat eivät kuitenkaan riittäneet. Vatiala–Ruutana-tieyhteyden rakentaminen saatiin kyllä käyntiin 1980-luvulla, mutta toinen puoli puuttuu yhä, 40 vuoden jälkeen, vaikka sitä varten on asemakaava olemassa.

Vuonna 1975 valmistunut Kangasalan yleiskaava on kaikkiaan noin 300 sivuinen teos. Kaavakartassa oli paljon valkoista aluetta, jolle suunnitelmia ei ollut tarpeen esittää, vaan se säilyi maa- ja metsätalouduskäytössä.

Erillisessä maankäyttösuunnitelmassa esitettiin tavoitellinen maankäyttö vuoteen 2000 asti. Kartasta näkyy, kuinka hyvin rakentamisalueet osattiin sijoittaa ja mitoittaa. Suunnitelmasta poiketen Asemantien varteen on sijoittunut enemmän rakentamista, kun suunnitelmassa on vahvemmin panostettu radanvarsitaajamien kehittämiseen. Sen toteutumisen edellytys olisi ollut Vatialantien rakentaminen.

Kaavoilla säädellään rakentamisesta yleisesti. Tämän lisäksi uusia asuntoalueita varten laaditaan rakentamisohjeet, joilla pyritään edistämään yhtenäistä ja ”hyvää rakentamistapaa”.

Lainsäädäntö edellyttää, että kaavoja laadittaessa niillä henkilöillä, joita kaava koskee, on mahdollisuus vaikuttaa kaavaan, joko tekemällä aloitteita, osallistumalla keskusteluun, kertomalla mielipiteensä tai jättämällä muistutuksen kaavan ollessa nähtävillä. Kaavan pitää olla nähtävillä, ennen kuin se voidaan hyväksyä. Sekä yleis- että asemakaavan hyväksyy kunnanvaltuusto. Kuntien kaavoitusta valvovat ELY-keskukset.

Kangasalan maapoliittisen ohjelman keskeisenä tavoitteena on asemakaavoituksen ohjaaminen kunnan omistamalle maalle. Tällä toimenpiteellä pystytään vaikuttamaan maanhintaan ja samalla kunnalla on tällöin parhaat mahdollisuudet rakentamisen ohjaamiseen ja sääntelyyn.

Osa poliittista päätöksentekoa

Suunnittelun tehtävänä on valmistella päätöksentekoa, mikä kunnallisesta toiminnassa tapahtuu poliittisen luottamushenkilöjärjestelmän avulla.

Kaavoituksen päämäärän identifiointi on poliittinen tehtävä. Kaavoittajan tehtävä on tämän jälkeen kehittää joukko vaihtoehtoja ja selvittää vaihtoehtojen seuraukset asetettujen tavoitteiden suhteen. Vaihtoehtojen valinta on tämän jälkeen taas poliittisesti valittujen päättäjien tehtävä.

Kaavasuunnittelun tavoite on suunnitella pitkälle, jopa vuosikymmenien päähän vaikuttavaa toimintaa ja samalla toteuttaa suunnittelulle asetettuja tavoitteita. Pitkälle vaikuttavat päätökset vaativat yleensä myös sarjan jatkosuunnitelmia ja päätöksiä.

Kunnallisesta demokraattisesta päätöksentekojärjestelmästä huolimatta itse päämäärän valintaan kuin vaihtoehtojen valintaakin vaikuttavat paljolti kaavoituksesta huolehtivat virkamiehet ja heidän visionsa. Heillä on myös kunnissa oman alansa paras tietämys ja tuntemus.

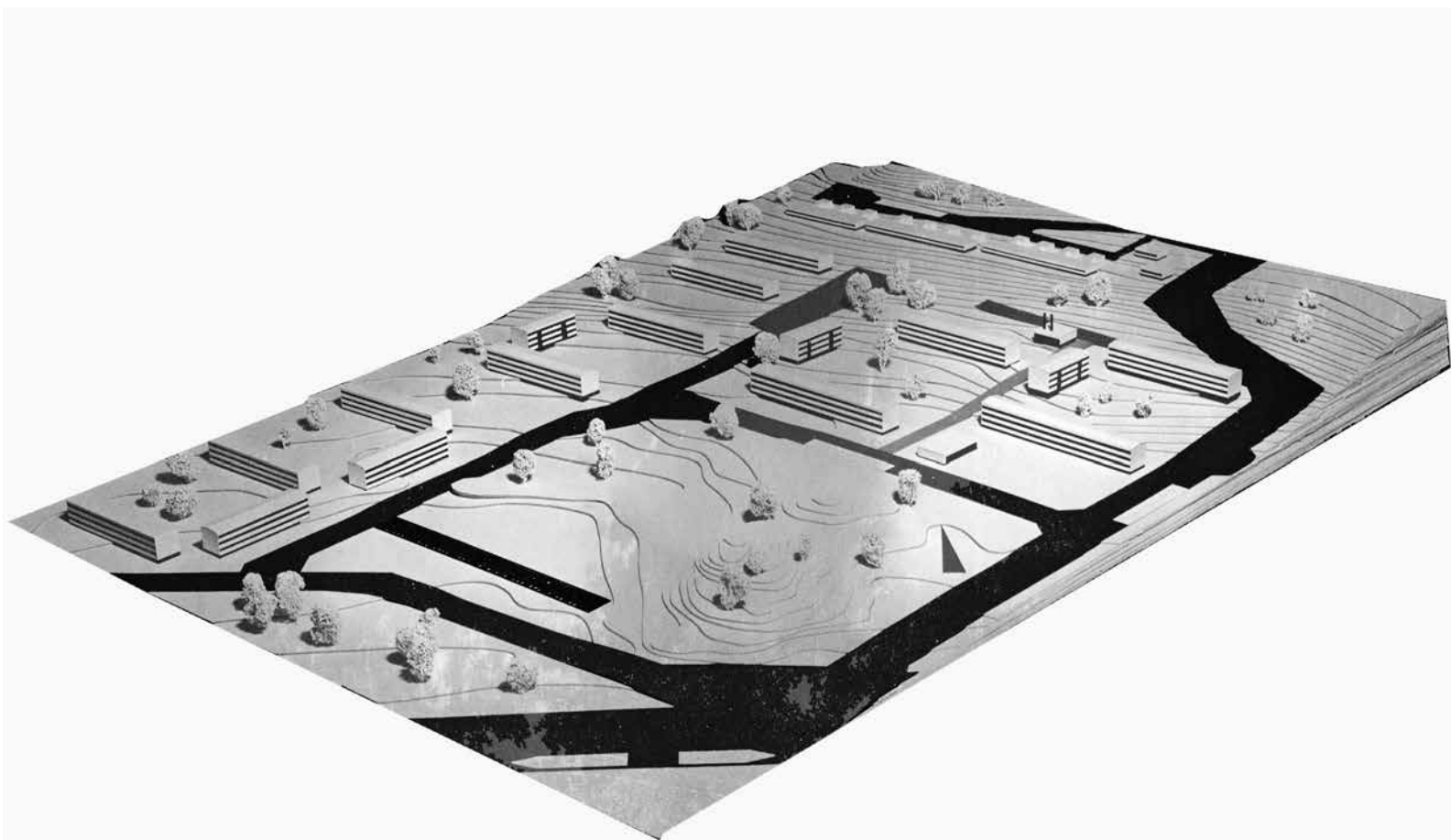
Pääosa rakennusmaan tuottamiseen liittyvistä tehtävistä liittyy kun-

nan toimialaan. Se, että kunnassa on tarjolla rakennuskelpoista kaavoitettua maata, on aina kunnan omista toimenpiteistä riippuvainen. Jotta kaavoitus voisi onnistua, sen tulisi olla sidoksissa saumattomasti myös muuhun kunnalliseen toiminnalliseen ja taloudelliseen suunnitteluun.

Kaavojen toteuttaminen tuo kunnille myös vastuun kaavoitettujen alueiden tienrakennuksesta ja kunnallistekniikasta. Myös alueiden rakentamisen valvonta on kuntien vastuulla.²²

Kangasalan Sanomien vuonna 1970 haastatteleman Harjunsalon asuntoalueen rakentajan, Aaro Havian ”mukaan Harjunsalosta tulee Kangasalan uusin, suurin ja kaunein asuntoalue”.²³

Kunnan vuonna 1967 omistukseensa hankkima Harjunsalon alue oli Suoraman ja samalla koko kunnan 1970-luvun alun merkittävin kerrostalojen uudisrakennuskohde. Alueen rakentaminen aloitettiin vuonna 1968.

RUUTANA SAI LOPULTA OMAN KAAVAN

TIEOLOJEN KEHITYKSEN ESTEENÄ

VR:n lähiliikenne palveli Ruutanan alueen asukkaita suhteellisen hyvin aina 1960-luvulle asti. Ongelmia alkoi tulla vasta vuosikymmenen lopulla, kun VR ryhtyi säästämään karsimalla paikallisliikennettä. Toimenpiteitä perusteltiin matkustajamäärien vähenemisellä, mikä teki liikenteen kannattamattomaksi.

Kunnan päättäjät oivalsivat jo varhaisessa vaiheessa, mikä merkitys radanvarsialueiden ja Tampereen välisellä toimivalla liikenneyhteydellä oli väestökeskusten kehitykseen. Kunnanhallitus oli viisikymmenluvun lopulla rakennusneuvos H. Kaukoselta tilaamaansa asemanseudun rakennussuunnitelmaan liittänyt toiveet yhdystiestä Kangasalan asemalta Aitolahdentielle sekä Vatialasta Havisevalle johtavasta tiestä.

Radanvarsitaajamien kaavasuunnitelmat edistyivät aluksi ripeästi. Vuonna 1961 asemanseudun rakennussuunnitelma oli jo puhtaaksi piirtämistä vaille ja Ruutanassa oli enää ratkaisematta pysäkin paikka ja yhdystie Aitolahdelle sekä Havisevalle. Hämeen läänin maanmittauskonttorin kaavoitustoimistossa laadittu Ruutanan alueen rakennuskaavaluonnos valmistui 1963, mutta sitä ei vahvistettu.

Kaavoituksen jatkamisen esteeksi muodostui kauan ja hartaasti suunnitellun, Jyväskylään johtaneen VT 9:n linjaus. Kangasalan kunta halusi tien kulkevan mahdollisimman läheltä Ruutanan taajamaa, jolloin myös radanvarren asutus olisi saatu tien vaikutuspiiriin. Kun samanaikaisesti suunniteltiin Lahdentien (VT 12) uusimista, toivottiin, että nämä tiet tulisivat kulkemaan aluksi yhdessä Tampereelta aina Vatialaan asti, mistä Jyväskylääntie erkaantuisi pohjoiseen. Tällä tielinjauksella Kangasalan länsiosien liikenneongelmat olisi voitu ratkaista yhdellä kertaa. Näin ei kuitenkaan käynyt¹.

Valtatietä varten laadittiin erilaisia vaihtoehtoisia suunnitelmia, mutta lopullinen päätös vain pitkittyi ja pitkittyi ja samalla kaavasuunnitel-

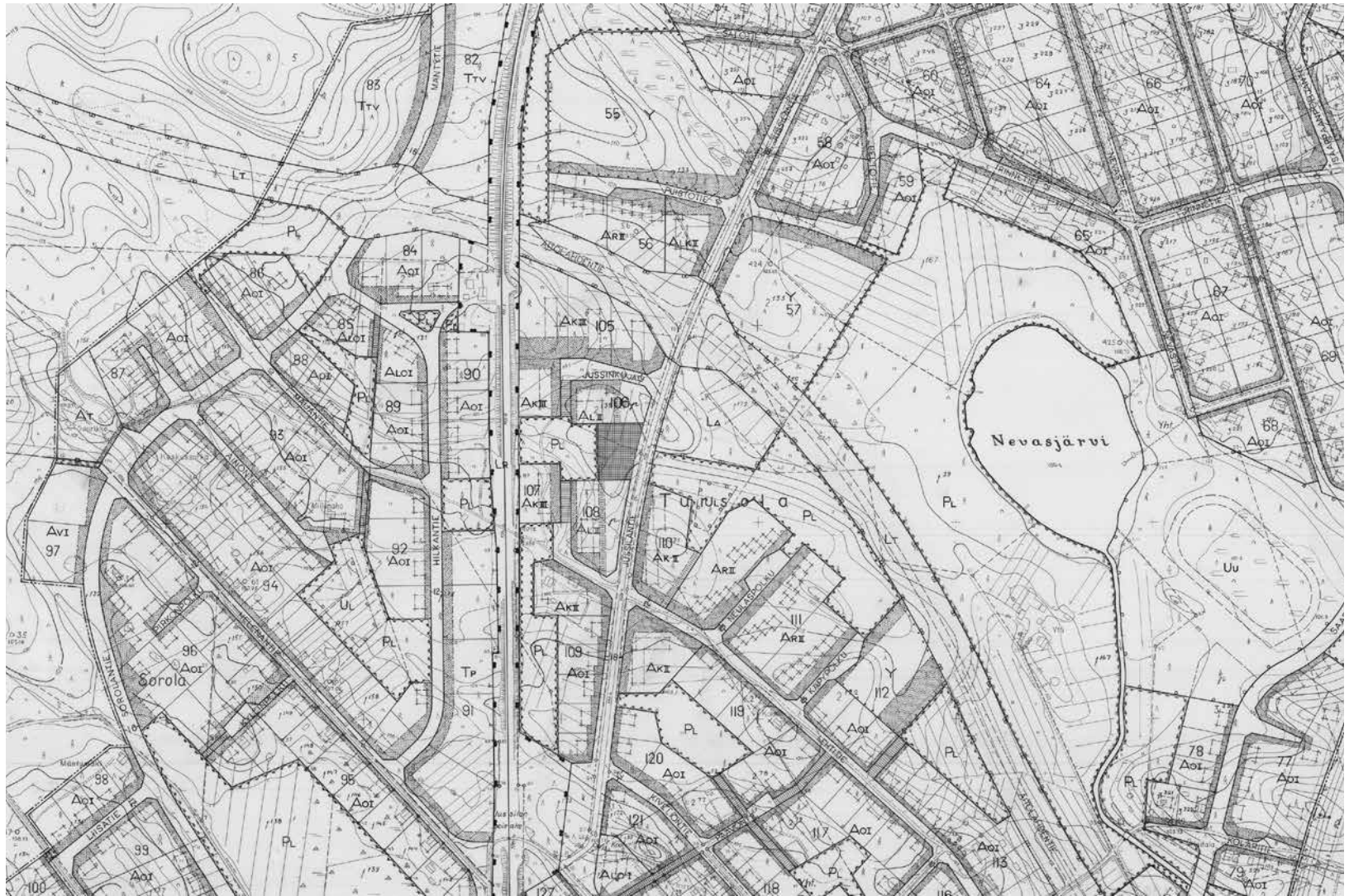
mat vanhentuivat jo ennen valmistumistaan. Ratkaisuun päästiin lopulta 1970-luvun taitteessa. Jyväskylän tie tuli kulkemaan Tampereelle Aitolahden kautta ja se avattiin liikenteelle syksyllä 1970. Tämä ratkaisu oli samalla takaisku Kangasalan radanvarren väestölle. Tie kulki metsiä pitkien ohittaen asutuksen, samaan aikaan kun rautatie oli hylkäämässä kylät ja kunnollista linja-autoyhteyttä ei ollut. Yksityisautoilun lisääntyminen tosin toi aikaa myöten helpotuksen mahdollistaen kulkemisen omalla autolla Tampereelle. Tämä ei kuitenkaan auttanut kaikkia, eikä helpottanut alueen yleistä liikennöintiä Kangasalan keskustaajaman suuntaan.

Liikenteellisistä ja kunnallisteknisistä syistä harjutaajaman tarjoamat asumisvaihtoehdot olivat houkuttelevampia, minkä vuoksi radanvarren asutus alkoi taantua jo 1960-luvulla. Vuoden 1975 yleiskaavan yhteydessä tehtiinkin asianmukaiset johtopäätökset: Suinulan ja Asemanseudun asuttamisesta tuli luopua. Sen sijaan Ruutana saattoi saada uutta, aiempaa täydentävää ja kiinteyttävää asutusta.²

Syrjäisen sijainnin, pienen asukasmäärän ja Tampereelle suuntautuneen työmatkaliikenteen vuoksi kunnan pohjoisosan taajamien yleinen palvelutaso oli 1970-luvulla heikko ja taajamien kaupallisten palvelujen määrä oli vähäinen. Ainoastaan Ruutanassa asiakasmäärä nousi 1970-luvun puolivälissä yli tuhannen.³

Ruutanan rakentaminen piristyi Jyväskylääntien valmistumisen myötä, mutta alueen rakennuskaavan valmistumista pitkittivät muun muassa vesihuolto- ja tiekysymykset. Vesihuoltolinjan rakentaminen Vatialasta aseman kautta Ruutanaan aloitettiin 1970-luvun puolivälissä ja samalla Ruutanan kaavoitusta päästiin jatkamaan. Ruutanan ensimmäisen rakennuskaava vahvistui vuonna 1978.⁴

Ruutanan poikki on moneen otteeseen suunniteltu kehävyäliä Jyväskyläntien ja Lahdentien välille. Ensimmäiset linjaukset noudattivat Aitolahdentien suuntaa, kirkonkylästä Sorilaan. Kuvassa olevaan suunnitelmaan kuului myös liikekeskustan rakentaminen Jussilaan.

1980-LUKU

Pitkällisen ja ristiriitaisen prosessin jälkeen Vehoniemen osayleiskaava valmistui. Se oli maan ensimmäisiä oikeusvaikutteisia yleiskaavoja, ja sillä pyrittiin säätelemään soranottoa. Intressiristiriidat poikivat vielä pitkään erilaisia jälkispekulaatioita. Soranotto Lentolankankaalla alkoi päättyä, ja alueelle suunniteltiin teollisuustoimintaa. Kunnan kaavoittaja vaihtui. Keskustaan suunniteltiin suurta kauppakeskusta ja alettiin rakentaa Urkutehtaan alueelle kerrostaloja. Kaavoitukseen saatiin suunnittelijan virka. Kaavoituslautakunta muuttui ympäristölautakunnaksi. Taajaman asemakaavoitusta täydennettiin mm. Lentolan sora-alueella.

”KOVAPÄISET SUOJELIJAT VASTAAN KUNNAN KÄHMIJÄT”¹ – VEHONIEMEN OSAYLEISKAAVA

OSAYLEISKAAVA SYNTYI SUOJELULLISISTA TARPEISTA

Kaavoitus on jatkuva prosessi

Koko Kangasalaa koskeva yleiskaava loi suunnittelulle yleisen suunnan, jota alettiin heti yleiskaavan valmistuttua tarkentaa aluekohtaisesti². Tärkeysjärjestyksessä kiireellisimpänä nähtiin Vehoniemen alue siellä tapahtuneen laajamittaisen soranoton vuoksi. Tarkempien osayleiskaavojen laatiminen todettiin muutoinkin tarpeelliseksi, koska se antoi mahdollisuuden johdonmukaiseen rakennus- ja poikkeuslupien käsittelyyn.

Vehoniemen–Isokankaan alueelle saatiinkin laadittua usean vuoden työn tuloksena soranottoa ohjaava osayleiskaava, jolle haettiin ympäristöministeriön vahvistus. Vehoniemen yleiskaava oli sikäli merkittävä työ, että se oli ensimmäinen oikeusvaikutteinen sisäasiainministeriön vahvistama harjualueen osayleiskaava maassamme³. Osayleiskaavan päätavoitteena oli säästää soranotolta harjun tärkeimmät osat ja turvata alueen virkistyskäyttö.

Kaava on Kangasalan kaikista kaavoista eniten herättänyt keskustelua puolesta ja vastaan. Asian saaman valtakunnallisen julkisuuden ja vuosia kestäneen luonnonsuojelijoiden ja kunnan välisen eipäs–juupas-väittelyn vuoksi on kaavaa ja sen vaiheilla käytyä keskustelua syytä tarkastella hieman tarkemmin.

Suojelun tarve kasvoi soranoton laajetessa

Tampereen seudun rakentamisen lisääntyessä sotien jälkeen soran oton tarve kasvoi voimakkaasti. Se sai 1900-luvun loppupuolella jo varsin suuret mittasuhteet Kangasalan nauhataajamassa Lentolankankaalla ja Vatialassa, laajentuen näiden sora-alueiden ehdyttyä Vehoniemen harjulle.

Pälkäneen rajalla sijaitseva Vehoniemen–Isokankaan harjualue käsittää lähes neljä kilometriä pitkän, kapealakisen 40–50 metriä korkean

selänteen, joka jatkuu luoteeseen kohti Kangasalan kirkonkylää Keisarinharjuna. Alue on ollut jo 1800-luvulla tunnettu matkailukohde ja näköalapaikka. Osa Vehoniemen harjun alueesta on hankittu valtion omistukseen vuosina 1934–1937.

Laaja alue on taloudellisessa mielessä varsin arvokas siinä olevien runsaiden soravarojen vuoksi, joten oli luonnollista, että alueeseen kohdistui voimakas paine käyttää sitä täysimääräisesti hyödyksi. Harju on myös merkittävä pohjaveden muodostumisalue ja lisäksi sitä pidetään valtakunnallisesti merkittävänä luonnonmuistomerkkinä ja tärkeänä virkistysalueena. Tämän vuoksi alue haluttiin suojella mahdollisimman laajasti ja soraa haluttiin otettavan suunnitelmallisesti.

”Meno oli kuin villissä lännessä”

Vehoniemen alueen soranotto alkoi jo 1970-luvun alkupuolella. Toiminnan kasvaessa tämä sai myös kaavoitustoimikunnan tuomaan esiin huolenaiheensa harjualueen säilymisestä⁴. Alueen yleiskaavoitus saatiin kuitenkin alulle vasta koko kuntaa koskeneen yleiskaavan valmistuttua. Työ lähti käyntiin kaavoitustoimikunnan tehtyä asiasta aloitteen toukokuussa 1975, minkä seurauksena kunnanvaltuusto päätti vielä saman vuoden lokakuussa, että kaava laaditaan ja samalla kunnanvaltuusto päätti anoa sisäasiainministeriöltä alueelle toimenpidekieltoa viideksi vuodeksi⁵.

1980-luvun alussa maa-aineksia otettiin kahdelta eri alueelta. Montut laajenivat ja soraa ajettiin parhaimmillaan yötä päivää. Tuon aikaisesta toiminnasta Vehoniemellä onkin sanottu, että ”meno oli kuin villissä lännessä”.

Alkuvuosien luvaton harjumaisemaa turmeleva ja pohjavesivaroilta vaaraa tuottanut soranotto aiheutti kaavoitusinsinööreille jatkuvasti päänvaivaa hänen yrittäessään neuvotella maanomistajien kanssa sopimuksista, jossa yksityiskohtaisesti määriteltäisiin kaivuutoiminnan rajat, jälkihoitotoimenpiteet, aikataulut, takuut sekä maanomistusjärjestelyt

”Rakennemuutos, siirtyminen tietoyhteiskuntaan, sähköiset viestintävälineet, välinpitämättömyys yhteisistä asioista, elintason nousu, liikkumisen helppous ja sen sellaiset ovat muovanneet 1980-luvun yhteiskuntaa. Tämä merkinnyt muutoksia myös asuinympäristössä. Yleiseksi tavaksi ratkaista asunnon tarve on muodostunut omakotirakennuspaikan muodostaminen poikkeuslupamenettelyllä, muodinmukaisen talopakettien pystyttäminen kauaksi naapureista, palvelujen hankinta työmatkan yhteydessä, virkistykseen saaminen pihalle pystytetyn satelliittiantennin välityksellä, lasten kuljettaminen autolla harrastusten pariin, lähiympäristön sijasta hyödynnetään putkimaisia yhteyksiä eri puolille seutukuntaa. Julkinen lähiympäristö palveluineen jää syntymättä.”

Kangasalan taajamat osayleiskaava tavoitteet. Kangasalan kunta kaavoitustoimisto 1990

niillä alueilla, jotka suunnitteilla olleessa yleiskaavassa haluttiin suojelualueiksi. Kunnan intressinä oli sovittaa yhteen soranotto ja suojellu-

set intressit. Sopimusneuvottelut jatkuivat usean vuoden ajan lähes tuloksettomina, mikä vaikeutti kaavoitusta. Maanomistajat eivät suostuneet kunnan ehtoihin toiminnan rajoittamiseksi vain niille alueille, joita yleiskaavaluonnoksessa pidettiin vähemmän arkoina harjualueen alkuperäisen luonteen säilyttämiseksi.

Kangasalan kunta pyrki neuvottelemaan Tampereen seudulla ja Kangasala toimivien kaivuutoimintaa harjoittavien yhtiöiden Soraseula Oy:n, Oy Lohja Ab:n ja Kangasalan Kuorma-autoilijoiden kanssa toimenpiteistä, joilla mahdollisen soranotto olisi voitu keskittää Vehoniemen alueella aina kerrallaan mahdollisimman suppealle alueelle. Jälkihoitotoimenpiteet haluttiin myös saattaa kuntoon siten, että alueella ei olisi ollut yhtä aikaa käynnissä useita erillisiä soranottokohteita.

Asiaa valmisteltiin ja laadittiin luonnokset avoimen yhtiön perustamiseksi tätä toimintaa varten. Päätettiin perustaa Kangasalan Sora-niminen yhtiö, johon kaavailtiin kunnan lisäksi mukaan Soraseula Oy:tä sekä Oy Lohja Ab:tä. Asia oli esillä vuosina 1976–1977. Suunnitelma kuitenkin raukesi ja kunnanvaltuuston hyväksymä hanke haudattiin toteuttamiskelvottomana. Sora-yhtiön perustaminen kaatui pääosin siihen, etteivät soravaroista kilpailleet yhtiöt mahtuneet samaan pöytään.

Toinen yritys perustaa yhtiö eli kunnan ja Soraseulan välinen yhtiösopimus jäi sekin kunnanjohtaja Jaakko Nurmisen mukaan allekirjoittamatta siksi, ettei kaksi köyhää pystynyt perustamaan yhtiötä, joka olisi maanhankinnan kautta ohjaillut soranottoa.

Ratkaisua etsittiin neuvotteluteitse

Kun kaavaa lähdettiin laatimaan sisäasiainministeriö määräsi 27.1.1976 rakennuslain nojalla kaavoitustyön alla olleen Vehoniemen harjualueen toimenpidekieltoon, joka koski kaivamista, louhimista, tasoittamista, ja

täyttämistyötä sekä puiden kaatamista ja muuta niihin verrattavaa toimenpidettä. Toimenpidekielto oli voimassa 27.1.1981 saakka ja sitä jatkettiin myöhemmin.

Tätä päätöstä ei kuitenkaan koskaan pantu täytäntöön⁶. Soranotto oli maisemaa turmelevaa, mutta se oli kunnalle myös välttämätöntä. Soraa tarvittiin rakentamiseen ja sen saanti tuli turvattava. Lisäksi kaikenlainen yritystoiminta oli kunnalle eduksi, mukaan lukien myös soranotto. Kunta osti harjussa kaivuutoimintaa harjoittaneelta Vehoniemen Soralta soraa työmailleen, ja soraa kaivaneet yrittäjät tuottivat veromarkkoja kunnalle työllistään samalla useita henkilöitä. Ongelmaksi muodostui lähinnä soranoton luvattomuus ja sen myötä uhka pohjavesivaroille sekä yrittäjille lisäkustannuksia tuonut luvan mukanaan tuoma maisemointivelvoite.

Vuonna 1982 Vehoniemen soranottoa koskeissa neuvotteluissa päästiin lopulta askel eteenpäin ja kaavoitustoimistossa pidetyssä neuvottelussa sovittiin, että toimisto avustaa ottamissuunnitelman laatimisessa. Suunnitelma merkittiin myös maastoon, ja alueella suoritettiin katselmuks, jossa maanomistaja ilmoitti hyväksyvänsä suunnitelman.

Vaikka kaivuualueiden rajoista päästiin lopulta yksimielisyyteen, eivät montun reunalle pystytetyt kaivuuraajoja osoittaneet paalut pysyneet aina paikoillaan. Osasyynä tähän lienee ollut se, että soranottoalue oli suunniteltu osittain sellaiselle alueelle, josta soraa ei löytynyt. Merkit pysyivät paikoillaan vasta kun paalut tehtiin elävistä päänvahuista tukkipuista, jotka katkaistiin rinnankorkeudelta ja paalujen päät maalattiin punaisiksi.⁷

Lopulta osa harjusta saatiin suojeltua

Vehoniemenharju–Keisarinharjun aluetta esitettiin mukaan myös valtakunnalliseen harjujen suojeluohjelmaan⁸. Kunta yhtyi harjujen suojeluohjelmassa esitettyyn käsitykseen, että Vehoniemenharju–Keisarinharju harjumuodostelmaa oli ”pidettävä valtakunnallisesti erittäin merkittävä-

Tampere–Lahti-maantien varrella noin 20 kilometriä Kangasalan kirkolta Pälkäneelle päin sijaitseva Vehoniemen alue on osa Kangasalan maisemallista selkärankaa. Vesistöjen ympäröimä ja topografialtaan vaihteleva harjuselänne muodostaa myös tieteellisesti ja virkistyskäytön kannalta arvokkaan kokonaisuuden. Harjualueen ainutlaatuisena erikoispiirteenä ovat valtavat supat eli kuolleen jään kuopat. Näistä suurin ja tiettävästi Suomen suurin suppa on Punamultalukko. Sen syvyys on 50 metriä ja kuoppa on kaikilta sivuiltaan lähes yhtä syvä.

nä ja siten myös suojelualueen laajentamista välttämättömänä”.

Vehoniemen alueelle oli jo vuonna 1976 kunnanvaltuuston hyväksymässä Kangasalan yleiskaavassa merkitty luonnonsuojelulain nojalla suojeltava alue. Harjijensuojeluohjelman myötä sen haluttiin laajentuvan. Kunta piti erittäin tärkeänä, että maa- ja metsätalousministeriö olisi ryhtynyt pikaisesti toimenpiteisiin, jotta harjijensuojeluohjelmassa esitetty Keisarinharju–Vehoniemenharju suojelualueen laajennus olisi voitu toteuttaa luonnonsuojelulain edellyttämällä tavalla ja mahdolliset korvaukset suorittaa valtion varoista, ”koska tällä suojelulla on todella valtakunnallista merkitystä”.

Hämeen lääninhallitus tekikin esityksen 10.9.1982 maa- ja metsätalousministeriölle Vehoniemen harjun valtiolle kuuluvan osan muodostamisesta luonnonsuojelulain mukaiseksi luonnonsuojelualueeksi, mikä toteutui seuraavana vuonna. Suojelupäätös koski noin 78 hehtaarin suuruista valtion omistamaa maata, jolta oli lain voimaantulon jälkeen kielletty muun muassa soranotto, rakennusten, teiden ja rakennelmien rakentaminen⁹. Alue oli Suomen neljänneksi suurin harjuja koskeva luonnonsuojelualue. Valtiolla ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta laajentaa suojelualueutta yksityisille maille.

Suomessa arvioitiin 1989 olleen noin 1,5 miljoonaa hehtaaria harjualueita, joista suojeltujen harjujen yhteispinta-ala oli noin 96 000 hehtaaria. Täysin suojeltuja alueita oli noin 100 ja niiden pinta-ala oli noin 15 000 hehtaaria. Pirkanmaan alueen kiviainesvarioiksi arvioitiin yhteensä 1 600 miljoonaa kuutiometriä, joista Kangasalla sijaitsi sora- ja hiekkavaroja noin 131 miljoonaa kuutiometriä.

Pirkanmaalla oli voimassa runsaat 500 soranottolupaa¹⁰ ja maata kaivettiin noin runsaan 2 000 hehtaarin alueelta. Vuonna 1987 voimassa olleiden sora- ja kivenottolupien perusteella maa-ainesten vuotuiseksi ottomahdollisuudeksi laskettiin noin 10 miljoonaa kuutiometriä. Vastaavasti kiviainesten kulutuksen määräksi laskettiin noin neljä miljoonaa kuutiometriä vuodessa. Soranottolupia oli siis haettu huomattavasti enemmän kuin vuotuinen tarve olisi edellyttänyt.

Suurin paine Hämeen läänissä kohdistui Kangasalan ohella Ylöjärven ja Pälkäneen harjumuodostelmiin sekä läänin eteläosassa Lopella ja Hausjärvellä sijaitseviin harjuihin.¹¹

Harjijensuojeluohjelmaa tehokkaammaksi tavaksi suojella harjua nähtiin lopulta oikeusvaikutteinen osayleiskaava. Markku Teräsmaan mukaan ”se oli sen ajan ainoa työkalu säästää harjua, ohjata soranottoa”.¹²

Kaava tehtiin yhteistyössä Suunnittelukeskus Oy:n kanssa

Vehoniemeä koskeva yleiskaavasunnittelu tehtiin yhdessä Suunnittelukeskus Oy:n kanssa. Työssä avusti aluksi Suunnittelukeskus Oy:n Helsingin toimisto ja myöhemmin Tampereen toimisto, jossa jo aiemmin

Kangasalan yleiskaavaa laatimisessa mukana ollut arkkitehti Tapio Räsänen teki merkittävän työn ensimmäisen luonnoksen ja siihen liittyvän raporttiosan valmistamiseksi 1977.

Kaavaluonnos saatiin valmiiksi helmikuussa 1977, minkä jälkeen asia eteni kaavoituslautakuntaan, joka käsitteli Vehoniemen osayleiskaava-luonnosta kolmessa kokouksessa. Kaavoituslautakunnasta asia eteni edelleen kunnanhallituksen käsittelyyn, joka hyväksyi luonnoksen eräin tarkistuksin.

Osayleiskaavassa pyrittiin ohjaamaan harjualueella tapahtunutta soranottoa ja turvaamaan virkistyskäyttö sekä säilyttämään erityisesti luokkovoimayöhykkeen ja vesistöihin liittyvän harjujakson osat alkuperäisenä. Samalla osayleiskaavassa käsiteltiin harjualueeseen ja siihen välittömästi liittyvien reuna-alueiden käyttöä virkistys- ja matkailualueena. Kaavassa kiinnitettiin erityistä huomiota myös hyvän maatalousmaan säilymiseen.

Vuosien työn tulos

Kaavaa kysyteltiin melko pitkään, jotta eri osapuolten näkemykset voitiin sovittaa yhteen. Syksyllä 1980 oltiin jo niin pitkällä, että osayleiskaavaluonnos voitiin asettaa kuukaudeksi nähtäville. Lisäksi kaavoituslautakunta järjesti osayleiskaavan esittelytilaisuuden Raikon koululla lokakuussa 1980.

Kaavaluonnoksesta annettiin 22 viranomaisen tai järjestön lausunto, minkä lisäksi kommentteja antoivat lukuisat yksityishenkilöt, muun muassa alueen omistajat¹³. Seutukaavaliitto totesi lausunnossaan soranottoalueiden olevan tarkoituksenmukaisia ja realistisia sekä vastaavan suuruusluokaltaan kaupunkiseudun itäosien kulutusarviota. Annetuissa lausunnoissa kaavaluonnos sai yleensä kiitettävät arvioinnit.

Tämän lisäksi kaavan luonnosta käsiteltiin myös sisäasiainministeriön rakennus- ja kaavoitusosaston, Hämeen lääninhallituksen ja Kangasalan kunnan edustajien kesken käydyssä neuvottelutilaisuudessa 28.11.1980, jossa eräitä yleiskaavamääräyksiä kirjoitettiin uuteen muotoon. Tämän jälkeen kaavaehdotus tarkistettiin kaavaluonnoksesta annettujen lausuntojen ja mielipiteiden pohjalta. Lisäksi rakennuslain muutos aiheutti joitain kaavateknisiä muutoksia määräyksiin.

Kaavoituslautakunta käsitteli saatuja mielipiteitä ja lausuntoja kahdessa kokouksessaan 1981. Joulukuussa 1981 pitämässään kokouksessa lautakunta päätti esittää kunnanhallitukselle, että saatujen muistutusten ja lausuntojen perusteella tarkistettu yleiskaavaehdotus asetettaisiin uudelleen nähtäville siten, että harjujakso tärkeimmiltä osiltaan alistetaan¹⁴ sisäasiainministeriön vahvistettavaksi ja muilta osin yleiskaava jää valtuuston hyväksymispäätöksen varaan. Kunnanhallitus hyväksyi esityksen.

Jotta asia saataisiin etenemään kaikkia tyydyttävällä tavalla, järjes-

tettiin vielä toinen kaavan esittelytilaisuus Raikun koululla tammikuussa 1982. Tilaisuudessa käydyn keskustelun aikana tuotiin muun muassa esiin, että kaavaa oli valmisteltu jo seitsemän vuotta ja ”Se on niin kallis paperi, ettei sitä ole varaa jättää hyväksymättä”. Tämän jälkeen kaava oli vielä nähtävillä kunnanvirastossa alkuvuodesta 1982.

Ennen asian viemistä kunnanvaltuuston hyväksyttäväksi järjestettiin kesäkuun alussa 1982 osayleiskaavaa koskeva keskustelutilaisuus valtuustosalissa. Kokoukseen osallistuivat kaavoitusinsinööri Markku Teräsmä, suunnittelija Heikki Lehmusalho, kunnanjohtaja Jaakko Nurminen ja kaavoituslautakunnan ja kunnanhallituksen jäseniä sekä osa valtuustoryhmien puheenjohtajista.

Kunnanvaltuusto hyväksyi perusteellisen käsittelyn jälkeen Vehoniemen osayleiskaavan elokuussa 1982, minkä jälkeen se toimitettiin keskeisemmiltä osiltaan sisäasiainministeriön vahvistettaviksi. Vehoniemen osayleiskaavan luovuttivat kaavoitusinsinööri Markku Teräsmä ja suunnittelija Heikki Lehmusalho yhdessä kaavoituslautakunnan puheenjohtajan Pertti Ruokosen kanssa sisäasiainministeriön osastopäällikkö Olavi Syrjäselälle 22.11.1982.

Vehoniemen osayleiskaava saatiin monien neuvottelujen ja vuosien valmistelun tuloksena lopulta valmiiksi seuraavana vuonna, kun sisäasiainministeriö vahvisti sen alistetuilta osin 27.4.1983. Ministeriön vahvistuspäätös koski ainoastaan harjua ja siihen välittömästi liittyviä alueita. Vahvistuspäätökseen ei kukaan hakenut muutosta.¹⁵ Vahvistettu osayleiskaava selkiinnytti harjualueen suojelun ja käytön pelisäännöt. Samalla kaava linjasi alueen kyllien kehittämissuunnat.

KAAVA KIISTAN KOHTEENA

Keskustelu sai uusia kiihkeämpiä sävyjä

Vaikka kaava oli saanut yleisen hyväksynnän, se ei lopettanut asian tiimoilta käytyä keskustelua. Päinvastoin keskustelu sai 1980-luvun puolivälissä uusia kiihkeämpiä sävyjä. Kunnanvaltuutettu Jorma Tuomainen (SDP) näki, että Vehoniemen harjulle oli löysäkäisesti ja vastuuntunnottomasti lisätty soranottolupia. Hän totesikin: ”Kangasalla on päättävässä asemassa olevia ihmisiä, jotka näkevät Vehoniemen hävittämisen positiivisena, kuntaa kehittäväna asiana.”¹⁶

Keskustelu Kangasalan soranotosta kävi entistä vilkkaammin. Pitäisikö osayleiskaavaa muuttaa, onko soranotto jo ylittänyt kaavassa hyväksytyt rajat ja onko Tampereen ehdoilla käyvä sorakauppa Vehoniemessä yleensä välttämätöntä. Muun muassa näiden kysymysten ympärillä vaihdettiin vilkkaasti mielipiteitä.

Kunnanvaltuusto, kunnanhallitus ja kaavoituslautakunta haastettiin

vastaamaan soranottoasioista 9.5.1985 pidettyyn kaavatakkootilaisuuteen. Tapahtuman aluksi kaavasta tehtiin ensin selkoa valtuustosalissa, minkä jälkeen katsastettiin paikan päällä soramontulla vallinnut tilanne ja lopuksi keskusteltiin Saarikylien nuorisoseurantalolla siitä, mitä tulevaisuuden varalle pitäisi tehdä. Asian alulle panneiden huolestuneiden kuntalaisten ja luonnonsuojelijoiden kysymyksiin oli vastaamassa kunnanvaltuuston, kunnanhallituksen, kaavoitustoimiston, lääninhallituksen ja soraa ottavien yritysten edustajia. Puolueettomana asiantuntijana paikalla myös TVL:n Hämeen piirin maisemanhoidon valvoja.

Lehtitietojen mukaan tämä Saarikylissä järjestetty kokous oli torainen. Poliittiset päättäjät ja muut osallistujat eivät onnistuneet saamaan yhteistä säveltä aikaan, vaan keskustelun kuluessa mielipiteet jakaantuivat selvästi kahtia osan kannattaessa kaavaa ja osan epäillessä sen kelvollisuutta ja sitä oliko soranotto tapahtunut sopimusten ja kaavan mukaisesti. Kumpulan tilaisuudesta jäi lopulta kaikille osapuolille melko vähän käteen.¹⁷

Kaavaa vaadittiin jo heti tuoreeltaan muutettavaksi

Kaavaa vaadittiin myös jo tuoreeltaan muutettavaksi. Valtuutetut Jorma Tuomainen (SDP) ja Liisa Rokala (Vihr) tekivät 1985 valtuustaloitteen Vehoniemen osayleiskaavan muuttamiseksi siten, että vahvistettua kaavaa muutettaisiin soranottoalueiden osalta ja soranottoa vähennettäisiin. Aloitteessaan valtuutetut totesivat, että ”Kuluneen kevään aikana on käyty vilkasta keskustelua Vehoniemen harjualueen osayleiskaavasta [...] Tämä osayleiskaavakirja on ratkaisuilleen aikanaan herättänyt myönteistä huomiota kuntaamme kohtaan. Kohun aiheuttanut soranottoaluiden suurentuminen on romuttanut monivuotisen työn tulokset ja toteutuessaan turmelee harvinaislaatuiseen Punamultalukon sekä Raikun puoleisella alueella rikkoo kahden pitkäisharjun muodostaman maiseman.

[...] ehdotamme, että kunnanvaltuusto päättäisi tehdä muutoksen Vehoniemen osayleiskaavaan siten, että kahden vielä avaamatta olevan soranottoalueen rajat paalutettaisiin siihen muotoon ja kokoon kuin ne olivat Vehoniemen harjualueen osayleiskaavassa marraskuussa 1983.”

Jorma Tuomaisen mukaan Vehoniemen kaava oli retuperällä. Valtuustaloitteen tarkoituksena oli lopettaa ”käräjäointi” ja johtaa keskustelu oikeille urille.¹⁸

Esille nostettiin myös kysymys kaavapäätösten laillisuudesta. Vehoniemen osayleiskaavan muuttaminen oli tämän jälkeen useaan otteeseen esillä myös kaavoituslautakunnassa, kunnanhallituksessa ja kunnanvaltuustossa. Kaavasta ja sen laillisuudesta sekä Vehoniemen soranotosta yleensä käytiin myös erittäin kiivasta keskustelua tiedotusvälineissä, erityisesti lehtien palstoilla.¹⁹

Vanhentunut jo valmistuessaan

Harjualueetta koskevan osayleiskaavatyön eräänä vaikeutena oli maaperätietojen selvittäminen: maalajit, kallioperä ja pohjaveden korkeus, jotta sallitut kaivualueet olisi voitu rajata ja yksilöidä oikein. Kaavan pitkä vuosia kestänyt valmistelu toi tullessaan myös omat ongelmansa. Yksi ongelma oli se, että soraa oli jo otettu melko paljon ennen toimenpidekieltoa ja kaavan laatimista. Toiseksi kaava oli jo valmistuessaan joiltain osin vanhentunut, sillä se perustui valtakunnalliseen harjututkimuksen vanhentuneeseen perusaineistoon ja esimerkiksi kasvillisuusanalyysi oli varsin niukka, oikeastaan lähes olematon. Tutkiminen oli ollut tässä vaiheessa hyvin ylimalkaista ja Pirkanmaan harjuluonnon geologinen luonne ei ollut vielä inventointivaiheessa 1970-luvun alussa täysin selvillä.

Kaavan valmistuttua saatiin uutta tietoa harjun syntyhistoriasta, mikä nosti sen suojelullista arvoa. Kaavan ajanmukaisuutta kritisoivat erityisesti luonnonsuojelijat ja heidän lisäksi myös harjututkimus- ja alue-suunnitteluorganisaatiot. Oman lisänsä keskusteluun toi myös kunnanvaltuutettu Rauno Mattilan yhdessä 14 muun valtuutetun kanssa tekemä valtuustoaloite soraomntujen maisemoinnista. Lisäksi Liisa Rokalan ja Jorma Tuomaisen valtuustoaloite vaati lisäselvityksiä.

Kunnanhallitus päätti asettaa tammikuussa 1986 työryhmän selvittämään Vehoniemen osayleiskaavan tarkistamista. Työryhmän puheenjohtajaksi valittiin aloitteen tehnyt Jorma Tuomainen, varapuheenjohtajaksi Ulla-Kaija Lammi ja muiksi jäseniksi Juha Melkas, Annikki Hietikko, Liisa Rokala ja Tuomo Vanhanen. Kunnanhallituksen edustajana työryhmässä oli Aarne Räsänen. Työryhmä selvitti alueen maanomistajien halukkuutta muutokseen, lisäksi kunta hankki lausuntoja kaavan muuttamisen oikeus- ja kustannusvaikutuksista sekä mahdollisten muuttamistoimenpiteiden aiheuttamista seurauksista.

Soranotto-oikeuksien muutos oli toteutettavissa joko yleiskaavaa muuttamalla tai niin, että maanomistajat pidättäytyvät soranotosta. Kaavan muutoksen valmistelu päätettiin aloittaa maanomistajien kuulemisella. Hyvin nopeasti kävi ilmi, että alueen maanomistajien yksimielinen kanta oli, että Vehoniemen osayleiskaavaa ei voida muuttaa.

Tämän jälkeen käynnistettiin neuvottelut kokonaisvaltaisen selvitystyön aikaansaamisesta. Tavoitteena oli huomioida sekä soranoton että ympäristönhoidon vaatimukset. Yhteisen pöydän ääreen asettuivat Kangasalan ja Pälkäneen kuntien, seutukaavaliiton ja Joensuun yliopiston edustajat. Kangasala yritti yhteistyötä harjualueen kokonaisvaltaisesta selvittämisestä, mutta Pälkäne ei ollut valmis tilaustyön suorittamiseen. Kangasalan kunta joutuikin teettämään selvitystyön yksin.

Kangasalan kunnanhallitus palkkasi johtavan harjututkijan Mikko Punkarin tekemään selvitystyötä ja samalla eräänlaiseksi erotuomariksi selvittämään kiistelyä soranottajien ja harjunsuojelijoiden välillä. Kunnanhallitus asetti myös valvontaryhmän seuraamaan selvitystyön

etenemistä. Ryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin kaavoituslautakunnan puheenjohtaja, pankinjohtaja Pertti Ruokonen.

Edellä mainittujen selvitysten lisäksi kunta hankki lausunnot kaavan muuttamisen oikeus- ja kustannusvaikutuksista sekä mahdollisten muuttamistoimenpiteiden aiheuttamista seurauksista Helsingin yliopiston professoreilta Vesa Majamaalta ja Juhani Wirilanderilta.

Erotuomarin teesit

Punkarin mielestä 1983 laadittu Vehoniemen osayleiskaava ei kaikilta osiltaan täyttänyt maa-aineslain henkeä²⁰. Siksi hän suosittikin raportissaan, että kaavanmuutoksesta tehtäisiin Kangasalla laaja mielipidekartoitus. Toinen Punkarin keskeinen teesi oli, että kunnat ovat osoittautuneet liian pieniksi yksiköiksi myöntämään soralupia.

Mikko Punkarin mukaan mahdollinen kaavamuutos olisi pitänyt tehdä maanomistusoloista riippumatta tieteelliseen suunnitteluun perustuen. Hänen mukaansa maa-ainesten otto olisi tullut tehdä tieteellisin perustein, ottaen huomioon muun muassa alueen maisemalliset, geologiset, hydrologiset ja biologiset tekijät. Punkarin mukaan poliittiset ja taloudelliset kytkennät sekä muut intressit vaikeuttivat puolueetonta ja maa-aineslakiin perustuvaa päätöksentekoa, siksi hän totesikin, että kunnat olivat osoittautuneet maassamme liian pieniksi yksiköiksi soranoton viranomaisina. Punkarin ajatuksiin yhti kangasalalainen kunnanvaltuutettu Pertti Turtiainen, todeten: ”Pienissä ympyröissä pyöritään ja kaikki liittyy kaikkeen. Saataisi olla järkevämpää, että luvat käsiteltäisiin laajempina kokonaisuuksina”.

Lisäksi luonnonsuojelijoiden mukaan maa-aineslain käsittely ei ollut kunnassa riittävän informatiivista ja demokraattista. Myös se tuotiin esiin, että ennen maa-aineslakia tehty suunnitelmat eivät perustuneet laissa mainittuihin kriteereihin, ja Vehoniemen aluerajoitukset perustuvat vain osittain asiantuntijoiden tutkimukseen.

Kunnan pelättiin joutuvan korvausvelvolliseksi

Kunta pelkäsi mahdollisen kaavamuutoksen mukanaan tuomia kustannuksia, sillä kunnan tekemä kyselytutkimus oli antanut maanomistajille käsityksen, että kunnalla olisi korvausvelvollisuus soranottoa rajoitettaessa. Tämän tulkinta oli kuitenkin rakennuslain- ja maa-aineslain vastainen.

Väliaikaisesta maankäyttörajoituksesta, kuten rakennuskaavan tai yleiskaavan laatimisen ajaksi annetun toimenpidekiellon vuoksi, tällaista korvausvelvollisuutta ei syntynyt. Lakia säädettäessä oli lähdetty siitä, että lunastusvelvollisuus tuli kysymykseen vain silloin, kun lupahakemus oli kokonaan evätty. Esimerkiksi jos Pälkäneen puoleinen osa harjua olisi kokonaan suojeltu, olisi se johtanut lunastusvelvollisuuteen. Lain mukaan kunnan tai valtion oli lunastettava alue, jos maata ei voitu

käyttää maa- ja metsätalouteen, rakentamiseen tai muuhun kohtuullista hyötyä tuottavaan toimintaan.

Myönnettyjen soranottolupien keskeyttäminen, lupien peruuttaminen oli mahdollista vain jos maa-ainesten otto tapahtui lain tai lupamääräysten vastaisesti. Myönnettyjen lupien osalta ei ottamisen keskeyttäminen ollut mahdollista sillä perusteella, että niissä arvostuksissa, joiden valitessa lupa-asia on ratkaistu, oli tapahtunut muutoksia. Sen sijaan oli mahdollista, että joissain tapauksia olisi kunnalle saattanut syntyä korvausvelvollisuus jos kaavaa olisi lähdetty muuttamaan. Mikäli kaavaa olisi lähdetty muuttamaan vain joiltain osin, olisi se taasen johtanut maanomistajien kesken eriarvoiseen asemaan.

Kaavan muuttamiselle ei löytynyt perusteita

Kaavan muuttamisesta ei pidetty tarkoituksenmukaisena ottaen huomioon että osayleiskaava oli jo saanut muotonsa pitkän valmistelun aikana yhteistyössä maanomistajien kanssa. Kaavan ollessa ehdotuksena nähtävillä siihen tehtiin vain vähäisiä tarkistuksia. Kaavasta ei ollut myöskään valitettu, mikä myös tuki ajatusta sen onnistumisesta. Maanomistajat vastustivat yksimielisesti kaavan muutosehdotusta. Perusteluina he esittivät että nykyiset soranottoalueet riittäisivät tyydyttämään soratarpeen 8–10 vuodeksi eteenpäin ja että soranottoalueiden rajoja oli jo siirretty.

Asian käsittelyn yhteydessä kaavoituslautakunnan jäsen Reino Törmä esitti, että

”1. Kaavoituslautakunta esittää Vehoniemen osayleiskaavan muuttamista siten, että kahden avaamattoman EO-alueen²¹ rajauksia muutettaisiin. Muutos tulee tapahtua siten että harjun selänne jäisi koskemattomaksi kummallakin alueella. Ja luonnontilassa olevien lukkojen välittömään läheisyyteen ei mennä.”

Perusteluna esitykselleen hän totesi, että ” Jostain tuntemattomasta syystä on Vehoniemen harjualueen osayleiskaavasunnitelma muuttunut EO-rajauksen osalta kaavan laatimisen loppuvaiheessa. Muutos alkupe-
räiseen suunnitelmaan verrattuna on ratkaisevasti harjua ja Kangasalan ainutkertaista harjumaisemaa tuhoava.”

Ehdotusta ei kannatettu, joten se raukesi. Kaavoituslautakunta katsoi, ettei tehtyjen selvitysten yhteydessä oltu tuotu esiin sellaisia seikkoja, jotka puoltaisivat osayleiskaavan muuttamista. Kaavoituslautakunnan esityksen perusteella ja maanomistajien suhtauduttua kaavan muutosehdotukseen kielteisesti kunnanhallitus päätti esittää kunnanvaltuustolle, että kaavaa ei muuteta soranottoaluiden pienentämiseksi, vaan vastaisesti tutkitaan uudet soranottohakemukset erittäin huolellisesti ja harkitaan lupaehdot tarkoin. ”Esiintuodut näkökohdat ja lausunnot huomioon ottaen on perusteltua, ettei ryhdytä toimenpiteisiin osayleiskaavan muuttamiseksi.”²²

Mikä on maisemallisesti merkittävää?

Kiistaa käytiin kaavan laillisuuden lisäksi myös siitä mikä on maisemallisesti merkittävää. Viime mainitun määrittelemisen osoittautuikin erittäin vaikeaksi. Näkemykset maisemaa turmelevasta toiminnasta näyttävät vaihdelleen paljolti katsojan mukaan ja kyse oli myös paljolti siitä, miten asia haluttiin nähdä.

Maa-aineslain § 3:2 §:n ja rakennuslaki 124 a §:n mukaan ottamispaikat oli sijoitettava ja ainesten ottaminen järjestettävä niin, että ”ottamisen vahingollinen vaikutus luontoon ja maisemakuvaan jää mahdollisimman vähäiseksi eikä toiminnasta aiheudu asutukselle tai ympäristölle vaaraa tai kohtuullisin kustannuksin vältettävissä oleva haittaa”.

Kunta eväsi syksyllä 1989 Pekka Linnalta tämän anomuksen kaivaa soraa osayleiskaavan virkistysalueelta kaivamisen maisemaa turmelevan vaikutuksen vuoksi. Linna valitti asiasta ja lääninhallitus katsoi että soranotto ei turmele maisemakuvaakaan eikä vaikeuta VR-alueen käyttöä.

Kangasalan Luonnonsuojeluyhdistys valitti kaavoituslautakunnan Oy Lohja Ab:lle myöntämästä luvasta kahden lakipykälän vastaisena. Kirjelmän mukaan soranoton ulottaminen maisemallisesti merkittävään seutuun, oli maiseman turmelemista ja osayleiskaavan vastaista. Kunnanhallitus näki valituksen aiheettomaksi ja totesi, ettei kaivuu ole risti-
riidassa Vehoniemen alueen osayleiskaavan kanssa.

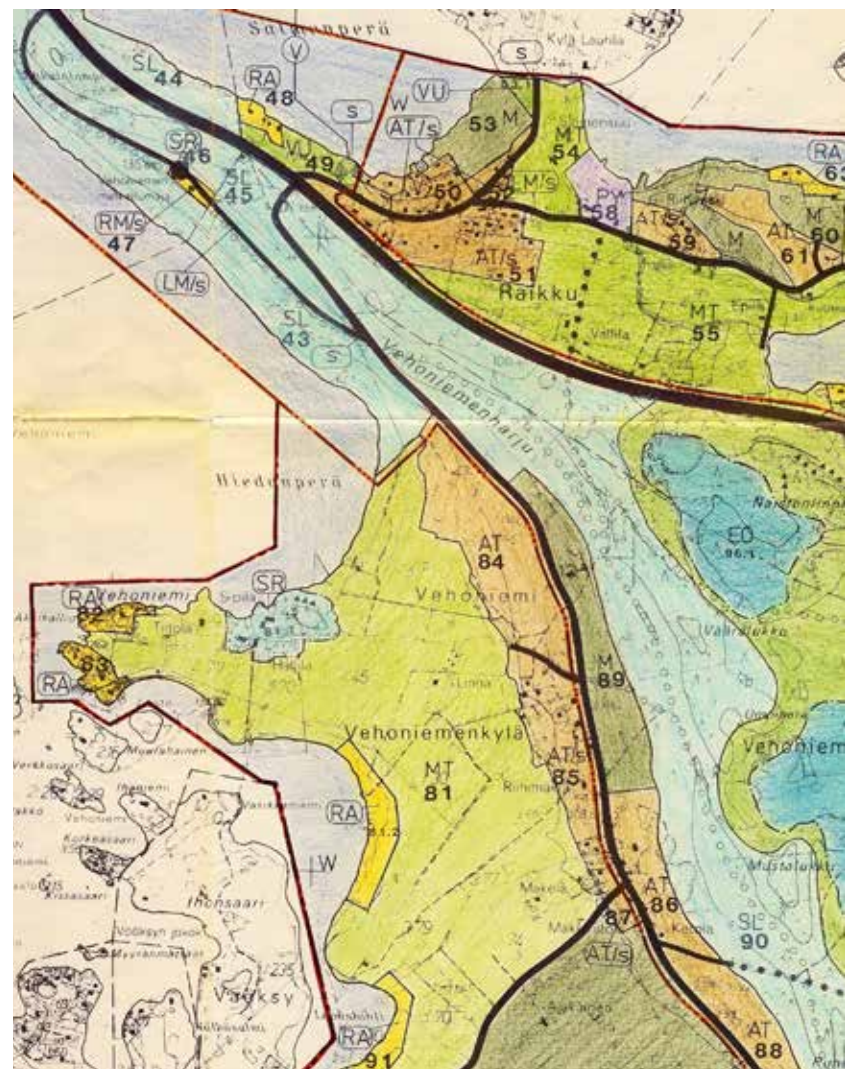
Päätöksen pohjana oli valtuuston toukokuussa 1989 tekemä päätös, jonka mukaan ei ole olemassa perusteltavaa syytä muuttaa Vehoniemen osayleiskaavaa. Valtuusto perusti kantansa Terra Firma/Mikko Punkarin maankäyttö- ja maisemointitutkimuksen loppuraporttiin sekä professoreiden Vesa Majamaan ja Juhani Wirilanderin asiantuntijalausuntoihin.

Kunnanhallituksen lääninhallitukselle antama lausunto ei kuitenkaan ollut yksimielinen, sillä pöytäkirjaan eriyvän mielipiteensä merkkautanut kunnanhallituksen jäsen Reino Törmä esitti Luonnonsuojeluyhdistyksen ja Rauno Mattilan tekemään valitukseen yhtymistä. Myös Törmä perusteli esitystään Terra Firma/MikkoPunkarin maankäyttö- ja maisemointitutkimuksen loppuraportilla. Hänen mukaansa harjualueen osayleiskaavan muuttamiseen suhtauduttiin raportissa myönteisesti.²³

KAAVARIIDAN SYISTÄ

Kantelu yleiskaavan vastaisesta toiminnasta

Samoihin aikoihin kun kaavaa vaadittiin muutettavaksi, Kangasalan luonnonsuojeluyhdistys teki kantelun 14.3.1986 Hämeen lääninhallitukselle Vehoniemen harjualueen osayleiskaavan vastaisesta toiminnasta. Kantelun mukaan kunnan väljään tulkintaan soranottoalueiden suuriin ylityksiin ja epäselvyyksiin oli yritetty puuttua paikallisesti monin eri tavoin, muun muassa valtuustoaloittein. Kun tämä ei auttanut, valittajat toivoivat lääninhallituksen puuttuvan Vehoniemen harjualueen soranot-

Vehoniemen osayleiskaavassa alueita varattiin suojelua ja virkistystä varten. Osalle virkistysalueista oli osoitettu soranoton sallivia alueita, jotka oli pyritty jakamaan tasapuolisesti eri maanomistajille. 30 vuoden aikana soranottoalueet alkavat ehtyä. Kaavaselostuksen liitteenä oli myös Vehoniemen ja Raikon kyläsuunnitelmat, jotka jatkoivat jo vuoden 1976 yleiskaavassa aloitettua maaseutukyläkehittämistä.

toon ja soranottolupien myöntämiseen niin, että osayleiskaavan hengen-vastainen toiminta saataisiin loppumaan.

Kuntaa syytettiin myös siitä, että kaavaa olisi muutettu valmisteluvaiheessa niin, että ministeriöön olisi lähtenyt vahvistettavaksi erilainen kaava kuin kunnanvaltuustossa hyväksyttiin. Väitettiin, että lausuntoja pyydettyä oli oheismateriaalina jaettu osayleiskaavakirjaa, jossa soranottoalueet olivat todellisuutta pienempinä.

Valittajien mukaan kaavan henkeä vastaan oli rikottu jo ennen sen hyväksymistä ja vahvistamista siten, että kaavassa merkittiin virkistys-, ja luonnonsuojelualueiksi alueita, joilla oli jo laajamittaista soranottoa. Ylitykset olivat pääasiassa tapahtuneet luonnonsuojelun alueen ja soranottoalueen väliin jätetyllä virkistysaluevyöhykkeellä, mutta suojelualue-takin on tuhattu noin hehtaarin alalta. Lisäksi kantelussa todettiin, että ”Vehoniemen osayleiskaava on osoittautunut kaikista ennako-odotuksista poiketen luonnon suojelun vastaiseksi, ja nykyisessä muodossa toteutettuna aiheuttaa mitä suuremmassa määrin arvokkaan maisemakuvan pysyvää turmeltumista, erikoisten ja harvinaisten luonnonesiintymien tuhoutumista ja ennalta arvaamatonta haittaa luonnonolosuhteisiin”.

Alueen soranotto olikin sen verran vauhdikasta, ettei kaavoitus aina tahtonut pysyä perässä. Ennen sisäasiainministeriössä tapahtunutta kaavan vahvistamista alueelle oli myönnetty kaksi maa-ainesten ottolupaa. Molemmissa luvissa ottamisalue ulottui vahvistetussa osayleiskaavassa osoitettu EO-aluetta laajemmalle, koska kaivuun oli aloitettu jo ennen lupien myöntämistä ja ulottui jo tällöin osayleiskaavan EO-alueiden ulkopuolelle. Myöntämällä luvat voitiin soranottaja velvoittaa siistimään alueella aiemmin tapahtuneen soranoton jäljet sekä huolehtimaan alueen kokonaisuusmaisemoinnista. Kunta oli yrittänyt tyrehtyttää soranoton laajenemista luvattomillekin alueille muun muassa virka-avulla, mutta nimismiehen sinetöimät puomit oli siirretty syrjään²⁴.

Ns. Vehoniemi-liikkeen väittämät

Marjo Tiitolan esitettyä julkisesti Tampereen alueradion 19.7.1986 Kangasalta toimittamassa ohjelmassa väitteen valtuuston päätöksen vastaisesta toiminnasta sai myös kunnan virkamiehet hermostumaan.

Tiitola väitti, että kaavaperit olivat vaihtuneet ja ministeriöön lähti eri kartta kuin mistä oli päätetty. Ns. Vehoniemi-liikkeen väittämät erilaisten karttojen lähettämisestä sisäasiainministeriöön johtivat jatkuvaan ko. liikkeen ja kunnan viranomaisten välillä käytyyn tuloksia tuottamattomaan eipäs–juupas-keskusteluun.

Radiossa esitetty väite piti sisällään syytteen julkisen asiakirjan väärentämisestä. Ohjelman myötä kunnan täytäntöönpanoviranomainen eli kunnanhallitus ja eräät kunnan virkamiehet joutuivat kuntalaisten silmissä huonoon valoon.

Kiistely johti lopulta poliisitutkintaan

”Vehoniemen kaava poliisin tutkittavaksi”, uutisoi Pirkanmaan suurin päivälehti Aamulehti elokuussa 1986. Heinäkuinen radio-ohjelma oli lopulta viimeinen pisara, joka sai kunnan päättäjät hermostumaan. Kangasalan kunnanhallitus päätti tehdä poliisille tutkimuspyynnön, jotta Vehoniemen harjualueen osayleiskaavan liittyvät mahdolliset väärinkäytökset selvitetäisiin ja kunnallisen päätöksenteon uskottavuus saataisiin palautettua kuntalaisten ja julkisen sanan piirissä.

Vehoniemi-liikkeen keulahamoihin kuuluneen Marjo Tiitolan mukaan hänen sanomisensa oli ymmärretty väärin. ”Oleellista koko jupakassa ei ole kysymys virkamiehen herjaamisesta, vaan siitä, ovatko valtuutetut saaneet riittävästi tietoa tehdessään päätöksiä. Tässä on sellainen mahdollisuus, että valtuutetut eivät tienneet päätöstä tehdessään minkälaisesta kaavasta on kysymys.”

Lääninhallitus antoi nuhteita kunnalle

Lääninhallitus totesi luonnonsuojeluyhdistyksen kantelusta antamassaan päätöksessä, että Vehoniemen harjualueen osayleiskaava on sisäasiainministeriön vahvistama, ja näin ollen se oli rakennuslain säännösten mukaisesti ohjeena alueen käyttöön kohdistuville toimenpiteille. Kun lisäksi ministeriö oli kaavan merkinnät hyväksynyt, asia ei antanut lääninhallituksen taholta aihetta toimenpiteisiin.

Kantelussa ei pystytty näyttämään toteen että osayleiskaavan alue-rajoituksia olisi kaavan käsittelyn aikana muutettu sillä tavalla, että asia antaisi aihetta lääninhallituksen toimenpiteisiin. Sen sijaan Hämeen lääninhallitus totesi, että Vehoniemen soranottolupien käsittelyssä oli tapahtunut virheitä. Tämän vuoksi kunnan viranomaiset saivat lääninhallitukselta huomautuksia.

Väite karttojen vaihtamisesta²⁵ johti lopulta poliisitutkintaan, mutta sekään ei johtanut mihinkään toimenpiteisiin, sillä vilpillistä erilaisten kaavojen ja karttojen käyttöä ei havaittu. Kiistan yhteydessä nostettiin esiin myös kysymys, onko asian yhteydessä joku saanut siitä itselleen taloudellista etua.

Valtuutettu Jorma Tuomainen (SDP) ei kuitenkaan antanut periksi, vaan kyseli kunnan muilta päättäjiltä: Kuka halusi osayleiskaavaan suurempia soranottoalueita, ja onko kukaan niiden suurentamisessa mukana ollut saanut ylimääräistä taloudellista etuutta. Hän kysyi myös, miksi sisäasiainministeriön toimenpidekieltoa ei pantu täytäntöön ja näin estetty kaivuuta virkistys- ja luonnonsuojelualueilta. Kangasalan Sanomien mukaan ”Kaavapiirroksista ja täyttämättömästä toimenpidekiellosta kysellyt Tuomainen sai valtuuston niin hiljaiseksi, ettei kuunaan.”²⁶

Lisää löylyä kiukaalle

Pitkään jatkunut kärhämä soranoton ympärillä sai jatkoa ja uutta polttoainetta, kun Kangasalan kunta päätti 1986 ostaa Soraseulalta Lentolasta ja Vehoniemestä 0,9 miljoonalla markalla noin 40 hehtaaria maata²⁷. Kauppa oli kunnalle erityisen tärkeä etenkin Lentolan teollisuusalueen kaavoitusta ja tulevaisuutta ajatellen. Tilakauppojen esisopimukseen sisältyi ehto soranoton laajentamisesta Vehoniemen alueella. Päätös syntyi valtuustossa äänin 35–7 SKDL:n vastustaessa.

Kunnanvaltuuston 26.6.1986 hyväksymän esisopimuksen mukaisesti Soraseula sai laajentaa soranottonsa 2,5 miljoonaan kuutiometriin. Kaupalla turvattiin myös kunnan teknisen osaston soranottotarve. Ja kunta saattoi halutessaan ostaa Soraseulalta soraa 30 000 kuutiometriä vuodessa.

Soraseulan soraluvasta valitettiin lainvastaisena lääninoikeudelle. Kuntaa syytettiin lehmäkaupoista. Kahdeksan kangasalalaisen yksityishenkilön allekirjoittaman valituksen mukaan kunnanhallitus oli ylittänyt toimivaltuutensa, sopimusta esiteltäessä oli kaivuusyvytydet salattu, sopimus olisi kunnan etujen vastainen, luvasta puuttuvat korvausehdot ja maisemointiehdot olisivat riittämättömät. Päättäjät eivät myöskään tiedäneet, että kaivuutoiminta ulotettaisiin yhdeksän metriä aiempaa syvemmälle, sillä karttoja, joihin oli merkitty kaivuusyvytydet ei jaettu kaikille päättäjille eikä niistä myöskään kerrottu suullisesti.²⁸

Kuohunta laantui vasta seuraavalla vuosikymmenellä

Vuonna 1990 TV2 esitti ympäristörikkoksiin keskittyneen Vapaassa Maassa-ohjelmasarjan kolmannessa osassa jo aiemmin esiin tuodut väitteet osayleiskaavakarttojen vaihtumisesta. Perättömiksi ja valheellisiksi osoittautuneet väitteet saivat kunnan johdon jälleen kuohuksiin ja peräämään kunniaansa. Kunnanhallitus vaati lakiasiaintoimiston välityksellä oikaisua, mutta kun sitä ei saatu, kunta päätti valittaa asiasta Julkisen Sanan Neuvostoon. Kunnanjohtaja Jaakko Nurmisen mukaan ohjelmassa oli kolme kanteluun johtanut perätöntä väitettä: hänen kuulumisensa sorayhtiön hallitukseen, Vehoniemen soranottoalueita koskevien karttojen vaihtaminen ja kunnan toimintaa epäilleen rakennustarkastajan hyllyttäminen

Eri tahojen näkemykset poikkesivat toisistaan, mutta kaavoittajan ei kuitenkaan todettu syyllistyneen rikokseen. Ainoa, mitä voitiin todeta tehdyksi, oli vain se, että kunnanvaltuuston hyväksymisen jälkeen kaavaan oli tehty pieniä täsmennyksiä, kuten korjattu muun muassa virheelisiä kirjaimia ja lisätty kunnan vaakuna²⁹. Kaavoitusinsinööri Heikki Lehmusalhon mukaan näillä tarkennuksilla ei ollut olennaista vaikutusta yleiskaavan sisältöön.

Valtakunnallisestikin runsaasti huomiota saanut jupakka päättyi lopulta tilanteeseen, missä luontoa säästämään pyrkivä järjestäytymätön Vehoniemi-liike ja toisaalta kunta joutuivat tekemään myönnytyksiä kaavan säilyessä entisellään. Kunta päätti vastaisuudessa tutkia uudet soranottohakemukset erittäin huolellisesti ja harkita lupaehdot tarkoin. Lisäksi päätettiin tehdä laaja maisemointi- ja maankäyttösuunnitelma.

Vehoniemi-liike joutui myöntymään eikä pystynyt todistamaan kaikkia väittämiään. Liikkeen kritiikki jatkui vielä seuraavallakin vuosikymmenellä, mutta vaimentuneena. Muun muassa vuonna 1991 huomautettiin, että soranottoalueita on myönnetty virkistysalueelle ja että valvontavertailus oli laiminlyöty. Kritiikkiä saivat myös Soraseulan ja kunnan väliset maakaupat ja soranotto yleensä.³⁰

Sen sijaan se seikka, että sama henkilö, joka kunnassa valmisteli maanottolupa-asiat ja valvoi niiden noudattamista, avusti myös soranottajia suunnitellen heidän hakemuksiansa, ei juurikaan ketään kiinnostanut.

Mistä lopulta oli kyse?

Vehoniemen osayleiskaava on suojeluun pyrkivä, mutta mittakaavansa osalta ohjeellinen ja tulkinnan varaa antava. Osayleiskaava on kaikkia osapuolia sitova asiakirja, joka vahvistettuna löi lukkoon pelisäännöt, joilla soranottoa voitiin säädellä.

Kunnanjohtajana tuolloin toimineen Jaakko Nurmisen mukaan: ”Kangasalan kunta pyrkii säilyttämään Vehoniemen harjuaalueen osayleiskaavan laatukselle ja sen vahvistamisella harjun pääselänteen, harjun lounaisrinteen ja lukot. Uskon, että siinä on onnistuttu.” Nurminen näki, että ”Osayleiskaavaa hyväksyessään kunta on ollut kaukonäköinen ja realistinen. Luonnonsuojelu ja maa-ainesten otto huomioiden”.

Kunnanjohtaja totesi myös oman ajattelunsa muuttuneen ajan kuluessa. ”Sen verran kuitenkin minulla on varaa muuttaa käsitystäni, että jos Vehoniemen harjuaalueen osayleiskaavaa ruvettaisiin laatimaan tänään [1990], niin lähtökohdat maa-ainesten otolle olisivat kovemmat.”³¹

Kaavan ympärillä käydyssä torassa näyttää olleen ainakin osittain kyse siitä, kuka sai tietoa ja mitä tietoa ja miten asiat esiteltiin ja päätettiin. Oleellinen kysymys onkin, ovatko valtuutetut saaneet riittävästi tietoa päätöksensä tueksi. On jopa olemassa sellainen mahdollisuus, että kaikki eivät tiedäneet, mikä versio kaavasta oli kulloinkin kysymyksessä ja mitä he olivat todellisuudessa päättämässä.

Soranotosta on kiistelty tämänkin jälkeen, mutta keskustelu on koskenut lähinnä myönnettyjen lupien suuruutta ja luonnonsuojelua yleensä³², mutta kaavan muuttamisesta ei ole enää puhuttu.

UUSIEN ASUINALUEIDEN OHELLA KUNTAAN HALUTTIIN TEOLLISUUTTA

VATIALAN ASUTUS ALKOI LAAJENTUA

Kiinteästi Vatialan keskustaajamaan liittynyt Tampereen rajan tuntumassa sijainnut ja Kangasalantiehen rajoittunut ns. Roopennotkon alue odotti pitkään kaavan lopullista vahvistumista. Alueen rakennuskaavoitus oli viivästynyt Kangasalantien liikennejärjestelyjen ollessa vuosikautia suunnittelun kohteena. Tieasioiden ratkettua kaavasunnittelu pääsi eteenpäin vasta 1980-luvun alussa. Alueella oli paljon vanhaa rakennuskantaa, minkä vuoksi rakennuskaavaehdotus laadittiin siltä pohjalta, että olemassa oleva rakennuskanta voitiin säilyttää, ja täydennysrakentamisen rakennustyyppi valittiin olemassa olevaan rakennuskantaan sopeutuen.

Kylän pohjoisosan Lemetyn alueen kaavoitus oli ollut esillä jo 1970-luvun alusta lähtien. Radan pohjoispuolelle päästiin rakentamaan vasta 1981, kun kunnan edellisenä vuonna omistukseensa hankkimalle seitsemän hehtaarin suuruiselle Vanha-Marttilan alueelle saatiin rakennuskaava. Läheiselle Kiveliön alueelle päästiin rakentamaan vuosikymmenen lopulla. Alueella oli 35 omakotirakennuspaikkaa, joille saattoi rakentaa enintään kaksi asuntoisen pientalon. Rakennuspaikkojen pinta-alat olivat 800–1500 m². Lisäksi alueelle tuli yksi kahdeksan asuntoisen rivitalon rakennuspaikka.¹

Kylän keskusta-alueen rakentaminen edistyi ripeästi ja Nattarin alue oli jo valmiiksi rakennettu 1980-luvun lopulla. Seuraavaksi katse kohdistui Pitkäjärven rannassa sijainneeseen puolustusvoimien omistamaan entisen Vatialan it-patteriston alueeseen. Puolustusvoimat oli halukas luopumaan omistamastaan alueesta, mikä antoi mahdollisuuden kaavoittaa alue.²

PIENYRITYSTEN KANGASALA

Vuoteen 1980 mennessä Kangasalan ammatissa toimivan väestön osuus

laski maa- ja metsätalouden osalta kahdeksaan prosenttiin, teollisuuden osuuden noustessa 30 prosenttiin. Palvelualat työllistivät tuolloin enemmistön työssäkäyvistä.

Teolliset yritykset olivat edelleen pieniä. Merkittävä askel eteenpäin oli Linkosuon leipomon saaminen Kangasalle vuonna 1968. Tulevaisuus näytti toiveikkaalta, sillä suuri ja laajeneva Tampereen kaupunki tarjosi myös naapureilleen hyvät edellytykset hankkia yritystoimintaa alueelleen.

Teollisuuden rooli on ollut Kangasalan kehityksessä melko vähäinen. Sotien jälkeen, ja erityisesti 1950–1960-luvulla, syntyi eripuolille kuntaa pieniä teollisuusyrityksiä, kuten Pikon Betoni, Säiliörakenne, Tam Silk ja Vatialan puusepät. Pienyritysten ansiosta teollisuustyöväestön työpaikkaomavaraisuus oli hyvä, mutta heikkeni 1960-luvulla Tampereella työssäkäyvien määrän lisääntyessä. Varsinaisia teollisuusalueita alettiin kaavoituksella osoittaa vasta 1960-luvun lopulta lähtien. Suoramalle ja Vatialaan rakennettiin pieniä teollisuusalueita Pähkinäkallion ympäristöön ja Puutteenmäen soraomonttuun.

Vaikka Kangasala alkoi teollistua, säilyi Urkutehdas edelleen yhtenä Kangasalan suurimmista työnantajista. Vuonna 1983 ajautuessaan konkurssiin tehdas oli alansa suurin Suomessa. Toimintansa aikana yritys ehti valmistaa yli tuhannet urut ja noin 8 000 harmonia. Tehdas työllisti parhaimmillaan 1960-luvulla sata työntekijää. Yhtiön lopettaessa toimintansa sen palkkalistoilla oli vielä noin 60 työntekijää.

Kangasalan suurimmat työnantajat olivat 1900-luvun loppupuolella lähinnä julkisella sektorilla ja vain harvassa yrityksessä oli useampi kuin kymmenen työntekijää. Julkisen sektorin työpaikat olivat pääosin sairaaloiden matalapalkka-aloilla. Suurimmat työnantajat vuonna 1988 olivat Kangasalan kunta (930), Pikonlinnan sairaala (492, sairaala oli osa Tampereen yliopistollista keskussairaala), Kangasalan seudun kansanterveysystön kuntainliitto (240), Linkosuo Oy (204), Pirkanmaan sairaala (166), Artekno Oy (91) ja Kangasalan kirjapaino (55).³

Kaikki riippui tiesuunnitelmista

Pääosa harjuttaajaman alueesta oli 1980-luvulle tultaessa rakennuskaavoitettu. Aseman seudun rakennuskaavoituksen jatkamista oli myös kiirehditty, mutta lopullista kaavan valmistumista hidasti Lentola-Asema-välisen paikallistien lopullisen sijainnin varmistuminen. Myös Lentolankankaan teollisuusalueen lopullinen suunnitelma oli kytketty Asemalle johtavaan tieyhteyteen sekä ennen kaikkea valtatie 12 Suorama-Alasjärvi suunnitelman vahvistumiseen. Kaavaa ei voitu lähteä toteuttamaan ennen kuin tiedettiin mistä kohtaa tie tulisi kulkemaan.

Valtatie 12 eli Tampere–Lahti–Kouvola tie oli valmiina Lahden ja Vehoniemen välillä vuonna 1971. Tämän jälkeen työtä jatkettiin Vehoniemeltä Huutijärvelle ja edelleen Lentolaan niin, että tie oli sorapäällysteisenä ja ajettavassa kunnossa 1974. Tämän jälkeen tietyö pysähtyi lähes ”kaupungin portille”. Suunnittelu Lentolasta eteenpäin eteni erittäin verkkaisesti. Tien jatkosuunta oli pitkään epäselvä. Aluksi esiteltiin vanhan Kangasalan tien leventämistä, jonka jälkeen se olisi toiminut Lahdentien jatkeena Suoramalta Tampereelle. Kunta piti tärkeämpänä tien jatkamista suoraan Tampereelle Teiskontien päähän. Asia ratkesi vasta 1980-luvun lopulla.⁴

Tieyhteys Lentolasta Tampereelle oli Kangasalan tieverkon kehittämistoimenpiteistä tärkein 1960-luvulta 1980-luvulle. Kunta piti asiaa esillä ja yritti kiirehtiä hanketta, jotta Kangasalan tie olisi saatu rauhoi-

tettua harjutaajaman sisäistä liikennettä palvelevaksi tieksi ja Kangasalan ja Tampereen välille olisi saatu uusi, nopeampi ja liikenteellisesti turvallisempi yhteys. Tämän lisäksi kunnan tavoitteena oli saada myös parannettua Kangasalantietä Suoraman ja Tampereen rajan välisellä osuudella. Myös tieyhteyden jatkaminen edelleen Kangasalan Asemalta Ruutanan Jussilaan ja sieltä edelleen Suinulan Korvenperään koettiin kunnan sisäisten liikenneyhteyksien kannalta tärkeäksi.

Asemanseudulle laadittu rakennuskaavaluonnos oli nähtävillä keväällä 1979. Kunnanhallitus päätti syksyllä 1983, että Asemanseudulle laaditaan rakennuskaava kunnanhallituksen asettaman työryhmän esityksen pohjalta. Kaavaehdotuksessa oli esitetty Asemantien varteen uusia rakennuspaikkoja teollisuudelle sekä asuin- ja työhuonerakennuksille. Valtaosa uusista rakennuspaikoista sijaitsi kunnan omistamilla alueilla.⁵

Vähän aiemmin 1980 oli myös Suoraman kaavoitus nytkähtänyt eteenpäin. Tuleva Pähkinäkallion teollisuusalue oli ollut rakennuskiellossa vuodesta 1951 alkaen. Alueelle oli laadittu useita rakennuskaavaluonnoksia, mutta näitäkään ei ollut vahvistettu pääasiassa tiesuunnitelmien muuttumisen vuoksi.⁶

VT 12 jatke Lentolasta Tampereen Alasenjärvelle oli sorapäälysteisenä ja ajettavassa kunnossa 1987 ja kaavoituksen osalta oltiin 1988 myös niin pitkällä, että Lentolan teollisuusalueen kaavaehdotus voitiin asettaa nähtäville. Tälle noin 100 hehtaarin suuruiselle alueelle, joka muodostui pääosin entisestä soramontusta, laadittiin kaava, jossa teollisuus- ja varastorakennuksia varten varattiin 45 hehtaaria ja liike- ja toimistorakennuksille 16 hehtaaria. Rakennuskaavassa oli osoitettu noin 90 rakennuspaikkaa, joiden koko vaihteli 3 000 m²:n ja neljän hehtaarin välillä. Vatialausten linjauksen keskeneneräisyyden vuoksi kaavasta jätettiin vahvistamatta suunnitelmassa mukana ollut Lemposen asuinalue.⁷

Laaja tanner pyrittiin kaavassa jäsentelemään selkeästi yksinkertaisella läpiajettavalla tieverkolla. Kaavamerkinnöin ja määräyksin pyrittiin vaikuttamaan tämän lähtökohdiltaan hyvin ankean alueen muotoutumiseen ”kohtuulliset viihtyisyyden vaatimukset täyttäväksi työympäristöksi”. Kaavaa laadittaessa jouduttiin toteamaan, että on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että teollisuusalueet eivät noudata hyvän ja viihtyisän rakennetun ympäristön vaatimuksia. Ne olivat myös monin tavoin ongelmallisia synnyttäen paljon liikennettä ja saastetta. Lisäksi teollisuusalueet olivat yleisesti myös maisemaa rumentavia alueita, joilla kaikki asiat olivat sokin ja sokin ja rakennuksilta puuttui usein yhdenmukaisuus niin sijoituksen, muodon, materiaalin kuin ympäristönkin suhteen. Kaiken tämän lisäksi ympäristö kasvoi usein vesakkoa ja pihajärvä-alue oli rojuinen tanner. Tästä kaikesta haluttiin päästä eroon. Alueen suunnittelua vaikeuttivat valtakunnan päälinjoihin kuuluneet useat 110 ja 400 kV:n voimalinjat ja sora- ja soramotkoalueen reunaluiskat, jotka asettivat rajoituksia maankäytölle ja vaikeuttivat pahoin teollisuusalueen maisemallista häivyttämistä valtatie suunnasta.⁸

Tiejärjestelyt vaikeuttivat myös läheisen Ilkon rakennuskaavan valmistaamista. Ilkonmäen kaava oli useaan otteeseen nähtävillä vuodesta 1985 alkaen. Tielaitoksen ja kannanotot olivat tässäkin tapauksessa ratkaisevassa asemassa tehtäessä päätöksiä alueen liikenneoloista. Liikenneturvallisuuden vaatimuksia oli vaikea sovittaa valmiiseen pientaloympäristöön. Seurauksena oli, että kaavoittajaa syytettiin muun muassa siitä, että se ei ottanut huomioon asukkaiden etuja, vaan unohti heidät.

VT 12:n jatkeen valmistuttua 1980-luvun lopulla Lentolasta Tampereelle Alasenjärven päähän, tielaitos luopui varauksistaan muuttaa Kangasalan tie nelikaistaiseksi. Tämä toi selkeyttä kaavasuunnitelmiin, ja samalla voitiin lähteä myös suunnittelemaan Kangasalan tien perusrakentamista.⁹

MITÄ TEHDÄ RAKENTAMATTOMILLE TONTEILLE?

Kangasalla on ollut jatkuvasti pula rakentamiseen soveltuvista omakotitonteista. 1980-luvun puolivälissä laskettiin, että kunnassa oli kunnallistekniikan piirissä sijaitsevia rakennuskaavoitettuja rakennuspaikkoja yli 30 miljoonan markan arvosta. Kunnallistalouden kannalta nähtiin perusteltuna, että rakennuspaikat olisi otettu käyttöön. Kaavoituslautakunta katsoi, että tyhjät rakennuspaikat olisi mahdollista saada rakennuskehutusten avulla järkevään ja taloudelliseen käyttöön. Lautakunta päättikin esittää kunnanhallitukselle, että se selvittäisi valtuustoryhmien kannan voitaisiinko näiden tonttien omistajille antaa rakennuslakiin perustuva rakentamiskehoitus ja missä laajuudessa rakentamiskehoituksia tulisi antaa.

Kaikki eivät olleet asian suhteen yksimielisiä. Eero Järvenpään mukaan esitys sai aikaan poliittista kädenvääntöä. Kaavoituslautakunnan jäsen Päivi Similä toi jo asian ollessa vielä lautakuntakäsittelyssä esiin eriyvän mielipiteensä. ”Kangasalan kunnan ei ole tarpeellista ottaa rakennuskehutusmentelyä lainkaan käytäntöön eikä ole edes tarpeellista lähettää asiaa käsittelykierrokselle.”

Kaavoitusinsinöörin näkemyksen mukaan kehoituksia ei ollut syytä antaa kaikille edellytykset täyttävälle kiinteistöille. Hänen mukaansa kehoitusta olisi pitänyt käyttää lähinnä vain kunnan myymien kiinteistöjen osalta. Myös silloin kun rakennuspaikka muodosti erillisen kiinteistön, kiinteistön muodostuessa useasta vierekkäisestä erillisestä rakennuspaikasta tai kiinteistö sijaitsi toisen kiinteistön yhteydessä, mutta ei kuulunut samaan pihapiiriin ja puutarha-alueeseen kehoitus saattoi tulla kysymykseen. Niiltä osin kuin rakentamaton rakennuspaikka muodosti osan käytössä olevasta omakoti- tai muusta kiinteistön pihapiiristä, rakentamiskehoituksiin ei hänen mukaansa tullut ryhtyä.

Kunnanhallitus päätti selvittää valtuustoryhmien kannan kahden ensin mainitun vaihtoehdon osalta. Saatujen vastusten perusteella¹⁰ päätettiin

Huutijärven, kuten monen muunkin asuntoalueen ilmettä ovat eniten muuttaneet liikenneväylien kehittyminen ja rakennustekniikan muuttumista seurannut perinteisen rakennustavan katoaminen. Alueiden yhtenäisyys on hävinnyt, kun uudet rakennukset poikkeavat mittakaavaltaan, materiaaleiltaan ja sijoitukseltaan vanhoista, pihapiirit eivät rajaudu rakennuksiin ja rehevä puusto ja pensaat korvataan asfaltilla, laatoilla ja lyhyeksi leikatuilla nurmikoilla.

Kirvesmiehentien varteen rakennettiin 1980-luvulta lähtien erikoislaatuinen omakotiryhmä. Sen suunnittelusta vastasivat arkkitehtiopiskelijat ja rakentamisesta ammattikoulun kirvesmieslinjan oppilaat. Lopuksi valmiit talot huutokaupattiin. Projektin oli erinomaista ja uraa urttavaa koulutusta kummallekin osapuolelle.

KAAVOITUKSEN ETENEMINEN 1952–1986¹³	
Kirkonkylä 1952	Huutijärvi, Mäyrävuori 1975
Vatjala, Liuttu 1969	Vatjala, Lemetty 1976
Suorama, Pähkinäkallio 1970	Suorama, Pähkinäkallio 1976
Vatjala, Taimela 1970	Huutijärvi, Mäyrävuori 1976
Suorama, Harjunsalo 1971	Suorama, keskusta I 1977
Suorama, Linturinne 1971	Suorama, Kaijanaho 1977
Kirkonkylä, Ranta-Koivisto 1971	Ruutana 1978
Vatjala, Nattari 1973	Suorama, keskusta II 1978
	Vatjala, Puutteenmäki 1980
	Suorama, Kuussalo 1980

ryhtyä valmistelemaan asiaa kunnan myymien ja erillään olevien kiinteistöjen osalta. Ennen varsinaisen päätöksen tekemistä asian johdosta päätettiin järjestää tiedotustilaisuus.

Rakentamiskehotuksia ei tuolloin kuitenkaan annettu, sillä tilaisuudessa pidetyn alustuksen jälkeen seuranneessa keskustelussa ”tuotiin vahvasti esille rakentamiskehotusta vastustavia näkökantoja” vetoamalla muun muassa Kangasalan maaseutumaiseen luonteeseen, kunnan runsaaseen maanomistukseen keskusta-alueella, yksityisen raakamaan saatavuuteen, rakentamattomien tonttien puistomaiseen merkitykseen, ja niiden rakentamismaaksi johtaneen kaavoituksen ”sattumanomaisuuteen”. Syynä rakentamatta jättämiselle esitettiin muun muassa varaiminen omien lasten rakentamistarpeisiin, käyttäminen pihapiirin osana tai vaikeista oloista johtuva rakentamiskelvottomuus. Osittain kyse oli myös siitä, että jotkut maanomistajat pitivät tontteja rakentamattomina ja odottivat arvon nousua.¹¹

ONGELMALLINEN HUUTIJÄRVI

Huutijärven rakennuskaavaa valmisteltiin useita vuosikymmeniä ja kaavoja tehtiin useita erilaisia. Käytännössä alueen kaavoitus on onnistunut hitaasti vain pala kerrallaan etenemällä.

Huutijärven alueen ensimmäinen rakennuskaavaluonnos laadittiin Tampereen liikennealueen seutukaavaliitossa vuonna 1960. Valtatie 12 suunnittelun keskeneräisyydestä johtuen sitä ei kuitenkaan vahvistettu. Kunnanvaltuusto päättyi vuonna 1967 voimaan astuneen rakennuslain muutoksen myötä siihen, että alueen rakennuskaavoitusta jatketaan.

Valtatie linjauksen ratkettua Huutijärven kaavoitus käynnistyi uudelleen 1973, jolloin Arkkitehtitoimisto KSS laati alueelle yleissuunnitelman Mäyrävuoren pientaloalueen rakennuskaavasunnittelun yhteydessä. Tässä yleissuunnitelmassa pyrittiin ottamaan huomioon alueen olemassa oleva rakennuskanta ja tieverkko, joskin keskusta-alueen toteutuminen olisi edellyttänyt vanhan rakenteen olennaista muuttamista. Vesijärven ranta-alue sekä sorakuoppa esitettiin kaavarungossa virkistysalueeksi. Hanke eteni vähitellen ja vuonna 1977 valmistui kunnan kaavoitustoimiston tekemä koko Huutijärveä käsittävä rakennuskaavaluonnos, joka asetettiin nähtäville. Sen laatimisesta vastasi pääosin arkkitehtiylioppilas Matti Vatiilo.

Markku Teräsmaan mukaan kaava oli ”laadittu nykysuuntauksen [1977] mukaisesti eli siten, että pyritään jo olemassa oleva rakennus huomioimaan siten, ettei varsinaisesti jo rakennettu pientalomiljöö muutu sekä suurempi rakennusoikeus osoitetaan vapaille alueille. Entistä maankäyttöä tehostetaan vanhoilla pientaloalueilla siten, että vanhoja tontteja jaetaan uusiksi rakennuspaikoiksi. Tieverkko ja kiinteistöjaotus

Vatjala, Lemetty Vanha-Marttila 1980
 Ruutana, Päivärinta ryhmäpuutarha 1980
 Vatjala, keskusta 1981
 Suorama, Pähkinäkallio 1981
 Aseman keskusta-alue 1981
 Huutijärvi 1981
 Suorama, Mämmisuonhaka 1981
 Kirkonkylä, Prusin alue 1982
 Vatjala, Lemetty 1983
 Tursola, ryhmäpuutarha 1983

Vatjala, Rooppennotko 1984
 Huutijärvi 1984
 Ruutana, Saappaanpohja 1984
 Suorama, Kaijanaho 1985
 Riku 1985
 Asema, Aseman teollisuus I 1984
 Asema, Aseman teollisuus II 1985
 Vatjala, Virtasen alue 1986
 Ruutana, Laureeninkallio 1986

pyritään säilyttämään.” Tämän pohjalta saatiin vuoteen 1987 mennessä vahvistetuksi rakennuskaavat hautausmaan alueelta ja pääosin myös Jo-
 kioistentien eteläpuolisille alueille.

Tiesuunnitelmat vaikeuttivat Huutijärvenkin kaavoitusta

Vuonna 1987 laadittiin vuoden 1977 luonnokseen pohjautunut rakennus-
 kaavaluonnos aiemmin kaavoittamatta jääneille alueille: Kangasalan-
 tien varteen, sora- ja uimarannan ja Surtikontien alueelle. Kaavassa oli
 vain vähän uusia rakennuspaikkoja. Osa vanhoista isoista tonteista oli
 osoitettu jaettaviksi. Suurimmat muutokset kohdistuivat Kangasalan-
 tien ja Vesijärven väliselle alueelle, missä suurin poikkeus vanhaan luonnok-
 seen oli Joutsiniemen sorakuoppa-alueelle suunniteltu asuinalue.

Rakentamisen ohjaaminen tiiviiksi kyläasukseksi osoittautui enem-
 män kuin hankalaksi. Suunnittelu ei tuottanut ratkaisua, jonka kaikki
 olisivat voineet hyväksyä. Kun vielä Hämeen tiepiiri rupesi tarkemmin
 ratkomaan Huutijärven teiden pullonkaulaa rakennuskaavojen vahvista-
 mista viivytettiin.

Tiepiiriin laatima yleissuunnitelma Sarsan alueen uusista tiejärjeste-
 lyistä ja Kuohunharjuntien linjauksen muuttamisesta aiheutti sen, että
 jo hyväksytyjen kaavojen alustus Hämeen lääninhallituksessa peruttiin.
 Tiepiiriin laatimassa ja sittemmin kunnan hyväksymässä Sarsan riste-
 yksen yleissuunnitelmassa edellytettiin Kuohunharjuntien linjauksen

muuttamista. Kuohunharjuntien siirron tavoitteena oli siirtää Kangasa-
 lan kirkolle ja Tampereelle suuntautuvaa liikennettä pois asutuksen kes-
 keltä. Hanke ja sen mukaiset uudet kaavasunnitelmat saivat asukkaiden
 taholta jyrkän vastustuksen. Huutijärven uuden tielinjan katsottiin pirs-
 tovan ympäristöä. Huutijärven tapaus ei ollut mitenkään poikkeukselli-
 nen, sillä tielinjauksen muuttaminen rakennetulla alueella oli muodostu-
 nut pullonkaulaksi lähes kaikissa muissakin kaavoissa.

Kuohunharjuntien vilkkaan läpikulkuliikenteen lisäksi alueen tiestön
 yleisenä ongelmana oli Sahalahdentien ja Ponsantien risteys-
 turvatomuus, tiestön pääliikennesuunta ja sen myötä tehdyt muut ratkaisut
 sekä teiden varsilta puuttuvat kevyenliikenteen väylät. Nämä ongelmat
 juontuivat jo aiemmille vuosikymmenille johtuen osittain maiseman
 kannalta väkivalloin tehdyistä ratkaisuista.

1990-luvun lopulla laadittiin asemakaavaluonnos laajalle alueelle
 Kuohunharjuntien ja Ponsantien molemmiin puolin. Viimeisenä kaa-
 voitettavaksi jäi sora- ja uimarannan ja risteys-
 alue, joiden kaavoitus oli jo kahdesti pysähtynyt tieverkollisiin ongelmiin.
 Lopulta kaavoitus saatiin viimeisenkin palan osalta käyntiin 2000-luvun alussa,
 kun tielaitoksen kanssa päästiin ratkaisuun, jonka mukaan alueen tie-
 verkkosuunnitelma ja rakennuskaava käsitellään käsi kädessä.¹²

PROJEKTI: HUUTIJÄRVI

Suunnittelu 1960-

Kaavoittaja: seutusuunnittelutoimisto, KSS, Matti Vtilo, Jorma Muka-
la, Auli Heinävä

Toteuttaja: yksityiset, Kangasalan Ammattikoulu

Huutijärvi on ollut pysyvästi asutettua aluetta vuosituhansia. Se on ollut sekä vesi- että maakulkuväylien solmukohdassa. Alueella oli saatavilla lohikalaa ja suurristaa. Alueelle muodostettiin kuninkaankartano 1500-luvulla. Vääksystä kehittyi myöhemmin eräs puutarhaviljelyn uranuurtajista.

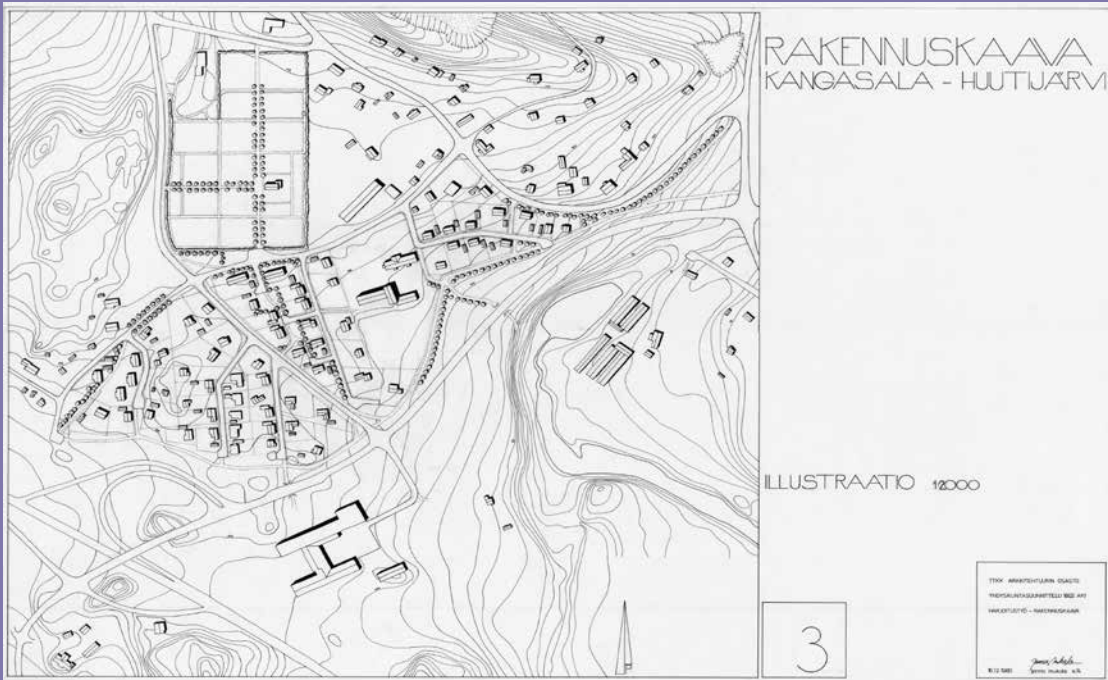
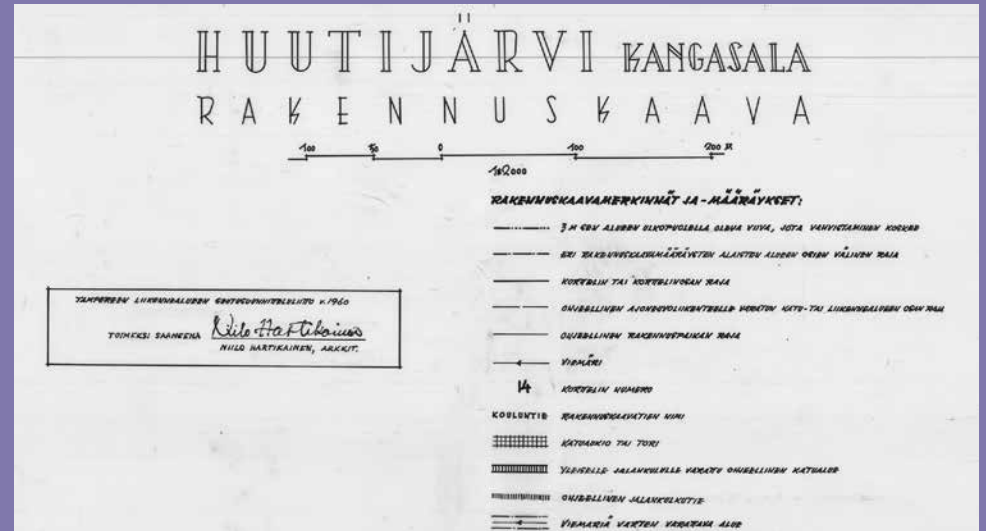
Keskustaan johtavan tien varrelle ja Ristimäkeen oli syntynyt asutusta 1800-luvulta lähtien. Kauppa ja posti houkuttelivat lisää asutusta, jota pyrittiin ohjailemaan jo 1960-luvun alusta lähtien kaavoituksella. Ensimmäinen rakennuskaava saatiin valmiiksi vasta 1980-luvun alussa. Kaavoittaminen on edelleen kesken.

Kohtuullisen tiiviisti rakennetun alueen kaavoittaminen edellyttää vuorovaikutteisuutta ja yhteistyötä amaanomistajien ja sukkaiden kanssa. Huutijärvellä suurimmat ongelmat liittyivät kuitenkin liikennejärjestelyihin, joita rakennettiin, suunniteltiin ja muutettiin monet kerrat.

Huutijärven risteys on ollut Suomen vilkkaimpia keskiajasta 1960-luvun lopulle asti. Satakunnan, Hämeen ja Pohjanmaan välinen liikenne kulki harjulongoa pitkin ensin kärrypolkuina, sitten valteinä. Kuhmoistien ohjaaminen samaan risiteykseen oli virhe, jonka vuoksi liittymää on yritetty korjata vuosikymmenten varrella monin vaihtoehdoin.

Välillä museovirastonkin on täytynyt puuttua suunnitteluun, jotta arvokasta kylärakentamista saadaan säilymään. Risteyksen allehan jäi paljon kivikautisen asutuksen jälkiä. Tässä suunnitelmassa Kuohunharjuntie olisi käännetty TB:n takaa Sahalahdentielle ja Ponsantiestä olisi tullut pääsuunta.

Ensimmäiset suunnitelmat laati seutusuunnitteluliitto v. 1960. Sen tielinjauksiin palattiin vielä 1990-luvulla.

Kirkvesmiehentien alueen illustraation laati Jorma Mukala.

YLEISKAAVOITUSTA JATKETTIIN PALA KERRALLAAN

110

Yleiskaavoituksen avulla määritellään kunnan kehittämisen suuret linjat. Kaavoituksella vaikutetaan muun muassa yhdyskuntarakenteen¹ rakentamis- ja käyttökustannuksiin, asukkaille aiheutuviin liikkumiskustannuksiin sekä palveluihin ja joukkoliikenteen toimivuuteen.

Koko Kangasalaa koskeneen yleiskaavan ja Vehoniemen harjualetta koskeneen osayleiskaavan valmistuttua oli tärkeää jatkaa tarkennettua aluekohtaista suunnittelua. Lisäksi haja-asutusalueiden rakentamista halluttiin ohjata kyläkeskuksiin ja taajamiin. Myös lääninhallitus edellytti harjuttaajamaan laadittavaksi tarkemman kaavarunon, joka toimisi ohjeena pieniä erillisiä rakennuskaavoja hyväksyittäessä.²

KUOHENMAAN OSAYLEISKAAVA PYRKI LUOMAAN RAKENTAMISELLE SELKEÄT PELISÄÄNNÖT

Rakentamisen paine kohdistui jo 1970–1980-luvulla haja-asutusalueella pääasiassa rannoille ja kunnan rajan tuntumaan niin sanottuna lieveasutuksena. Haja-asutusalueiden rakentaminen pyrittiin ohjaamaan jo olemassa olleiden palvelujen vaikutusalueelle ja siten tukemaan olemassa olevia kyläryhmiä. Tällaisia kyliä, jotka muodostivat laajemman alueen palvelukeskuksen olivat tuolloin lähinnä Lihasula, Ponsa, Kautiala, Pispala, Raikku, Ihari, Haviseva ja Suinula sekä Kuohenmaa.³

Toinen osayleiskaava

Ensimmäiset osayleiskaavan saaneet kylät olivat Vehoniemen osayleiskaava-alueeseen kuuluneet Vehoniemi ja Raikku. Tämän jälkeen vuorossa oli Kangasala–Valkeakoski-tien varrella sijaitseva usean kylän alueelle sijoittuva Kuohenmaan alue. Pääosa Kuohenmaan alueen asukkaista sai toimentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Alueella oli myös huomattava määrä loma-asuntoja.

Tämä osayleiskaava toimi eräänlaisena koekenttänä, jolla pyrittiin hankkimaan kokemusta maaseutualueiden ja ranta-alueiden yleiskaavasuunnittelusta. Aloite alueen osayleiskaavan laatimiseksi syntyi kaavoitustoimiston taholta kylätoimikunnan edustajien kanssa käydyissä neuvotteluissa.

Lääninhallituksen tehtyä päätöksen yleiskaavan laatimisen tarpeellisuudesta kunta aloitti ranta-alueita koskevan yleissuunnitelman laatimiseen. Myös asuntolainojen myöntämispäätöksen siirtyminen uudisrakennusten ja peruskorjausten osalta kunnille vauhditti osaltaan alueen kaavoitusta, sillä yhtenä edellytyksenä lainan saannille oli kohteen sijainti sellaisella alueella, joka tuki olemassa olevaa kylärakennetta.

Osayleiskaavassa osoitettiin ne alueet, jotka soveltuvat rakentamiseen ja joilla oli sijaintinsa suhteen sellaiset edellytykset, että ne voitiin hyväksyä valtion lainoituksen piiriin. Kyläalueen lisäksi erityistä huomiota kiinnitettiin rantarakentamisoikeuden määrittelyyn.

Yhteistyössä kyläläisten kanssa

Hankkeen onnistumisen takaamiseksi kaavaa lähdettiin suunnittelemaan yhdessä kyläläisten kanssa. Alustava kaavaluonnos esiteltiin kaavoituslautakunnalle 24.6.1981. Tämän jälkeen suunnittelija Olli Pekka Hatanpää esitteli kaavaluonnoksen Kuohenmaan kylätoimikunnalle elokuussa 1981 Kuohenmaan koululla pidetyssä kokouksessa.

Seuranneessa keskustelussa kylätoimikunnan jäsenet esittivät tyytyväisyytensä siitä, että kyläläiset saivat osallistua suunnitteluun. Erityisen tärkeänä he pitivät rantojen yleispiirteistä suunnittelua, jotta maanomistajien oikeudet tulisivat tasapuolisesti turvatuksi. Myös sitä pidettiin tarpeellisenä, että kylän alueelta osoitettiin paikkoja, joille asuntolainoitettavan omakotitalon sijoittamista voitiin perustella.

Suunnitelman perusteita pidettiin oikeudenmukaisina ja toivottiin, että työ saatettaisiin pikaisesti valmiiksi. Jonkin verran toimikunnan jä-

seniä huolestutti se, saadaanko yleiskaava toteutettua ja samalla rannan omistajien oikeudet turvattua. Siksi pidettiin tärkeänä, ettei poikkeuslupia myönnettäisi suunnitelmassa hyväksytyjen rakennuspaikkojen ulkopuolelle, jotta rakennusoikeutta ei siirtyisi muilta pois. Kylätoimikunta päätti vielä kutsua kyläkokouksen koolle käsittelemään osayleiskaavaluonnosta toivoen samalla kaavoituslautakunnan edustajien saapuvan kokoukseen. Asiaan palattiin uudelleen jo melko nopeasti heti syyskuun lopulla, jolloin Olli Pekka Hatanpää esitteli kyläläisille laatimansa suunnitelman korostaen sitä, että kaavalla ei ole mitään merkitystä elleivät kyläläiset itse sitä hyväksy ja ellei se toteudu kyläläisten ehdoilla.

Suunnitelman pohjaksi oli selvitetty vakinaisesti asutut talot, alueen palvelut (koulu, tanssipaiikka, linja-autoreitti, kouluauto, kirjastoauto, myymäläauto), tieyhteydet ja tiestön kunto. Myös maanomistusolot oli inventoitu, varsinkin rantojen osalta, sekä selvitetty kartoilta ja maastokäynnein rantarakentaminen: loma-asunnot, tilojen rantasaunat sekä rakentamattomien rantojen laatu. Kaiken tämän tavoitteena oli löytää rakentamiseen parhaiten soveltuvat alueet. Näiden tuli olla riittävän lähellä palveluja ja jo olemassa olevan kyläasutuksen yhteydessä.

Suunnitelman toinen osa muodostui lomarakentamisesta. Kaava-alueella oli rantaa noin 20,3 km ja sen käyttöaste oli 26 %. Alueella sijainneista rakennuksista oli loma-asuntoja 79 ja vakituisia asuntoja 28. Loma-asutuksen mitoituksen pohjana käytettiin suhdetta, jonka mukaan 1/3 rannasta rakennetaan ja 2/3 jää vapaaksi. Saatu rakennusoikeus jaettiin kantatiloille ottamalla huomioon jo aiemmin myydyt lomatomit. Näin voitiin turvata maanomistajien tasapuolinen kohtelu rantojen käytössä. Samalla rannoilta pyrittiin löytämään rakennuspaikkoja, jotka eivät rikkoneet maisemaa ja joiden rakentaminen jätti vielä rantaa vapaaksi. Rakentamisvyöhykkeet osoitettiin kaavassa ottamalla huomioon liikenne- ja tieyhteydet sekä oleva kyläasutus ja maisema.⁴

Suunnitelman saatua kyläläisten hyväksynnän se eteni melko nopeasti

päätösvaiheeseen ja Kangasalan kunnanvaltuusto hyväksyi osayleiskaavan alkuvuodesta 1983.⁵ Kuohenmaan osayleiskaava oli ns. ensimmäisen asteen yleiskaava, jota ei alistettu kunnanvaltuuston hyväksymisen jälkeen enää sisäasiainministeriön hyväksyttäväksi.

SAARENMAAN OSAYLEISKAAVAA ON RAKENNETTU KUIN IISAKIN KIRKKOA

Yksi pisimpään kunnassa työn alla olleita yleiskaavoja on Kangasalan nauhataajaman eteläpuolelle Tampereen rajalle sijoittuvan Saarenmaan alueen osayleiskaava. Sen työstäminen aloitettiin jo 1980-luvulla ja tätä kirjoitettaessa se on vieläkin hyväksymättä. Kaava on malliesimerkki siitä miten vaikeaa ja pitkäkestoista kaavoitus voi toisinaan olla.

Saarenmaan osayleiskaavaa esiteltiin Liuksialan koululla tammikuussa 1988 järjestetyssä tilaisuudessa ja se oli luonnoksena nähtävillä helmikuussa 1988. Osayleiskaava ei saanut kuitenkaan alueen asukkaiden hyväksyntää. Osayleiskaavan suuriksi kysymyksiksi nousi rakentamistoiminnan rajoittamisen lisäksi Tampereen Hervannasta Kangasalan Huutijärvelle johtavan tien linjaus.

Tiesuunnitelmat ovat sittemmin muuttuneet useaan otteeseen, tieongelmien vaikeuttaessa samalla kaavoitusta. Saarenmaan osayleiskaava oli nähtävillä myös vuonna 1994, mutta alueen kaavoitus liikahti uudelleen eteenpäin vasta vuosituhatlukuun alussa, kun alue asetettiin osayleiskaavan laatimiseksi toimenpidekieltoon keväällä 2002. Tällä toimenpiteellä haluttiin ehkäistä maankäytön suunnittelua haittaava rakentaminen ja maankäsittely kaavoitettavalla alueella.⁶

Kirkonkylä oli 1980–1990-luvun vaihteessa perinteinen kuntakeskus, jonka vaikutusalue ulottui myös kunnan rajojen ulkopuolelle. Rakennuskanta oli peräisin eri aikakausilta ja palvelut olivat monipuoliset. Keskustan kehittäminen perustui vanhentuneeseen 1960-luvun lopulla laadittuun kokonaissuunnitelmaan. Sen mukaisesti Finntien eteläpuoliset korttelit oli varattu työpaikkarakentamiselle. Kaavan toteutus ohjautui kirkonkylän länsipuolella uusille urille 1980-luvun alussa, kun Ellintien varteen alkoi kehittyä kauppapalveluita. Kirkonkylän alue alkoi myös laajeta, kun Urkutehtaan alueelle alettiin rakentaa kerrostaloja. Samanaikaisesti keskustakortteli odotteli yhä lopullista muotoaan ja kaupan palveluiden sijoittuminen oli vaille ajan tasalla olevaa kokonaissuunnitelmaa.

Rakennuslautakunta kaipasi uutta kokonaissuunnitelmaa

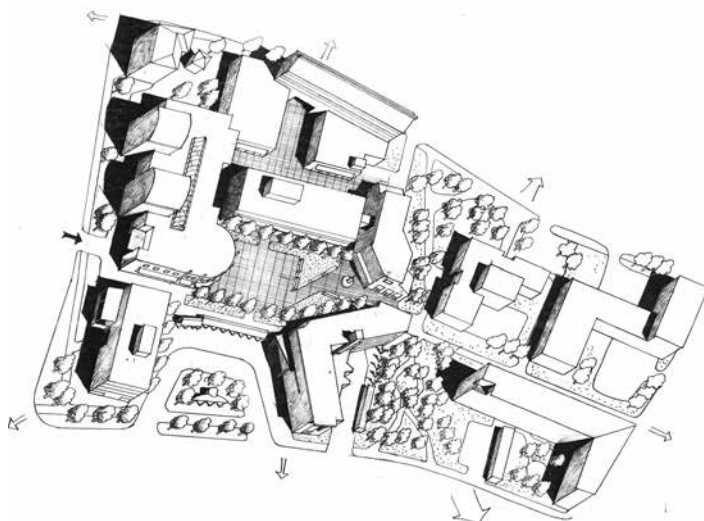
Keskustan kehittäminen nousi jälleen esiin, kun rakennuslautakunta kiinnitti 1990-luvun vaihteessa useana vuonna huomiota keskustan rakennuskaavojen vanhentuneisuuteen ja muutosten lyhytnäköisyyteen. Kirkonkylän rakennuskaava oli jo yli 30 vuotta vanha, ja se ei enää vastannut ajan vaatimuksia. Ns. postimerkkikaavoina tehdyt kaavamuutokset olivat johtaneet sekavaan ja hallitsemattomaan tilanteeseen. Rakennuslautakunta peräsin kokonaissuunnitelmaa, joka helpottaisi rakennuslupien myöntämistä ja josta selviäisi millaiseksi keskustan pitäisi muotoutua.

Kaavoituksen yhtenä suurimpana ongelmana oli kirkonkylän keskustakorttelin rakentaminen ja siihen liittyvät liikennejärjestelyt. Samaan aikaan ostovoima valui pois ja kenelläkään ei ollut selkeätä kokonaiskuvaa kaupallisten palveluiden kehittämisen suuntaviivoista ja mahdollisuuksista.

Ongelmat päätettiin ratkaista suunnittelemalla kuntakeskukseen uusi suuri kauppakeskus yhdessä maanomistajien kanssa. Alueen maan-

omistus oli rikkonainen ja vain yhteistoimin voitiin saada jotain aikaan. Suunnittelutyöryhmään onnistuttiin saamaan mukaan kunnan lisäksi myös muut maanomistajat: Tampereen Aluesäästöpankki, Kangasalan Osuuspankki, Rakennusliike Ahti Oy ja Kesko Oy. Konsulttina toimi arkkitehtitoimisto Antti Tähtinen. Työ johti 1989 valmistuneeseen laajaan rakennuskaavan muutosehdotukseen, jossa suunnittelijan mukaan oli ”voitu panostaa paitsi toimivuuteen, myös omaleimaisuuteen, kyläkuvaan ja ulkotilojen hahmottumiseen”. Suunnitelmaan kuului muun muassa paikoituksen sijoittaminen maan alle.

Rakennuskaava kaatui kuitenkin 1990-luvun alun laman myötä. Uusi taloustilanne ja heikko palvelujen kysyntä eivät enää antaneet mahdollisuuksia kaavan toteuttamiselle.¹

KESKUSTAN ALETTIIN SUUNNITELLA UUTTA KAUPPAKESKUSTA

Urkutehtaan lautataapelit hallitsivat Tarpilan peltomais-
maa vielä 1960-luvulla. Kuva Suomen Ilmakuva Oy.

Urkutehtaan ja Tarpilan alue tuli rakennettavaksi 1980-luvulla, kun Urkutehtaan toiminta keskustassa loppui. Kaavoittajien visioista on toteutunut suuri osa, vain Kangasalan tien varsi on rakennettu kaupunkikuvallisesti toisin. Piirros Jari Haapala.

KAAVOITUSOSASTO SAI LISÄÄ TEHTÄVIÄ

KUNNAN KASVAESSA TYÖT LISÄÄNTYIVÄT

Kaavoitus- ja mittaustoimiston toimistotöiden määrä kasvoi lainsäädännön ja kunnan väestömäärän kasvun vuoksi vuodelta. Osa tehtävistä hoidettiin vuosilomansijaisten ja kesäharjoittelijoiden avulla, mutta kaikkea ei voitu tehdä väliaikaisen henkilökunnan turvin. Kaavoitustoimeen perustettiin vakinainen suunnittelijan virka 1981. Tehtävää hoitamaan valittiin Heikki Lehmusalho. Samana vuonna palkattiin myös uusi piirtäjä Tuula Mäentupa (e. Hämäläinen). Kaavoituksessa aiemmin toisena piirtäjänä toimineen Raija Rocklinin tilalle valittiin 1985 Meri-Kaarina Rahkomaa (e. Käkelä).¹

Kaavoitus-, ympäristö-, ja liikennelautakuntien sekä arviomiesten kokouksia varten valmisteltavat asiat ja niiden täytäntöönpano, kartoitukseen ja kaavan maastoon merkitsemiseen liittyvät kirjalliset työt sekä kiinteistökaupat ja -vuokraukset hoidettiin 1983 väliaikaisesti apulaiskanslistin, piirtäjien ja harjoittelijoiden avulla.

Osa töistä oli jätettävä tekemättä. Näistä yksi tärkeimpiä oli kunnan omistamien kiinteistöjä koskevan kortiston puhtaaksikirjoitus ja ajan tasalle saattaminen sekä tiedostan tallentaminen tietokoneelle. Jotta kaikki työt olisi saatu tehtyä kaavoitukseen sekä mittaus- ja kiinteistötoimistoon palkattiin yhteinen määräaikainen toimistovirkailija 1983. Tehtävää hoitamaan valittiin Eeva-Liisa Aalto.²

Kaavoitusinsinööri Markku Terämaan sanouduttua irti virastaan 30.11.1984 lukien uudeksi kaavoitusinsinööriksi valittiin Terämaan virkavapaan aikana tehtävää hoitanut Heikki Lehmusalho. Lehmusalhon tilalle suunnittelijaksi valittiin Markku Lahtinen, joka on myöhemmin Lehmusalhon jälkeen toiminut kaavoittajana.³

Lehmusalhon hoidettua jo aiemmin kaavoitusinsinöörin viransijaistusta uuteen tehtävään hyppääminen ei ollut vaikeaa. ”Uin ihan sujuvasti siihen”. Osaltaan tätä auttoi myös se, että kaavoituslautakunnan puheenjohtaja oli jo entuudestaan tuttu. ”Hänen kanssaan oli jo tehty

monta vuotta yhteistyötä.”

Lehmusalhon työjakso kaavoitusinsinöörinä ajoittui lamakauteen. ”Hiljaiseloa. Koitettiin mennä virran mukana. Kunnalla ei ollut maata myydä, eikä tarvettakaan.” Lehmusalhon virkakaudelle sijoittuu myös kunnan maapoliittisen ohjelman laatiminen, mille haettiin mallia Helsingin seudulta. Tätä valtuuston hyväksymää ohjelmaa on sittemmin kehitetty edelleen. Aiemmin tällaista ei kunnassa ollut tehty ja tämän kaltaisen selkänöjan puuttuminen asetti kaavoittajan maankäytösopimuksia koskeissa neuvotteluissa toisinaan vaikeaan tilanteeseen.⁴

UUSI JOHTOSÄÄNTÖ

Kaavoituslautakunnan johtosäännön uusiminen tuli ajankohtaiseksi 1980-luvun alussa muun muassa toimivallan siirtämiseksi rakennus- ja poikkeuslupa-asoiden osalta kunnanhallitukselta kaavoituslautakunnalle. Myös kartoitus- ja mittaustehtävien uudelleenjärjestely vaati johtosäännön muutoksen.

Uudistetun johtosäännön mukaan kaavoituslautakunnan tehtävänä oli muun muassa ohjata ja valvoa kaavoitustoimeen liittyvien tehtävien hoitoa. Lautakunnan tehtävänä oli huolehtia kunnan maankäytön suunnitteluun ja kaavoitukseen liittyvien asioiden valmistelusta, asunto-ohjelman valmistelemisesta, kartoitus- ja mittaustehtävien ohjauksesta ja valvonnasta, valvoa katumaksurekisterin pitämistä sekä valmistella kiinteistöjen hankintaa, vuokrausta ja muodostamista koskevat asiat. Lisäksi kaavoituslautakunta antoi lausuntoja rakentamiseen ja kaavoitukseen liittyvissä asioissa sekä huolehti kuntasuunnitteluun liittyvistä maankäyttö- ja liikennesuunnitelmien laatimisesta. Kaavoituslautakunnan tehtävänä oli myös ohjata ja valvoa kiinteistöjen muodostamiseen liittyviä tehtäviä kunnassa.

Lautakunnan esittelijä toimi kaavoitusinsinööri. Hänen ollessaan poissa taikka esteellinen esittelijänä toimi kaavoitusasioissa kaavoitus-

toimiston suunnittelija ja kartoitus- ja mittaustehtävien sekä kiinteistöjen hankintaan, luovutukseen tai muodostukseen liittyvien asioiden osalta esittelijä toimi mittaustoimiston toimistopäällikkö.⁵

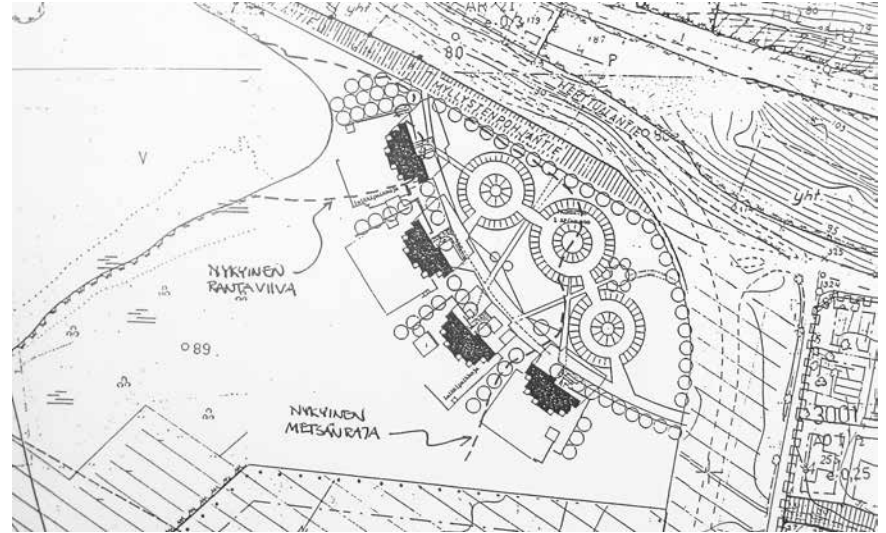
Johtosääntöä on sittemmin muutettu useaan otteeseen, kaavoitusosaston perustehtävien säilyessä lähes samoina. Johtosääntömuutoksissa on ollut usein kyse rutiiniluontoisten tehtävien siirrosta kunnanhallitukselta lautakuntatasolle. Kunnan organisaatiota uudistettaessa moniportaisuutta on pyritty poistamaan ja toimivaltaa siirtämään lähemmäksi palveluja tuottavaa tasoa, jotta päätökset on voitu tehdä joustavammin ja nopeammin.

Uusi näkökulma

Merkittävä ja samalla uuden enemmän ympäristönsuojeluun kohdistuneen näkökulman kaavoituksen tuonut muutos tapahtui 1986, kun johtosääntöä uudistettiin teknisen osaston ja kaavoitusosaston osalta. Tällöin kaavoitus sai uusia tehtäviä, kun osastolle perustettiin ympäristönsuojelutoimisto.

Uuden johtosäännön mukaan kaavoitustoimiston tehtävänä oli hoitaa kaavoituslautakunnan, liikennelautakunnan ja tielautakunnan suunnittelu- ja toimistotehtävät sekä toimistolle keskitetyt kaavoitusosaston toimistotehtävät. Kaavoitusosastoon kuuluneen mittaus- ja kiinteistötoimiston tehtävänä oli hoitaa kartoitus- ja mittaustehtävät sekä kiinteistöjen hankinnan ja muodostamisen valmistelu ja arviointitehtävät. Rakennusvalvontatoimiston tehtävänä oli hoitaa rakennuslautakunnan toimistotehtävät sekä avustaa osaston yhteisten toimistotehtävien suorittamisessa ja ympäristönsuojelutoimiston tehtävänä oli hoitaa ympäristönsuojelulautakunnan toimistotehtävät.

Johtosääntöuudistuksen yhteydessä tielautakunnan sihteerin tehtävät siirrettiin tekniseltä osastolta kaavoitusosastolle ja tehtävää hoitamaan määrättiin maanmittausteknikko Lilli Hervamaa. Tässä yhteydessä keskusteltiin myös kaavoitusosaston ja teknisen osaston yhdistämisestä,

Terveyskeskuksen läheisyyteen Myllystenpohjan puistoalueelle suunnitellut kahdeksankerroksiset asuinkerrostalot saivat 1989 paljon vastustusta.

mutta ajatuksesta luovuttiin sittemmin kaavoitusosaston vastustettua ehdotusta.

Palvelua haluttiin samalla tehostaa ja erityisesti rakentamiseen liittyvää byrokratiaa haluttiin vähentää. Tähän liittyen kaavoituslautakunta esittikin 1991 kunnanhallitukselle, että poikkeuslupia koskevien kunnan lausuntojen antaminen siirrettäisiin kaavoituslautakunnalta rakennuslautakunnalle, jolloin myös poikkeuslupa-asioiden valmistelu siirtyisi kaavoitustoimen vastuualueelta rakennusvalvonnan vastuualueen viranhaltijoille. Muutoksen suurimpana etuna nähtiin se, että kuntalaiset saatoivat hoitaa koko asian ”yhdeltä luukulta” koko rakennushankkeensa läpiviennin ajan.⁶

PROJEKTI: HARJUNSALO JA ISOLUKONTIE

Suunnittelu 1967

Rakentaminen 1968-

Kaavoittaja: Markku Teräsmaa, Markku Lahtinen

Toteuttaja: Aaro Havia Oy 1966–1990, SRV, Pohjola 2008–

Suoraman voimakas kehittyminen alkoi 1960-luvun alkupuolella, kun alueelle rakennettiin sekä vuokrakerrostaloja (Tasatalot) että omakotitaloja. Pian saatiin myös koulu, kaupat ja urheilukenttä.

1960-luvun lopulla Harjunsaloon rakennettiin vuokra- ja omistusasuntoja kolmikerroksisiin lamellitaloihin. Niiden peruskorjaus käynnistyi 1990-luvulla.

Aluetta täydennysrakennettiin 1980-luvulla Kuussalon alueella, jossa pääosin kolmikerroksinen, tiilipintainen rakentaminen ryhmittyi vehreän jalankulkuraitin ympärille.

2000-luvun alussa täydennysrakennettiin mm. teollisuus- ja huoltoasematontteja aiempaa tehokkaammin. Laadukkaalla suunnittelulla ja rakentamisella onnistuttiin luomaan sopusuhtainen ja vihreä asuinalue, jossa eri-ikäiset rakennukset ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

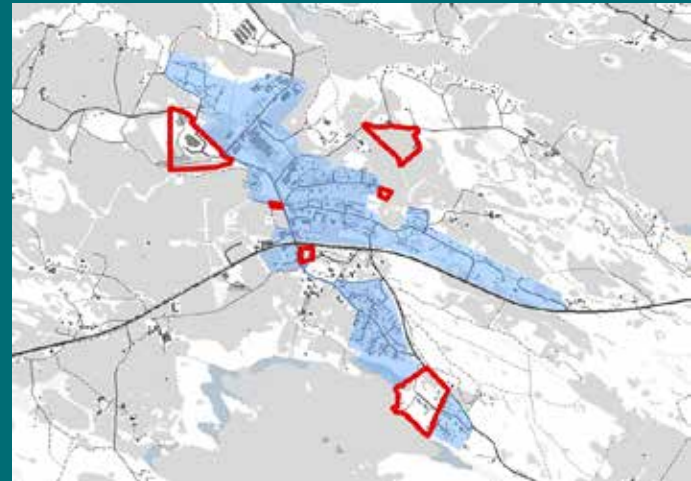

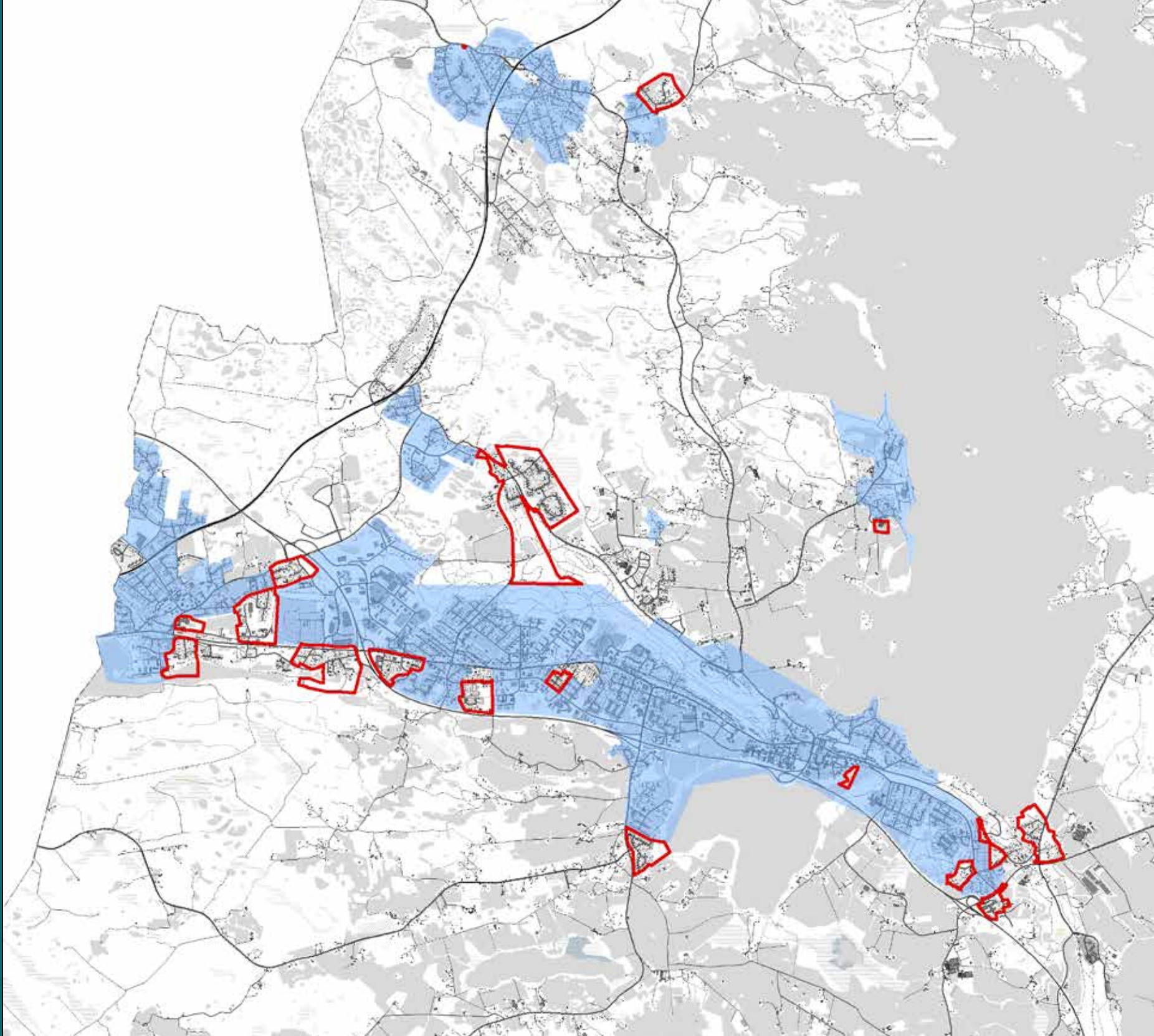

Eri vuosikymmenet ovat lisänneet oman kerroksensa ympäristöön. 1960-luvulla rakennetut Tasatalot ovat saaneet rinnalleen 2010-luvun kerrostaloja. Vasemmalla Kuussalon matalia kerrostaloja 1980-luvulta ja Termorakin teollisuustontille rakennettuja rivi- ja kerrostaloja 2000-luvun alusta.

1990-LUKU

Keskustan vetovoima alkoi hiipua kaupan muutosten myötä. Lentolan soraomonttuun avattiin automarket. Keskustaa pyrittiin kehittämään yleiskaavan avulla. Yleiskaava laadittiin myös Sorolan alueelle, jotta sen kulttuuri- maisema voitiin säilyttää. Yleiskaavoitus tuli muutoinkin muotiin. Kangasalle laadittiin vihdoinkin rantayleiskaava. Laman vuoksi voitiin keskittyä myös vanhojen alueiden kaavojen uusimiseen, koska vanhoja rintamamiestaloja ei ollut korvattukaan uusilla tasakattoisilla, vaan oli päädytty peruskorjaukseen. Puolustusvoimain hylkäämä Ilkon alue hankittiin kunnalle, ja alueesta järjestettiin suunnittelukilpailu. Osallistuminen kaavoitukseen tuli helpommaksi, kun yleisötilaisuuksien luonne muuttui informaatiosta vuorovaikutukseksi. Kunnan kaavoittaja vaihtui. Kaavat alettiin tehdä digitaalisesti. Asemantien varteen alettiin suunnitella uutta omakotiasutusta.

LAMA KAATOI KESKUSTAKORTTELIN SUUNNITELMAN

Kirkonkylän keskustakorttelin suunnitelmat ja kaavan määrittelemät tilatarpeet olivat laman tullessa ylimitoitettuja. Kaavalla oli pystytty ratkaisemaan ”eräitä pahimpia ongelmia muun muassa paikoituksen ja jalankulkuympäristön suhteen, mutta kaavan toteuttamien olisi edellyttänyt yksivaiheista, vain liiketoimintaa palvelevaa ja hyvin raskasta toteutusta”.

122

Kunnanvaltuusto oli hyväksynyt kaavan syksyllä 1991, mutta muutuneen tilanteen vuoksi lääninhallitukseen lähetetyn kaavan alistus päätettiin perua. Vaikka kaavamuutosta valmistelleen maanomistajista kootun työryhmän toiminta oli ollut pääosin yksimielistä, niin kaavan hyväksymispäätöksestä tehty valitukset osoittivat monien olleen silti tyytymättömiä sen sisältöön ennustaen kaavan toteuttamisen vaikeutumista. Kunnan peruutettuna kaavan alistamisen palattiin lähtöpisteeseen ja suunnittelu jouduttiin aloittamaan uudelleen. Keskusta-aluetta päätettiin kehittää ja sen suunnittelua jatkaa laatimalla delegeoiva osayleiskaava.¹

Samaan aikaan kehitys alkoi kulkea toiseen suuntaan kaupan piirissä tapahtuneiden muutosten myötä. Muotiin oli tullut kauppakeskusten rakentaminen pääteiden risteysiin. Lentolan soraomonttuun, Kangasalan tien ja Lahdentien risteykseen avattiin automarket 1991. Kaupan keskittymisen seurauksena syntyneen Lentolan alueen palvelut sijoituivat poikkeusluparakentamisen seurauksena asutuksen kannalta epätarkoituksenmukaisesti vähentäen ja köyhdyttäen muun muassa Kangasalan keskustan palveluita. Keskustan vetovoima alkoi hiipua.

Miten elävöittää keskustaa?

Yhtenä vuodesta toiseen jatkuneena suurena kysymyksenä on ollut miten keskustaa voitaisiin elävöittää ja sen palveluja parantaa.

Kirkonkylän uudempi keskus on rakennettu 1970-luvun puolivälissä lähtien entisen kaatopaikan paikalle. 1990-luvulla päädyttiin rakentamaan vanhan suunnitelman mukainen torialue, joka lisäsi keskustan houkuttelevuutta tuntuvasti. Alue toteutettiin suunnitelman mukaisena lukuun ottamatta laajaa maanalaista paikoitusta. Vuosien varrella torialueesta tehtyjen erilaisten suunnitelmien lisäksi yhtenä ajatuksena on tuotu esiin myös torielämää elävöittävän kauppahallin rakentaminen.

Valtuutettu Marjo Tiitola teki Ryhmä 16 puolesta tähän liittyvän valtuustoaloitteen vuonna 1989.²

Yllä vuoden 1989 asemakaavasunnitelma, alla vuoden 1992 keskustan yleiskaava.

1960-luvun alussa kirkonkylän raitilla oli yksi liikekerrostalo, jossa oli säästöpankki ja kaksi sekatavarakauppaa. Muutoin rakentaminen oli hyvin omakotivaltaista. Kuva Suomen Ilmakuva Oy.

MUUTTUVAT TARPEET

VANHA HALUTTIIN SÄILYTTÄÄ

1990-luvun alun laman vuoksi kaavoituksessa voitiin uusien alueiden kaavoituksen sijasta keskittyä vanhojen alueiden kaavojen uusimiseen, koska vanhoja rintamamiestaloja ei ollut korvattukaan uusilla tasakattoisilla, vaan tämän tilalle oli valittu peruskorjaus.

Kangasalan rintamamiestonttialueille laadittiin rakennuskaavoja pääasiassa 1970-luvulla. Tavoitteena oli alueiden pikainen tiivistäminen uuden ajan hengen mukaisella rakennuskannalla. Tontteja alettiin jakaa kahtia, kun ei enää tarvittu puutarhaa ja viljelysmaata. Kaiken tarvittavan sai jo kaupasta. Samoihin aikoihin herännyt peruskorjaustoiminta, johti kuitenkin vanhan rakennuskannan arvostuksen lisääntymiseen. Seurauksena oli, että uudisrakentamiseen tähtäävät kaavat osoittautuivat vanhan rakennuskannan hyödyntämistä haittaavaksi. Myös tiivistäminen oli aiheuttanut ympäristökuvan heikentymistä.

Kaavoja ajanmukaistettaessa päätettiin kiinnittää huomiota paitsi olemassa olevan rakennuskannan huomioonottamiseen myös uuden rakennuskannan sopeuttamiseen ympäristöönsä. Rakennuspaikkojen jakamistarve haluttiin punnita tapauskohtaisesti ottaen huomioon niin ympäristön edellytykset kuin myös maanomistajan tarpeet ja toiveetkin.

Rakennuskaavojen muutostyö käynnistettiin teknisen toimiston ja kaavoitustoimiston välisenä yhteistyönä kesän 1991 aikana Herttulan, Linturinteen, Pikonkankaan, Eerolan, Puutteenmäen ja Ruutanen Lokomon alueilla. Maanomistajille suunnatuin kyselyin ja yhteistoiminnassa omakotiyhdistysten kanssa selvitettiin alueiden rakentamistarvetta. Lähtökohdaksi asetettiin asemakaava, joka kunnioittaa olemassa olevaa asutusta, sen muodostamia tyylillisiä kokonaisuuksia ja jo rakennettua tiestöä.¹

”Rakentaminen ei enää seuraile maiseman muotoja, vaan muodostaa ’kaupunkikuvan’. Sitä ohjailevat toimintojen tarpeet ja maanomistajien toivot, mutta kyllä sitä yritetään suunnitellakin. Kaavojen laatiminen on huonoimmillaan tulevaisuuden ennustamista, parhaimmillaan siihen vaikuttamista.”

(Markku Lahtinen, Keskustan kehittäminen tarpeellista – Kangasalan Sanomat 1992)

OSA KUNTALAISISTA KAIPASI EKOLOGISEMPAA VAIHTOEHTOA

Kaikki eivät olleet tyytyväisiä tarjolla olleisiin asumisvaihtoehtoihin. Osa kuntalaisista kaipasi asumiselle ekologisempaa vaihtoehtoa. Valtuutettu Liisa Rokala teki 1987 vihreiden valtuustoryhmän puolesta valtuustoaloitteen, jossa hän esitti Kangasalle perustettavaksi ekokylän.

”Viialan kunta Hämeen läänissä on esimerkiksi tavalla ryhtynyt toimiin oman ekologisen asuinalueen kaavoittamiseksi, tutkimiseksi ja rakentamiseksi. Tavoitteena on ollut tarjota kunnan asukkailla edullisia, väljiä, luonnonläheisiä maaseutumaisen ympäristön omaavia ekotontteja, jotka eivät olisi rasittamassa kunnallistekniikkaa tavanomaisesti. Kunta on rohkeasti lähtenyt ekokehittämisen linjoille ja sekä tutkimuksen että toiminnan tulokset ovat hyödynnettävissä myös Hämeen läänin muissa kunnissa.

”Kangasalan kunnassa vallitseva rakentamiseen kelpaavan tonttimaan puute on pakottanut päättäjät kyselemään mm. rakentamiskehityksen oikeutusta. Kunnan velvoite kunnallistekniikan rakentajana pakottaakin etsimään sekä kustannusten tasaajia että myös edullisempia rakentamismallivaihtoehtoja. Yksipuolisen taloudellisen suunnittelun, kaavoituksen ja rakentamisen seurauksena syntyy tiukan asumisen epäviihtyvyys, mikä ei ole kenenkään etu.

”Liian harva voi valita ekologisemman asumisvaihtoehtoon kunnassamme. Koska ekorakentamisen malli lienee tulevaisuudessa sovellettavissa myös Kangasalan asumistarpeisiin, ehdotamme, että kuntasuunnittelu- ja rakentamistoimikunta, kaavoituslautakunta ja kunnanhallitus ryhtyvät toimenpiteisiin ns. ekokylän perustamiseksi Kangasalan kuntaan.

”Suunnittelun yhtenä osa voitaisiin ottaa huomioon myös Kangasalan 2000-projektin tarpeet luomalla mahdollisuudet ekologisille käsityö- tai ns. yhden miehen verstaille ja niille ihmisille, jotka haluavat harjoittaa ammattiaan saastuttamatta ympäristöään.

”Suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana olisivat jätteiden hyötykäyttö ja kompostointi ja erilaiset energian käytön hyötyvaihtoehdot. Riittävän väljä rakentaminen takaisi myös osittaisen ravinto-omavaraisuuden.”

Ajatus ei saanut aluksi kannatusta. Kaavoitusinsinöörin mukaan ”kunnan tarjoama ekologinen vaihtoehto ei nykyisen kysynnän vallitessa ole tarkoituksenmukaista”. Kaavoituslautakunta esittikin kunnanhallitukselle, ettei kunnan ei ole tarkoituksenmukaista lähteä toteuttamaan ekologista vaihtoehtomallia, varsinkin kun yksityisten haja-alueille hakemiin poikkeuslupiin oli toistaiseksi suhtauduttu kunnan kannanotoissa myönteisesti ja lääninhallitus oli myöntänyt poikkeusluvut hakemusten mukaisesti.² Myös rakennuslautakunta katsoi, ettei kunnan toimesta ollut tarpeellista ryhtyä toteuttamaan ekologista vaihtoehtomallia, koska huomattava osa omakotirakentamisesta tapahtui kaavoitetun alueen ulkopuolella.³ Sen sijaan ympäristönsuojelulautakunta lämpeni asialle ja päätti esittää kaavoituslautakunnalle, että kuntaan tulisi varata ekokylää varten alue.⁴

Sopivaksi alueeksi ekologiselle rakentamisen koerakentamisalueeksi valikoitui Vallitun alue. Alueen hyvä sijainti lähellä palveluita ja hyvien kulkuyhteyksien varrella puolsi sen rakentamista, vaikkakin alueen kallioisen maaperän tiedettiin aiheuttavan lisäkustannuksia kunnallistekniikan rakentamisessa.

Ensimmäiset vuodet kuluivat yhteisissä kokouksissa ennen kuin päästiin rakentamaan. Ekokylällä ei ollut selvää määritelmää, joten jokainen saattoi määritellä sen omalla tavallaan. Ensinnä tulikin asettaa työryhmä, jonka tehtävänä oli selvittää ekokylä-käsite, hankkeesta kiinnostuneiden määrä ja toteutustapa. Pirkanmaan Yhteisöasujat ry:n suorittamassa alustavassa kartoituksessa halukkaita rakentajia löytyi niin paljon, että suunnittelua päätettiin jatkaa.

Hankkeen toteuttaminen edellytti kunnalta sopivan alueen lisäksi myös rakennuskaavaa tai osayleiskaavaa, joka olisi laadittu rakennuskaavan tarkkuudella. Sellainen saatiin, kun Kangasalan kunnanvaltuusto päätti 21.3.1994, että Vallitun alue voidaan käyttää ekologisteen rakentamiseen ja että alueelle on sen vuoksi laadittava osayleiskaava. Kunnanvaltuusto hyväksyi alueen osayleiskaavan maaliskuussa 1996. Vahvistetun osayleiskaavan perusteella voitiin hakea lääninhallitukselta alueellista poikkeuslupaa koko ekokylän toteuttamiseksi.

Hanketta toteutettaessa valtaa ja vastuuta annettiin asukkailla. Ekokylän rakentamisalueiden suunnittelusta vastasi tulevista asukkaista koostunut työryhmä, johon kuului rakentamisen eri sektorien asiantuntijoita. Asukkaat sitoutuvat itse rakentamaan myös tarvittavan vesihuoltojärjestelmän. Alueelle rakennetuissa rakennuksissa on pyritty energiatehokkuuteen luonnonmukaisin keinoin.

Kangasalan ekokylä on kahdeksan perheen suunnittelema ja pitkälti

125

toteuttama yhteiskylä. Ekokylän perustajiin kuuluneen arkkitehti Outi Palttalan mukaan hanke oli kannanotto ekologisen elämäntavan puolesta ja vastalause lyhytnäköiselle tehorrakentamiselle. Projektin tavoitteena oli luoda asuin ympäristö, jossa yhdistyisivät maalaishäädän ja taajama-asutuksen parhaat puolet ekologisesti kestävällä tavalla.⁵

HARJUALUEEN KAAVOITUS SAI TUNTEET KUUMENEMAAN

Kangasalan Kirkkoharjulla on ollut voimakas vaikutus Kangasalan kirkonkylän identiteettiin ja nauhataajaman kaavoitukseen.

Kirkkoharjun eteläpuoliseen maisemaan kuuluu jatkuvasti laajentuva asutus, kun se taas harjun varjoisemmalla puolella oli vielä 1990-luvulla melko vähäistä. Rakentaminen oli pysynyt tällä alueella harjun reunavyöhykkeellä ja maisemassa oli säilynyt vauraan maanviljelyskulttuurin leima. Laajahkolla osalla harjua ja sen reunavyöhykettä oli olemassa rakennuskaava (rakennussuunnitelma). Lukuun ottamatta 1960–1970-vaihteessa rakennettua Mäntyveräjän asuntoaluetta alueen rakennuskaava oli toteutunut vain vähäiseltä osin.

Valtaosa rakennuskaavan rakentamattomista alueista kuului Sorolan tilaan, jonka omisti Sorolan maatalousyhtymä. Kartanon peltoalue, joka on olennainen osa Kangasalan vanhaa kulttuurimaisemaa, oli vuoden 1952 rakennussuunnitelmassa osoitettu pääasiassa omakotitalojen korttelialueeksi. Yleinen näkemys oli, että toteutuessaan se olisi turmellut alueen maisemalliset arvot. Tämä näkymä haluttiin myös kaavoittajan taholta säilyttää.

Sen lisäksi, että Sorolan alue oli edustava maisemakokonaisuus, sen maille kohdistui suuria rakennuspaineita, sillä kartanon alue oli sijaintinsa puolesta edullinen kasvusuunta kirkonkylän uudelle asutukselle.

Ensimmäinen ehdotus sai täydellisen tyrmäyksen

Vanhentunut rakennussuunnitelma päätettiin päivittää 1980-luvun puolivälissä, kun kunnanhallitus päätti keväällä 1985, että Sorolan tilan alueelle laaditaan rakennuskaava. Työ annettiin tehtäväksi arkkitehti Risto Linkovuorelle, jonka tekemä luonnos päätettiin esittää yleisölle toukokuussa 1987. Esittelytilaisuudesta muodostui melko pitkä ja kiihkeä. Tilaisuus alkoi klo 19 ja viimeiset poistuivat tilaisuudesta vasta klo 21.30.

Uudessa luonnoksessa rakentaminen täydensi olemassa olevaa asutusta, siten että se rajasi pellon ja asutuksen selkeästi. Sorolan peltoalueita, talouskeskusta ja 1800-luvulta peräisin olevaa Verhon huvilaa pyrittiin suojelemaan. Kaavassa oli sijoitettu asutusta myös harjun rinteeseen. Lisäksi Kangasalan Lepokodin pihapiiriin oli mahdollistettu uudisrakentaminen. Kaavassa pyrittiin myös etsimään uusia linjauksia Aseman- ja Ruutanen teihin.

Kaava sai kuntalaisilta täydellisen tyrmäyksen. Uuden Asemantien linjaus herätti erityisesti närää. Lisäksi vanhassa kaavassa peltoalueilla sijainneet rakennusoikeudet oli luonnoksessa siirretty harjuun, mikä toi tullessaan yleisön taholta erityisen suurta vastustusta.

Kaavoittaja sai vastatakseen monta tiukkaa kysymystä. ”Kaavaluonnos näyttää arvostavan ihmisen luomaa peltoa, mutta runtelee luonnon muodostamaa harjua.” Kriittikkiä sai myös se, että Tavelan ja Noormarun tilojen peltoaukeita ei haluttu suojella. ”Onko järkevää suunnitella Asemantie uudelleen, kun nykyinen on aivan kelvollinen?”

Asian havainnollistamiseksi suunnitelmasta tehdystä pienoismallista esitettiin tilaisuudessa videofilmi, ”jonka näytön kauhistunut yleisö kuitenkin keskeytti”. ”Kenen etua tämä kaava ajaa – maanomistajan, grynderin, kunnan vai ihmisen?”, kysyivät tilaisuuteen osallistuneet.

Kaava sai myös Kangasalan kunnan kulttuurilautakunnan suivaantumaa ja ottamaan kantaa, vaikka sen varsinaisiin tehtäviin kaavojen kommentointi ei kuulunutkaan. Lautakunnalta ei ollut myöskään pyydetty erikseen lausuntoa.

Kulttuurilautakunta soimasi vuolassanaisesti kunnan kaavoituspolitiikkaa:

”Kangasalan kunnan kulttuurilautakunta on huolissaan kunnassa harjoitetusta kaavoitus- ja rakennuspolitiikasta. Luonnonkauneudesta kuuluisassa pitäjässä ei ole ymmärretty ainutlaatuisen järvi- ja harjumaishan mahdollisuuksia asumisen ja arkkitehtuurin näkökulmasta. Luonnon kanssa harmonisen rakentamisen sijasta täällä on tehty toinen

toistaan ahtaampia peltotaajamia tai korkealle harjuun ulottuvia kerrostaloahtauksia, jotka ovat paitsi arkkitehtoonisesti epäonnistuneita myös ahtauttaan epävihtyisiä. Kaikki rakennettu ympäristö on ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta, siis kulttuuria. Nyky-yhteiskunta on vastuussa tästä kulttuurista sekä nykyisille jäsenilleen että tuleville sukupolville. Yksi sivistisyhteiskunnan tuntomerkeistä on harmonia luonnon ja ihmisen tekemän välillä. Tämän pitäisi olla yhtenä ohjenuorana myös kunnallisessa päätöksenteossa. Tämän pitäisi olla selvää ainakin Kangasalan tapaisessa kunnassa, jossa voi puhua todella ainutlaatuisista luonnonarvoista. Kotiseututyö syvällisimmillään on juuri tällaisten arvojen säilyttämisestä. Kangasala on kyllä ylpeä kesäpäivän pitäjän maineestaan, mutta hyvin vähän on ainakaan julkisesti pohdittu sitä, mitä luonto täällä ihmiselle merkitsee.”

Sorolan kaava ei kulttuurilautakunnan mukaan ottanut huomioon em. näkökohtia.

”Piittaamattomuus luonnonarvoista ja asumisviihtyvyydestä sekä menneiden sukupolvien luomasta maalaismiljööstä tulee erityisesti esiin tavasta, jolla kaavaluonnos kohtelee Kirkkoharjua ja peltomaisemaa.”

Myös liikuntalautakunta oli huolissaan Kirkkoharjusta. Kaavoitus jouduttiin keskeyttämään, sillä nähtävillä oloaikana saatujen lausuntojen ja muistutusten perusteella katsottiin, ettei laaditun luonnoksen pohjalta ollut kaavoituksen jatkamiselle edellytyksiä.⁶

Sopu löytyi yleiskaavan myötä

Uudelleen Sorolan kaavoitus nousi esiin 1980–1990-luvun vaihteessa, kun kunta ja Sorolan kartanon omistanut perikunta pääsivät sopimukseen maakaupoista. Kunta sitoutui ostamaan Sorolan perikunnalta noin 82 hehtaarin maa-alueen, johon kuului osa Kirkkoharjua. Kaupan ehtona oli, että kunta laatii osayleiskaavan ja rakennuskaavan muutoksen, joka sisälsi yhteensä 34 500 kerrosneliömetrin suuruisen rakennusoikeuden esisopimuksessa erikseen määritellyille alueille. Kaavoitettavaksi tarkoitettut alueet sijaitsivat kunnan keskustaajaman kupeessa ja toteutukseen laajensivat nauhataajaman asutusta.

Kunnanvaltuusto hyväksyi kaavoitussopimuksen ja yleiskaavan vuoden 1992 lopulla. Kaavoitusta on tämän jälkeen jatkettu asemakaavoina pala kerrallaan etenemällä.

Myös tässä yhteydessä vastustettiin harjun käyttämistä rakentamiseen. Kaavan yhteydessä nousi esiin myös taiteilijoiden täysihoitolana tunnetun Kangasalan Lepokodin kohtalo. Lepokodin alueen saaman valtakunnallisen julkisuuden vuoksi kaavaa päätettiin tarkistaa näiltä osin ja talon paikalle aiottu pientalojen korttelialue siirrettiin Lepokodin taakse peltoalueelle. Talon olemassaolon tulevaisuus turvattiin siten, että kunta vuokrasi talon tarvitseman maa-alueen ja sen omistajat perustivat

Mäntyveräjän suunnitelma uusine tielinjauksineen. Tekijä Risto Linkovuori

säätiön Lepokodin miljöön säilyttämiseksi ja toiminnan jatkamiseksi.⁷ Kaavoitettavaa aluetta on sittemmin laajennettu Kirkkoharjun pohjoispuolella Tursolan suuntaan.

Myös Vatialan suunnalla alkoi tapahtua, kun Puolustusvoimain hylkäämä Ilkon alue hankittiin kunnalle, ja alueesta järjestettiin suunnittelukilpailu.⁸

PROJEKTI: PITKÄJÄRVI

Suunnittelu 1980-

Rakentaminen 1989-

Kaavoittaja: Markku Lahtinen, Helamaa&Heiskanen

Toteuttaja: yksityiset, Skanska, Arkta

Puolustusvoimat asettui Ilkonmäkeen sotien aikaan. Ilmatorjuntapatteristossa koulutettiin tamperelaisia urheilijoita ja muita reippaita poikia kolmisenkymmentä vuotta. Varikko lakkautettiin 1980-luvun alussa.

Arkkitehtiylioppilas Markku Lahtinen teki alueesta diplomityönsä v. 1980. Hän pääsi jatkamaan suunnittelua kunnan suunnittelijana v. 1985. Alueen täydentämisessä ja liikenneväylien rakentamisessa oli kuitenkin vaikeaa päästä vanhaa asutusta tyydyttävään ratkaisuun.

Kunta järjesti kutsukilpailun alueen rakentamisesta. Sen valmistelussa olivat mukana myös alueen tärkeimmät maanomistajat. Arkkitehtitoimisto Helamaa&Heiskanen sai ensimmäisen palkinnon ja jatkotyön, jonka pohjalta laadittiin asemakaava alueen länsiosaan.

Aloituskohteeksiksi tarkoitettun Ilkontien liittymän korttelin suunnittelukilpailun voitti arkkitehtitoimisto Tilatakomo, mutta maanomistajien vuoksi rakentamista ei ole kahdenkymmenen vuoden aikana saatu käyntiin.

Kaavoitustoimiston suunnitelma, jossa eniten asukkaita oli sijoitettu rannan tuntumaan.

Suunnittelukilpailun palkituista suunnitelmissa jalostettu ratkaisu tuli kaavoituksen lähtökohdaksi.

RANTAOSAYLEISKAAVA LAADITTIIN SUOJELEMAAN JA OHJAAMAAN RAKENTAMISTA

130

Rannoille kohdistuneen voimakkaan rakentamispaineen vuoksi käynnistettiin vuonna 1994 koko Kangasalaa koskeva rantaosayleiskaavatyö. Rantaosayleiskaavan nähtiin olevan ainoa keino suojella herkimpiä rantoja ja ohjata rantarakentamista vielä rakentamatta säilyneillä rannoilla.

Rantaosayleiskaavan tarkoituksena oli osoittaa kaikilta kunnan vesistöjen rannoilta maanomistajille tasapuolisesti rakennusoikeutta. Huomattava osa isojen järvien rannoista oli rakennettu tehokkaasti jo ennen rantaosayleiskaavaa ja monilla alueilla oli ennestään rantakaava. Nämä samoin kuin muutkin rakennuskaava-alueet rajattiin rantaosayleiskaava-alueen ulkopuolelle.

Suunnittelualueella oli 1 740 loma-asuntoa ja 290 maatilaa tai muuta vakituista asuntoa, joissa asui ympärivuotisesti noin 1 200 asukasta. Kyläalueita lukuun ottamatta ranta-alueiden rakentamisessa lähtökohtana oli, että rannoille sijoittuva asutus on pääosin loma-asutusta. Näin taatiin se, että kaavan synnyttämät kunnallistaloudelliset velvoitteet eivät päässeet muodostumaan suuriksi.

Kaava herätti runsaasti kiinnostusta

Työn alkuvaiheessa selvitettiin maanomistajakyselyn avulla ranta-alueiden omistajien toiveita ja mielipiteitä alueiden käytöstä. Luontoselvityksen pohjalta tehtiin mitoitussuunnitelma, jonka mukaisesti laadittu yleiskaava oli nähtävillä luonnoksena kesällä 1995.

Kaavan mitoitukseksi muodostui 9,5 rakennuspaikkaa muunnettua rantakilometriä kohden. Tämä pohjautui suurten järvien tehokkaaseen rantarakentamiseen ja oli jo 1970-luvulla tapahtuneen rantakaavoituksen mukanaan tuomaa.

Kaava herätti paljon kiinnostusta ja tiedotuksen myötä asian saama julkisuus herätti monet maanomistajat tutustumaan sen sisältöön ”perinpohjaisesti”. Seurauksena oli, että kunnanvirastolla kävi sadoittain asiasta kiinnostuneita. Myös Pikkolan koululla järjestetty tiedotustilaisuus

ja konsultin vastaanottotilaisuus saivat kuntalaiset vilkkaasti liikkeelle. Luonnoksesta jätettiin yli 200 kirjallista mielipidettä ja 11 lausuntoa. Mielipiteet keskittyivät suunnitelman perustiedoissa havaittujen virheiden oikaisuun ja oman tilan rakennusoikeuksien kasvattamistoiveisiin.

Muistutusten käsittelyn jälkeen kaava oli uudelleen nähtävillä ehdotuksena keväällä 1996. Kaavan oltua uudelleen nähtävillä siitä jätettiin vielä yli 120 muistutusta.¹

Kuhmalahden alueelle laadittiin rantaosayleiskaava 2005. Jääviyskysymysten vuoksi se ei kuitenkaan koskaan vahvistunut. Uudelleen alueen rantaosayleiskaavan laatiminen aloitettiin Kangasalan kunnan toimesta vuonna 2016. Myös Sahalahden rantojen kaavoitus on kohdannut vaikeuksia ja alueen rantaosayleiskaavan laadinta käynnistettiin jo kolmannen kerran vuoden 2010 alussa.²

Jo heti rakennuslain antaessa siihen mahdollisuuden vuonna 1969 Kangasalle alettiin suunnitella rantakaavoja (nyk. ranta-asemakaavoja). Ensimmäisinä valmistuivat: Matalajärvi 1971, Lisko 1973, Majaalahti 1973, Palonsaari 1975, Valkijärvi 1980, Kaukalahti 1978, Aatinen 1978, Pelisalmi 1979, Vahderpää 1979 ja Pirttisaari 1980.³ Nykyisin muualla kuin ranta-asemakaava-alueilla rantarakentamista säätelee rantaosayleiskaava. Se on rakennuslupien myöntämistä ohjaava kaava, jossa osoitetaan lomatonttien määrä ja sijainti eri rannoilla sekä vapaaksi jäävät rannat.

YLEISKAAVOJEN MERKITYS KASVOI

STRATEGISEN SUUNNITTELUN VÄLINE

Aluksi tarkempia osayleiskaavoja laadittiin Kangasalta vain suunnittelun kannalta kaikkein ongelmallisimmista alueista. Ensimmäiset osayleiskaavat olivat monessa mielessä uraauurtavia. Niiden laatimisesta ei ollut aiempaa kokemusta ja ne opettivat miten työ oli käytännössä tehtävä. Samalla osayleiskaavat antoivat mahdollisuuden johdonmukaisempaan rakennus- ja poikkeuslupien käsittelyyn ja loivat suuntaa tulevalle suunnittelulle.

Yleiskaavojen merkitys kunnallisen päätöksenteon välineenä alkoi kasvaa, ja niiden asema kunnan strategisen suunnittelun välineenä lisääntyä 1990-luvulla. Kehitykseen vaikutti muun muassa rakennuslain muutos. Yleiskaava alkoi olla jo useissa kunnissa keskeinen väline kunnan kehittämistavoitteita määritettäessä ja ratkaisuihin sovittaessa. 2000-luvun vaihteeseen tultaessa yleiskaavoista oli jo tullut olennainen osa kaavoitusprosessia, joka aloitetaan aina laatimalla ensiksi osayleiskaava, jota sitten tarkennetaan pala kerrallaan asemakaavoituksen avulla.

Tavoitteena järkevä maankäyttö

YVA-lainsäädäntö eli ympäristövaikutusten arviointi ja vuonna 1994 voimaan tulleet rakennuslain muutokset toivat tullessaan kaavoitukseen uusia suunnitteluvaatimuksia avoimuudesta ja eri osapuolten vaikutusmahdollisuuksien järjestämisestä. Yleiskaavaa laadittaessa tuli huolehti siitä, että eri intressiryhmien mahdollisuus osallistua asioiden käsittelyyn oli riittävän laajaa ja oikeisiin asioihin kohdistuvaa. Yleiskaavan selostuksessa tuli tarpeen mukaan esittää kaavan toteuttamisen ympäristölliset, yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuri- ym. vaikutukset.

Tällöin nousi myös esiin termi kestävä kehitys. Termi on käyttäjästään riippuvainen ja sille ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa selitystä. Mitä tällä kuloloinakin tarkoitetaan, jää usein kaavoituksesta puhuttaessa

selventämättä. Mitä tällä on tarkoitettu Kangasalan kunnassa, selviää Taajamien osayleiskaavan yhteydessä vuonna 1996 laaditusta raportista:

”Taajamien osayleiskaavan tavoitteet valitaan siten, että on mahdollista saada aikaan muutos kohti kestävää kehitystä. Tämä tarkoittaa sitä, että kangasalalaisten perustarpeet tyydytetään viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan.” Raportissa todetaan lisäksi: *”Yleiskaavassa kestävä kehityksen tavoitteet arvioidaan kuntarakenteen näkökulmasta. Tiivistäminen ja olevan rakenteen hyödyntäminen ovat keskeisiä tavoitteita. Samoin kestävä kehityksen mukaista on virkistys- ja suojelualueiden varaaminen sekä arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja maisema-alueiden säilyttäminen. Taajaman mahdolliset kasvusuunnat tulee valita siten, että maata ei tuhleta ja että olevia teknisiä verkostoja pyritään hyödyntämään. Järkevällä maankäytöllä ja toimintojen sijoittamisella vähennetään tarpeetonta liikennettä.”*¹

TAAJAMIEN OSAYLEISKAAVA KESKITTYI TAAJAMIEN LAAJENTAMISEEN

Vuoteen 1989 mennessä oli saatu hyväksyttyä Vehoniemen ja Kuohen osayleiskaavat. Lisäksi nähtävillä olivat olleet Havisevan ja Saarenmaan osayleiskaavaluonnokset. Tämän jälkeen oli aika keskittyä taajamiin ja niiden ongelmiin. Edellisten vuosikymmenten tehokas rakentaminen, elinkeinorakenteen muutos ja nopeasti kasvava autokanta olivat synnyttäneet ongelmia, jotka edellyttivät taajamien osalta hankekohtaista rakennuskaavaa laaja-alaisempaa tarkastelua.

Työ aloitettiin keskellä lamakautta

Taajamien osayleiskaavan laatiminen käynnistyi tavoitteiden laatimisella 1989. Kaavalla pyrittiin ohjaamaan maankäyttöä ja rakennuskaavoitusta kunnan keskeisimmillä alueilla.

Pohjan tälle työlle loi Kangasalan kunnanvaltuuston 1986 hyväksymä

KANGASALAN ASUTUKSEN JAKAANTUMINEN ALUEITTAIN VUOSINA 1970, 1977 ja 1999

	1970		1977		1999	
Vatjala	1 857	12,4 %	2 971	16,8 %	3 983	18,2 %
Suorama	2 564	17,2 %	3 434	19,4 %	4 563	20,8 %
Kirkonkylä	3 168	21,2 %	3 995	22,6 %	7 939	36,2 %
Huutijärvi	614	4,1 %	669	3,8 %	-	-
Aseman seutu	610	4,1 %	500	2,8 %	-	-
Ruutana	1 384	9,2 %	1 254	7,1 %	-	-
Suinula	907	6,1 %	791	4,5 %	-	-
Ranta-Koivisto	548	3,7 %	1 162	6,6 %	-	-
Taajamat	11 652	78,0 %	14 766	83,6 %	-	-
Haja-asutusalue	3 281	22,0 %	2 939	16,4 %	-	-
Yhteensä	14 933	100,0 %	17 715	100,0 %	21 919	-

133

tavoitesuunnitelma, jonka mukaan kunnan perustavoitteeksi asetettiin muun muassa työpaikkaomavaraisuuden lisääminen, palvelutason parantaminen, rakentamisen ohjaaminen kunnallistekniikan piiriin, harju- ja järvimaiseman säilyttäminen sekä soranottoalueiden maisemointi. Olemassa olevaa taajamarakenteen palvelujen ja liikenneväylien hyväksikäyttöä haluttiin myös lisätä täydennysrakentamisella.

Kaavoitusosaston lisäksi varsinaisen osayleiskaavas suunnitelman laadintaan osallistui myös kunnanjohtajan nimeämä eri hallintokuntien edustajista koostunut työryhmä.

Osayleiskaavan sisältöön vaikutti sitä laadittaessa eniten yhteiskunnassa tuolloin vaikuttanut taloudellinen lama. Yhdyskuntarakenteen hajautumisen pelättiin sysäävän kunnan harteille huomattavia taloudellisia kustannuksia, joiden estämiseksi oli pyrittävä tehokkaaseen rakennusmaan käyttöön niin asumisessa kuin toimitilarakentamisessakin.

Kirkolta Ruutanaan

Kangasalan asutus oli 1980–1990-luvun vaihteessa jakaantunut suhteellisen tasaisesti koko nauhataajaman alueelle. Vuodesta 1969 lähtien oli rakennuskaavoja vahvistettu siten, että pääosa taajaan asutuista alueista oli kaavoitettu ja rakennuskaavoitettua maata oli vuonna 1990 yhteensä 1 055 hehtaaria. Kangasalan taajamissa asui vuonna 1980 yhteensä 14 762 asukasta, määrän noustessa parilla tuhannella vuoteen 1990 mennessä.

Hyvä tiedotus ja asukkaiden ja maanomistajien näkemysten pitkäl-

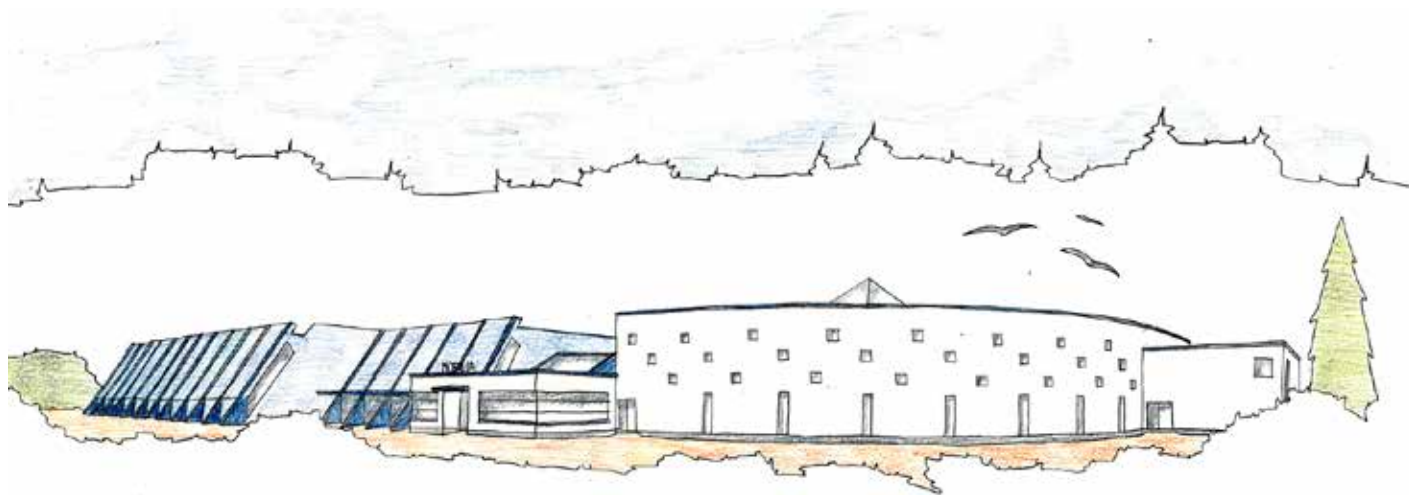
linen kuuleminen oli johtanut hyväksymisprosessin pitkittymiseen ”ja kaavan luonteen muuttumiseen tavoitesuunnitelmasta enemmänkin maanomistajien erilaisten näkemysten ja toivomusten piirretyksi ko-koelmaksi”.

Myös rakennuskiellot aiheuttivat ongelmia. Kaavoituksen pitkittymisen aiheuttama rakennuskiellon pysyminen vanhoilla alueilla jopa vuosikymmeniä oli vaikeuttanut rakentamista eräillä vanhoilla alueilla ja ”toisaalta estänyt monien taajamarakenteellisesti edullisesti sijaitsevien alueiden käytön tehostamisen”.

Taajamien osayleiskaavan tavoitteena oli toimia pohjana myöhemmin mahdollisesti laadittaville rakennuskaavoille tai kyläsuunnitelmille. Suunnittelualue sisälsi pääasiassa Vatialan, Suoraman, Kirkonkylän, Huutijärven, Tiihalaa, Aseman ja Ruutanalan osa-alueet.

Aluekeskuksista Vatialan todettiin tuolloin olleen rakenteeltaan kiinteän, Suorama taas oli palveluvarustukseltaan hyvä, mutta rakenteeltaan hajanainen. Ruutana puolestaan oli vasta kehitymässä. Vaikka taajama-alueet olivat pääosin rakennuskaavoitettuja, oli rakennettujen alueiden kaavoittamisessa ilmennyt hankaluksia.

Asutus oli vanhastaan omakotitaloaloista muuttuen vasta 1960-luvun lopulta lähtien Vatialaan ja Suoramalle rakennettujen kerrostaloalueiden myötä. Kirkonkylän kerrostalotuotanto alkoi jo 1950-luvun puolivälissä keskeytyen sitten liki kymmeneksi vuodeksi, mutta jatkui sitten vanhoja pientaloalueita syrjäyttäneenä saneerauksena. Asemalla ja Ruutanassa rakentaminen oli ollut jatkuvasti pientalomuotoista. Muusta

Vääksyn yhteislaitemen tultua kunnan haltuun alueelle pyrittiin saamaan valtakunnallinen tieliikennemuseo. Tämän onnistuttua alue tuli myös asemakaavoitettavaksi. Myöhemmin museon edustalle rakennettiin vierasvenesatama ja kesäteatteri. Kokonaissuunnittelu on kulkenut hankesuunnittelun perässä. Mobilian alueen yhdistäminen Kaivannon sairaalan ympäristöön matkailun kehittämiseksi on edennyt hyvin hitaasti. Sen sijaan Mobilian alueen maisemasuunnitelman toteutuminen onnistui erinomaisesti, ja rantakedosta on tullut hyvin suosittu auringonpalvomispaikka. Idea Mobilian tyylikkäästä laajentamisesta jäi hyödyntämättä. Maisemasuunnitelman laati Anneli Ruohonen.

taajamasta erilleen Pikonlinnaan oli syntynyt entisen keuhkotautiparan tolan ja vanhainkodin ympärille taajamarakenteesta irrallinen yksikkö, jossa on runsaasti työpaikkoja.

Työn keskeisiä kysymyksiä olivat nauhataajamaan liittyvien virkistysalueiden varaaminen, tieverkkosuunnitelman mukaisten liikenneyhteyksien vaikutusten tutkiminen, radanvarsitaajamien liittäminen muuhun taajamaan sekä asutuksen täydentämiseen ja laajentamiseen soveliaiden alueiden löytäminen. Samalla pyrittiin vähentämään sisäistä liikkumistarvetta limittämällä toimintoja eli suosimalla työpaikkojen ja palveluiden sijoittumista lähelle asuntoja. Kaavoituksella haluttiin myös ”edistää rakentamisen sopeuttamista luonnon oloihin ja rakennettuun ympäris-

töön”. Rakentamista haluttiin myös entistä enemmän suunnata tukemaan nykyistä asutusta. Pääosa, kaksi kolmasosaa, asuntotuotannosta haluttiin olevan pientaloja.²

Keskustaa tukevaa pientalorakentamista pyrittiin ohjaamaan lähiympäristöön Riun, Tursolan, Sorolan ja Herttualan alueille. Yhdyskuntarakenteen tärkeimmiksi laajentumisalueiksi kaavassa nähtiin nauhataajaman tiivistämisen ohella Asemantien suunta ja Herttualan alue.

Taajamien osayleiskaava hyväksyttiin 1992, mutta sitä ei lähetetty vahvistettavaksi. Kaavasta pyrittiin kehittämään kunnan strategisen suunnittelun väline, minkä johdosta sitä on myöhemmin tarkistettu valtuustokausittain.³

KAAVOITUSOSASTOSTA YMPÄRISTÖOSASTOKSI

OSA KUNNAN PERUSPALVELUITA

Organisaatiouudistus yhdisti lautakuntia

Maankäytön suunnittelun kiinteä jatkuvuus ja yhteiskunnan taloudellinen suunnittelu edellytti kaavoituksen hoitamisessa kunnan omalla organisaatiolla. Kaavoituksen katsottiinkin kuuluvan 1980–1990-luvun vaihteessa kunnan peruspalveluihin. ”Valtuustoseminaarin yhteydessä käydyssä keskustelussa todettiin kaavoitustoimi ja ympäristönsuojelutoimi eräiksi tärkeimmistä painopistealueista.”

1990-luvun alussa tehdyn organisaatiouudistuksen myötä kaavoitusosasto muuttui ympäristöosastoksi. Ympäristöosastolla oli vuonna 1992 neljä lautakuntaa. Vuoden 1993 alusta lähtien kaavoituslautakunta ja ympäristönsuojelulautakunta yhdistyivät ympäristölautakunnaksi ja rakennuslautakunta ja tielautakunta rakennus- ja tielautakunnaksi. Ympäristölautakunnan tehtäväalueena olivat kaavoitus-, mittaus- ja kiinteistötoimi sekä ympäristönsuojelu.

”Ympäristöosaston tehtävänä on osaltaan huolehtia Kangasalan kunnan luonnonkauniin, terveellisen ja turvallisen elinympäristön säilymisestä sekä kehittamisestä tuleville kuntalaisille kestävän kehityksen periaatetta noudattaen. Tätä tehtävää ympäristöosasto tekee suunnittelemalla, ohjaamalla, valvomalla ja kartoittamalla maankäyttöä ja rakentamista sekä niihin kohdistuvia kehittämistarpeita neuvotellen ja sopien eri osapuolten kanssa.”

Ympäristölautakunnan tehtäväksi määriteltiin huolehtia kunnan yleis- ja yksityiskohtaisesta kaavoituksesta, ympäristötilan seurannasta sekä ympäristönsuojeluasioista laatimalla, valvomalla ja kehittämällä erilaisia kaavoja, suunnitelmia ja sopimuksia sekä neuvomalla ja ohjaamalla kuntalaisia.

Rakennuslautakunnan tarkoituksena oli osaltaan ohjata rakentamista kunnanvaltuuston hyväksyminen ympäristön laatua koskevien tavoittei-

den saavuttamiseksi ja valvoa rakennustoimintaa kunnassa siten, kuin valvonnasta on erikseen säädetty ja määrätty. Lisäksi lautakunta loi edellytykset yksityistieolojen suunnitelmalliseen kehittämiseen neuvomalla, ohjaamalla, seuraamalla ja valvomalla tiekuntien toimintaa. Lautakuntaan kuului tiejaosto, jonka jäsenet rakennuslautakunta valitsi. Tiejaosto suoritti yksityisteistä annetun lain mukaiset tielautakunnan toimitukset ja katselmukset sekä hoiti tielautakunnalle kuuluneet neuvonta-, sovittelu-, asiantuntija- ja koulutustehtävät.

1990-luvun lopulla johtosääntöä jouduttiin jälleen uudistamaan lainsäädännöllisistä syistä. Vuoden 1997 alussa tulivat voimaan kiinteistöjä koskevat lainsäädännön uudistukset: maakaari- ja kiinteistön muodostamislaki. Lisäksi uusi luonnonsuojelulaki astui voimaan vuoden 1997 alussa kumoten vuodesta 1923 voimassa olleen luonnonsuojelulain ja lisäksi lainuudistus toi muutoksia muun muassa rakennus-, ympäristölupamenettely-, maa-aines-, vesi- ja yksityistielakeihin.¹

Samalla palvelua pyrittiin tehostamaan. Tähän liittyi myös erityisen koko osastoa palvelleen palvelupisteen avaaminen viraston aulaan. Aiemmin vain rakennusvalvonnalla ja kaavoituksella oli ollut palvelutiski pääoven läheisyydessä. Nyt mukaan tulivat myös mittaus- ja kiinteistötoimi sekä ympäristönsuojelu. Näin saatiin työtiloja rauhoitettua jatkuvilta asiakaskäynneiltä.

Työt lisääntyivät, talous heikkeni

Kunnan oma päättävältä kaavoitusasioissa kasvoi vuosi vuodelta lisäten samalla kaavoitustoimen työmäärää. Kaavoitustoimistossa on ollut suunnittelijan viran ohella toisena suunnittelijana aina 1970-luvun lopulta lähtien aluksi pääosin pitkälle ehtineitä opiskelijoita, 1980-luvun lopulla lautakunnan valitsemia arkkitehteja.

Kaavoituksen resursseja vähennettiin 1990-luvun alun laman yhteydessä. Vuoden 1991 alussa lakkautettiin kaavoitusosaston suunnittelijan

työsuhte ja perustettiin rakennusvalvonnan vastuualueelle tarkastusinsinöörin virka, mikä mahdollisti lisätehtävien vastaanottamisen rakennusvalvonnassa. Suunnittelijan toimen täyttämättä jättämisen seurauksena oli kaavojen käsittelyajan venyminen tai toisinaan se vei ”työn sisällön kevenemiseen”. Samaan aikaan kunnanjohtaja Jaakko Nurminen piti tiukkaa linjaa vaatien taloudellisista syistä kunnanviraston henkilökunnan kasvun rajoittamista.

Vuonna 1993 kaavoitustoimistossa oli vakinaista henkilökuntaa kaavoitusarkkitehdin lisäksi suunnittelija Markku Lahtinen, apulaiskanslisti Liisa Rasila ja kaksi piirtäjää: Tuula Mäentupa ja Meri-Kaarina Rahkoma.

Kaavojen sisällölliset vaatimukset kasvoivat

Toimistotekniikan kehitymisestä huolimatta osaston työt pyrkivät koko ajan ruuhkautumaan. Ruuhkaa yrittivät selvittää oman toimistonsa töiden ohella rakennusvalvontatoimiston kaksi virkailijaa ja kaavoitustoimiston apulaiskanslisti. Suunnitteluhenkilöstön osalta lisääntyneiden töiden mukanaan tuomat ongelmat pyrittiin ratkaisemaan tilapäisen henkilöstön avulla. Toimistotyön osalta tilanne oli vaikeampi.

Työmäärän lisääntyessä entistä suurempi osa rutiiniluonteisista tehtävistä siirtyi kaavoitusarkkitehdiltä ja suunnittelijalta piirtäjille ja apulaiskanslistille. Toimistotyön vaatimustason kasvaessa oli tarkoituksenmukaista muuttaa apulaiskanslistin virka kanslistin viraksi, sillä apulaiskanslisti hoiti kaavoitusosaston toimistotehtäviä itsenäisesti. Lisäksi hän toimii kaavoituslautakunnan kokouksissa pöytäkirjanpitäjänä. Työtä lisäsi erityisesti teknisen hallinnon organisaation muutoksen yhteydessä tapahtunut ympäristönsuojelutoimiston toimistotehtävien sekä arviomiesten ja tielautakunnan toimistotehtävien siirtyminen kaavoitus-toimiston hoidettavaksi. Lisäksi tehtäviin kuului osittain mittaustoimiston toimistotyöt sekä liikennelautakunnan esityslistojen ja pöytäkirjojen

kirjoittaminen.

Kaavojen sisällölliset vaatimukset kasvoivat rakennuslain uudistuksen myötä. Tavoitteena oli vahvistettavien yleiskaavojen lisääminen ja niiden delegointimahdollisuuksien hyväksikäyttö. Ympäristöministeriön antamat ohjeet yleiskaavaprosessin kulusta ja selostuksen laatimisesta ohjasivat suunnittelua entistä avoimempaan ja vaikutuksia arvioivaan sekä vaihtoehtoja vertailevaan suuntaan. Kaavoitukselta odotettiin entistä seikkaperäisempää sisältöä niin perustietojen kuin suunnittelunkin ohella. Erityisesti vaikutusten arvioinnin sisällyttäminen kaikkeen maankäytön suunnitteluun vaati vaihtoehtoisten suunnitelmien laatimista.

Ministeriön antamat ohjeet asukkaiden monivaiheisesta kuulemisesta jo ennen kaavaluonnoksen laatimista edellyttivät lisäksi kaiken ikäisten asukkaiden mielipiteiden kartoittamista. Ohjeita alettiin noudattaa myös Kangasalla, mikä sai asukkaat suhtautumaan yhteistyöhön erittäin myönteisesti. Etukäteisen yhteistyön etuna oli, että se saattoi vähentää monta hankalaa valitusta myöhemmissä vaiheissa.

Lisääntyneet työt edellyttivät lakkautetun suunnittelijan toimen palauttamista. Suunnittelijan tointa ei voitu korvata ulkopuolisella konsultilla, koska olennaista suunnittelutyössä oli, että suunnittelija oli kunta-laisten tavoitettavissa.²

1990-luku toi tullessaan myös muita työtehtävissä tapahtuneita muutoksia. Heikki Lehmusalhon virkavapauden aikana 1990-luvun alussa kaavoitusinsinööri viransijaisena toimi Ilari Henttinen. Kangasalan uudeksi kaavoittajaksi valittiin alkuvuodesta 1995 aiemmin kaavoitus-toimistossa suunnittelijana toiminut Markku Lahtinen Heikki Lehmusalhon siirtyessä suunnittelupäälliköksi.

Yksi käytännön työhön vaikuttaneita merkittävimpiä muutoksia vuosikymmenen aikana oli kaavojen piirtämisen muuttuminen digitaaliseksi.

Selvitysten tekeminen vei huomattavan osan ajasta

Maankäytön suunnitteluun liittyvien ristiriitojen ratkaiseminen edellytti yhä perusteellisempia selvityksiä osayleiskaavoja ja asemakaavoja laadittaessa ja useiden asemakaavahankkeiden käsittelyä hidasti muun muassa yksityisten maanomistajien kanssa käytävien neuvottelujen pitkäkestoisuus.

Suurin muutos työnkuvassa on ollut se, että kun ennen tehtiin pääasiassa vain suunnitelmia, nyt tehdään jatkuvasti laajoja selvityksiä. Vuoden 1999 laki lisäsi merkittävästi erilaisten selvitysten määrää ja näiden tekemiseksi on jouduttu käyttämään paljon konsulttiapua.

Vuoden 1999 aikana kaavoituksen henkilökunnalle siirtyi joukkoliikenneasioden hoitaminen, mikä vähensi edelleen kaavasunnitteluun käytettäviä resursseja. Vuosituhannen vaihteesta lähtien erityisesti kaavojen vaikutusten arviointi ja erilaisten suunnitteluvaihtoehtojen luominen lisäsivät tarvittavaa suunnitteluaikaa.

Seurauksena oli, että kaavoitusohjelma jäi jälkeen aikataulustaan. Omalla vakituisella henkilökunnalla ei kyetty enää selviytymään kaikista hankkeista. Kunnassa oli valtuuston hyväksymän toimenpideohjelma mukaisesti vireillä jatkuvasti useita (6–10) osayleiskaavoja, joiden valmisteluun käytettiin tilapäistä, määräaikaista työvoimaa.³

KAAVOITUKSESSA PYRITTIIN NOUDATTAMAAN AVOIMUUTTA

Kangasalla oli jo paljon ennen nykyisen lain voimaantuloa otettu tavaksi järjestää kaikkia yleiskaavoja ja suurempia yleistä mielenkiintoa herättäviä rakennuskaavoja laadittaessa yleisötilaisuuksia niin suunnittelua käynnistettäessä kuin luonnosvaihtoehtoja esiteltäessäkin. Asukkaiden mielipiteitä pyrittiin kartoittamaan mahdollisimman laajasti järjestämällä erilaisia yleisötilaisuuksia.

Informaation jäädessä ennen kaavan näytteille asettamista osittain vain

Vuosituhanen vaihteessa rakennettiin onnistuneita asuntoalueita Suoraman Kasvitarhan alueelle ja keskustan Tarpilan alueelle. Myös hyvin näkyvälle ja saavutettavalle paikalle rakennetun Lentolan työpaikka-alueen katujen ilmettä pyrittiin rakentamaan yhtenäiseksi.

näiden tilaisuuksien ja paikallislehden kirjoitusten varaan tilaisuuksista muotoutui joskus hyvin kiihkeitä, kun kuntalaiset kokivat, että heidän mielipidettään ei oltu kysytty. Kaikista kaavoista ei kuitenkaan järjestetty yleisötilaisuuksia. Tieto kaavasta saattoi tavoittaa tontin omistajan vasta kaavan vahvistumisen jälkeen, sillä kunnallislain mukaan paikkakunnalla asuville maanomistajille riitti tiedotukseksi kuultus kunnan ilmoitustaululla ja paikallislehdessä. Kaiken lisäksi tämä ilmoitus ei ollut aina lukijoiden näkökulmasta katsottuna kansantajuinen. Tämän vuoksi kaavoitus pyrkiikin selkiyttämään keväällä 1990 kaavakuulutusten sanamuotoa.

Asukkaiden osallistuminen kaavoituksen sisällön muotoutumiseen on sittemmin lisääntynyt vuosi vuodelta.⁴ Kaavoituslautakunta piti jo vuonna 1988 ”tarkoituksenmukaisena ja tarpeellisena mahdollisimman laajaa keskustelua kaikessa suunnittelussa”. Lautakunnan mukaan ”Laajoissa maankäyttösuunnitelmissa kuten myös pienemmissä hankkeissa on tärkeää sopia yhteisistä periaatteista, joiden pohjalta suunnittelussa edetään. Riippumatta suunnittelijasta tulee suunnitelman reunaehdot pyrkiä rajaamaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.”

1980-luvulla käytiin valtuustokausittain tavoitesuunnitelman laatimisen yhteydessä laaja periaatteellinen keskustelu yhteisistä tavoitteista, joihin sekä luottamushenkilöt että virkamiehet sitoutuivat. Kaavoituslautakunta totesikin tämän keskustelun osoittautuneen suunnittelun kannalta hedelmälliseksi.⁵

Kaavat olivat nähtävillä kunnanvirastolla

Yleis- ja rakennuskaavat olivat nähtävillä yleensä ainakin kahteen otteeseen ensin luonnoksena ja sittenkin vielä kaavaehdotuksena. Pienempien rakennuskaavojen ollessa kyseessä ne tuotiin suoraan ehdotuksena nähtäville. Kaavaluonnosten ja kaavaehdotusten nähtävillä olosta kuulutettiin ilmoittamalla siitä virallisen kuulutuksen tapaan lehdissä. Suunnitelmiin saattoi tutustua kunnan kaavoitustoimistossa niiden nähtävillä

139

Sekä Minna Seppänen että Auli Heinävä aloittivat kaavoituksen kesäharjoittelijoina 1980-luvulla, mutta tulivat vielä useita kertoja töihin kerta kerralta vaativampiin tehtäviin – ja suoriutuivat niistä mainiosti.

lä oloaikoina. Kaavat olivat näytillä kunnanviraston käytävän seinillä, jossa kunnan asukkaat saattoivat käydä niitä katsomassa. Tämä työllisti suunnittelijoita, joiden tuli olla tavattavissa kaavan nähtävillä ollessa. Nykyisin käytäntö on muuttunut siten, että kaavat ovat nähtävillä myös internetissä. Aiemmin suunnittelija saattoi joutua seisomaan koko päivän kunnanviraston käytävällä selostamassa kaavojen sisältöä.⁶

Kaavaselostukset, jotka nykyisin laaditaan jo heti työhön ryhdyttyä, ja jotka seuraavat mukana koko prosessin ajan laadittiin vielä 1900-luvulla vasta viime metreillä, kun kaavaa oltiin jo viemässä vahvistettavaksi.

Aiemmin 1960–1980-luvulla kanslisti kirjoitti kirjoituskoneella kaavoitusinsinöörin sanelun pohjalta kaikki kaavaselostukset puhtaaksi. Konekirjoittajan piti olla tarkkana, jotta virheitä ei olisi syntynyt. Jälkeenpäin korjaaminen oli mahdollista vain peittämällä virheellinen teksti korjauslakalla. Kopioita asiakirjoista tehtiin alkuvuosina laittamalla kirjoituskoneeseen kolme paperia päällekkäin ja näiden väliin jäljentävät kalkkeeripaperit.

Myös muut asiakirjat, kuten lautakuntien pöytäkirjat, teettivät paljon työtä. Alkuperäinen asiakirja jouduttiin usein lähettämään lähetin mukana keskustuomistoon kunnanvirasto ykköselle, josta se tuli takaisin täydennettynä. Tietokoneiden tultua käyttöön lähetettiin aluksi levykkeitä edestakaisin. Nykyisin asiakirjat ovat internetissä virkailijoiden muokatavissa.

Tietokoneiden yleistyttyä erillinen puhtaaksikirjoitustyö jäi pois ja kirjoitustyö siirtyi suunnittelijoiden itsensä tehtäväksi.

Lainmuutos toi kunnille lisää valtaa

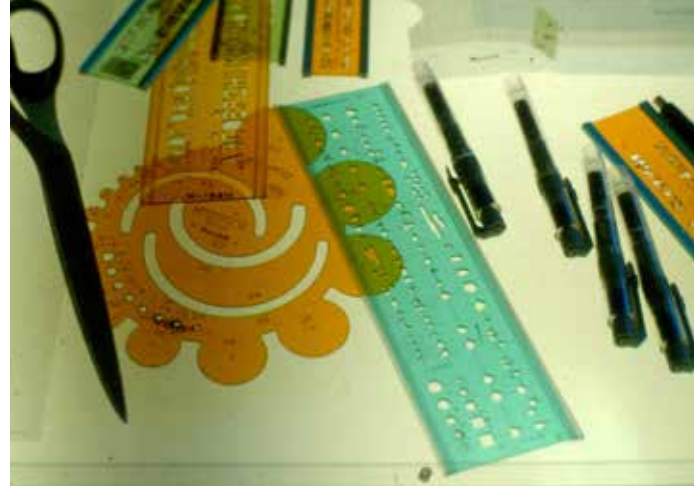
Valtio kuntiin kohdistama valvonta on vähentynyt vuosi vuodelta. Ensin kunnille annettiin oikeus itse päättää mitä kaavoitetaan. Syyskuun alussa 1990 voimaan tullut laki rakennuslain muuttamisesta ja asetus rakennus-

asetuksen muuttamisesta merkitsivät muun muassa kuntien itsenäisen päätösvalan lisääntymistä kaavoitus- ja poikkeuslupa-asiaissa, päätösvalan uudelleen järjestelyä ympäristöministeriön ja lääninhallitusten välillä sekä rakennusjärjestysten alistusvelvollisuudesta luopumista ja kaavoitukseen liittyvän osallistumisjärjestelmän ajanmukaistamista lisäämällä kuntalaisten kaavoitukseen liittyviä osallistumis- ja tiedonsaantimahdollisuuksia. Maanomistajien lisäksi kaavoittajan tuli kuulla myös niitä henkilöitä, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattoi huomattavasti vaikuttaa.

Lain myötä luovuttiin rakennuskaavoitukseen liittyvästä pakollisesta lääninhallituksen ennakolausunnosta ja kunnan tuli myös vuodesta 1991 lähtien vuosittain laatia kaavoituskatsaus, jossa tiedotettiin kunnassa vireillä olevista tai lähiaikoina vireille tulevista kaava-asioista. Lain avulla lisättiin myös kunnan oikeutta itse vahvistaa rakennuskaavoja ns. delegoivan yleiskaavan eli valtion viranomaisen vahvistaman yleiskaavan perusteella.

Kunnilla oli mahdollisuus käyttää yleiskaavaa asema- ja rakennuskaavoitukseen tarkoitetuilla alueilla kulloinkin kyseessä olevan alueen luonteen ja tarpeen mukaan. Valtuuston vahvistama ensimmäisen asteen yleiskaava, jollainen myös Kangasalan yleiskaava on, toimi ohjeena laadittaessa tai muutettaessa rakennus- tai rantakaavaa sekä ryhdyttäessä muihin toimiin alueiden käytön järjestämiseksi. Sitä voitiin myös käyttää perustana poikkeusluparakentamisen tarkoituksenmukaisuutta harkittaessa. Milloin katsottiin tarpeelliseksi, valtuuston päätös voitiin alistaa lääninhallituksen vahvistettavaksi. Yleiskaavojen vahvistamista koskevassa päätöksessä voitiin kunnan pyynnöstä rakennuskaavojen vahvistaminen delegoida joko kokonaan tai osasta vahvistettavaa aluetta kunnalle.

Kaavoitustoimeltaan kehittyneillä kunnilla oli entuudestaan ollut ympäristöministeriön päätöksellä oikeus itsenäisesti hyväksyä, ilman alis-

tusvelvollisuutta vähäiset asema-, rakennus- ja rantakaavamuutokset. Uuden lain myötä tällaisten kuntien määrää vielä lisättiin. Kaavan muuttamista ei kuitenkaan pidetty vähäisenä, jos kaava merkitsi alueen maankäytön yleisen luonteen muuttumista kaavassa osoitetusta tai poikkeamista kaavaa laadittaessa omaksutusta periaatteista, alueella vallitsevan yhtenäisen rakennustavan muuttamista tai ympäristön kannalta merkittävien arvojen säilymisen vaarantumista.

Merkittävä muutos aiempaan oli myös rakennuslakiin lisätty uusi suunnittelua ohjaava periaate. Alueet oli kaavoitettava ja niiden käyttäminen muutoin suunniteltava luonnonvarojen ja ympäristön kestävää kehitystä tukevalla tavalla.

Vuonna 2000 voimaan astunut uusi maankäyttö- ja rakennuslaki antoi kunnille täyden oikeuden päättää itse kaavoistaan. Jo tätä ennen tämä oikeus oli ollut koeluonteisesti vain Lahden kaupungilla.⁷

Vanhan rakennuslain ollessa voimassa kaikki kaavoista saadut muutokset, mielipiteet ja lausunnot käsiteltiin ensin kaavoituslautakunnassa (myöh. ympäristölautakunnassa) ja sitten kunnanhallituksessa. Kaavat hyväksyi kunnanvaltuusto ja päätöksen vahvisti lääninhallitus. Kunnanvaltuuston päätöksestä saattoi tarpeen vaatiessa valittaa Hämeen lääninhallitukseen ja myöhemmin läänien tultua lakkautetuiksi Pirkanmaan ympäristökeskukseen, jonka vahvistettavaksi kaikki merkittävät kaavat ja kaavamuutokset alistettiin. Vahvistuspäätöksestä saattoi vielä valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Nykyisin kaavoja laadittaessa tulee asianosaisia informoida aiempaa tarkemmin. Yleiskaavoja ja asemakaavoja laadittaessa määritellään ensiksi osalliset, joita suunnittelun kuluessa erityisesti kuullaan ja informoidaan. Yleiskaavoituksen yhteydessä kuullaan säännöllisesti myös kunnan elinkeinotoimea ja yrittäjäjärjestöä. Asemakaavoituksen yhteydessä osallisiksi määritellään aina alueen toiminnanharjoittajat ja tarvittaessa myös kunnan elinkeinotoimi. Kaavoitustoimi ei kuitenkaan

Aiemmin kaikki kaavat piirrettiin käsin. Tämän jälkeen ne kopioitiin muovilta paperille, jonka jälkeen ne väritettiin käsin. Kaavojen värittäminen oli yleensä koululaisten ja opiskelijoiden tehtävä. Tussipiirtimellä muoville ja lyijykynällä skitsille tehdyt suunnitelmat jäivät historiaan Kangasalla 1993, kun kaavoja alettiin suunnitella tietokoneen kuvaruudulla. Siirtyminen kävi nopeasti ja 1994 ”meni ihan täysillä jo”. Digitaalisten kaavojen tekemisessä Kangasala oli uranuurtajien joukossa, sillä esimerkiksi Tampereella ei ollut vielä tuolloin siirrytty digitaaliaikaan. Digitalisoituminen muutti myös työnkuvaa, kun suurenokset ja pienennökset saattoi tehdä tietokoneella ja havainnekuvat voitiin saada kädenkäänteessä. Ei tarvinnut enää ”kökkiä siä kamera-huoneessa”¹⁰

tee jatkuvaa työpaikkojen syntyä tai elinkeinoelämää ohjailevaa suunnittelua.⁸

Valtionhallinnon uudelleenjärjestelyn yhteydessä ympäristökeskusten tehtävät siirtyivät alueellisille elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille (ELY-keskus), jotka hoitavat valtionhallinnon alueellisia toimeenpanto- ja kehittämistehtäviä Suomessa. Vuodesta 2010 kaavoitusta valvovana viranomaisena on toiminut Pirkanmaan ELY-keskus.⁹

PROJEKTI: RINTAMAMIESTALOALUEIDEN KAAVAMUUTOKSET

Suunnittelu 1992–1996
Kaavoittaja: Minna Seppänen

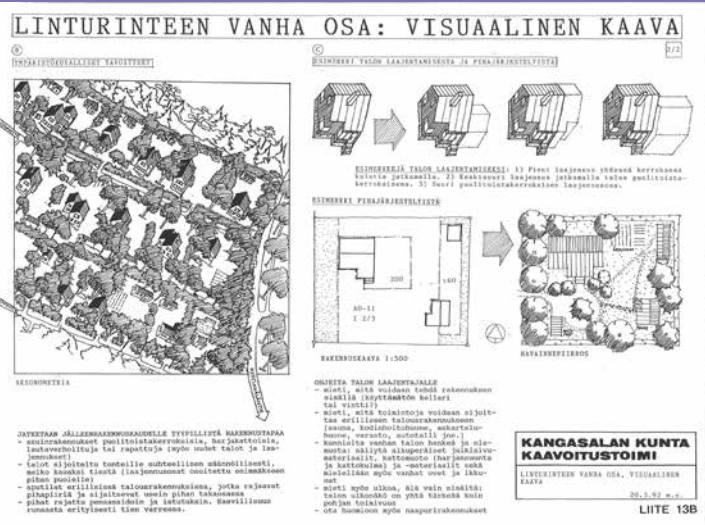
Vatialan Eerolaan, Suoraman Linturinteeseen, Pikonkankaalle ja Herttualaan oli laadittu rakennuskaavat 1970-luvulla. Sen ajan ajattelun mukaisesti tähdättiin koko vanhan rakennuskannan uusimiseen ja tonttien jakamiseen. Uusi rakentaminen pyrittiin ohjaamaan yhteinäisesti yksikerroksiseksi ajan rakentamisen tavan mukaan.

1980-luvulla Suomessa alettiin puhua isoon ääneen peruskorjauksesta. Aiemmin ylenkatsottuja rintamamiestaloja korjattiin ja laajennettiin, vaikka kaava ei sitä tukenut. Kun samaan aikaan puhuttiin rakentamiskehityksen käyttämisestä rakentamattomien rakennuspaikkojen saamiseksi käyttöön, käynnistettiin useilla alueilla samanaikaisesti kaavojen uudistaminen kiinteistönomistajien toiveita kuunnellen.

Tontinjakomahdollisuus poistettiin useimmilta jakamattomilta tonteilta. Uudisrakentamisen sovittamista vanhaan ympäristöön neuvottiin ja opastettiin havainnollistavin kuvin. Kun taloteollisuus samanaikaisesti tarjosi täydennysrakentamiseen sopivia talomalleja, hyvästä täydennysrakentamisesta muodotui käytäntö.

Rakentamiskehitusta ei koskaan annettu. Sen sijaan tonttien jakamisrumba käynnistyi vilkkaana muutama vuosi kaavojen hyväksymisen jälkeen.

Jälleen on edessä omakotirakentamisen murros, joka johtuu toisaalta pyrkimyksestä päästä lähemmäksi palveluita, toisaalta perheeseen pienemmisestä ja vähäisemmästä tilantarpeesta. Tämä luo kysyntää entistä pienemmille tonteille samoin kuin pienille omakotitaloille.

Mustarastaantie Linturinteessä todettiin erityisen yhtenäisenä säilyneeksi ja vaikeasti täydennettäväksi, ja se päätettiin jättää silleen.
Ympäristöön hyvin sopeutuvaa uudisrakentamista Herttualassa (vas.).

Kunta käynnisti kaavan laatimisen hankkimilleen pelto-alueille Herttuassa 1990-luvun puolivälissä. Tiina Leppänen laati luonnoksen väljäksi omakotialueeksi, kun maa liittyi Euroopan unioniin ja Kirkkojärven lintuvedet liitettiin kansainväliseen Natura-verkostoon. Suunnittelu piti aloittaa uusista lähtökohdista ja perusteellisesti selvittäen.

MITEN SOVITTAA YHTEEN LINNUT JA IHMISASUTUS?

145

Jotta keskustajama olisi saatu elävöitettyä, tuli sen läheisyyteen kaavoittaa uutta asutusta.

Keskusta-alueen väestö koostui 1990-luvun alussa pääosin keski-ikäisestä ja vanhusväestöstä, joiden ostovoima ei riittänyt keskustan palveluiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Keskustaa voitiin elävöittää vain, jos sen välittömään läheisyyteen voitiin saada riittävästi palveluihin kohdistuvaa kysyntää. Tämä toivottiin luovan samalla edellytyksiä myös uusien työpaikkojen syntymiselle.

Rakenteilla olevien kerrostalojen lisäksi keskustan tuntumaan tarvittiin myös muita asumisvaihtoehtoja. Keskustan kehitys haluttiin ratkaista kaavoittamalla omakotialuita kirkonkylän läheisyyteen, sillä omakotialueiden tiedettiin houkuttelevan useimmiten monenlaisia palveluita tarvitsevia lapsiperheitä.¹ Kangasalan väestömäärän kasvu oli myös välttämätöntä uusien verotulojen saamiseksi, sillä verotuksen taso ei enää antanut liikkumavaraa.

Hyvän mahdollisuuden laajentumiselle tarjosivat Kirkkoharjun pohjoispuoliset alueet ja kirkonkylän kupeessa sijainneen Kirkkojärven ympäristö. Viime mainitun alueen omakotirakentamispaineet olivat koko ajan lisääntymässä, sillä Tampereen kaupunkiseudulla omakotirakentamista pyrittiin ohjaamaan kaupunkia ympäröiviin kuntiin. Tämä näkyi 1990-luvun alussa muun muassa taajamien läheisyydessä tapahtuneena hajarakentamisena, joka koettiin kunnan kannalta ongelmallisena. Suunnittelija toteaaakin tuskaisena:

”Hajarakentamisen ja sen sijoittelun hallitseminen erittäin arvokkaassa maaseudun kulttuurimaisemassa on hankalaa, koska hankkeiden luvat ratkaistaan yksittäistapauksina eikä yhtenäistä ohjeistoa ole. Maaseudun arvokas kulttuurimaisema saattaa muutamassa vuosikymmenessä muuttua kaupungissa työssä käyvien, omaa autoa päivittäiseen liikkumiseensa käyttävien, maaseudun maisemaa ulkokohtaisesti ihailevien, kunnal-

listekniikkaa ja muita kunnan ilmaisipalveluita vaativien, suomalaiseseen maalaismaisemaan sopeutumattomia ökytaloja rakentavien uusrikkaiden pikku valtakunnaksi.”

Vuosittaisen tonttitarpeen ennustaminen oli vaikeaa, sillä kunnat tekivät kaavoituspäätöksensä itsenäisesti ja niillä ei ollut myöskään mitään keskinäistä sopimusta. Myöskään seutukaavalla ei ollut selvää ohjaavaa merkitystä. Rakentamispaineiden määrä vaihteli ja se riippui Kangasalan ja koko kaupunkiseudun muista yleiskaavallisista ratkaisuksista.

Tavallista vaikeampi suunnittelukohde

Taajamien osayleiskaavassa varattiin jo 1992 Kirkkojärven itäpuolelta alueita pientalorakentamiseen. Sittenmin laaditun selvityksen mukaan päätettiin ensin käynnistää rakennuskaavoitus Kortekankaan alueella ja kohta sen jälkeen Herttualassa, jotta samanaikaisesti saataisiin tarjolle rakennuspaikkoja eri alueilta ja erilaisista ympäristöistä.

Sijainti kirkonkylän läheisyydessä nosti Herttualan seudun asutuksen luontaiseksi laajentumissuunnaksi. Omakotirakennuspaikkojen tarpeen lisäksi alueen suunnittelun käynnistymiseen vaikuttivat myös valtatie 12 perusparantaminen sekä alueelle leimansa antavan maatalouden tulevaisuuden vaatimat linjaukset.

Alueella on erilaisia, niin kansainvälisesti kuin valtakunnallisesti merkittäviä ympäristöarvoja, joten suunnittelutehtävä oli poikkeuksellisen vaativa ja pitkälinen. Kaavoituksen ongelmallisuuden vuoksi Herttualan–Jokioisten alueelle päätettiin tehdä ensin osayleiskaava, jonka tarkoituksena oli ratkaista maankäyttö kunnan keskustajaman ja Lahdentien eteläpuolella ja selvittää samalla taajamarakenteen laajentamismahdollisuuksia tälle suunnalle. Tämän Lintuvesien osayleiskaava-nimen saaneen suunnitelman valmistelu aloitettiin kunnan omana työnä 1996.

Luonnonsuojelullisesti merkittävä alue

Kaavoituksen ongelmana oli lähinnä se, että alue oli pääosin yksityisessä omistuksessa, ja se oli osittain suojeltu ja osaan siitä kohdistui erittäin suuria suojelupaineita, sillä suunnittelualaue sijaitsi keskellä Kangasalan arvokkainta lintuvesisikermää. Myös Suomen EU-jäsenyys toi uusia vaatimuksia suunnittelutavoitteisiin. Lintuvesi- ja ympäristödirektiivin noudattaminen edellyttivät, että suojelualueen ulkopuolella tehtävät toimet eivät saaneet vaarantaa suojelukohteen arvoa.

Lintuvesien osayleiskaava-alue on myös muutoin erittäin arvokas kokonaisuus, osin valtakunnan tasolle luokiteltua kulttuuriympäristöä. Lisäksi alueen käyttöön kohdistui monenlaisia intressejä, jotka olivat osittain ristiriidassa. Maanviljelyn säilyminen, asutuksen täydentäminen, tiestön parantaminen ja ulkoilun ohjaaminen vaikuttivat Natura-verkoston ohella keskeisesti kaavan sisältöön.²

Osayleiskaavaan liittyi olennaisena asiana myös vaikutusten arviointi ja tähän liittyvä vaihtoehtojen laatiminen ja vertailu. Työn kuluessa laadittiin neljä erilaista maankäyttösuunnitelmaa, jotka olivat periaatteiltaan erilaiset. Lisäksi näistä laadittiin vaikutusten arvioinnit.

Nollavaihtoehtojen mukaan kaavassa ei esitetty yhtenäisiä rakennuskaavoitettavia alueita lainkaan, vaan tilanne pysyi entisen kaltaisena. Kahdessa muussa vaihtoehdossa rakentaminen keskitettiin selkeästi rajatuille alueille siten, että maisemakuvasta muodostui yhtenäinen ja hyvin hahmotettava. Näissä vaihtoehdossa maatalous- ja asutusalueet lommittuivat, mutta erottuivat kuitenkin selkeästi toisistaan.³

Osayleiskaavan rajausta perustui luonnonympäristön kannalta arvokaimpiin alueisiin, Euroopan Unionin Natura-ohjelmaan ehdolla olevaan linnustoltaan arvokkaaseen pienvesiketjuun ja sitä ympäröiviin peltoaukeisiin.

Kangasalan Kirkkojärven Natura 2000-verkoston⁴ kuuluva alue muodostuu viidestä erillisestä, lähellä toisiaan sijaitsevasta järvestä. Järvet ovat Kirkkojärvi, Taivallampi, Säkölänjärvi, Kyläjärvi ja Ahuli. Järvis- tä Kirkkojärvi, Taivallampi ja Säkölänjärvi kuuluvat valuma-alueel- taan pieneen järviketjuun, joka laskee Roineeseen. Kyläjärvi puolestaan laskee Säkölänjärveen ja Ahuli lyhyen ojan välityksellä Roineeseen. Kirkkojärven alue kuuluu myös valtakunnalliseen lintuvesiensuojeluoh- jelmaan (1981) kansainvälisesti merkittävänä kohteena⁵. Lisäksi kohdet-

ta on ehdotettu liitettäväksi kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen luetteloon eli ns. Ramsar-kohteiden luetteloon.

Kirkkojärven alueen pinta-ala on lintuvesiensuojeluohjelman rajauk- sen mukaan 305 ha. Tästä alueesta noin 240 ha on avovettä, loput il- maversoiskasvillisuutta, rantaniittyjä ja -pensaikkoja. Rantametsiä on rajauksen sisällä vain niukasti. Em. järvet ovat osaksi (Kirkkojärvi) tai kokonaan peltojen ympäröimiä. Järvet ovat pitkälle rehevöityneitä. Kan- gasalan kunnan puhdistettuja jätevesiä laskettiin Kirkkojärveen vuosina 1960–1980⁶, mikä seurauksena järvi rehevöityi pahoin. Myös hajakuor- mitus on rehevöittänyt järviketjua.

Kirkkojärven länsipuolella on taajama-asutusta, joka ulottuu lähelle rantaa ja järven pohjoisrannalla on moottoriliikennetie (VT 12), joka ja- kaa järven kahteen osaan.

Alue on myös kulttuurihistoriallisesti avokas

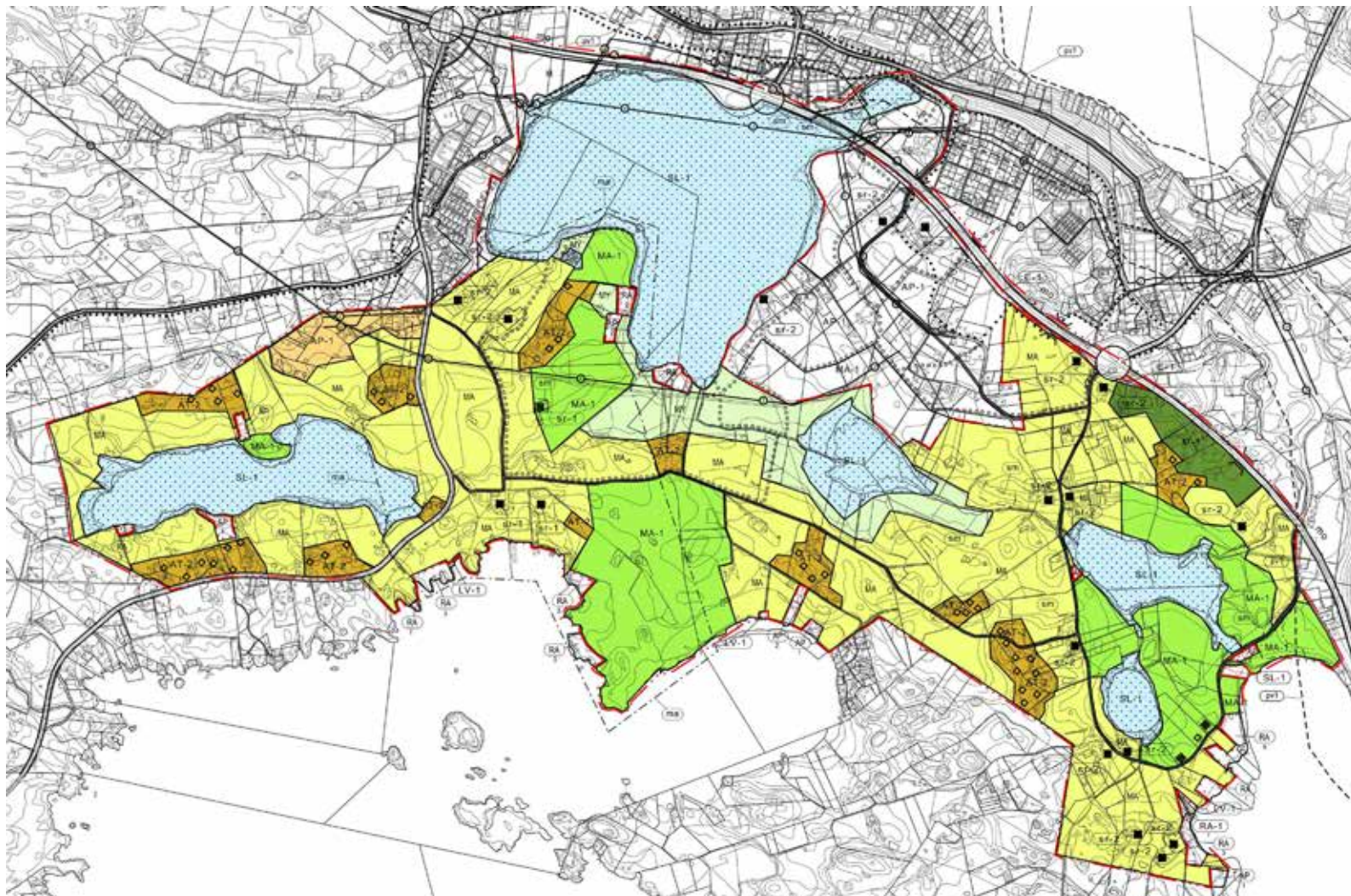
Lintujen lisäksi myös kulttuuriympäristön kannalta yleiskaavan rajausta tuotti ongelmia. Alueella oli lintujärvien lisäksi myös valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaita rakennuskulttuurikohteita ja rakennettuja ympäristöjä, jotka liittyivät maisemiin ja kulttuuriympäris- tökokonaisuuksiin.

Alueen kulttuuriympäristössä⁷ rakennetun ympäristön tärkeimpiä kohteita ovat Liuksialan kartano ympäristöineen, Joutsiniemen karta- no, Tiihalan kyläympäristö Kyläjärven lounaispuolella ja Jokioisten kyläympäristö Säkölänjärven länsireunalla. Lisäksi on olemassa koko joukko muita arvokkaita rakennettuja ympäristöjä, muun muassa Leivin ja Herttualan kylän vanhat asuinpaikat.⁸ Osayleiskaava-alue lähiympä- ristöineen on myös esihistoriallisesti poikkeuksellinen arvokasta aluetta.

Lintuvesien osayleiskaava yhteydessä jouduttiin tekemään kaksi eri kuulemista. Rakennuslain mukaisen kuulemisen lisäksi jouduttiin teke- mään myös luonnonsuojelulain mukainen kuuleminen.

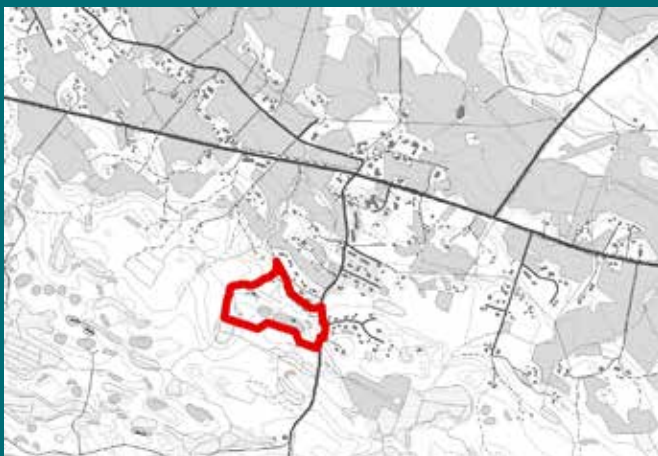
Osayleiskaava tuli lainvoimaiseksi vuonna 2002. Korkein hallinto-oi- keus jätti vahvistamispäätöksensä ulkopuolelle Herttualan alueen, jonka rakentaminen kaavan edellyttämällä tavalla katsottiin vaikuttavan kiel- teisesti Kirkkojärven Natura-arvoihin. Alueen rakentamisen ohjaami- seksi oli tarpeen laatia oma osayleiskaava, jossa voitiin paremmin ottaa huomioon luontoarvojen aiheuttamat rajoitukset maankäytölle.⁹

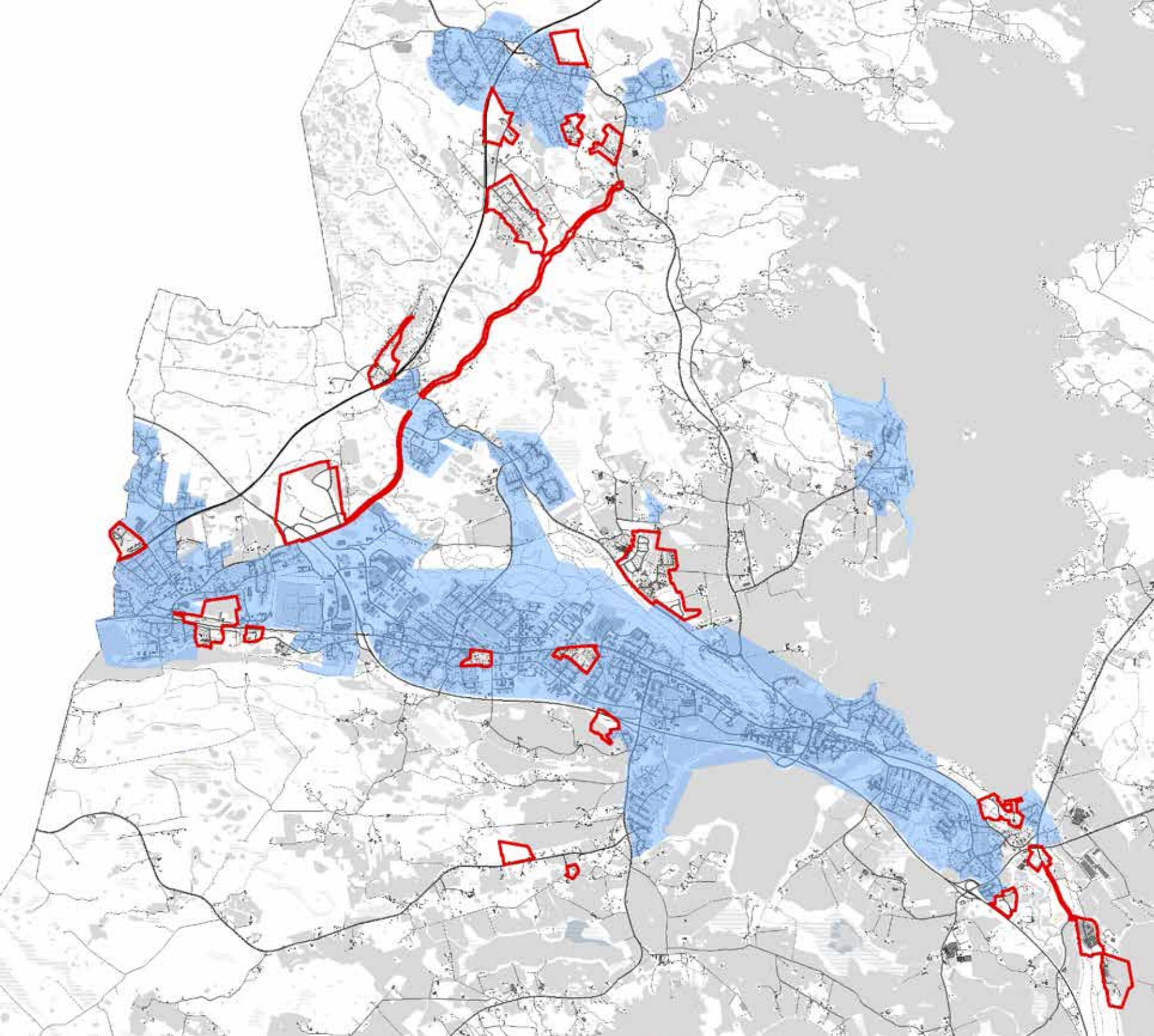
Hyvin pitkällisen ja huolellisen suunnitteluprosessin päätteeksi korkein hallinto-oikeus ratkaisi asian. Linnuston kannalta tärkeimmät peltoalueet saatiin suojelluksi, mutta kaava kumottiin Herttulan kylässä, johon rakennusoikeus pelloilta oli siirretty. Tärkeimmän keskustan läheisen pientaloalueen käyttöön otto jäi odottamaan. Tämä oli takaisku keskustan liike-elämälle.

2000-LUKU

Maankäyttö- ja rakennuslaki tuli voimaan. Päätösvalta ja vastuu siirtyivät kokonaisuudessaan kuntiin. Ympäristölautakunta muuttui organisaatiouudistuksen myötä kaavoituslautakunnaksi. Kaavoitukseen saatiin yleiskaavoittajan virka. Keskustan viereisen Natura-alueeksi tulleen Kirkkojärven ympäristön yleiskaava oli poikkeuksellisen vaativa ja monivaiheinen työ, jossa luontoarvot ja taajaman laajentaminen tulivat vastakkain. Kaavan vaikutuksia arvioivat maan parhaat asiantuntijat. Korkein hallinto-oikeus ratkaisi kaavan lintujen ehdoilla. Omakotialueiden kaavoituksen painopisteeksi tuli Asemantien ohelle Ruutana. Maankäyttöä Lahdentien pohjoispuolella alettiin suunnitella yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa. Kaupunkiseutu kasvoi eniten kehyskunnissa, omakotitonttien puutteessa paine kohdistui myös taajaman lievealueille. Kangasalla tontteja muodostettiin paljon Ruutanaan, ja Kuhmalahti sai ensimmäisen asemakaavansa.

VUOSITUHANNEN VAIHDE MUUTTI TOIMINTATAPOJA

150

LAKI MUUTTI RAKENNUSKAAVAT ASEMAKAAVOIKSI

Maatalousyhteiskunnan olosuhteissa syntynyt rakennuslaki uudistettiin uusia tarpeita vastaavaksi 1.1.2000 tapahtuneen uuden maankäyttö- ja rakennuslain voimaan tulon myötä. Vuonna 1999 annettu alueiden ja rakennusten suunnittelusta, rakentamisesta ja käytöstä säättänyt laki muutti aiempia käytäntöjä. Tavoitteena oli rakentamista säätelevän lainsäädännön yksinkertaistaminen ja selkeyttäminen muun muassa kuntien kaavajärjestelmää kehittämällä.

Kunnille lisää päätäntävaltaa

Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä liittyvä asetus korvasivat jo yli neljäkymmentä vuotta voimassa olleen rakennuslain (370/1958) ja rakennusasetuksen (266/1959) niihin tehtyine monine osauudistuksineen. Keskeisempiä eroja uuden ja vanhan lain välillä on se, että säännökset ovat nyt kaikille kunnille yhteiset kuntamuodosta riippumatta.¹

Lain keskeisiä tavoitteita oli maankäyttöön liittyvän päätäntävällän siirtäminen kuntiin päin, kuntalaisten osallistumisen ja vuorovaikutuksen lisääminen, suunnittelun kokonaisvaltaisuuden lisääminen ja kestävän kehityksen periaatteiden noudattaminen. Samalla valtion ympäristöhallinnon rooli muuttui vahvistavasta viranomaisesta kaavoitusta ohjaavaksi ja neuvottelevaksi viranomaiseksi.

Uudessa laissa kunnan hyväksymien kaavojen vahvistaminen loppui. Lain tultua voimaan kunta saattoi itse hyväksyä kaavat, mutta niiden tuli täyttää valtakunnalliset tavoitteet ja lain vaatimukset. Myös kaavojen sisältövaatimuksia tarkennettiin. Kaavojen tuli olla ympäristön toimivuutta ja kestävää kehitystä korostavia.

Uusi laki edellytti aiempaa laajempaa osallistumista, selvitysten tekoa ja vaikutusten arviointia. Erityisesti yleiskaavoituksessa tämä on merkinnyt mittavia kasvillisuus-, eläimistö- ja rakennuskulttuuri-inventointeja ja eri sektoreiden asiantuntijoiden laatimia kaavan vaikutusten

arviointeja. Kangasalan kunnassa ei ole omaa liikennesuunnittelijaa, joten selvitysten mukanaan tuoman konsulttityön kustannukset ovat tulleet vielä lisänä, sillä erilaiset liikenneverkkoselvitykset liittyvät olennaisena osana kaavasuunnitteluun.

Lain tavoitteena oli järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomiseksi. Suunnittelun tuli myös edistää rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista, luonnon monimuotoisuuden ja muiden luonnonarvojen säilymistä, luonnonvarojen säästeliästä käyttöä, yhdyskuntien toimivuutta ja hyvää rakentamista, palvelujen saatavuutta, elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä, taloudellisuutta sekä liikenteen tarkoituksenmukaista – erityisesti joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen toimintaedellytyksien – järjestämistä².

Asioiden sisältö säilyi uudessa laissa entisen kaltaisena

Uusi laki toi muutoksia lähinnä eri kaavoista ja eri toimenpiteistä käytettävään terminologiaan. Rakennuskaavat muuttuivat asemakaavoiksi ja rantakaavat ranta-asemakaavoiksi. Samalla asema- ja rakennuskaavojen toteutusjärjestelmää yhdenmukaistettiin.

Maankäyttö- ja rakennuslaki toi muutosten ohjausvälineeksi uuden käsitteen suunnittelutarvealueen, joka vastaa osittain entistä poikkeuslupaa. Suunnittelutarvealueelle rakentaminen edellyttää asemakaavaa tai erillistä lupaharkintaa ns. suunnittelutarveratkaisua³. Suunnittelutarvealuetta koskevia säännöksiä sovelletaan myös sellaiseen rakentamiseen, joka ympäristövaikutusten merkittävyyden vuoksi edellyttää taanomaista lupamenettelyä laajempaa harkintaa.

Kunta voi oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa tai rakennusjärjestyksessä osoittaa suunnittelutarvealueeksi alueen, jolla sen sijainnin vuoksi on odotettavissa tarkempaa suunnittelua edellyttävää yhdyskuntakehi-

tystä tai jolla erityisten ympäristöarvojen tai ympäristöhaittojen vuoksi on tarpeen suunnitella maankäyttöä. Yleiskaavan tai rakennusjärjestyksen määräys alueen osoittamisesta suunnittelutarvealueeksi on voimassa enintään 10 vuotta kerrallaan.

Poikkeusluvan käsittely sen sijaan muuttui päätäntävällän siirtyessä kunnille, lukuun ottamatta rantarakentamista koskevia päätöksiä, joiden osalta päätöksenteko jäi edelleen ympäristökeskukselle (nyk. ELY-keskukselle). Alueille, joissa rakennuspaine oli vähäinen, annettiin rakennusluvan myöntäjälle mahdollisuus luvan myöntämiseen suoraan yleiskaavan perusteella.

Lain myötä suunnittelukäytäntöä uudistettiin entistä avoimempaan suuntaan. Tavoitteena oli turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asian-
tuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa. Mielipiteitä pyritään nykyisin kartoittamaan jo hyvin varhaisessa vaiheessa, kun todelliset mahdollisuudet linjanvetoihin vielä ovat olemassa. Uuden lain myötä keskusteluun kuluu aiempaa paljon enemmän aikaa. Osittain tämä johtuu myös siitä, että nykyinen nuorempi sukupolvi on tottunut keskustelemaan.

Lain mukaan kunnassa on oltava kaava-alueen ulkopuolisten alueiden rakentamista säätelevä rakennusjärjestys. Rakennusjärjestyksellä voidaan antaa paikallisista oloista johtuvia määräyksiä, jotka ovat tarpeellisia suunnitelmallisen ja sopivan rakentamisen, kulttuuri- ja luonnonarvojen huomioon ottamisen sekä hyvän elinympäristön toteutumisen ja säilyttämisen kannalta. Rakennusjärjestyksen hyväksyy kunnanvaltuusto.

Valtuusto hyväksyy kunnan asemakaavat

Alueiden käytön suunnittelu perustuu uuden lain mukaan kolmiportaiseen kaavajärjestelmään, jonka osia ovat maakuntakaava, yleiskaava ja

asemakaava.

Kaikissa kaavoitushankkeissa laaditaan työn alkuvaiheessa osallistumis- ja arviointisuunnitelma, jossa määritellään lyhyesti kaavoituksen kohde, työn tavoitteet ja keskeisimmät vaikutukset, joita työn kuluessa arvioidaan ja osallistumisen vaiheet. Suunnitelmassa määritellään myös osalliset, joilla tulee olla mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun. Osallisia ovat aina alueen maanomistajat ja ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa vaikuttaa, sekä ne viranomaiset ja yhteisöt joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään

Suuret linjat ratkaistaan ensin laadittavan yleiskaavan avulla. Yksityiskohtaisemmin kunnan maankäyttöä ja rakentamista ohjaa asemakaava. Kaavan laatiminen on kunnan tehtävä ja sen tulee perustua maastoa kuvaavaan pohjakarttaan, jonka tulee olla yksityiskohtaisuudeltaan ja tarkkuudeltaan riittävä. Kunta voi määrätä kaavoitettavan alueelleen määräajaksi rakennuskieltoon.

Asemakaavaa on pidettävä ajan tasalla siten kuin kunnan kehitys, erityisesti asuntotuotannon tarve taikka maankäytön ohjaustarve sitä vaativat. Asemakaavan hyväksyy kunnanvaltuusto, mutta valtuuston päätösvaltaa voidaan siirtää johtosäännöllä muiden kuin vaikutukseltaan merkittävien kaavojen osalta kunnanhallitukselle tai lautakunnalle.⁴

Lainsäädännön uudistus toi tullessaan jälleen lisää työtehtäviä. Vuosituhannen alussa kaavoituksen vakinainen henkilökunta kasvoi, kun kaavoitukseen saatiin yleiskaavoittajan virka. Vuodesta 2006 tehtävää on hoitanut Jenni Joensuu-Partanen.⁵

Vuonna 2016 toimistossa työskentelivät kaavoitusarkkitehti Markku Lahtisen lisäksi suunnitteluarkkitehti Susanna Virjo, yleiskaavasuunnittelija Jenni Joensuu-Partanen, projektipäällikkö (Lamminrahka) Sanna Karppinen, toimistos sihteeri Liisa Rasila sekä tekniset avustajat Meri-Kaarina Rahkomaa ja Sirpa Pitkämäki.

HALLINNONUUDISTUS YHDISTI TOIMINTOJA

Vuosituhanen alussa uusittiin myös Kangasalan kunnan ympäristöosaston johtosääntö. Uusi johtosääntö astui voimaan vuoden 2003 alussa ja sen myötä ympäristöosasto muutti nimensä ympäristöpalvelukeskukseksi.

Suunnittelua, suojelua, valvontaa ja kartoittamista

Johtosäännön mukaan ympäristöpalvelukeskuksen tarkoituksena oli osaltaan huolehtia Kangasalan kunnan luonnon monimuotoisuuden, maisemien, viihtyisyyden ja turvallisen elinympäristön säilymisestä ja kehittämisestä sekä ohjata suunnitelmallista ja kestävästä kehityksen periaatteita noudattavaa rakentamista. ”Tehtäväänsä ympäristöpalvelukeskus toteuttaa suunnittelemalla, suojelemalla, ohjaamalla, kehittämällä, valvomalla ja kartoittamalla maankäyttöä ja rakentamista.”

Ympäristöpalvelukeskuksen toimintaa johti ja valvoi kaksi lautakuntaa: ympäristölautakunta ja rakennuslautakunta. 5–7 jäsentä käsittäneen ympäristölautakunnan tehtäviin kuului kaavoitustoimi, mittaus- ja kiinteistötoimi sekä ympäristönsuojelu. Lautakunnan esittelijänä toimii kaavoitusarkkitehti. Lautakunnan tuli huolehtia ympäristön tilan seurannasta, päättää maankäyttö- ja rakennusasetuksen mukaisesti vaikutusltaan merkittävän asemakaavan valmisteluaineiston nähtävillä panosta, toimia kunnan ympäristönsuojeluviranomaisena, hyväksyä kunnalliset jätehuoltomääräykset ja päättää maa-aineslaissa tarkoitettujen kunnalle kuuluvien lupien myöntämisestä. Lisäksi ympäristölautakunnan tuli kehittää toimialansa ”kuntastrategian ja valtuuston hyväksymien tavoitteiden mukaisesti”.

Toisen, 5–7 jäsentä käsittäneen rakennuslautakunnan tehtäväalueena oli rakennusvalvonta ja yksityistieasiat. Rakennuslautakunta toimi kunnan rakennusvalvontaviranomaisena, päätti asuntohallituksen vuosittain antamien korjausmäärärahojen jaosta ja kunnan yksityistieavustuksista

Kangasalan ja Sahalahden kuntien yhdistyminen 2005 ei tuonut suuria muutoksia vallitsevaan tilanteeseen. Luottamushenkilöorganisaatioiden pohjana pidettiin Kangasalan päätöksentekojärjestelmää sitä tarpeen mukaan tarkistaen ja täydentäen niin, että se palveli tasapuolisesti koko kuntaa. Yhdistymissopimuksessa sovittiin, että lautakuntiin ja muihin toimielimiin, joissa oli vähintään viisi jäsentä, valittiin ainakin yksi entisen Sahalahden kunnan alueella asunut henkilö ja hänelle mahdollinen varamies.⁶

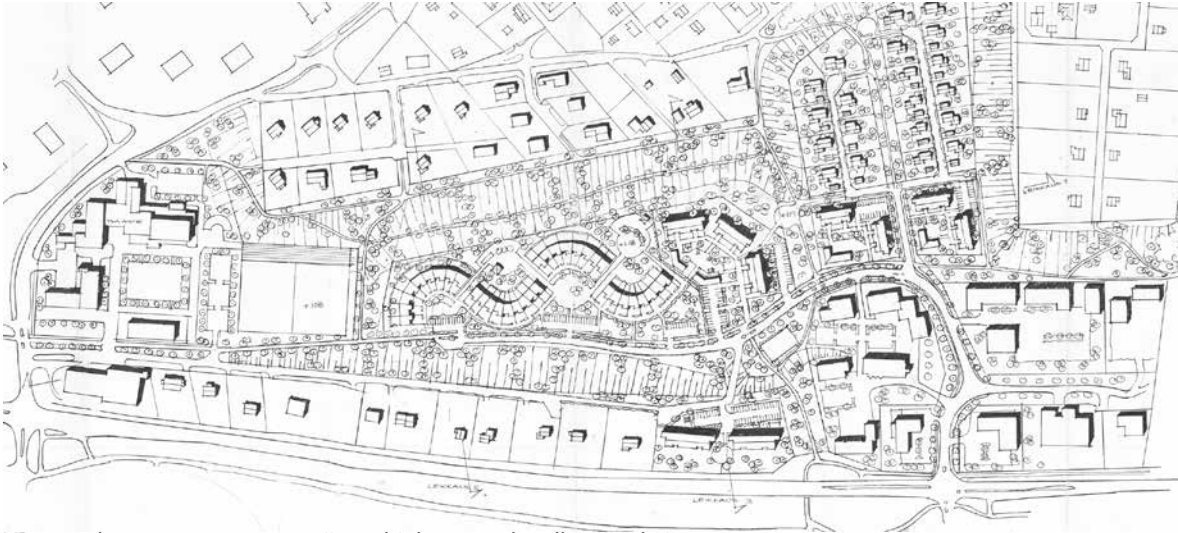
Ympäristölautakunnasta kaavoituslautakunnaksi

Vuoden alussa 2009 ympäristöpalvelukeskuksen toiminnan uudelleenjärjestelyn yhteydessä kaavoitus, mittaus- ja paikkatietopalvelut, rakennusvalvonta, ympäristönsuojelu ja kunnan entinen rakennusosasto yhdistettiin saman osaston alaisuuteen tekniseksi keskuksiksi. Samalla muutettiin myös lautakuntien nimiä ja vastuualueita. Uuden teknisen keskuksen toimintoja ohjasi ja valvoi nyt kolme lautakuntaa.

Kunnan hallintosäännön mukaan lautakunnat päättävät ”toimialaansa kuuluvista asioista, jotka lain, asetuksen tai säännön mukaan kuuluvat toimielimelle tai sen toimialueella kunnalle ellei hallintosäännössä ole toisin määrätty”.

Kaavoituslautakunnan toimialana ovat kaavoitus, asuntoasiat, paikkatieto- ja mittauspalvelut sekä kunnan vesihuollon yleinen kehittäminen. Rakennus- ja ympäristölautakunnan toimialana ovat rakennusvalvonta, pysäköinninvalvonta ja ympäristönsuojelu. Lautakunta toimii kunnan rakennusvalvonta, ympäristönsuojelu- ja kadunpitoviranomaisena sekä maa-aineslain tarkoittamana lupa- ja valvontaviranomaisena. Lisäksi on tekninen lautakunta, jonka tehtävänä on kunnan yhdyskuntatekniikka, hulevesijärjestelmien suunnittelu ja toteuttaminen, alueellinen pelastustoimi ja jätehuoltoasiat. Uudelleenjärjestelyn myötä yksityistieasioita hoitanut tiejaosto siirtyi teknisen lautakunnan alaisuuteen.

Hallintosäännön mukaan kaavoituslautakunnalla on valta päättää ase-

153

VR:n vanha soraomonttu ostettiin valtiolta 1990-luvulla niin kuin it-patteriston aluekin. Montun maisemointia ja asutusta suunniteltiin moneen otteeseen. Tässä Unto Mäkelän luonnos.

Tapio Perttula tuli uuden kaavoituslautakunnan puheenjohtajaksi.

makaavan valmisteluaineiston nähtäville asettamisesta niiden asemakaavojen osalta, jotka ovat vaikutukseltaan merkittäviä ja asemakaavaehdotuksen nähtäville panosta ja asemakaavan hyväksymisestä niiden asemakaavojen osalta, jotka eivät ole vaikutukseltaan merkittäviä sekä selvityksen antamisesta valitusviranomaiselle kaavoituslautakunnan tekemään asemakaavapäätökseen, suunnittelutarveratkaisuun ja ranta-suunnittelutarpeesta poikkeamiseen liittyvissä valitusasioissa.

Lisäksi lautakunta hyväksyy kaavoituskatsauksen ja antaa lausunnot naapurikuntien asemakaavoista sekä päättää rakennusluvan erityisistä edellytyksistä suunnittelutarvealueella ja kunnan lausunnoista ranta-suunnittelutarpeesta lukuun ottamatta asuinrakennusten laajentamista ja peruskorjaamista, joista päätetään rakennuslupamenettelyn yhteydessä. Milloin suunnittelutarveratkaisu edellyttää samalla poikkeamista muista rakentamista koskevista määräyksistä, kaavoituslautakunta ratkaisee asian koko laajuudessaan. Kaavoituslautakunnan esittelijänä toimii kaavoitusarkkitehti.

Merkittävien asemakaavojen nähtäville panosta sekä valmisteluaineiston nähtäville panosta yleiskaavojen osalta, lausuntojen antamisesta naapurikuntien yleiskaavoista sekä rakennuskiellon määrittämisestä päättää kunnanhallitus.⁷

LAUREENINKALLIO

HAVAINNEPIIRROS

1:2000

Kunnan pohjoisosien tonttien kysyntään havahduttiin viimeistään Laureeninkallion myötä. Sen rakentaminen ajoittui taloudellisen kasvun kauteen 1980-luvun lopulla. Hyvät liikenneyhteydet ja virkistysalueet houkuttelivat lapsi- ja koiraperheitä sekä omakotitaloihin että kymmeniin rivitaloihin. Rakennuskaavan laati Auli Heinävä.

KAAVOITUKSEN PAINOPISTE SIIRTYI HARJUN POHJOISPUOLELLE

155

Kangasala kuuluu osana Tampereen kaupunkiseutuun ja samalla yhteen Suomen viidestä kasvukeskuksesta. Pirkanmaan väestön on ennustettu kasvavan vuoteen 2030 mennessä 67 700 henkeä, josta Kangasalan osalle tulisi noin 8 000–10 000 asukasta. Väestönkasvun ohella rakentamispaineita ja rakennusmaan saantia lisäsivät osaltaan myös asumisväljyyden kasvaminen ja tonttikoon suurentuminen.¹

Tultaessa 2000-luvulle kaavoituksen pääpaino oli nauhataajaman täydennysrakentamisessa ja taajaman kasvun hallitsemisessa sekä Tampereen kaupunkiseudun tiivistyvässä yhteistyössä. Tampere ja Kangasala lähtivät yhdessä suunnittelemaan kuntien rajalle tulevaisuudessa rakennettavaa uutta Ojalan–Lamminrahkan asuinalueita. Kangasalan puolelle sijoittuvan Lamminrahkan alueella ei ole entuudestaan asutusta.

Yleiskaavoitus painottui vuosituhannen alussa maaseutu- ja kyläalueiden kehittämisen ohella kulttuuriympäristön hoidon suunnitteluun. Samaan aikaan osayleiskaavoitus nousi myös yhä tärkeämpään asemaan, sillä sen avulla pyrittiin ratkaisemaan ongelmallisimmat intressiristiriidat, joita oli saattanut syntyä yhteiskuntarakenteen toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden, luonnon, maiseman ja rakennetun ympäristön suojelun, virkistystarpeiden, liikenteen sekä maanomistajien ja asukkaiden odotusten välille.

Uusi vuosituhat toi tullessaan myös Kangasalan alueen laajentumisen, kun jo 1970-luvulla esillä olleet kuntaliitokset Kuhmalahden ja Sahalahden kanssa lopulta toteutuivat.² Sahalahti liitettiin Kangasalaan vuoden 2005 alussa ja Kuhmalahti 2011.

SUUNNITTELUN KESKIÖSSÄ KIRKONKYLÄ JA TURSOLA

Kaupunkimaisempaan suuntaan

Suomen kuntien ja kaupunkien kehittämisen painopiste oli vuosituhannen vaihteessa keskustojen kehittämisessä. Kaupan keskittyminen valtaisten risteyskohtiin oli heikentänyt keskustojen kaupallista asemaa ja

vähentänyt niiden imagollista merkitystä. Kaavoitusarkkitehti Markku Lahtisen mukaan ”keskustojen kulttuurinen ja historiallinen arvo on kuitenkin niin suuri, että yleisesti on ymmärretty keskustan olevan koko kaupungin tai kunnan tukijalka”.

Kunnan väkiluku oli kaksinkertaistunut neljässäkymmenessä vuodessa ja uusia asunto- ja teollisuusalueita oli tullut lisää. Arkipäivän elämä, liikkuminen ja kaupassakäynti olivat autoistumisen myötä muuttuneet. Lisäksi elintason kohoaminen ja asumisväljyyden kasvu olivat tuoneet tullessaan uusia ongelmia ratkaistavaksi.

Kangasalan keskustan kehittäminen on ollut jatkuvasti vireillä oleva hanke. Kunnan keskustaa on suunniteltu yhtämittaisesti jo kymmeniä vuosia keskustan ongelmien kuitenkin ratkaistamatta.

Keskustasta laadittiin 1990-luvun lopulla ennen kaikkea kaupunkikuvallisin perustein kaksi suunnitelmaa, joista toinen Auli Heinävän laatima suunnitelma tehtiin diplomityönä Oulun yliopistoon. Toisen suunnitelman teki Hollannissa Delftin teknillisessä korkeakoulussa opiskellut Bram van der Heyden.

Keskustan suunnittelu on pyörinyt koko kunnallisen kaavoitustoimen ajan liikenteen ympärillä ja paljolti sen ehdoilla. Viime vuosina suunnittelussa on pyritty vähentämään liikennettä ja samalla parantamaan myös asukkaiden viihtyisyyttä.

Kaupunkiseudun liikennejärjestelmäsuunnitelmaa 1990-luvun puolivälissä laadittaessa yhdeksi kärkihankkeeksi asetettiin keskustojen liikenteen rauhoittaminen. Nopeusrajoitusten alentaminen, läpikulkuliikenteen vähentäminen kiertoliittymien avulla ja kevyen liikenteen järjestelyjen parantaminen ovat osaltaan rauhoittaneet liikennettä koko nauhataajamassa.

Samanaikaisesti vanhuksien ja autottomien kotitaloudet ovat muuttaneet asumaan keskustaan, jossa palvelut ovat perinteisesti sijainneet. Vuonna 2005 Kangasalan keskusta-alueella asuvista talouksista yli 40 prosenttia oli autottomia. Nämä ryhmät tulisi ottaa myös suunnittelussa huomioon,

sillä suunnittelulta edellytetään nykyisin moniarvoisuutta ja heikomman lenkin huomioonottamista: palveluita ja elämän laatua tulee tarjota myös lapselle, autottomille, yksinhuoltajille, liikuntaesteisille ja työttömille, ei vain hyville veronmaksajille. Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslain mukaan yhdyskuntarakenteen tulisi olla toimiva, taloudellinen ja ekologinen. Markku Lahtisen mukaan tämä tarkoittaa sitä, että ”suunniteltaessa on arvioitava muutosten vaikutuksia ympäristöön, ihmisiin ja talouteen ja kuultava osallisia”.

Jotta keskustan toimivuus ja palvelut pystyttäisiin turvaamaan, on kirkonkylän elinvoimaisuutta ja palveluiden säilymistä pyritty tukemaan täydentävällä rakentamisella. Palveluiden kannalta haittana ovat olleet huonot pysäköinti- ja liikennejärjestelyt, joiden on nähty vähentäneen muualta tulleiden keskustassa asiointia.

Tavoitteena kaupunkimaisempi keskustaajama

Kirkonkylän liikekeskuksen suunnittelu ja rakentaminen on pohjautunut pääosin 1970 tehtyyn maankäytön ja liikennejärjestelyjen visiointiin, jonka keskeinen vaikutin oli Lahdentien rakentaminen. Keskustan vetovoimaa saatiin hieman lisättyä 1990-luvun aikana toteutettujen torin ja asuntojen rakentamisen myötä. Vanhojen suunnitelmien jäätyä ajastaan jälkeen katsottiin vuonna 2004 jälleen olevan sopiva hetki laatia uusi suunnitelma.

Tampereen kaupunkiseudulla kehittämisen tavoitteena on moninapaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että myös kehyskuntien keskustat haluttiin rakentaa kaupunkimaisiksi. Kangasalan kirkonkylän kehitystä onkin haluttu ohjata tähän suuntaan. Vuonna 2004 aloitetun keskustan osayleiskaavatyön tavoitteena oli luoda visio ja yleissuunnitelma keskustan kehittämiseksi vuoteen 2040 asti. Yleiskaava valmistui 2010. Uuden kaavasunnittelun tavoitteeksi on asetettu kirkonkylän luominen toimivaksi asiointi- ja asuinympäristöksi lisäämällä asukas pohjaa ohjaamalla keskustan läheisyyteen huomattavaa asuinrakentamista.³

Keskustaan on sittemmin saatu uusi uimahalli, kulttuuritalo ja kirjaston laajennus elävöittämään taajamaa. Sen sijaan kaupallisten palveluiden osalta keskustan vetovoimaa ei ole saatu elpymään.

Painopiste Asemantien varteen

Nauhataajaman kaavoituksen painopiste siirtyi vuosituhannen vaihteessa Asemantien varteen. Tursolan asemakaavan laatiminen käynnistettiin 1990-luvun lopulla. Asemakaavoitus keskeytyi Vainiometsän alueen rakentamisen jälkeen, kun jatkokaavasta tehdyissä valituksissa puututtiin erityisesti arvokkaan kulttuurimaisema-alueen sietokykyyn ja rajaukseen, asutuksen ympäristön hevosharrastukselle aiheuttamiin vaikeuksiin ja lisärakentamisen mahdollisesti tuottamiin hulevesiongelmien. Ongelmien ratkaisemiseksi käynnistettiin 2004 asemakaavoitusta ohjaa-

van osayleiskaavan laatiminen, joka tuli voimaan vuoden 2007 alussa. Alue muodosti kunnan pientalorakentamisen painopisteen 2000-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä.⁴

UUTTA ASUTUSTA KIRKONKYLÄN TUEKSI

Kangasalan kirkonkylän kehittämiseen liittyen käynnistettiin taajaman kupeessa sijaitsevan Herttualan alueen yleiskaavatyö vuonna 2006. Se keskeytyi kuitenkin jo heti selvitysvaiheessa Tampereen kaupunkiseudun rakennesuunnitelman 2030 vaatimien erilaisten painotusten vuoksi. Osayleiskaavatyön jatkaminen tuli uudelleen ajankohtaiseksi kaupunkiseudun uusitun rakennesuunnitelman 2040 myötä. Tässä suunnitelmassa Herttuala on merkitty asuinalueeksi. Myös Pirkanmaan maakuntakaavassa 2040 alue on merkitty taajama-alueeksi.

Tavoitteena on, että alueelle voitaisiin rakentaa vuoteen 2040 mennessä noin 2 000 uuden asukkaan asuin ympäristö, johon muuttaisi erityisesti lapsiperheitä. Kaavan tavoitteena on myös vahvistaa Kangasalan keskustan palveluita ja elinvoimaisuutta sijoittamalla alueelle tiivistä, lapsiperheitä kiinnostavaa pientalovaltaista asutusta ja työpaikkoja.

Herttualan osayleiskaava-alue käsittää Lintuvesien osayleiskaavassa vahvistamatta jääneen alueen. Kaavan laadinnan yhteydessä on myös tarkoitettu tarkistaa alueen itäpäähän aiemmin laadittua yleiskaavaa. Suunnitelma pohjautuu lintuvesien osayleiskaavan valmistelussa esillä olleeseen vaihtoehtoon, jossa rakentamisen painopiste on alueen halki kulkevan Herttualantien varressa.

Kaavoitettava alue sijaitsee maakunnallisesti arvokkaassa kulttuurimaisemassa, mikä asettaa sen laatimiselle omat haasteensa ja vaikeutensa vaatien samalla useiden erilaisten selvitysten tekemistä ja päivittämistä. Näihin kuuluvat muun muassa linnusto- ja kulttuurimaisemaselvitys sekä alueen rakentamisen ja valtatie 12 parantamisen yhteisvaikutusten selvittäminen suhteessa niiden vieressä sijaitsevaan Kirkkojärven Natura-alueeseen. Aiemmistä selvityksistä vain vuonna 2013 laadittu arkeologinen inventointi on enää ajantasainen.⁵

157

Asemantien varren alueen asemakaavoitus aloitettiin 1990-luvun puolivälissä Kortekankaalta. Sen pohjoispuolelta hankittiin lisää maata 2000-luvun alussa. Kortekumpua ruvettiin rakentamaan 2010-luvun puolivälissä, ja alueesta tuli heti rakentajille mieluisa ympäristö, jossa on tontteja myös suurille kaksikerroksisille taloille.

Vainiometsän alue suunniteltiin Tursolan vanhan koulun viereen. Uusi korttelikoulu ja kaunis viljelymaisema houkuttelivat rakentajia 2000-luvun alussa. Tursolan ja Vainiometsän suunnittelusta on vastannut Susanna Virjo.

SUINULAN KAAVOITUS ON OLLUT PITKÄ PROSESSI

TIESUUNNITELMAT ESTIVÄT KAAVOJEN TOTEUTUMISEN

Aina kaikki ei ole edennyt helposti ja kaavan laatiminen on saattanut kestää hyvinkin pitkään. Eräs tällainen kaava on 2000-luvun alussa vahvistunut Suinulan osayleiskaava, joka oli työn alla kaikkiaan yli kaksikymmentä vuotta.

Suinulan asemanseudulle laadittiin rakennuskaavaehdotus jo vuonna 1963, ja se lähetettiin aikoinaan lääninhallitukseen vahvistettavaksi. Läninhallitus palautti asiakirjat 1960-luvun lopulla takaisin kuntaan uutta käsittelyä varten. Syynä asiakirjojen palauttamiseen oli lähinnä VT 9:n eli Tampere–Jyväskylätien muuttuneet tiesuunnitteluperiaatteet.

Luonnosta pidettiin monelta osin hyvin käyttökelpoisena ja tämän rakennuskaavaluonnoksen pohjalta ohjattiin Suinulan aseman seudun rakentamista aina 1970-luvun lopulle saakka. Kunnan rakennustoimiston tehtyä alueella vesihuoltolinjojen rakentamiseen liittyviä selvitystöitä, tuli kaavoituksen jatkaminen uudelleen ajankohtaiseksi. Kaavoitustoimisto valmistelikin Suinulan asemanseudulle syksyn 1977 aikana uuden kaavarunkoluonnoksen.¹

Samankaltainen tilanne vallitsi myös Suinulan taajamasta erillään sijainneella Onkijärven alueella. Myös tälle alueelle oli 1960-luvun alkupuolella laadittu maanmittauskonttorin kaavoitustoimistossa rakennuskaavaluonnos, jonka käsittely oli keskeytetty 1960-luvun puolivälissä, ja kaava oli palautettu lääninhallituksesta kunnalle. Tämän alueen kaavoitus nousi uudelleen esiin vasta 1980-luvun alkupuolella yleiskaavoituksen yhteydessä.

Alueen rakennuspaikat oli aikoinaan muodostettu maanhankintalain perusteella ja asutus muodostui pääosin loma-asutuksesta. Joukossa oli myös joitain vakinaisia asumuksia. Yleiskaavan mukaan alue oli tarkoitettu pientaloalueeksi, mutta sen kaavoittaminen oli ajoitettu tapahtuvaksi vasta vuoden 1985 jälkeen. Tämä johtui siitä, että alueelle ei ollut tätä ennen mahdollisuutta lähteä rakentamaan kunnallista vesihuolto-

kostoa, jota muun muassa vesiensuojelluksista syistä pidettiin ehdottoman välttämättömänä.²

YLEISKAAVATYÖ ETENI HITAASTI

Nauhataajaman täyttyessä rakentamispaineet alkoivat kasvaa 1900-luvun lopulla kunnan pohjoisissa taajamissa. Suinula–Havisevan alueen osayleiskaava lähti vireille kaavoitustoimiston aloitteesta. Kaavaa kiihrettiin myös kyläisten aloitteilla.

Suunnittelutyö saatiin alulle, kun kunnanvaltuusto päätti yleiskaavan laatimisesta joulukuussa 1983 hyväksyessään toteuttamisohjelmaan vuosille 1984–1988 sisältyvän tavoiteohjelman. Samassa toteuttamisohjelmassa ehdotettiin myös rakennettavaksi alueelle vesijohtolinja. Osayleiskaavan tavoitteeksi asetettiin maa- ja metsätalouden harjoittamisen turvaaminen ja siihen liittyvä rakentaminen sekä tiiviin pientaloasutuksen ohjaaminen kylämäisiin taajamiin myöhemmin rakennettavien kunnallisteknisten verkostojen vaikutusalueelle. Samalla haluttiin sopia kyläkunnan kehittämisen pelisäännöistä poikkeuslupakäsittelyn pohjaksi.

Tampereelle suuntautuneen työmatkaliikenteen seurauksena alueen palvelutaso oli heikko. Lähettäessä laatimaan osayleiskaavaa alueella oli vielä tuolloin peruspalvelut: posti, kauppa ja koulu. Jotta palvelut olisi saatu säilymään, ja niitä olisi voitu kehittää, alueelle oli saatava lisää asukkaita. Postin lopetettua pienet toimipisteensä ja kaupan palveluiden keskittyessä 1900-luvun loppupuolella suuryksiköihin jäljelle on jäänyt sittemmin vain kyläkoulu.

Valmistuminen kesti pari vuosikymmentä

Osayleiskaavaluonnos oli nähtävillä 1985, mutta työ jäi kesken. Viemäröinti tavoitti alueen vasta 1990-luvun puolivälissä, mikä sysäsi kaavoituksen uudelleen liikkeelle. Uudelleen osayleiskaavaluonnos oli jälleen nähtävillä syksyllä 1999.

Havisevan kylä oli Raikun ohella esimerkkinä vuoden 1976 yleiskaavassa täydennysrakentamisen ohjaamisessa maaseutukylässä. Tapio Räsänen laati suunnitelman maisemasuunnittelun harjoitustyönä.

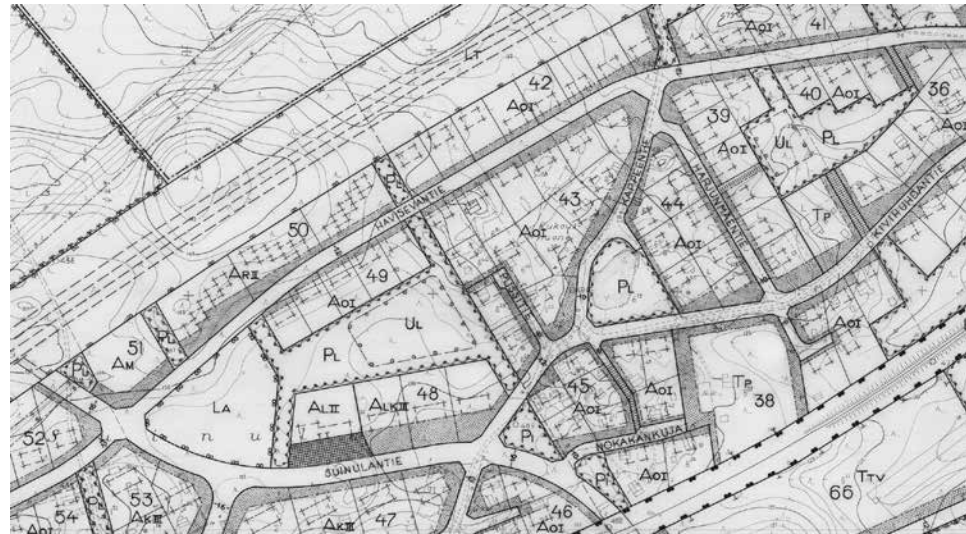
Suinulaan laadittiin ensimmäiset rakennuskaavaluonnokset jo 1960-luvulla raideliikenteen kukoistuksen aikaan. Liikennejärjestelyissä ei kuitenkaan päästy ratkaisuun, ja suunnitelman tarkoittama Jyväskylätien alikulku on edelleen ratkaisematta. Havisevan koulun viereen saatiin kuitenkin asemakaava 2000-luvun alussa, ja sen myötä uutta omakotiasutusta.

Vuosien varrella tarpeet olivat muuttuneet ja alueen vanha rajausta ei ollut enää 2000-luvulle tultaessa järkevä. Noin 20 km² käsittänyt kaava-alue rajoittui Ruutanen ja Havisevan väliselle alueelle niin, että mukana olivat myös VT 9:n takana sijaitsevat asuinalueet. Kaavan rajausta tarkistettiin, kun suunnittelualueen länsipuolella käynnistyi vuonna 2002 Tarastenjärven osayleiskaavan laatiminen, mihin osa Suinulan–Havisevan osayleiskaava-alueesta siirrettiin. Lisäksi osa Jyväskylätien pohjoispuolisista metsäalueista siirrettiin käsiteltäväksi maaseutualueiden osayleiskaavan yhteydessä.

Samalla kun Tarastejärven osayleiskaavan avulla etsittiin yhteistyössä Tampereen kanssa sijoituspaikkaa uudelle jätteenkäsittelykeskukselle, tutkittiin myös mahdollisuutta sijoittaa muuta teollista toimintaa jätteenkäsittelylaitoksen läheisyyteen. Tarastenjärven alueen suunnittelu on sittemmin kytketty Ruutanen yleiskaavaan, jonka valmistelu käynnistettiin keväällä 2009. Kaavassa etsitään muun muassa vaihtoehtoja Ruutanen alueen laajentamiseksi.

Suinulan–Havisevan osayleiskaavaehdotuksen venyessä maisema muuttui ja lopulta sen laatimista viivytti myös alueen uuden pohjakartan laatiminen. Kesti kaikkiaan yli kaksikymmentä vuotta ennen kuin osayleiskaava saatiin lopulta hyväksytyksi tammikuussa 2005.³

HAJA-ASUTUSALUEIDEN VETOVOIMA ON SÄILYNUT VUODESTA TOISEEN

RAKENTAMINEN EI OLE EDENNYT TAVOITTEIDEN MUKAISESTI

Haja-asutusalueiden erityisongelmista merkittävoin on ollut 1960-luvulla alkanut palvelutason aleneminen, joka on ilmennyt lähinnä kauppakuolemien ja myöhemmin autoistumisen ja asutuksen harvenemisen mukanaan tuomalla joukkoliikennevälineiden kulkuvuorojen harvenemisena. Maankäytön suunnittelussa asiaan on voitu vaikuttaa lähinnä vain pyrkimällä ohjaamaan rakentamista vanhojen palvelupisteiden vaikutusalueelle ja siten tukemalla jo olemassa olevia kyläryhmiä.

Kangasalla tällaisia kyliä, jotka muodostivat laajemman alueen palvelukeskuksen, olivat 1970-luvun puolivälissä lähinnä Lhasula, Ponsa, Kautiala, Pispala, Raikku, Ihari, Kuohenmaa ja Haviseva-Suinula.¹ Sitten palveluiden vähentyessä ja kuntaliitosten myötä tilanne on muuttunut. Vuonna 2014 kunnan tärkeimmiksi maaseutukyliksi luokiteltiin palveluja tarjoavat Kuhmalahden kirkonkylä ja Pohja, kyläkoulukylät Kautiala ja Raikku sekä vanhan Sahalahden alueen kylät: Pakkala ja Lahdenkulma. Viidennes asemakaava-alueen ulkopuolisesta rakentamisesta suuntautui näihin kyliin. Eniten rakennettiin Kuhmalahden kirkonkylään, Kautialaan ja Lahdenkulmalle².

Asetetuista tavoitteista huolimatta omakotirakentamista ei ole pystytty ohjaamaan kyläasutusta tukevasti tai olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta täydentävästi, vaan huomattava osa uusista omakotitaloista on rakennettu vuosittain taajama-alueiden ulkopuolelle. Vuosituhannen vaihteessa puolet Kangasalan omakotirakennusluvista sijoittui kaava-alueiden ulkopuolelle. Rakennusten sijoittuminen oli kaavoituksellisesti suunnittelematonta ja kunnan kannalta ennalta arvaamatonta.

Vuosina 2004–2014 Kangasalla asemakaava-alueen ulkopuolelle myönnetystä pientalojen rakennusluvista (suunnittelutarvekatsaus, poikkeamispäätökset ja rakennusluvut) yli puolet (54 %) sijoittui keskustajaaman, Ruutana–Havisevan tai Sahalahden keskustan läheisyy-

teen, taajaman kasvualueeksi nimetyille vyöhykkeelle.

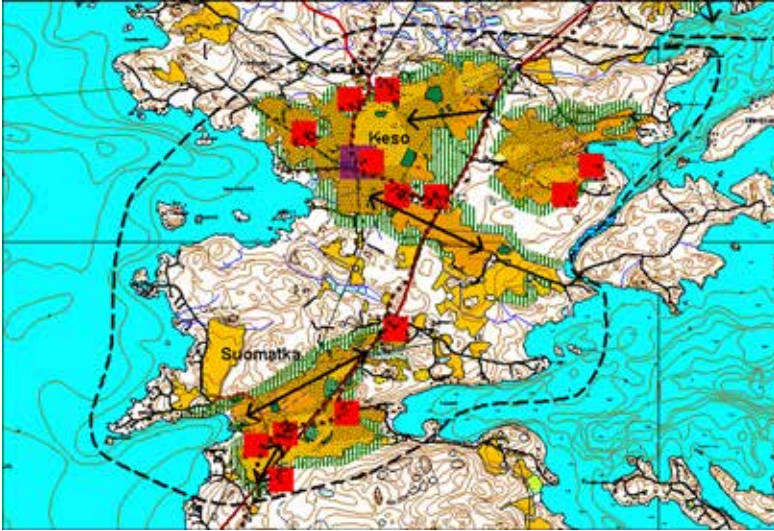
Tämä taajaman läheisyyteen sijoittuva rakentaminen on koettu kaavoituksen kannalta erityisen ongelmalliseksi kahdesta syystä. Ensinnäkään se ei tue maaseudun palvelujen ylläpitämistä tai kehittämistä ja toiseksi rakentamisen on koettu hankaloittavan taajamien laajennusosien kaavoitusta ja nostavan samalla myös näillä alueilla maan hintaa.³

MAASEUTUALUEIDEN OSAYLEISKAAVALLA JÄRJESTYSTÄ RAKENTAMISEEN

Maaseutuympäristön arvostus ja siihen kohdistuva mielenkiinto alkoivat lisääntyä 1900-luvun loppupuolella. Lisääntynyt kiinnostus aiheutti sen, että myös maaseudun rakentamisen ohjaamiseen tuli kiinnittää entistä enemmän huomiota. Poikkeusluparakentamista ei voitu enää lisätä ilman maankäytön kokonaissuunnittelua. Suunnittelutarvekatsaus ja rakennuslupapäätösten perustaksi oli saatava yhtenäinen linja ja riittävästi tietoa alueen kehittämisen edellytyksistä. Tämän johdosta käynnistettiin Kangasalan maaseutualueiden osayleiskaavatyo 1999. Suunnittelualue käsitti Kangasalan pohjois-, itä- ja eteläosien maaseutualueet. Tähän noin 349 km² alueeseen kuuluu niin kyläalueita, hajanaisemmin asuttua maaseutua kuin myös laajoja, asumattomia metsäalueita.

Osayleiskaavan tavoitteena oli laatia maankäyttösuunnitelma, jossa otetaan huomioon väestölliset, taajamarakenteelliset, luonnonsuojelliset, liikenteelliset, virkistyselliset, maisemalliset ja kulttuurihistorialliset sekä elinkeinoihin liittyvät intressit. Keskeisinä pohdinnan kohteina olivat maaseudun elinvoiman ylläpito, palveluiden järjestäminen, liikenteen aiheuttamien ongelmien vähentäminen ja kulttuurimaiseman hoito sekä asutuksen hallinta.

Maaseutualueiden osayleiskaavan laatiminen aloitettiin maaseudulle muuttaneiden kyselytutkimuksella ja kulttuuriympäristöohjelman laatimisella. Kyselyn pohjalta tehty Haja-asutuksen vaikutukset -selvitys

Maaseutuyleiskaavaa varten laadittiin alueen kulttuuriympäristö-ohjelma, jossa selvitettiin rakennuskulttuurin ja maiseman arvot ja niiden antamat edellytykset ympäristön hoidolle ja lisärakentamiselle. Kuvassa Keson arvokohteet ja uudisrakentamisen paikat. Kulttuuriympäristöohjelman laativat Pauliina Tiusanen ja Eeva Eitsi.

valmistui vuonna 2000. Tämän jälkeen ryhdyttiin käymään läpi maaseudun ominaispiirteitä, niiden vaalimista ja alueen perusväestön odotuksia. Osayleiskaavana laatimisen taustamateriaalina käytetty kulttuuriympäristöohjelman laatimisprosessi tehtiin yhteistyössä kunnan, asukkaiden ja konsulttien kanssa. Työn tuloksena syntynyt selvitys julkaistiin 2004.

Sen lisäksi, että tämä kulttuuriympäristön lukukirja kertoo maiseman ja rakennetun ympäristön kehityksestä, sillä pyritään antamaan piristysruiskeita maisemanhoitoon sekä koetetaan palauttaa välillä katkennut taito pitää yllä rakennuksia ja muita kulttuurimaiseman yksityiskohtia. Se antaa myös neuvoja suunnittelijoille ja uudisasukkaille siitä miten rakennus tulisi sijoittaa maisemaan, ja mitkä perinteisen rakentamisen ominaispiirteet voidaan sovittaa myös uusiin rakennuksiin.

Maaseutualueiden osayleiskaavan yhtenä päätavoitteena on ohjata maaseutualueiden asutusta kyläkeskuksiin ja pääliikenneväylien läheisyyteen, joissa on jo entuudestaan kylämaista asutusta ja/tai kyläkoulu, palveluita, toimiva joukkoliikenne ja yhteisesti järjestetty vesihuolto. Tällä tavoin pyritään tukemaan myös kyläkoulujen säilymistä ja yleensä myös julkisen liikenteen palveluita.⁵

Pakkalassa tehtiin kyläyleiskaavatyön yhteydessä mm. hajuselvitys, joka auttoi sovittamaan yhteen asutusta ja elinkeinoelämää. Ristiriidoilta ei välttytty, ja kaava sai lainvoiman vasta korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä kesällä 2017. Kaavan laati Helena Väisänen.

PROJEKTI: LATONIITTY

Suunnittelu 2001–2003

Rakentaminen 2005–2018

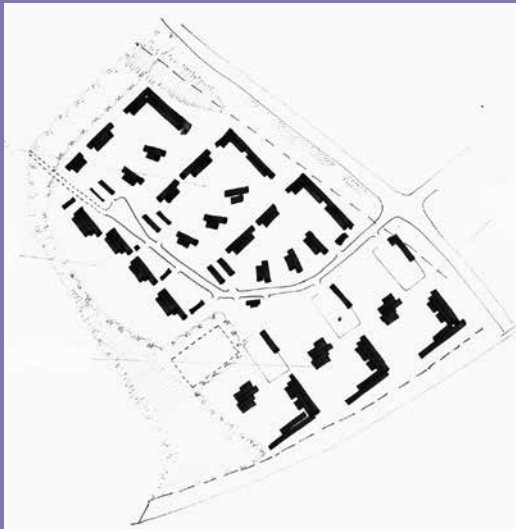
Kaavoittaja: Markku Lahtinen, Ekman Arkkitehdit

Toteuttaja: SRV, Lapti

Tampereen rajalla sijaitsevan peltoalueen asemakaava laadittiin sopimuksella maanomistajan, rakennusliikkeen ja kunnan kesken. Kaavoitustoimen laatiman luonnoksen mukaan alueelle pyrittiin saamaan monimuotoista rakentamista. Alueen poikki kulkeneen vanhan oikopolun paikalle pyrittiin rakentamaan jalankulkureittiä.

Rakennusliikkeen puolesta kaavaluonnosta työsti arkkitehti Sami Ekman, joka onnistui toteuttamaan kaavoitukselliset visiot. Radan varteen rakennettiin kerrostaloja, jotka suojaavat matalampia rivi- ja paritaloja junan kolinoilta. Kaksikerroksiset rivitalot reunustavat keltaisissa ja punaisissa sävyissä vehreää jalankulkureittiä. Keskeinen jalankulkuväylää käytetään myös muutaman paritalon ajoneuvoväylänä.

Hiljattain alueelta varatulle päiväkotitontille on rakennettu yksityinen päiväkoti, joka istuu hienosti vallitsevaan rakentamisen tapaan materiaaleiltaan ja väriykseltään. Latoniitystä on tullut viime aikojen viihtyisin asuinympäristö, joka saa nauttia myös ympäristön monipuolisuudesta: Linkosuon tehdas ja kahvila palvelee asukkaita, eikä kouluunkaan ole pitkä matka. Joukkoliikenneuudistus lähensi myös Tamperetta, jonne pääsee onnikalla kymmenen minuutin välein.

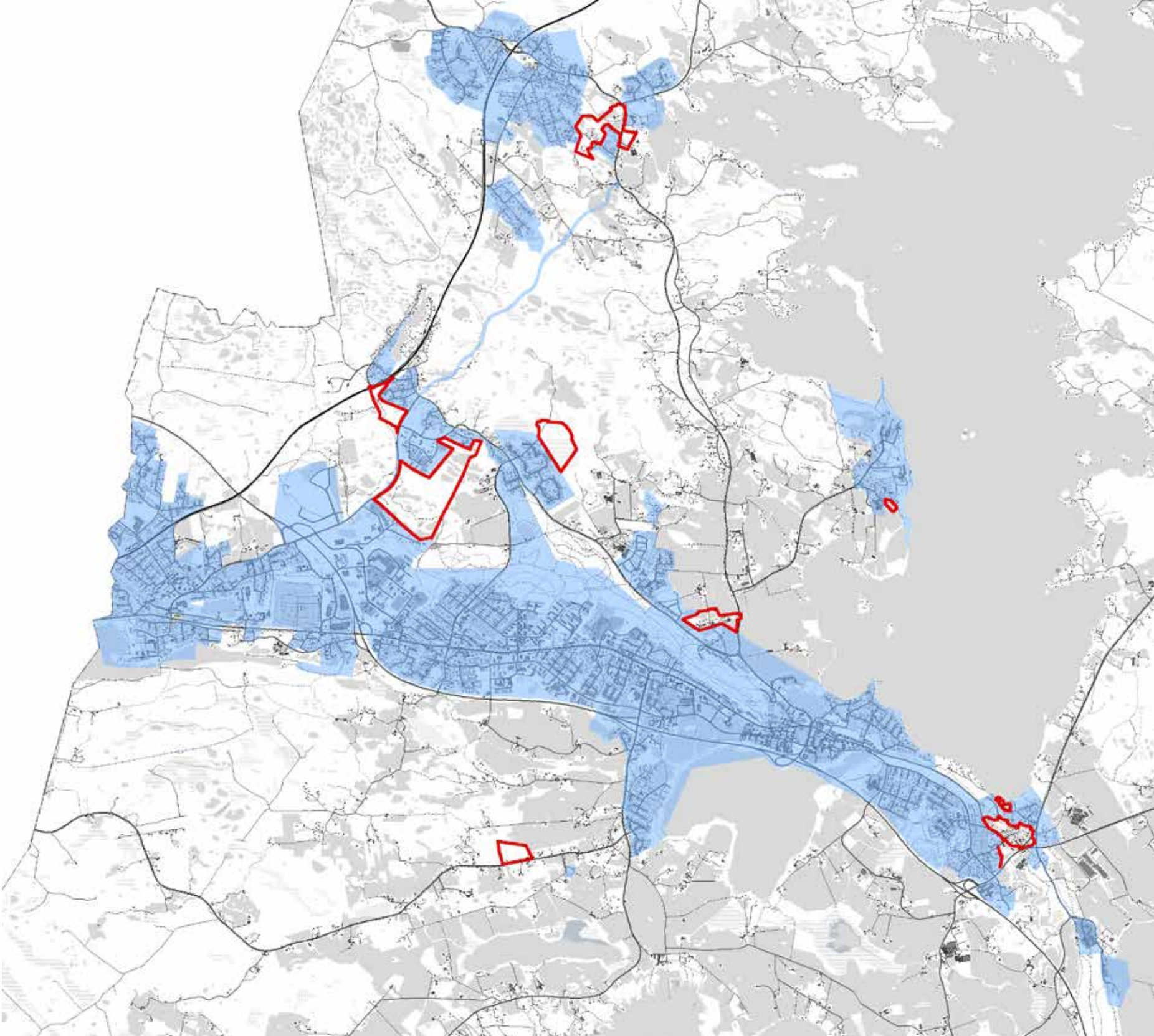

2010-LUKU

Tampereen kaupunkiseudun yhteinen maankäytön suunnittelu käynnistyi. Rakennesuunnitelman tiivistämistavoitteesta tuli myös kunnan oman maankäytön suunnittelun painopiste. Omakotiasumisen sijaan perheiden asuinpaikkojen valinnassa korostui palvelujen saatavuus ja vapaa-aika. Taajaman eri osiin laadittiin tiivistävät yleiskaavat hyvässä vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa. Lamminrahkan alueen suunnittelukilpailun jälkeen laadittiin yleiskaava sitä varten palkatun projektipäällikön johdolla. Kuntaliitosten jälkeen maankäytön ohjenuoraksi kaivattiin strategista yleiskaavaa.

KOHTI UUTTA AIKAA

166

TIIVISTYVÄT TAAJAMAT

Nauhataajamaan lisää asutusta

Kangasalan nauhataajaman täydentämiseen liittyvä Vatialan osayleiskaava tuli vireille 2010. Kaavan keskeisimpinä tavoitteena on nauhataajaman täydentäminen, joukkoliikenteen tukeminen, kävely- ja pyöräilyreittien kehittäminen sekä Vatialan aluekeskuksen ja Lentolan alueen monipuolistaminen. Kaavan toteutuessa Vatialan alue kasvaisi noin 3300 uudella asukkaalla vuoteen 2040 mennessä.

Osayleiskaavan valmisteluaineisto oli nähtävillä vuoden 2012 kesällä. Esillä oli tällöin kaksi luonnosvaihtoehtoa, joista saatu palaute käsiteltiin kaavoituslautakunnassa ja kunnanhallituksessa keväällä 2013. Luonnosvaihtoehtojen ja niiden saaman palautteen perusteella laadittiin osayleiskaavaehdotus, joka hyväksyttiin 2014.¹

Myös vuonna 2015 hyväksytyn Suoraman alueen osayleiskaavan tavoitteet ovat pääosin samat kuin Vatialan osayleiskaavassakin. Kaavan tavoitteena on varautua alueen kasvuun noin 2 000 asukkaalla vuoteen 2030 mennessä. Asukasmäärän kasvun on katsottu myös mahdollistavan alueen yksityisten palvelujen säilymisen ja kehittämisen. Kaavan mukaan kaupalliset palvelut sijoittuvat jatkossakin Kangasalan tien varteen aluekeskukseen sekä Lentolan alueen itäosaan kävely- ja pyöräilyreittien varrelle.²

Koulu ja ranta ovat houkutteleet lapsiperheitä Ruutanaan

Myös Ruutanan osayleiskaavalla on pyritty tiivistämään taajaman asutusta ja luomaan palveluiden kehittymiselle suotuisimmat edellytykset. Työssä näkyy myös Tampereen seudun tiivistynyt yhteistyö. Työn kuudessa laaditut vaihtoehtoiset suunnitelmaluonnokset on sovitettu samalla myös Tampereen kaupunkiseudun rakennesuunnitelmaan mitoitukseen ja liikennetarkoituksiin.

Vielä ehdotusvaiheessa oleva yleiskaava on ohjannut 2010-luvulla

asemakaavoitusta Korvenperän alueelle Ruutanan koulun läheisyyteen. Koulu ja Vesijärven ranta ovat toimineet lapsiperheiden kannalta Ruutanan parhaimpina houkuttimina, mikä on mahdollistanut omakotivaltaisen asutuksen lisäämisen alueella. Samalla Korvenperän alueen asutuksen laajentuminen on täydentänyt asemakaavoitettujen alueiden väliin jääneen rakentamattoman alueen ja näin yhtenäistänyt asutusta. Kuitenkin vain osa alueesta on voitu osoittaa rakentamiseen. Alueen suunnittelua ovat vaikeuttaneet erityisesti sen halki kulkevat voimalinjat, muuntoasema ja suuret korkeuserot sekä alueen luontoarvot.³

Pakkalaan laadittiin maataloutta tukeva kyläyleiskaava

Kuntaliitosten myötä yleiskaavoitus laajentui heti myös vanhan Kangasalan rajojen ulkopuolelle. Näistä ensimmäisenä laaditun entisen Sahalahden kunnan suurimman taajaman Pakkalan kyläyleiskaava-alue sijoittuu keskelle aktiivisesti toimivaa maatalousaluetta. Alueen erityispiirteenä on suurimittainen broilertuotanto. Kaava ulotettiin myös kyläkeskuksessa sijaitsevan Pakkalajärven ranta-alueelle.

Kyläyleiskaavan tärkeimpinä tavoitteina on kylän elinvoimaisuuden ja suurimittakaavaisen kotieläintuotannon toimintaedellytysten turvaaminen. Kasvattamalla kylän asukasporjaa pyritään luomaan edellytykset kyläkoulun, kaupan ja muiden palvelujen säilyttämiselle. Kyläyleiskaavassa on osoitettu olemassa olevien noin 100 asuinrakennuspaikan lisäksi noin 70 uutta asuinrakennuspaikkaa. Uudet rakennuspaikat sijoittuvat eri puolille kyläaluetta.

Kaavassa on osoitettu alueita myös maatalouden tarpeisiin, kuten maatilojen talouskeskuksille ja kotieläintalouden suuryksiköille. Laajat kotieläintuotannon laajentumiselle varatut alueet tarjoavat tiloille vaihtoehtoja uusien tuotantoyksikköjen sekä muiden toimintojen sijoittamiseen. Kaavassa on lähdetty siitä, että tilojen talouskeskuksiin ja olemassa olevien suuryksiköiden alueelle on mahdollista rakentaa toinen asuinrakennus ja suuryksiköiden yhteyteen myös asuntoja työntekijöille.⁴

Mäntyveräjän alueen rakentaminen Sorolan osayleiskaavan pohjalta käynnistyi pikaisesti 1990-luvulla Ukkijärven omakotikortteleiden osalta. Mäntyveräjään laaditun asemakaavan rivitalorakentaminen on käynnissä, mutta harjun rinteeseen suunnitellut kerrastalot vielä rakentamatta. Kuvassa Kari Uotilan piirroksia asema-
 kaavan suunnitteluvaiheissa.

167

Kuhmalahden alueen kaavoitus on keskittynyt Kirkonkylän ja Pohjan asuinalueiden asemakaavoituksen jatkamiseen.⁵

TAMPEREEN RAJALLE UUSI ASUINALUE

Laajenemisen suuntana Lamminrahka

Tampereen rajalla Lahdentien pohjoispuolella sijaitseva Lamminrahkan alue⁶ on Kangasalan lähivuosisien asutuksen suurin ja tärkein laajenemisseutu. Alue liittyy kiinteästi Tampereen kaupungin Ojalan alueen uuteen kaupunginosaan.

Suunniteltu Ojala–Lamminrahkan alue on asukasluvultaan Tampereen ja Lempäälän rajalle parhaillaan rakennettavan Vuoreksen alueen kokoluokkaa (noin 13 000 asukasta). Lamminrahkan osuus alueesta on noin 8 000 asukasta, mikä tarkoittaa valmistuessaan noin 25 % lisäystä Kangasalan tämänhetkiseen (2016) asukaslukuun. Työpaikkoja alueelle on suunniteltu tulevaisuuteen noin 900. Alueen kokonaiskerrosala on noin 505 000 kerrosneliömetriä, josta asuntojen rakentamiseen on varattu noin 83 % ja työpaikka- ja palvelurakentamiseen noin 17 %.

Aluetta koskevia suunnitelmia ja selvityksiä on tehty tiiviissä yhteistyössä Tampereen kanssa ja sen suunnittelua on valmisteltu jo 2000-luvun alkupuolelta lähtien⁷.

Lamminrahkan osayleiskaavan laatiminen tuli vireille vuonna 2002. Kaavan pohjaksi laadittiin Tampereen kaupungin kanssa raja-alueiden maankäyttöä selvittävä yleissuunnitelma. Ratkaistaviin kysymyksiin kuuluivat muun muassa seudullisen virkistysreitien laajuus ja sijainti, liikenneyhteyksien järjestäminen ja alueelle rakennettavien asuntojen luonne ja laajuus. Alueiden toteuttamisen helpottamiseksi kuntien rajaa tarkistettiin ja Kangasalan kunnasta siirrettiin 2009 osaksi Tampereen kaupunkia ja tulevaa Ojalan aluetta yhteensä 156 hehtaarin suuruinen maa-alue.

Lamminrahkan alueen suunnittelusta järjestettiin 2008–2009 arkkitehtuurikilpailu, jonka tavoitteena oli saada alueelle kokonaissuunnitelma. Lamminrahkan asuin- ja työpaikka-alueen osayleiskaavoitus käynnistyi voittaneen ehdotuksen pohjalta vuoden 2011 alussa, sitä varten palkatun projektipäällikön johdolla. Projektipäällikkönä on toiminut Sanna Karppinen.

Kaavas suunnitelmia lähdettiin viemään eteenpäin laatimalla erilaisia vaihtoehtoja. Osayleiskaavan valmisteluaineiston ollessa nähtävillä vuodenvaihteessa 2012–2013 esillä oli kolme luonnosvaihtoehtoa, joista saadun palauteen perusteella jatkokäsittelyyn valikoitui yksi. Vaihtoehtoa lähdettiin kehittämään yhdistäen siihen kahden muun vaihtoehdon hyviksi havaittuja ominaisuuksia. Kaavan laati Serum Arkkitehdit Oy.

Yhteinen hanke on tiivistänyt yhteistyötä

Yhteisten suunnitteluhankkeiden myötä käynnistettiin samalla myös Tampereen kaupunkiseudun yhteinen maankäytön suunnittelu. Lamminrahkan alueeseen liittyen kunnat ovat laatineet myös yhteisen toimeenpanosuunnitelman, jossa on sovittu yhteisesti toteutettavista rakennushankkeista sekä niiden aikataulusta ja kustannusjaosta.

Kangasalan valtuusto hyväksyi Lamminrahkan osayleiskaavan tammikuussa 2015. Tämän jälkeen voitiin alueen rakentaminen käynnistää hulevesijärjestelmien ja katujen rakentamisella. Alueen koulun ja tieyhteyksien vaatiman eritasoliittymän rakentaminen on suunniteltu aloitettavaksi 2018 ja varsinainen asuntorakentaminen vuonna 2020. Tampereen puoleisen Ojalan-alueen rakentaminen käynnistetään samanaikaisesti, mutta työn on suunniteltu etenevän nopeammassa tahdissa. Ojalan 5 000 asukkaan alueen tavoitteena on olla valmis jo vuonna 2030 ja Lamminrahkan kymmenen vuotta myöhemmin 2040.⁸

Lamminrahkan rakentaminen on Kangasalan kaikkien aikojen suurin projekti. Hanketta on valmisteltu huolellisesti alusta alkaen. Kuvassa vuonna 2009 järjestetyn arkkitehtikilpailun voittanut ehdotus PLUS, jonka oli laatinut Serum Arkkitehdit Oy.

169

STRATEGINEN YLEISKAAVA MÄÄRITELEE SUURET LINJAT

Kangasalan kaavoituksen kymmenen viime vuoden ajan trendi on ollut tiivistäminen. Meneillään olevalla vuosikymmenellä on ollut tyypillistä, että perheiden asuinpaikkojen valinnassa on korostunut omakotiasumisen sijaan palvelujen hyvä saatavuus ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet. Tarpeiden ja toiveiden toteuttamiseksi tarvitaan kuitenkin yhtenäistä linjaa, miten kuntaa tulisi kehittää. Myös kaupunkialueen yhteistyön tiivistyminen ja kunnan alueen laajeneminen on tuonut osaltaan tarpeen saada koko kuntaa koskeva yleinen ohjenuora.

Tampereen kaupunkiseudun kuntien valtuustot hyväksyivät vuoden 2015 alussa Rakennesuunnitelma 2040-nimisen suunnitelman. Se sisältää kuntien yhteisen tavoitteen kaupunkiseudun yhdyskuntarakenteen kehityksestä strategisella tasolla ja pitkällä tähtäimellä. Rakennesuunnitelman toteuttamisella varaudutaan reilun 400 asukkaan vuotuisen väestönkasvuun kaupunkiseudulla, eli tämän hetkisestä noin 377 000 asukkaasta noin 480 000 asukkaaseen vuoden 2040 lopussa. Kunnat toteuttavat omalta osaltaan tätä rakennesuunnitelmaa yleiskaavoilla ja muilla maankäytön toimenpiteillä.

Tähän liittyen on Kangasalla ryhdytty vuonna 2015 laatimaan maankäytön suunnittelun kaipaamaa strategista yleiskaavaa, jonka tavoitteena on linjata koko kunnan maankäytön yleiset tavoitteet ja määritellä kehittämisen painopistealueet. Työssä selvitetään kunnan rooli kaupunkiseudulla, yhdyskuntarakenteen kehittämisen painopisteet ja niiden keskinäisen toteuttamisen ajoitus. Sen jälkeen, kun kaava on saatu hyväksytyä, sitä on tarkoitus käyttää voimassaolevien osayleiskaavojen rinnalla ohjaamassa osayleiskaavojen ja asemakaavojen laatimista ja päivittämistä.⁹

PROJEKTI: VATIALAN, SUORAMAN JA KESKUSTAN OSAYLEISKAAVAT

Suunnittelu 2010–2016

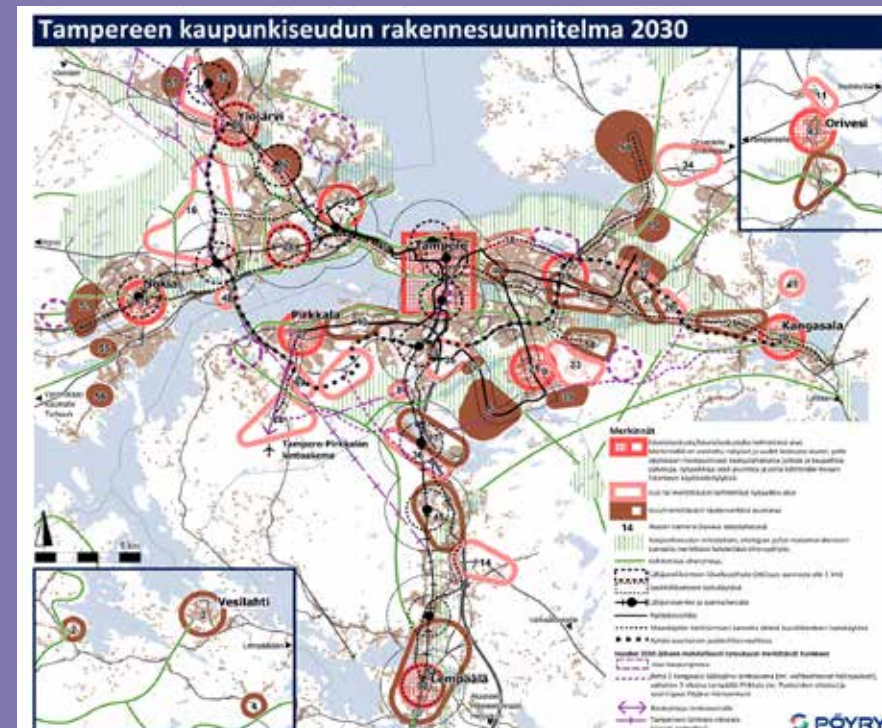
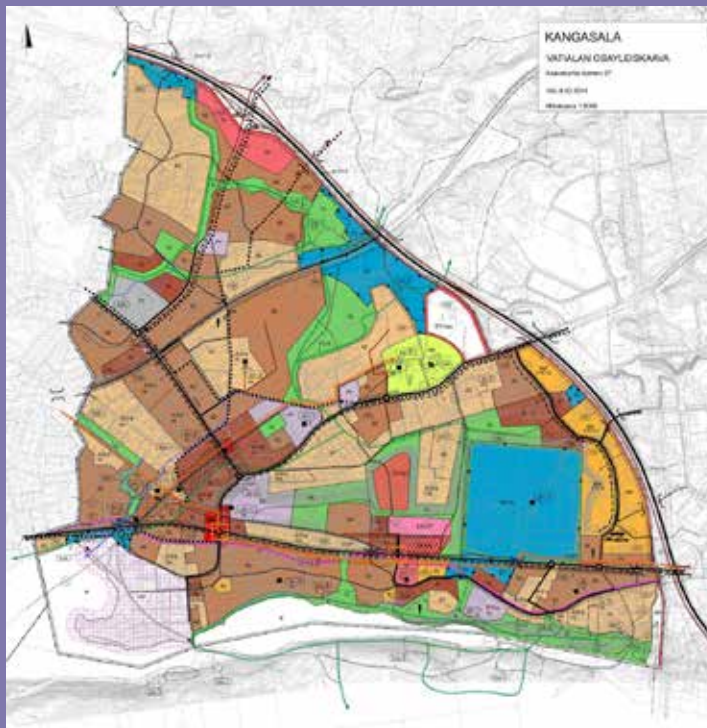
Kaavoittaja: Susanna Virjo, Jenni Joensuu-Partanen, Kari Uotila, Eija Arpiainen, Maritta Heinilä

Tampereen kaupunkiseudulle laadittiin ensimmäinen rakennesuunnitelma kahden vuoden työnä yhdessä kuntien ja valtion eri alojen asiantuntijoiden ja maankäyttö- ja liikennekonsulttien kanssa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa. Suunnitelma oli strateginen maankäyttösuunnitelma, jota tuli toteuttaa kuntien omissa yleiskaavoissa.

Kangasala käynnisti keskustan osayleiskaavan laatimisen jo rakennesuunnitelmahankkeen kuluessa. Työhön saatiin merkittävästi tavoitteita ja ohjausvaikutusta kuntien yhteisistä linjauksista. Pyrkimyksenä oli korostaa keskusta roolia seudullisen aluekeskuksena. Aluetta oli tarpeen

tiivistää ja monipuolistaa ja luoda samalla edellytyksiä joukkoliikenteen roolin kasvulle. Kaupan ja julkisten palveluiden säilyminen keskustassa ja keskusta ympäristön laadun parantaminen olivat olennaisia työssä, joka oli paljon perusteellisemmin tutkittu kuin lopullinen kartta osoittaa. Samoja suunnittelutavoitteita oli myös keskustaa seuranneissa Suoraman ja Vatialan osayleiskaavoissa. Näiden keskuksiin sijoittuvien palveluiden välille hahmoteltiin jalankulkuympäristöä, jolla voidaan edistää alueen asukkaiden ja palveluntarjoajien vuorovaikutusta.

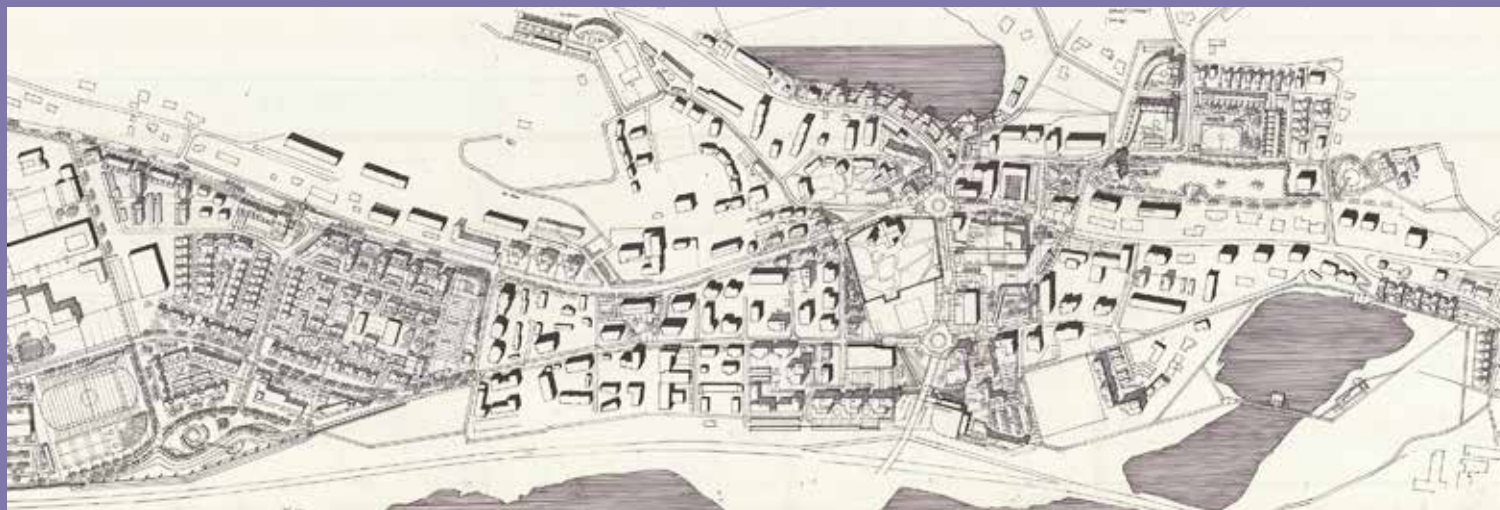
Toiässä käytettiin eri alojen asiantuntemusta, ja niiden yhteydessä laadittiin myös opinnäytetöitä.

Vatialan (vas.) ja Suoraman (oik.) alakeskuksiin haluttiin yleiskaavoissa luoda edellytykset palveluita yhdistävälle jalankulkuraitille. Näiden toteutuminen vie vuosia tai vuosikymmeniä. Mutta päämäärä pitää olla mielessä.

Alla Kari Uotilan keskustan yleiskaavaa varten laatima maankäyttövisio. Vasemmalla sivulla Vatialan osayleiskaavakartta ja kaupunkiseudun rakennesuunnitelma, joka on ohjannut Tampereen ja kehyskuntien maankäytön ja liikenteen suunnittelua.

KAAVOITUS ON JATKUVA PROSESSI

Kohtaamme merkittävän osan menneisyyttämme ja nykyisyyttämme rakennetun ympäristön välityksellä. Parhaimmillaan kulttuuriympäristö näyttäytyy monikerroksellisena rakentamisena ja kiehtovana paikan henkenä, minkä vierailijakin havaitsee.

Kangasalan kuntakuvan kehitykseen ovat vaikuttaneet harjujen ja hyvien liikenneyhteyksien lisäksi liikennevälineiden kehittyminen, 1960-luvulla alkanut väestönkasvu, arkkitehtuurin muoti-ilmiöt, elinkeinorakenteen muuttuminen, viime vuosikymmeninä vahvistunut ympäristö- ja kulttuuritietoisuus sekä taloudelliset tavoitteet ja taloudelliset reunaehdot. Näistä taloudellisten tekijöiden painoarvo näyttää olleen vaa’assa usein arkkitehtuuria huomattavasti merkittävämpi. Ilmiö on nähtävissä kaikkialla Suomessa.

Erittäin huomattava osa maamme rakentamisesta keskittyy 1900-luvun jälkipuoliskolle. Näin on myös Kangasalla, mikä on samalla tarkoittanut sitä, että vanha – paikoin hyväkuntoinenkin – rakennuskanta on saanut väistyä uuden tieltä.

Samalla, kun keskustaan nousi aiempien puutalojen paikalle kerrostalo toisensa jälkeen, alkoi myös taajaman levittäytyminen. Syntyi elementtikerrostaloista koostuvia tiiviitä asuinalueita, joissa luonto on lähellä. Vanhat kylätaajamat: Vatiala, Lentola, Suorama, kirkonkylä ja Huutijärvi kasvoivat yhteen ja muodostui Tampereen rajalta Huutijärvelle jatkuva noin 10 kilometrin pituinen yhtenäinen nauhataajama.

Väkiluku kasvoi Kangasalan taajamaketjussa nopeasti. Vatiala–Huutijärvi-liikennereitin tuntumaan muodostuneen taajaman alueella asui vuonna 1938 kolme kymmenestä kuntalaisesta, 40 vuotta myöhemmin jo yli kaksi kolmasosaa¹. Asutuksen ja palveluiden kehitykseen ja kasvuun vaikuttivat erityisesti yleisistä yhteiskuntarakenteen muutoksista johtunut haja-asutusalueiden väestön muuttoliike taajamiin 1960–1970-luvuilla sekä Kangasalan toimiminen itäisten naapurikuntien palvelukeskuksena.

Strateginen yleiskaava on yhtä edistyksellinen koko kuntaa koskeva yleissuunnitelma kuin vuoden 1976 yleiskaava aikanaan. Merkinnät ovat symboleita, nuolia ja lämpäreitä, ja ne kertovat strategisista kehittämislinjauksista.

Kangasalan kasvu on sittemmin jatkunut edelleen joskin hieman hitaamassa tempossa. Kangasala on kasvanut myös alueellisesti, sillä vuoden 2005 alusta kuntaan liitettiin Sahalahden kunta ja 2011 Kuhmalahti.

Painopiste nauhataajamassa

Itsenäisyyden aikana fyysinen yhdyskuntasuunnittelu eli kaavoitus on perustunut aluksi vuonna 1932 voimaan tulleeseen asemakaavalakiin ja sen tilalle 1959 tulleeseen rakennuslakiin. Kaavoitus oli maalauskuntien osalta aluksi valtion monopoli. Vasta vuonna 1967 voimaan astuneella rakennuslain muutoksella maalauskunnille annettiin samanlainen kaavoitusmonopoli kuin kaupungeilla oli vanhastaan. Kaavojen vahvistaminen säilyi tässä vaiheessa vielä valtion tehtävänä. Kunnallinen kaavoitustoimi alkoi Kangasalla jo vähän ennen lain voimaantuloa syksyllä 1966, kun kuntaan perustettiin kaavoitusinsinöörin virka. Tehtävää hoitamaan valittiin DI Markku Teräsmaa.

Kuntaorganisaatio oli 1960-luvulla hyvin ohut, useimmat hallintokunnat toimivat parin–kolmen ihmisen voimin. Uuden toimialan käynnistäminen edellytti oman aseman vahvistamista ja suhteiden luomista sekä talon omiin hallintokuntiin että ulkopuolisiin viranomaisiin ja muihin sidostahoihin.

Kaavoitus sai jo heti alkuvaiheessaan merkittäviä yhdyskuntarakenteellisia ja toiminnallisia haasteita, joihin kuuluivat asuntomessujen suunnittelu, koko kuntaa koskeva yleiskaavoitus, soranoton saattaminen hallintaan, ja vielä kuntasuunnittelunkin käynnistämisen 1970-luvun lopulla.

Rakentamisen ja suunnittelun painopiste on ollut nauhataajamassa. 1960- ja 1970-luvun rakentamisessa oli tärkeää saada nopeasti lämpimiä ja perusmukavuudet sisältäviä asuntoja. Syntyi samalla konseptilla toteutettuja asuinalueita. Elintason nousun myötä yksilölliset vaatimuk-

set ovat alkaneet korostua. Ongelmana on kuitenkin yleisesti Suomen joustamaton järjestelmä, joka ei ole pystynyt tuottamaan eri ihmis- ja elämäntyyliyryhmille erilaisia asuinympäristöjä.

Vahvistetut rakennuskaavat kattoivat pääosan harjuttaajaman asuinalueista jo 1970-luvun puolivälissä. Ensimmäiset kaavat olivat melko väljiä. Sitten alueet on kaavoitettu tiiviimmin ja monet vanhat alueet ovat tiivistyneet täydennysrakentamisen myötä. Kaavoituksen osalta Kangasala on toiminut hyvin perinteisellä tavalla lähtemättä kokeilemaan erilaisia poikkeavia asumisvaihtoehtoja, lukuun ottamatta Vallitun alueen ekokylää.

Kehityksen painopiste on ollut Tampereen rajalta Huutijärvelle jatkuvassa nauhataajamassa. Taajamista historiallisesti ja alueellisesti merkittävin on ollut kirkonkylä. Sen rakentaminen pohjautui aluksi vuonna 1952 vahvistettuun rakennuskaavaan (rakennussuunnitelmaan). Kirkonkylän asema on heikentynyt viime vuosina koko ajan. Vatialan ja Suoran seudut saivat pääosin omat kaavansa jo 1970-luvulla. Näille alueille asettui asumaan väkeä, joka kävi päivittäin työssä Tampereella. Kangasalan pohjoiset taajamat Ruutana ja Suinula ovat päässeet kehittymään vasta viime vuosina. Kehityksen esteinä ovat olleet muun muassa huonot liikenneyhteydet ja vesihuollon puute.

Kaavoitettu alue on koko ajan laajentunut ja vanhoja kaavoja on sittemmin uudistettu useaan otteeseen. Vuonna 2013 oikeusvaikutteinen osayleiskaava-alue käsitti 26 998 ha ja asemakaavoitettu alue 2 095 ha. Lisäksi ranta-asemakaavoitettu aluetta oli yhteensä 2 773 ha.²

Uusi laki muutti toimintatapoja

Kuntien valta päättää omasta kaavoituksestaan on lisääntynyt vähitellen. Vuonna 2000 voimaan tullut uusi maankäyttö- ja rakennuslaki muutti aiemmat rakennuskaavat asemakaavoiksi ja toi kunnille maankäytön suunnitteluun kohdistuneen päättävällän, mutta vastaavasti se vaatii

suunnittelun pohjaksi entistä huomattavasti laajempia kaavaselostuksia ja samalla aiempaa huomattavasti seikkaperäisempiä selvityksiä. Näiden töiden tekemiseksi on Kangasalla jouduttu käyttämään paljon konsulttiapua.

Uusi laki muutti myös entisiä käytäntöjä. Uuden lain myötä yleiskaavoituksen merkitys on kasvanut ja nykyisin sen avulla pyritään aina ensin ratkaisemaan suurimmat ongelmat. Näiden tultua ratkaistuksi kaavoitusta jatketaan tarkentaen suunnittelua pala kerrallaan asemakaavojen avulla. Kaavaselostus tehtiin aiemmin vasta kun kaava lähti vahvistettavaksi, nykyisin se kulkee kaavan mukana koko prosessin ajan.

Kaavoituksen painopisteet ovat säilyneet vuosikymmenestä toiseen samoina

Markku Teräsmaan toimiessa kaavoitusinsinöörinä luotiin pohja kunnalliselle kaavoitukselle. Tästä jatkaneen Heikki Lehmusalhon aikakaudelle osui lama, ja Markku Lahtisen aikana on siirrytty yhä kasvavaan kuntaalaisten kuulemiseen ja naapurikuntien kanssa tapahtuvaan yhteistyöhön.

Kangasalan kaavoituksessa voidaan löytää kolme vuosikymmenestä toiseen mukana ollutta painopistealuetta: suojelu (harjujen suojelu, rantojen suojelu ja kulttuurimaiseman säilymisen turvaaminen), uudisrakentamisen ohjaaminen olemassa olevan vesi- ja viemäriverkoston vaikutusalueelle tai alueille, jotka ovat helposti liitettävissä vesihuoltoverkostoon sekä tiekysymykset ja yleensä liikkumisen ja liikenteen ohjaaminen.

Suojelun tavoitteista on vuosien varrella jouduttu jonkin verran tinkimään taloudellisten etujen hyväksi. Rakentamisen ohjaaminen jo olemassa oleviin taajamiin ei ole sekään onnistunut kuin vain osittain. Tähän on vaikuttanut osaltaan muun muassa rakennusluvista päättäminen, joka on tapahtunut rakennuslautakunnassa, jossa ei ole ollut tarpeeksi tietoa kaavoituksen tavoitteista. Poikkeuslupien osuus ns. haja-asutus-

alueella on pysynyt jatkuvasti merkittävänä ja vuosituhannen alussa noin puolet omakotitaloista haluttiin rakentaa muualle kuin taajamiin.

Kunnan tarjolla olleen tonttimaan vähäisyyden ja samalla rajallisten valinnanmahdollisuuksien vuoksi tarjolla ei ole ollut kaikkia tyydyttäviä vaihtoehtoja. Osasyynä tähän on ollut myös joidenkin rakentajien halu hakeutua maaseudun rauhaan, kokonaan taajamien ulkopuolelle. Maaseudun vetovoimaisuus ei ole kadonnut minnekään vaikka kaupungistumisen myötä yhä useampi on muuttanut kaupunkeihin tai kaupunkimaisiin taajamiin. Yhdyskuntarakenteen eheyden ja kuntatalouden näkökulmasta maaseudulle suuntautuva muuttopaine on ollut vaikea haaste kaavoitukselle ja rakentamisen muulle ohjaukselle.

Maaseudun osalta kunnan toimenpiteet ovat olleet osittain ristiriitaisia. Kaavoituksessa on tuotu esiin haja-asutusalueiden asutuksen ohjaaminen kyläkoulujen läheisyyteen, jotta niiden toiminta voitaisiin turvata. Kunta on kuitenkin 2000-luvulla taloudellisin perustein pyrkinyt lakkauttamaan taajama-alueen ulkopuolella olevat koulut.

Kaavoituksessa, samoin kuin maaseutuasumisesta käytävässä keskustelussa on kunnan taholta koko ajan painotettu sen kunnalle tuomia kustannuksia. Tässä keskustelussa näyttää jätetyn huomioimatta se, että vesijohtoverkoston, katuvalojen, koulun, terveydenhoidon ja kaupan palveluiden sijainti asunnon vieressä eivät välttämättä ole kaikille haja-asutusalueille muuttaville tärkeitä kysymyksiä tai edes ensisijaisia vaatimuksia.

Rakentamisen ohjaamisessa pääosin nauhataajamaan tai sen läheisyyteen on määräävänä tekijänä ollut tavoite pitää kunnalle aiheutuvat kustannukset kurissa ja samalla saada alueen palvelut säilymään ja kehittymään.

Kolmantena keskeisenä kysymyksenä kaavoituksessa on ollut liikenne ja sen kasvun tuomat ongelmat. Ratkaisemattomat pitkään suunnittelun alla olleet tai paikallisten tarpeiden kanssa ristiriidassa olleet tiekysymykset ovat monilta osin hankaloittaneet ja hidastaneet alkuvuo-

Osallistuminen valmisteluun ja päätöksentekoon on ollut mukana kaavoituksessa vuoden 1959 rakennuslaista lähtien. Osallistumismahdollisuuksia lisättiin tuntuvasti 1990-luvun lakimuutoksissa. Kangasala on ollut etummaisissa soveltamassa osallistamismenetelmiä. 1970-luvun suunnitelmien esittelytilaisuuksista on siirrytty varhaiseen kuulemiseen jo ennen suunnitteluvaihtoehtojen laatimista. Nykypäivää ovat työpajat, joissa asukkaat ja muut toimijat pääsevät itse mukaan suunnitteluun. Kuvassa v. 2015 järjestetyn Uusi Kangasala -työpajan keskustelua ja työpajan pohjalta vuorovaikutteisesti yrittäjien kanssa laadittu suunnitelma torin laajentamisesta ja kauppahallista. Mukana Uusi kaupunki -kollektiivi.

sikymmeninä kaavoitusta. Syynä tähän on ollut valtion ja kunnan toisistaan erillä tapahtunut suunnittelu. Ennen nykyistä lainsäädäntöä tielaitoksen virkamiehet jyräsivät alleen kunnan päätökset suunnitelmillaan. Tieviranomaisen lähtökohtana olivat heidän omat visionsa liikenteen sujumisesta, mitkä unohtivat paikalliset olosuhteet.

Viime vuosina taajamien kaavoituksessa on noussut keskeiseksi tavoitteeksi yksityisautoilun vähentäminen sekä julkisen liikenteen ja pyöräilymahdollisuuksien lisääminen. Kangasalan taajamarakenteesta johtuen tavoite on vaikeasti toteutettavissa. Samalla yleinen kehitys on kulkenut täysin päinvastaiseen suuntaan. Posti on lopettanut lisääntyvässä määrin palveluitaan, mikä on vienyt ne monin paikoin kauemmaksi kuntalaisista. Samanaikaisesti myös kaupalliset palvelut ovat keskittyneet pääteiden risteyskohtiin ja yhä suurempiin kokonaisuuksiin, mikä tarkoittanut kyläkauppojen ja taajamien pikkuliikkeiden katoamista. Lisäksi yksityisautoilun lisääntyessä julkinen liikenne ei ole enää pystynyt palvelemaan haja-asutusalueiden väestöä.

Kaavoitukseen ovat vaikuttaneet myös 1970-luvun alun öljykriisi ja sen myötä energian säästö, 1990-luvun alun taloudellinen lama ja viime vuosien ilmastonmuutos, joka on saanut pohtimaan miten hillitä ihmisen aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia. 1980-luvun puolivälistä lähtien myös kaavoitusosaston yhteydessä toiminut ympäristönsuojelu on tuonut tullessaan uudenlaisen entistä enemmän ympäristönsuojeluun painottuvan näkökulman kaavoitukseen.

Rakennus- ja asemakaavat on pyritty laatimaan aina kunnan omistamalle maalle. Yksityisen maan kaavoittamista on pyritty välttämään. Perusteluna tälle on esitetty muun muassa sen mukanaan tuomaa ansioitonta maan arvon nousua. Lisäksi on koettu, että näin toimien kunnalla on parhaat mahdollisuudet rakentamisen ohjaamiseen ja sääntelyyn.

Jo ennen nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain voimaantuloa Kangasalla on pyritty jo valmisteluvaiheessa tiedottamaan merkittävistä kaavahankkeista. Kaavoittajan ja kuntalaisen välisen vuoropuhelun yksi

ongelma on ollut ohipuhunta, joka on johtunut osittain eri näkökulmasta. Suunnittelija katsoo asioita lintuperspektiivistä ja yrittää samalla hahmottaa tulevaisuutta, asukas katsoo tätä hetkeä ja oma asuinympäristöään. Oman lisänsä tähän on tuonut virkamiesten käyttämä kapulakieli.

Vaikka kunta on itsenäinen, se ei ole kuitenkaan irrallinen ja toisista riippumaton. Tampereen kaupunkiseudun voimakkaan kasvun myötä seutuyhteistyön merkitys ja yhteistyö Tampereen kanssa on merkittävästi lisääntynyt 2000-luvulla. Tämän myötä Tampereen kaupunkiseudun kuntien valtuustot hyväksyivät vuoden 2015 alussa Rakennesuunnitelma 2040-nimisen suunnitelman. Se sisältää kuntien yhteisen tavoitteen kaupunkiseudun yhdyskuntarakenteen kehityksestä strategisella tasolla ja pitkällä tähtäimellä. Tähän liittyen on Kangasalla ryhdytty vuonna 2015 laatimaan maankäytön suunnittelun kaipaamaa strategista yleiskaavaa, jonka tavoitteena on linjata koko kunnan maankäytön yleiset tavoitteet ja määritellä lähivuosien kehittämisen painopistealueet.

Risuja ja ruusuja

Aivan samalla tavoin kuin koko yhteiskunta on muuttunut, monipuolistunut ja digitalisoitunut myös kunnan kaavoitus on joutunut mukautumaan tähän kehitykseen. Digitalisoitumisen myötä monet rutiinitehtävät ovat muuttuneet helpommin hoidettaviksi. Samalla kun uusi tekniikka on helpottanut työntekoa, se on myös lisännyt sitä antaessaan uusia mahdollisuuksia. Työtehtävät ovat viime vuosikymmeninä myös muutoinkin

lisääntyneet kunnan väkiluvun lisääntymisen ja kunnan alueen laajentumisen sekä lainsäädännön vaatimusten kasvun myötä.

Kaavoituksen toiminta on ollut paljolti itseohjautuvaa. Kaavoituksen henkilökunnan pitkistä työvuosista on ollut se toiminnallinen etu, että on tunnettu kunnan toiset virkamiehet ja heidän työnkuvansa. Tämä on helpottanut käytännön työtä. Tieto on kulkenut virkamiesten välillä ja on tiedetty mitä tehdään. Sen sijaan lautakuntien välillä tiedon kulku on takkuillut.

Kangasalan kaavoitus on toiminut monissa asioissa ladun avaajana tai ensimmäisten joukossa. Näihin kuuluvat muun muassa koko kuntaa koskenut yleiskaava ja maamme ensimmäinen harjuaalueen osayleiskaava. Kangasala oli myös ensimmäisiä kuntia, joka aloitti tietokoneavusteisen kaavasuunnittelun ja loi haja-asutusalueille osoitejärjestelmän. Työyhteisönä Kangasalan kaavoitusosasto on palkittu Pirkanmaan tasa-arvoisimpana.

Koko olemassaolonsa ajan kaavoitus on saanut kuulla myös kritiikkiä. Suurimman ryöpytyksen kohteeksi Kangasalan kaavoitus joutui 1980-luvulla urauurtavan Vehoniemen osayleiskaavan myötä. Valtakunnallistakin julkisuutta saaneen keskustelun lopputuloksena oli, että kaava pidettiin voimassa, eikä sitä lähdetty muuttamaan. Kaavalla onnistuttiin tuolloin estämään harjun katkaisu.

Kaavoituksen lopputulos on aina suunnittelijan, päättäjien ja alueen asukkaiden mielipiteiden kompromissi. Lisäksi eri vuosikymmenillä on

PROJEKTI: TALLIMÄKI

yleisesti painotettu hieman eri asioita. Näin ollen rakennettua ympäristöä arvioitaessa on hyvä muistaa, että kaavoitukseen ja rakentamiseen liittyvät päätökset ja toimenpiteet on tehty aina oman aikansa arvomaailman ja tietämyksen pohjalta.

Kaavoitusasioita käsitelleiden kaavoitustoimikunnan sekä kaavoitus- ja ympäristölautakuntien pöytäkirjoissa ei ole juurikaan mainintoja kaavaluonnoksia ja kaavaehdotuksia koskevista äänestyksistä tai esittelijän esityksistä poikkeavista kannanotoista. Kokouksen päätökseksi on yleensä tullut esittelijän tekemä esitys. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö asioista olisi keskusteltu.

Pitkään kaavoituslautakunnan puheenjohtajana toimineen Raimo Kouhian mukaan ”joskus väännettiin” ja ”kokoukset tahto venähtää hyvinkin pitkiksi”. Kaavoitusinsinööri Heikki Lehmusalho on samoilla linjoilla. ”Joskus joutui perusteleen melkoisesti.” Peli oli kuitenkin reilua. ”Kukaan ei yrittänyt keittiön kautta mitään.” Eriävien mielipiteiden vähäisyys kertoo osaltaan myös asioiden hyvästä valmistelusta sekä poliittisten päättäjien luottamuksesta kaavoittajien ammattitaitoon.

Kunnallisten luottamusmiesten ja muidenkin kuntalaisten keskuudessa paljon keskustelua herättäneitä maankäytön suunnitteluun liittyneitä ”kestosuosikkejä” ovat olleet Vehoniemen soranotto ja yleiskaava, Asema–Ruutana välinen tieyhteys (on ollut esillä jo 1960-luvulta lähtien), rantavyöhykkeiden käyttö kaavoitettavilla alueilla sekä joidenkin kesäasukkaiden halu muuttaa rannalla sijaitseva kesäasunto vakituiseksi asunnoksi.⁴

Useat virkamiehet ja luottamushenkilöt pitävät erityisen onnistuneina projekteina Vehoniemen osayleiskaavaa sekä Ranta-Koiviston alueen kaavoituksen ajoitusta ja asunomessuja. ”Ranta-Koivisto oli suuri asia, kuntakin oli hereillä siinä⁵.”

Hyvä ympäristö on monipuolinen. Siinä tulee näkyä eri aikakausien jälkiä, lasten pitää päästä näkemään ympäristössään erilaisia ihmisiä, työntekoa, kaupankäyntiä ja luonnon monimuotoisuutta. Ihmisen koinen rakentaminen tuottaa sosiaalisesti ja fyysisesti turvallista ympäristöä, jossa mikään yksittäinen ominaisuus ei korostu muita enemmän. Ilkossa näkyy vanhoja kerrostaloja ja rivitaloja, uusia omakotitaloja. Nämä talot on rakennettu viereisen patteriston työntekijöille.

Keskellä hyviä palveluita ja kaunista luontoa

Kaavoituksen tavoitteena on tuottaa hyvä elinympäristö. Yhdyskunnan järkevän suunnittelun tulisi tuottaa sellaista rakennetta, jossa toiminnan edut ovat suuremmat kuin haitat. Suunnittelun tulisi olla myös kustannustietoista ja samalla tavoitteena tulisi olla toimiva, viihtyisä ja turvallinen asuinympäristö.

Jatkuva positiivinen muuttoliike asettaa kunnalle monia haasteita. Kangasalan peruspalvelut on kasvusta huolimatta pystytty turvaamaan. Kasvua ei tulevaisuudessakaan haluta rajoittaa, mutta sen seurauksia halutaan hallita. Tämä tarkoittaa sitä, että kunnan palvelutuotanto pyritään mitoittamaan kasvun mukaan ja yhdyskuntarakenne pyritään pitämään taloudellisena ja toimivana.

Rakentamisen sijoittamisessa ja suunnittelussa pyritään säästämään rakentamiskustannuksia erityisesti olemassa olevien palvelujen ja kunnallisteknisen verkoston tehokkaalla hyväksikäytöllä. Samoin halutaan kiinnittää huomiota myös käyttötaloutta, erityisesti energiataloutta koskeviin kysymyksiin. Autoilu on jo saavuttanut sellaiset mittasuhteet, että myös sen aiheuttamiin ongelmiin joudutaan kiinnittämään entistä enemmän huomiota yhdyskunta- ja liikennesuunnittelussa.

Kangasalan kunnan maapoliittisen³ ohjelman mukaan kunnan maankäytön strategisia kehittämissuuntia ovat uusien asuntoalueiden lisäksi keskusta, nauhataajaman eheyttäminen, uudet asuntoalueet ja olemassa olevan ympäristön ylläpito.

Kangasalan kunnan tulevaisuuden visiona on tarjota asukkailleen turvallista ja aktiivista elämää, hyvien palveluiden äärellä, elinvoimaisessa ympäristössä, keskellä kaunista luontoa.⁶

LÄHDELUETTELO

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kangasalan kunnan arkisto (KaKa)
 - Kunnanvaltuuston pöytäkirjat (Kv. ptk.)
 - Kunnanhallituksen pöytäkirjat (Kh. ptk.)
 - Kaavoitustoimikunnan pöytäkirjat liitteineen (Kaav. toimik. ptk.)
 - Kaavoituslautakunnan pöytäkirjat liitteineen (Kaav. ltk. ptk.)
 - Ympäristölautakunnan pöytäkirjat liitteineen (Ymp. ltk. ptk.)
 Asuntotuotanto-ohjelmat
 Kaavoituskatsaukset
 - Ranta-Koiviston asunomessut, sekalaisia asiakirjoja ja lehtikirjoituksia
 Vahvistetut rakennuskaavat kaavaselostukseen
 Vahvistamattomia kaavoja ja suunnitelmia
 - Erilaisia selvityksiä ja toimenpideohjelmaa
 Karttoja
 Valokuvia

Kangasalan kirjasto
 - Kotiseutukokoelma
 - Lehtileikkeitä ja valokuvia

YKSITYISET KOKOELMAT

Raine Raitio
 - Valokuvia
 Markku Teräsmäa
 - Valokuvia
 Markku Lahtinen
 - Valokuvia

HAASTATTELUT

Markku Lahtinen, kaavoitusarkkitehti
 Jouko Jauhia, tarkastusinsinööri
 Eero Järvenpää, ent. kaavoitustoimikunnan jäsen ja kaavoitusltk:n vpj.
 Raimo Kouhia, ent. valtuuston pj. ja kaavoitus- ja ympäristöltk:n pj.
 Heikki Lehmusalho, ent. kaavoitusinsinööri, projektipäällikkö
 Mikko Meurman, ent. ympäristöltk:n varapj.
 Jukka Mäkelä, ent. kunnanjohtaja
 Meri-Kaarina Rahkomaa, tekninen avustaja
 Rauno Raitio, ent. ulkoilualueiden työntekijä
 Liisa Rasila, toimistos sihteeri
 Markku Teräsmäa, ent. kaavoitusinsinööri

KÄSIKIRJOITUKSET JA MUISTELMAT

Lagerström, Mari, Kangasalan Kirkkojärven pesimis- ja muuttoaikainen linnusto.
 Teräsmäa, Markku, Muistelmia (Otsikoimaton käsikirjoitus).

SANOMALEHDET

Aamulehti 1926, 1971, 1977, 1980, 1985–1991, 1993

Helsingin Sanomat 1986
 Hämeen Yhteistyö 1968, 1975, 1986, 1991
 Kangasalan Sanomat 1970, 1972, 1984–1991, 1993
 Kansan Lehti 1979, 1986–1988, 1990
 Keskiuomalainen 1986
 Tamperelainen 1986, 1987
 Viikko Kangasala 1985

INTERNET-LÄHTEET

http://suomi.fi/suomi/valtio_ja_kunnat/aluehallinto/index.html?ql=
 Kangasalan kunta, osoitteessa: www.kangasala.fi
 Kangasalan tilastokirja 2013, osoitteessa: www.kangasala.fi
www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=785752

PAINETUT LÄHTEET

Asema- ja rakennuskaavamerkinnot. Sisäasiainministeriö
 Kaavoitus- ja rakennusosasto
 Kaavoitusohjeita 1/1980. Helsinki 1980.
 Kaavoitusmittausohjeet 15. päivänä helmikuuta 1983. Maanmittaushallituksen julkaisu n:o 49. 1983.
 Kangasalan kunnan tilastokirja 1994. Kuntasuunnittelu 1995.
 Kangasalan yleiskaava. Kangasalan kunta, kaavoitustoimisto. 1975.
 Lintuvesien osayleiskaava. Raportti 6. Vaihtoehdot, kehitetyt maankäyttöluonnokset ja niiden vaikutukset. Kangasalan kunta ympäristöosasto kaavoitustoimi. 1997.
 Maankäyttö- ja rakennuslaki perusteluineen. Edita lakikokoelma. Helsinki 1999.
 Suomen Asetuskokoelma (As. kok.) 1931, 1954, 1958, 1959, 1961, 1965, 1980, 1983, 1988, 1991, 1993 ja 1999.
 Valtakunnallinen harjajensuojeluohjelma. Ympäristöministeriö, Ympäristön- ja luonnonsuojeluosaston julkaisu D:6. Helsinki 1984.

KIRJALLISUUS

Anttila, Olavi, 110 kehityksen ja kasvun vuotta. Kangasalan historia III v. 1965–1975. Kangasalan kunta. Kangasala 1987.
 Aro, Eero, Taitava ja pidetty kunnanlääkäri K. G. Jäderholm ja ihmeellinen tarina rakkaudesta – Kangasalan Joulu 1979.
 Arpiainen, Eija, Eheytyvän elinympäristön jäljillä Kangasalan Suoramalla. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu pro gradu-tutkielma. 2016.
 Asunomessut 15.7.–31.8.1972 Kangasala. Kotosalla Kangasalla.
 Asunomessut 1970–2000. Ajankuvia & suuntalinjoja. Suomen Asunomessut. Toim. Erkki Kuoppamäki ja Juha Salmi. Keuruu 2001.
 Eskelinen, Heikki, Paikallisen kansanvallan puolesta. Maalaiskuntien Liitto/Suomen Kunnallisliitto 1921–1971. Suomen Kunnallisliitto. Helsinki 1974.
 Hyvönen, Veikko, O., Maapaketti. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu B-sarja N:o 175. Ky Veikko O. Hyvönen. Vammala 1976.
 Juuti, Petri, Kunnallisen vesihuollon alku – Äikäs, Kauko; Juuti, Petri ja Katko, Tapio, Luonnollisesti vettä. Kangasala Vesilaitos 1952–2002. Kangasalan vesilaitos. Saarijärvi 2003.

Juuti, Petri, Kunnan vesilaitos vesihuollon vetäjäksi – Äikäs, Kauko; Juuti, Petri ja Katko, Tapio, Luonnollisesti vettä. Kangasala Vesilaitos 1952–2002. Kangasalan vesilaitos. Saarijärvi 2003.
 Kangasalan kirkon seutu vuosisadan vaihteesta 1950-luvulle. Toim. Raine Raitio. 2. korjattu ja täydennetty painos. Julk. Kangasala-Seura ry. 1992.
 Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma. Forssa 2004.
 Kangasalan nauhataajama 1900-luvun alkukymmeninä. Vati-ala, Lentola, Suorama, Pikonkangas, Huutijärvi. Toim. Raine Raitio, Merja Rytty, Jaakko Jussila ja Markku Aro. Kangasala-Seura ry. 1991.
 Kangasalan Urkutehdas 1843–1968 125 vuotta. Tampere 1968.
 Kangas, Pekka, Kaavoitusprosessi – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.
 Koskinen, Ulla-Maija, Yleispiirteitä Pirkanmaan väestönkehityksestä – Pirkanmaan vuosikirja 1968. Pirkanmaan Maakuntaliiton julkaisu 20. Tampere 1968.
 Kärkkäinen, Lauri; Eskelin, Håkan ja Viljanen, Kalervo, Kuntien karttatekniikka. Suomen Teknillisen Seuran kirjasto N:o 2. Kuopio 1970.
 Larma, Otto, Yleiskatsaus maankäyttöä ja rakentamista koskevaan lainsäädäntöön – Kaavoitus ja rakentaminen. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 17. Vammala 1975.
 Längelmäveden seudun historia I. Kangasalan historia I. Forssa 1949.
 Längelmäveden seudun historia II. Kangasalan historia II. Hämeenlinna 1954.
 Maaseutukaavoitus. Maalaiskuntien liitto. Kunnallistietoa-sarja. Helsinki 1963.
 Maljonen, Juhani, Asema- ja rakennuskaava-alueiden ulkopuolella tapahtuva rakentaminen – Kaavoitus ja rakentaminen. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 17. Vammala 1975.
 Mansikka, Mikko, Sisäasiainministeriön ja lääninhallituksen osuus kaavoitus- ja rakennustoimessa – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.
 Masunni. Kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta 1. Tampereen Museot. Tampere 1993.
 Mänty, Mikko, Tampereen keskusvaikutus ja liikenteellinen vetoisuus – Pirkanmaan vuosikirja 1967. Pirkanmaan Maakuntaliiton julkaisu 19. Tampere 1967.
 Nenonen, Marko, Moottoritie Tampereelle. Liikenne ja aluerakenteen muutos valtatie varrella keskialalta 2000-luvulle. Tielaitos. Tiemuseon julkaisu 19. (Ilman painopaikkaa ja -vuotta).
 One man's odyssey in search of finnish architecture. Suomalaisen arkkitehtuurin etsijä. Toim. Malcolm Quantrill. Rakennustietosäätiö. Rakennuskirja Oy. Iisalmi 1988.
 Pirkan maan alta 3. Arkeologisia tutkimuksia. Tampereen museoiden julkaisu 65. Tampere 2002.

Pirkanmaan Maakuntaliiton vuosikertomus vuodelta 1981 – Pirkanmaan vuosikirja 1982.

Pirkanmaan Maakuntaliiton julkaisuja 48.

Pirkanmaan tilastojulkaisu – Pirkanmaan vuosikirja 1995. Pirkanmaan liitto. Sarja A, julkaisu n:o 11. Vammala 1995.

Raitio, Raine, Kesäpäivä Kangasalla. Entisaikojen Kangasala taiteilijoiden, valokuvaajien ja matkailijoiden silmin. Kangasala-Seura ry. Jyväskylä 1997.

Raitio, Raine, Kuhmalahden historia III 1865–1995. Kuhmalahden kunta. Jyväskylä 1996.

Raitio, Raine, Liikenne muuttaa maisemaa, esimerkkinä Kangasala – Mobilia 1994.

Tieliikennemuseo Mobilia. Jyväskylä 1994.

Raitio, Raine, Maatalouspitäjästä Suomen teollistuneimmaksi kunnaksi. Sahalahden historia III 1869–1999. Sahalahden kunta ja Sahalahden seurakunta. Jyväskylä 2001.

Ruokonen, Erkki, Kaavan vahvistus- ja poikkeuslupamenetely sisäasiainministeriössä ja lääninhallituksessa I (Yleisiä näkökohtia) – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.

Saikkonen, Ulla, Kylässä kaikki hyvin – Kodin Pellervo 14.10.2004.

Sireni, Maarit, Haja-asutus ei ja mielipiteitä Itä-Suomessa – Yhdyskuntasuunnittelu 2/2013.

Suvanto, Seppo, Keskiaika – Längelmäveden seudun historia I. Kangasalan historia I. Forssa 1949.

Taivainen, O. A., Teiden teknisestä kehityksestä autokaudella – 50 rakentamisen vuotta. Fifty years of Finnish civil engineering. Suomen Rakennusinsinööri Liitto. Jyväskylä 1984.

Vanhala, Pentti, Kunnallistekniset ja muut maarakennustyöt kaavoitusprosessin eri vaiheissa – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.

Vanhala, Pentti, Poikkeuslupan käsittely kunnassa – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.

Virkkunen, Leo, Kuntien kaavoitusmonopoli – Kaavoitus ja rakentaminen. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 17. Vammala 1975.

Virkkunen, Leo, Rakennuslupaprosessi – Kaavoitusta ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus – Ingenjörorganisationernas Skolningscentral ry. Helsinki 1974.

Ympäristön parantaminen kaavoja uudistamalla. Sisäasiainministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Kaavoitusohjeita 1/1981. 1981.

Äikäs, Kauko, Kirjailija Kalle Päätalo Kankkulan kaivolla – Äikäs, Kauko; Juuti, Petri ja Katko, Tapio, Luonnollisesti vettä. Kangasala Vesilaitos 1952–2002. Kangasalan vesilaitos. Saarijärvi 2003.

Äikäs, Kauko, Taseve, Tavase – seudulliset vesihuoltosuunnitelmat – Äikäs, Kauko; Juuti, Petri ja Katko, Tapio, Luonnollisesti vettä. Kangasala Vesilaitos 1952–2002. Kangasalan vesilaitos. Saarijärvi 2003.

LÄHDEVIITTEET

LUKIJALLE

1. One man's odyssey in search of finnish architecture s. 25.

KANGASALAN ASUTUKSEN KEHITTYMINEN ENNEN KAAVOITUSTA

1. Tampere naapurikuntineen muodosti jo 1950-luvulla väestöllisesti ja taloudellisesti yhtenäisen kokonaisuuden, kaupunkiseudun. Tampereen merkitys sen naapurikunnille oli jo tuolloin merkittävä. Vuoden 1960 väestölaskennan mukaan Tampereella kävi naapurikunnista työssä kaikista ammatissa toimivista Pirkkalasta 59,6 %, Ylöjärveltä 37,0 %, Lempäälästä 34,4 %, Kangasalta 28,1 % ja Nokialta, mikä oli itse myös teollisuuspaikkakunta vain 8,3 %. Muista kunnista työssäkäyntiä tapahtui suhteellisen vähän. (Mänty s. 14, 16).

2. Hiekka ja sora ovat kerrostuneet jäätikön sulamisvaiheen aikana jäätikköjokien huuhtelmina ja lajittelemina harjumuodostumaksi. Hiekka- ja sorakerrosten syntyvaiheessa jäi maa-aineksen joukkoon suuria jäälohkareita. Näiden sulamisessa syntyi harjuun jyrkkäreunaisia kuoppia (= harjukuoppa, suppa, lukko). Näistä merkittävimmät Kangasalla ovat Suoramalla sijaitseva Isolukko ja Vehoniemessä sijaitseva Suomen tiettävästi syvin suppa Punamultalukko.

3. www.kangasala.fi. Käytetty 24.11.2016.

4. Kangasalan matkailusta löytyy lisätietoa teoksesta: Raitio, Raine, Kesäpäivä Kangasalla. Entisaikojen Kangasala taiteilijoiden, valokuvaajien ja matkailijoiden silmin.

5. www.kangasala.fi. Käytetty 24.11.2016.

6. Markku Lahtisen tiedonanto.

7. Kangasalan historiaa koskeva osuus perustuu teoksiin: Kangasalan kirkon seutu vuosisadan vaihteesta 1950-luvulle, Kangasalan nauhataajama 1900-luvun alkukymmeninä, Längelmäveden seudun historia I Kangasalan historia I; Längelmäveden seudun historia II Kangasalan historia II; Anttila, Olavi, 110 kehityksen ja kasvun vuotta, Masunni. Kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta 1 ja Pirkan maan alta 3. Arkeologisia tutkimuksia.

1950-LUKU

KIRKONKYLÄ SAI OMAN RAKENNUSSUUNNITELMAN 1952

1. Anttila s. 502–503.

SEUTUSUUNNITTELU LIITOSTA HAETTIIN APUA SUUNNITTELUUN

1. Anttila s. 504, 506.

HARJUN KUPEESEEN SYNTYI YHTENÄINEN NAUHATAAJAMA

1. Anttila s. 499.

2. www.kangasala.fi, Kangasala tilastokirja 2013 s. 5; Koskinen s. 32.

3. Anttila s. 491.

4. KaKa; Asuntotuotanto-ohjelmat.

5. Teräsmäa, Muistelmia.

6. Anttila s. 504.

7. Anttila s. 502.

8. Anttila s. 507.

9. Anttila s. 502.

10. Anttila s. 90–91, 539 ja 542.

11. Anttila s. 94; Kangasalan Urkutehdas 1843–1968.

12. Anttila s. 94–95; Kangasalan Urkutehdas 1843–1968.

13. Anttila s. 544.

14. Anttila s. 484 ja 541.

15. Akateemikko Reima Pietilä (1923–1993) valmistui arkkitehdiksi Teknisestä korkeakoulusta vuonna 1953. Valmistumisensa jälkeen hän toimi Helsingin kaupungin asemakaavaosastolla, Cedercreutz-Railon toimistossa, Viljo Revellillä sekä rakennushallituksen seutusuunnitteluosastolla. Hänen perustamansa arkkitehtitoimisto Reima Pietilä toimi 1957–1960. Raili Paatelainen ja Reima Pietilä ryhtyivät työskentelemään yhdessä vuonna 1960 nimellä Arkkitehtitoimisto Reima Pietilä ja Raili Paatelainen. Pari avioitui vuonna 1963, mutta toimiston nimi muutettiin muotoon Raili ja Reima Pietilä arkkitehdit vasta vuonna 1975. Reima Pietilä toimi myös Oulun yliopiston arkkitehtiosaston professorina 1973–1979.

Pietilän läpimurto oli Brysselin maailmannäyttelyn Suomen paviljonki 1958. Hänen tunnetuimpiin suunnitelmiinsa kuuluu myös Espoon Dipoli. Tampere muodostui myöhemmin Raili ja Reima Pietilän arkkitehtuurin keskeiseksi alueeksi (Kalevan kirkko, Maakuntakirjasto Metso, Hervannan seurakunta- ja vapaa-aikakeskus sekä ostoskeskus). Pietilät ovat suunnitelleet myös tasavallan presidentin virka-asunon Mäntyniemessä.

Pietilä nimitettiin akateemikoksi vuonna 1982 ja hän on Alvar Aallon jälkeen Suomen tunnetuin arkkitehti maailmalla.

(www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=785752 käyt. 11.5.2015; One man's odyssey in search of finnish architecture s. 109.)

RAUTATIE SYNNYTTI UUSIA TAAJAMIA

1. Raitio 1994 s. 88.

2. Suvanto s. 95–96; Anttila s. 112, 489, 491, 498.

3. Anttila s. 492.

4. Anttila s. 496, 498.

RAKENNUSLAKI TOI KUNNILLE LISÄÄ PÄÄTÖSVALTA

1. As. kok. 145/24.4.1931; Maaseutukaavoitus s. 18–21, 26. Rakennussuunnitelmaan kuului myös aluetta varten laadittu rakennusjärjestys.

2. As. kok. 370/16.8.1958, 266/26.6.1959, 101/20.2.1960, 353/11.7.1960 ja 132/5.2.1999.

Ennen vuonna 1999 säädettyä ja nykyisin voimassa olevaa Maankäyttö- ja rakennuslakia maankäytön suunnittelua ja rakentamista koskevat perussäännöt sisältyivät 1958 annettuun rakennuslakiin ja sitä täydentävään 1959 annettuun rakennusasetukseen. Maan käyttämistä ja rakentamista säätelivät lisäksi myös laki yleisistä teistä 243/21.5.1954, vesilaki 264/10.5.1961 ja terveydenhoitolaki 469/27.8.1965.

3. As. kok. 626/19.9.1969 ja 628/10.10.1969.

4. Maaseutukaavoitus s. 31–32; Larma s. 14; Markku Teräs-

maa hst.

5. As. kok. 370/16.8.1958; Maaseutukaavoitus s. 33; Ruokonen, Kaavan vahvistus... s. 1–3,7, 11; Virkkunen s. 77, 81; Vanhala, Poikkeusluvan... s.1, 4; Larma s. 11.

6. Rantakaava on vain tietyn rantayhdyskunnan kaava ja se on ensisijaisesti maanomistajan asia. Rantakaavajärjestelmä saatettiin voimaan vuonna 1969. Maljonen s. 112.

7. Yleiskaavasta käytettiin sen oikeusvaikutuksista riippuen I-, II-, III-asteen yleiskaava nimeä.

Jotta yleiskaava saisi kunnan viranomaisten ulkopuolelle ulottuvia oikeusvaikutuksia, oli päätös yleiskaavan hyväksymisestä alistettava sisäasianministeriön vahvistettavaksi. Vahvistetulla yleiskaavalla oli samat oikeusvaikutukset kuin seutukaavallakin.

8. Nykyisen (2016) lainsäädännön mukaan myös maalaiskuntien laatimia kaavoja nimitetään asemakaavoiksi.

9. As. kok. 370/16.8.1958; Ruokonen, Yleiskatsaus... s. 9–10.

1960-LUKU

LAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUS TOI KUNNILLE KAAVOITUSOIKEUDEN

1. Eskelinen s. 304–305.

2. Anttila s. 507.

3. Kartta tutuksi.

4. Teräsmä, Muistelmia.

5. Anttila s. 509; KaKA, Kaav. toimik. ptk. 25.9.1969, Kh. ptk. 15.3.1973; Markku Teräsmä hst., Teräsmä, Muistelmia.

6. Teräsmä, Muistelmia.

7. Mäntyperäjän ensimmäinen asuintalo harjakorkeuteen – Hämeen Yhteistyö 27.4.1968;

Mäntyperäjä on huippuluokkaa – Kansan Lehti 1.10.1979.

MITEN SOVITTAA ASUTUS JA LIIKENNE YHTEEN?

1. Anttila s. 503–504.

2. Aro s. 23.

3. Taivainen s. 209.

4. KaKA, Kangasalan keskusta, muistio 20.7.1970.

5. Nenonen s. 51.

6. KaKA, Kangasalan keskusta, muistio 20.7.1970.

7. Anttila s. 506–507.

8. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 25.9.1969 ja 11.6.1971; Teräsmä, Muistelmia; Kesäpäivät Kangasalla – Kangasalan Sanomat 24.7.1970; 23 000 henkeä kahtena päivänä Kangasalan ensimmäisissä Kurkunleikkaus- ja kukkaiskarnevaaleissa viime viikon perjantaina ja lauantaina – Kangasalan Sanomat 21.8.1970.

Kangasalan ensimmäiset kurkunleikkaus- ja kukkaiskarnevaalit keräsivät 14.–5.8.1970 kahden päivän aikana 23 000 henkeä käsitättäneen yleisön. Tapahtuman yhteydessä järjestetyn kulkueen kirjässä kulkenut puutarhurin tytär Ritva Lehto valittiin vuonna 1967 Miss Suomeksi.

9. Nenonen s. 53; Pirkanmaan Maakuntaliiton vuosikertomus vuodelta 1981 s. 70.

10. KaKA, Kangasalan keskusta, muistio 20.7.1970.

1970-LUKU

KAAVOITUS ALKOI KASASTA VANHOJA KARTTOJA

1. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 26.10.1973; Markku Teräsmä hst.

2. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 2.10.1975 ja 2.9.1976, Kaav. Itk. ptk. 31.8.1977 ja 31.5.1978.

3. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 12.4.1978, 30.11.1978 ja 26.8.1981.

4. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 15.11.1989, Asuntotuotanto-ohjelmat.

5. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 3.2.1977; Kv. ptk. 14.1.1977, Kangasalan yleiskaava s. 1.

Aiemmin suunnittelua oli Kangasalla tehty hajallaan eri hallintokunnissa ja toimistoissa. Kunnassa oli kuntasuunnittelu-toimikunta, mutta sille kuului taloussuunnittelun lisäksi vain niiden suunnitelmien tekeminen, joita muut hallintokunnat eivät tehneet. Suunnitelmat vedettiin yhteen vasta kunnanhallituksen käsittelyn yhteydessä.

6. KaKA, Kv. ptk. 20.11.1980, Kangasalan yleiskaava s. 196. Kuntasuunnittelulautakunta lakkautettiin 1981 vuoden alusta lukien ja tilalle perustettiin kunnanhallituksen alainen kuntasuunnittelu-toimikunta. Samalla kuntasuunnittelu siirtyi kaavoituksen alaisuudesta pois. Kaavoituksen tehtäväksi jäi asuntotuotanto-ohjelman laatiminen.

7. Arpiainen s. 21; KaKA, Kaav. Itk. ptk. 11.6.1980.

8. Tällaisia yleisesti käytettyjä termejä ovat muun muassa kestävä kehitys ja ehyttäminen. Lainsäädännön epäselvää kieltä taasen edustaa esimerkiksi suunnittelutarveratkaisu.

Tiivistämisestä on puhuttu jo 1970-luvulla kaupunkisuunnittelun ja siihen liittyvän lähiöiden keskeneräisyyden yhteydessä. Tiivistämisestä muodostui 1990-luvun puolivälissä kaupunkisuunnittelun normatiivinen tavoite. Samoihin aikoihin käsite vaihdettiin ehyttämiseksi, jonka sisältöä muokattiin tiivistämiseen verrattuna myönteisemmäksi, osallistavammaksi ja kommunikatiivisemmaksi siten, että määritelmässä korostetaan yhdyskuntarakenteen muotoilun lisäksi elinympäristön laadun parantamista paikallisten lähtökoh- tien, tarpeiden ja yhteistyön pohjalta.

Alun perin kaupunkieihin kohdistunut ehyttämiskeskustelu koskee olennaisesti nykyisin myös maaseutua. Ympäristöministeriön 2009 asettamissa maankäyttötavoitteissa päähuomio kohdistetaan kaupunkien reuna-alueille eli niiden ympäristökuintiin, joiden hajautumiskehitys pyritään kääntämään ehyttämiseksi. Säästösyitä tärkeimmäksi perusteluksi on nostettu ilmastomuutoksen hillitseminen, johon pyritään ensisijaisesti liikennemääriä, etenkin yksityisautoilua vähentämällä.

Sana ehyttäminen on vaikeasti hahmotettava ja määriteltävä yksiselitteisesti. Sanalle ei ole olemassa vakiintunutta määritelmää, mutta voidaan karkeasti todeta, että ehyttämisellä tarkoitetaan Kangasalan tapauksessa samalla sekä rakentamisen tiivistämistä että ympäristön laadun parantamista. Sillä pyritään samalla myös yksityisautoilun vähentämiseen ja kokonaisvaltaisempaan suunnitteluun (Sireni s. 57–58; Arpiainen s. 23, 24, 25, 38, 40, 87).

Toinen vaikeasti hahmotettava ja sopimuksenvarainen termi on kestävä kehitys, jonka nimissä on puolustettu erisuuntaisia suunnitteluideologioita. (Sireni s. 57–, 70).

9. KaKA, Kaavoituslautakunnan johtosääntö 1977 (Kv. ptk. 25.3.1977).

10. Kartta tutuksi.

11. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 20.9.1978; As. kok. 91/4.2.1960.

12. KaKA, Kaav. Itk. ptk. liitteet: Selonteot kartoitustilanteesta ja kartoitusohjelmat.

13. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 1.10.1980.

14. KaKA, Kaav., toimik. ptk. 11.10.1974.

15. KaKA, Kaav. Itk. ptk. 26.4.1978.

16. KaKA, Ymp. Itk. ptk. 25.9.1996 ja Kaav. Itk. ptk. liitteet: Kartoitusohjelmat ja vuosittaiset selonteot kartoitustilanteesta.

RANTA-KOIVISTO TOIMI KOEALUEENA

1. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 25.9.1969.

2. Asuntomessut 1970–2000 s. 6, 8

3. Aluksi messuja järjestettiin joka toinen vuosi, mutta vuodesta 1975 lähtien asuntomessuja on pidetty pääsääntöisesti joka vuosi, poikkeuksena ovat olleet ainoastaan vuodet 1984 ja 1989 (Asuntomessut 1970–2000 s. 14).

4. Ulkoista vesihuoltoverkostoa rakennettiin 3 400 metriä ja sisäistä 4 300 metriä. Lisäksi sadevesiviemäreitä rakennettiin 1 000 metriä. Kaavateitä rakennettiin 1 600 metriä ja jalankulku ja pyöräteitä 700 metriä. (Asuntomessut 15.7.–31.8.1972 Kangasala s. 126.)

5. Teräsmä, Muistelmia; Risto Järvinen, Kangasalan asuntomessut Valtakunnallinen asuntonäyttely; Asuntomessut 15.7.–31.8.1972 Kangasala s. 11, 125; Markku Teräsmä hst; Rauno Raitio hst.

6. Teräsmä, Markku, Ranta-Koiviston Asuntomessut – historiallinen tapaus – Kangasalan Sanomat 28/1972.

7. Tästä oli varsinaista rakennusmaata 12,5 ha.

8. Alueen omakotitalotonttien koko oli keskimäärin noin 850 m².

9. KaKA, Rakennustöiden kalke kiihtyy; Kertomus osuuskunta Asuntomessujen toiminnasta vuonna 1972; Asuntomessut 15.7.–31.8.1972 Kangasala s. 125–126.

10. Asuntomessut 1970–2000 s. 114; KaKA, Kangasalan Asuntomessut numeroina, Kertomus osuuskunta Asuntomessujen toiminnasta vuonna 1972.

11. Asuntomessut 1970–2000 s. 3, 10

12. Asuntomessut 1970–2000 s. 40

13. Asuntomessut 1970–2000 s. 62.

14. KaKA, Ranta-Koiviston asuntomessut-kansio, Jaakko Nurminen, Kokonaisrakentaminen todisti kannattavuutensa.

15. Asuntomessut 1970–2000 s. 134.

16. Asuntomessut 1970–2000 s. 20, 134.

KASJAVA NAUHATAAJAMA

1. Anttila s. 499.

2. Kunnilla oli myöhemmin yhteinen peruskoulun yläaste ja kansanterveystyön kuntainliitto ja suunnitteilla oli myös kuntien liittäminen yhteen.

3. KaKA, Kangasalan keskusta, muistio 20.7.1970; Jukka Mäkelä hst.

4. KaKA, Kangasala maankäyttölinen toimenpideohjelma vuosille 1978–1985. Kaavoituslautakunta 1977.

5. KaKa, Kaav. toimik. ptk. 1.12.1971, Asuntotuotanto-ohjelma 1972–1976; Anttila s. 509.
6. KaKa, Kaav. toimik. ptk. 18.1.1974, 23.8.1974, 2.9.1976 ja 5.11.1976, Kaav. ltk. ptk. 31.8.1977, 6.5.1981 ja ptk. liitet: Selostus Pähkinäkallion rakennuskaavasta ja Pähkinäkallion alueen rakennuskaavaluonnoksen esittely- ja neuvottelutilaisuus 1.2.1974; Anttila s. 509.
7. KaKa, Kaav. toimik. ptk. 23.8.1974; Anttila s. 509.
8. Pirkanmaan Maakuntaliiton vuosikertomus vuodelta 1981 s. 70–71.

YLEISKAAVA LOI POHJAN TULEVALLE KAAVASUUNNITTELULLE

1. As. kok. 132 /5.2.1999; http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Yleiskaavo... Käytetty 21.9.2016.
2. As. kok. 370/16.8.1958.
3. Kangasalan yleiskaava s. 5; Teräsmäa, Muistelmia.
4. KaKa, Kaav. ltk. ptk. liite: Markku Teräsmäa, Rakennuslain ja kunnallislain mukainen maankäytön suunnittelu-luonto Kunta ja seutusuuunnittelun vuorovaikutus-tapahtuma 13.–14.2.1979 Tampere.
5. Valtuuston hyväksymispäätöksen varaan jäävä yleiskaava, eli ns. ensimmäisen asteen yleiskaava, jollainen myös Kangasalan yleiskaava on, oli lähinnä kunnan sisäisen suunnittelun ja toiminnan ohje, ”valtuuston tahdon ilmauksena” tulevan kaavoituksen määrittelyyn.

Vahvistamatta jättäminen oli enemmänkin sääntö kuin poikkeus. Käytännössä kunnat eivät monista eri syistä joutu- en halunneet alistaa yleiskaavojaan vahvistettavaksi (Hyvönen s. 196).

Ensimmäisen asteen yleiskaavalla ei ollut varsinaisia oikeusvaikutuksia, joskin se antoi mahdollisuuden pakko-luastukseen ja sitä voidaan käyttää tosiasiallisena ohjeena maankäytössä.

Mikäli kaava alistettiin valtion viranomaisen vahvistetta- vaksi, kyseessä oli joko II tai III asteen yleiskaava. Toisen asteen yleiskaava oli kunnanvaltuuston hyväksymä ja sisä- asiainministeriön vahvistama. Kolmannen asteen yleiskaava on hyväksytty ja vahvistettu samalla tavoin kuin toisenkin asteen yleiskaava, mutta sen lisäksi itse kaavaan on otettu erityisiä määräyksiä pitemmälle menevästä, ehdottomasta rakentamistarjoituksesta, toimenpiderajoituksesta ja yleis- kaavan toteuttamisen ajoittamisesta (Hyvönen s. 199, 201).

6. KaKa, Kaav. ltk. ptk. 12.1.1983; Kangasalan yleiskaava, esipuhe, s. 6, 9, 20, 119, 148, 195, 238–239;
7. Kangasalan yleiskaava s. 11.
8. Vesihuoltoverkoston rakentaminen alkoi 1950-luvun alussa kirkonkylästä ja keskittyi alkuvuosikymmeninä nau- hataajamaan. Kunnan nauhataajaman Huutijärvi–Kirkonky- lä–Suoraman jätevedet koottiin 1960–1970-luvulla Vatialaa lukuun ottamatta Kangasalan kunnan omaan keskuspuh- distamoon, josta ne johdettiin käsiteltynä Kirkkojärven kautta Roineeseen. Vatialan jätevedet johdettiin Tampereen kaupungin viemäriverkoston kautta Viinikan puhdistamoon. Oman puhdistamon toiminnan päätyttyä 1980 kunnan kaikki jätevedet on johdettu siirtoviemärin kautta Tampereelle puh-

distettavaksi.

Juuti, Kunnallisen... s. 67–68, 73; Juuti s. 79–80; Äikäs., Kir- jailija... s. 92; Äikäs, Taseve, Tavase... s. 171.

9. Kangasalan yleiskaava s. 11, 64, 68–70, 79, 116, 199.

Erityisesti vasemmisto näyttää vastustaneen pelkän nauha- taajaman kehittämistä. Hämeen yhteistyön mukaan ”SKDL:n ryhmä esitti aikanaan valtuustossa [Huutijärven] kaavaehdo- tusta käsitellessä, että alueen kaavoitusta ei pitäisi suorittaa ennen kuin Ruutanan vesihuoltokysymys on lopullisesti rat- kaistu. Sosiaalidemokraattien ja porvarien yhteisvoimin toteu- tetaan edelleen tätä keskustahakuista kunnan kehittämistä.”

Kritiikkiä saivat myös liian pieniksi katsotut omakoti- rakennuspaikat. Mäyrävuoren alueen pieniä tonttikokoja kritisoitiin niin oikeiston kuin vasemmistonkin taholta (Kan- gasalan Mäyrävuoren tontit myyntiin – Hämeen Yhteistyö 22.4.1975).

10. Kangasalan yleiskaava s. 21 ja 22.
- Kunnan väkiluku nousi vuoden 1960 yhteensä 13 502 asuk- kaasta vuoteen 1970 mennessä 14 803:een.
11. Kangasalan yleiskaava s. 16–17, 35, 48 ja 239.
12. Kangasalan yleiskaava s. 108.
13. Kangasalan yleiskaava s. 109.
14. Kangasala maankäyttölinen toimenpideohjelma vuosille 1978–1985. Kaavoituslautakunta 1977.
15. Kangasalan yleiskaava s. s. 6, 8.
16. KaKa, Asunto-ohjelma vuosille 1980–84.
17. KaKa, Kaav. ltk. ptk. liitteet: Teräsmäa, Markku, Tek- nillinen korkeakoulu, Kiinteistöopin lisensiaattiseminaari 17.2.1978.
18. As. kok. 132/5.2.1999.
19. Aiemmin lääninhallinnon ollessa voimassa ohjausta suo- rittivat lääninhallitukset.

20. Kaavoitettava alue voi olla kooltaan tapauksesta riippuen hyvin erilainen aina yhdestä tontista kokonaisen asuntoalueen virkistys- ym. alueineen käsittävään kokonaisuuteen.

21. Kaavamerkinntä on määritelty Suomen rakentamismää- räyskokoelmassa.

Sotien jälkeen tapahtunut kaavoituskäytännön jatkuva kehiti- tyminen on asettanut koko ajan uusia vaatimuksia käytettä- ville asema- ja rakennuskaavamerkinnoille. Vuonna 1959 sisäasiainministeriön antaman päätöksen (nro 386/59) edel- lyttämät merkinnät korvattiin sisäasiainministeriön 15. päivä- nä tammikuuta 1980 antamalla päätöksellä (39/1980) uusista rakennus- ja asemakaava- sekä yleiskaavamerkinnoista (Ase- ma- ja rakennuskaavamerkinntä s. 23).

22. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaa-voitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Asemakaav... Käytetty 21.9.2016; http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Yleiskaavo... Käytetty 21.9.2016; http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Maakuntaka... Käytetty 21.9.2016; http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma/Ymparistom... Käytetty 21.9.2016; Kangas s. 10; KaKa, Kaavoituskatsaukset.

Yhdyskuntarakentamiselle on ollut kautta aikojen tyypil- listä hitaus. Sisäasiainministeriön vuonna 1972 suorittaman asema- ja rakennuskaavamenettelyä selvittäneen tutkimuksen

mukaan rakennuskaavaprosessin keskimääräinen kesto aika oli neljä vuotta ja 11 kuukautta.

23. Harjunsalo nousee – Kangasalan Sanomat 22.5.1970.

RUUTANA SAI LOPULTA OMAN KAAVAN

1. Kyseinen tieyhteys todettiin myöhemmin useaan eri ottee- seen tarpeelliseksi.

Jussilan omakotiyhdistys esitti 4.3.1971 rakennettavaksi tien Ruutanan Jussilasta Kangasalan aseman seudulle (KaKa, Kaav. toimik. ptk. 31.3.1971). Tieyhteyden saaminen oli ta- voitteena myös Kangasalan yleiskaavassa ja se on sen jälkeen pysynyt vuodesta toiseen kaikissa suunnitelmissa mukana.

2. Anttila s. 498–499; KaKa, Kaav. toimik. ptk. 14.10.1976; Kangasalan yleiskaava s. 76–78.
3. Kangasalan yleiskaava s. 202–203.
4. KaKa, Kaavoitusohjelmat ja Taajamien osayleiskaava, tavoiteosa; Kangasalan Ruutana sai kaavan – Aamulehti 27.8.1977.

1980-LUKU

”KOVAPÄISET SUOJELIJAT VASTAAN KUNNAN KÄH- MIJÄT” – VEHONIEMEN OSAYLEISKAAVA

1. Aamulehden otsikko Vehoniemen kaavakiistan ollessa kuumimmillaan vuonna 1986.

2. Lain mukaan yleiskaava saattoi olla koko kuntaa koskeva tai vain jotain osa- aluetta koskeva.

3. Teräsmäa, Muistelmia.

4. KaKa, Kaav. toimik. ptk. 16.2.1973.

5. KaKa; Kaav. ltk. ptk. 13.2.1980.

6. Täytäntöönpanoa vaadittiin kahteenkin otteeseen vuosi- na 1980 ja 1981, mutta ehdotukset eivät saaneet kannatusta (KaKa, Kaav. ltk. ptk. 19.3.1980 ja 16.9.1981).

Kunnanvaltuuston kokouksessa 23.10.1980 käsiteltiin muun muassa Vehoniemen alueen yleiskaavaluonnoksen nähtäville asettamista ja luvattoman soranoton keskeyttämistä. Asian käsittelyn yhteydessä pöytäkirjaan liitettiin valtuuston työ- järjestyksen 23 § tarkoittama SKDL ryhmäponsi ”että sisä- asiainministeriön asettama soranottokielto pannaan täytän- töön vihdoin”.

7. KaKa; Kaav. ltk. ptk. 13.2.1980, 19.3.1980, 27.8.1980, 1.10.1980, 16.9.1981, 9.12.1981 ja 1.9.1982, Vehoniemen harjualueen osayleiskaava; Jouko Jauhia hst.; Kairesalo, Juha, Lakimies tutkii sorasyytökset – Aamulehti 12.4.1990; Kunnanjohtaja sanoo Ylen valehdelleen – Kansan lehti 11.4.1990.

8. Valtakunnallinen harjajensuojeluohjelma s. 1, 2, 4 ja luet- telo ohjelmaan kuuluneista harjuista.

Valtioneuvosto hyväksyi ympäristöministeriön esityksestä valtakunnallisen harjajensuojeluohjelman 3.5.1984. Tähän ohjelmaan kuului Kangasalan Keisarinharju–Vehoniemen- harju-alue mukaan lukien kaikkiaan 159 harjualuetta.

Harjajensuojeluohjelmaan kuului kaikkiaan noin 6 % maamme harjujen pinta-alasta. Ohjelmaan kuuluneiden har- jualueiden yhteinen pinta-ala oli 96 000 hehtaaria. Kaikkiaan Suomessa laskettiin tuolloin olleen harjualueita yhteensä 1 516 000 hehtaaria. Harjujen suojeluohjelmaa toteutettiin maa-aineslain (555/ 1981) ja maa-ainesasetuksen (91/

1982) sekä rakennuslain (370/16.8.1958) 124a §:n mukaisen lupamennettelyn kautta.

9. Vehoniemenharju on tuolloin Pulkkilanharjun ohella Metsähallituksen tärkein maisemanhoitokohde Hämeen alueella. Vehoniemen luonnonsuojelualueen perustamisen yhtenä päätarkoituksena oli alueen kansallismaiseman suojeleminen ja sen ylläpitäminen. Luonnonsuojelualueella on muista luonnonsuojelualueista poiketen sallittua myös puuston käsittely maisemanhoidon yhteydessä.

KaKa, Kaav. Itk. ptk. liitteet: Metsähallituksen kirje 30.1.2006.

10. Kangasalla oli vuonna 1985 kaikkiaan 19 soranottoaluetta (KaKa, Kaav. Itk. ptk. liitteet).

11. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 29.10.1980; 6.4.1983, 19.9.1984; Asetus Vehoniemen luonnonsuojelualueesta As. kok. 601/29.6.1983; Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosaston kirje 3.10.1986; Sorakiista jatkuu Vehoniemenharjulla – Aamulehti 30.8.1989; Kangasala ja Ylöjärvi sorankaivajien suosiossa – Kangasalan Sanomat 14.12.1990.

Vehoniemen osayleiskaavaa vastaava toinen harjualuetta koskeva osayleiskaava valmistui vähän myöhemmin Hämeenkyrön Pinsiönkankaalle. Sen jatkeelle Ylöjärven Pinsiönkankaalle saatiin kaava vahvistettavaksi vasta 1990.

12. Teräsmäa, Muistelmia.

Harjujen suojelua ei nähty tärkeäksi pelkästään kaavoittajan näkökulmasta, vaan myös yleisemminkin. Kaavan valmistelun aikoihin Kangasalan luonnonsuojeluyhdistys keräsi 1980 yli 6 500 kangasalalaista nimeä – siis yli kolmasosan kunnan väestöstä – käsittäen harjujensuojeluadressin, joka vietiin kotikunnan päättäjille, eduskuntaan, lääninhallitukseen sekä sisäasiainministerille (Tiitola, Marjo, Sorasta, firmasta ja moraalista – Kangasalan Sanomat 6.9.1988).

Jo 1970-luvun alussa maisemanhoidon valvoja Lauri Ruipoo sekä seutukaavajohtaja Aulis Hartikainen olivat huolissaan Tampereen seudun täysin suunnittelemattomasta soranotosta. (Rönsyilevä soranotto järjestykseen – Aamulehti 1.10.1971.)

13. Lausuntonsa antoivat: Maa- ja metsätalousministeriö, Tampereen seutukaavaliitto, Tampereen vesipiiri, Metsähallitus, TVL:n Hämeen piiri, Maatilahallituksen lainoituslaitos, Museovirasto, Pirkka-Hämeen piirimetsälautakunta, Pirkkanmaan sairaalan kuntainliitto, Kangasalan Ammattikoulun kuntainliitto, Hämeen Sähkö Oy, Rakennuslautakunta, Terveyslautakunta, Maatalouslautakunta, Luonnonsuojelulautakunta, Matkailulautakunta, Metsänhoitoyhdistys, Kangasalan Luonnonsuojeluyhdistys ry, Heposelänseudun kyläkokous, Saarikylien Nuorisoseuran kylätoimikunta, Kangasalan Kisa ry, Maataloustuottajien Kangasalan yhdistys. Lisäksi luonnoksesta saapui 23 mielipidettä.

14. Alistaminen tarkoittaa sitä, että alistusviranomainen tutkii kaavan laillisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden. Kunnanvaltuuston hyväksymä yleiskaava sitoi kuntaa. Mikäli kaava alistettiin valtuuston päätöksen jälkeen sisäasiainministeriön vahvistettavaksi sen määräykset ja merkinnät ikään kuin voimistuvat ja tällöin kaava sitoi myös yksityisiä maanomistajia.

15. KaKa, Vehoniemen harjualueen osayleiskaava; Kaav. Itk. ptk. 4.5.1977, 13.2.1980, 1.10.1980 ja 19.5.1982, Muistio Vehoniemen osayleiskaavan esittely- ja keskustelutilai-

sueudesta 15.10.1980, Muistio, Vehoniemen osayleiskaavan esittelutilaisuudesta Raikon koululla 27.1.1982; Keskustelutilaisuus Vehoniemen osayleiskaavan johdosta 8.6.1982, Kaavoituslautakunnan puheenjohtajan Pertti Ruokosen kirje 15.12.1986, Professori Juhani Wirilanderin lausunto 23.1.1989.

16. Tuomainen, Jorma, Vehoniemen tuhoaminen keskeytettävä – Kangasalan Sanomat 3.5.1985; Tuomainen, Jorma, Vehoniemen kaava retuperällä – Aamulehti 16.1.1986.

17. Mattila, Rauno; Similä, Päivi; Lammi, Ulla-Kaija; Hietikko, Annikki; Tuomainen, Jorma; Nieminen, Eero; Perttunen, Jurva ja Tiitola, Marjo, Haaste päättäjille! – Kangasalan Sanomat 3.5.1985; Vehoniemen sorarallissa kysymykset sinkoilevat – Kangasalan Sanomat 14.5.1985; Punkari, Risto, Vehoniemi säikäytti asukkaat – (Päiväämätön lehtileike Aamulehti).

18. KaKa, Kv. ptk. 26.5.1986 ja Kaav. Itk. ptk. liitteet: Jorma Tuomaisen kirje 30.3.1987.

Kaavan muuttaminen oli pitkään jatkuneen sorakiistan myötä myöhemminkin esillä. Esimerkiksi kunnanhallituksen käsitellessä vuonna 1989 yhteensä 2,3 miljoonan kuutiometrin soranottolupaa Ryhmä 16 edustaja Reino Törmä olisi halunnut ensin laajan keskustelun Vehoniemen harjun osayleiskaavan valmistamisesta ja vasta sitten ratkaissut soraluvat. Hän ei saanut kuitenkaan kannatusta ehdotukselleen ja luvat myönnettiin (Suuri soranottolupa Varalankylään – Kangasalan Sanomat 18.5.1989).

19. Keskustelua käytiin kaavan ja sen laillisuuden lisäksi myös mahdollisista väärinkäytöksistä, maisemoinnista ja soranotosta yleensä. Keskustelu jatkui yksityisten kansalaisten ja tiedotusvälineiden toimesta koko 1980-luvun ja 1990-luvun alkuvuodet välillä kiivaampana välillä laimentuen.

Harjujen maisemoinnista tehtiin myös valtuustoaloite, jossa tavoitteeksi asetettiin ympäristöön soveltuvat maisemamuodot ja kasvillisuus, joka on mahdollisimman paljon alkuperäisen kaltaista (Kaav. tk. ptk. 13.11.1985). Soranoton jälkien maisemoinnin valvonta kuului kaavoitustoimistolle.

20. Soranottoluvat käsiteltiin rakennuslain, vuonna 1981 annetun maa-aineslain ja rakennuslain muutoksen sekä 1982 annetun maa-ainesasetuksen mukaisesti lakien määräämän anomuksen perusteella. Tämän johdosta Punkari totesikin: ”On selvää, että ennen maa-aineislaia asettamista valmistellut suunnitelmat eivät perustu laissa mainittuihin kriteereihin.”

21. EO-alueella tarkoitettiin virkistys ja retkeilyalueita, jonne oli mahdollista saada lupa maa-ainesten ottamiseen.

22. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 5.6.1985, 13.11.1985, 11.12.1985, 16.4.1986, 8.3.1989;

Kh. ptk. 6.1.1986 ja 22.8.1988, Kv. ptk. 28.9.1987 ja 29.5.1989, Mikko Punkari TerraFirma Oy, Loppuraportti Vehoniemenharjun maankäyttö- ja maisemointitutkimuksesta 28.7.1988, Professori Juhani Wirilanderin lausunto 23.1.1989 ja Ympäristöoikeuden professori Vesa Majamaan lausunto 5.12.1988; Mä oksalla ylimmällä, Sorasta tora – Aamulehti 20.5.1985; Vehoniemen sorarallissa kysymykset sinkoilevat – Kangasalan Sanomat 14.5.1985; Onko soranotossa rikottu pelisääntöjä – Kangasalan Sanomat 5.7.1985; Sorankäyttö ja sen vaihtoehdot – Kangasalan Sanomat 5.7.1985; Kaksi aloitetta – Kangasalan Sanomat 5.7.1985; Vehoniemen

yleiskaava entisellään – Kangasalan Sanomat 9.5.1986; Soranotolle suunnitelma – Kangasalan Sanomat 4.9.1987; Vehoniemestä laaditaan käyttösuunnitelma – Kangasalan Sanomat 29.10.1987; Vehoniemen kaavan tarkistus, puolesta ja vastaan – Kangasalan Sanomat 26.8.1988; Harjurarpoitti on nyt valmis – Kangasalan Sanomat 26.8.1988; Tuomainen, Jorma, Hiekkaa hampaiden välissä – Kangasalan Sanomat 12.8.1988; jv, Raportti suosittaa lisärajoituksia soranottoon – Kangasalan Sanomat 26.8.1988; Kairesalo, Juha, Maankäyttö- ja maisemointitutkimus valmis. Vehoniemen kaava remonttiin? – Aamulehti 23.8.1988.

23. Ls-yhdistys valittua Oy Lohja Ab:n soraluvasta – Kangasalan Sanomat 11.7.1989; Kunta tiukkana: Soravalitukseen ei aihetta – Kangasalan Sanomat 25.8.1989; Kangasalan Sanomat 24.8.1990.

24. Rintakoski, Marita, 'Kovapäiset' suojelijat vastaan 'kunnankämmijät' – Aamulehti 31.1.1986.

25. Asia on noussut vielä vuosikymmenien jälkeenkin esiin. Kangasalan ympäristölautakunnan myöntämästä maa-ainesten ottoluvasta ja kaavamerkinnoista Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle lokakuussa 2004 tehdyssä valituksessa tuotiin esiin väite, että sisäasiainministeriölle lähti eri karta kuin kunnanvaltuutetuille oli jaettu ja Vehoniemen osayleiskaavassa oli tapahtunut valmisteluvirhe (KaKa, Ymp. Itk. ptk. liite: Valitus Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle 22.10.2004).

26. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 16.4.1986 ja Kh. ptk. 4.8.1986, Kantelu Hämeen lääninhallitukselle Vehoniemen harjualueen osayleiskaavan vastaisesta toiminnasta Kangasalla 14.3.1986; Tiitola, Marjo, Harjujen käsittelyn historiaa – Viikko Kangasala 18.10.1985; Kairesalo, Juha, Vehoniemen kaava poliisin tutkittavaksi – Aamulehti 8.8.1986; Poliisille tutkintapyyntö Vehoniemen harjun kaavasta – Kansan Lehti 8.8.1986; kh, Hallitus näytti hampaansa – Kangasalan Sanomat 8.8.1986; Soranotosta poliisitutkinta Kangasalla – Helsingin Sanomat 8.8.1986; O.S., Joko sorajupakassa lähestytään sopua – Kangasalan Sanomat 8.8.1986; Poliisille tutkimuspyyntö Vehoniemen harjun kaavasta – Kansan Lehti 8.8.1986; Keto, Ritva, Kansanliike kuriin poliisivoimin – Tamperelainen 17.8.1986; Mattila, Rauno; Mikkonen, Taito; Rokala, Liisa; Törmä, Reino ja Tuomainen, Jorma, Uskottavuutta päätöksentekoon – Kangasalan Sanomat 19.8.1986; Tuomainen, Jorma, Kangasalan kansalle kuria – Tamperelainen 21.8.1986; Mäkelä, Matti, Päättäjät eivät kestä kritiikkiä – Kangasalan Sanomat 26.8.1986; Vehoniemen sora repii Kangasalaa – Helsingin Sanomat 1.9.1986; Nuhteita Vehoniemen soraluvista – Aamulehti 5.11.1986; Viranomaisille huomautuksia – Aamulehti 5.11.1986; Osayleiskaavaa noudatettu Vehoniemen harjualueella – Kansan Lehti 5.11.1986; Luvista huomautus Kangasalan viranomaisille, Vehoniemen soranotossa ei ylitetty aluerajoja – Keskisuomalainen 6.11.1986; Vehoniemen sorajupakka ohi? Lääninhallitus huomautti kuntaa – Kangasalan Sanomat 7.11.1986; Kunnallisparlamentin palkeilta – Kangasalan Sanomat 30.12.1986; Vehoniemen sotkut selvitetään – Kansan Lehti 13.1.1987; Vehoniemen epäselvyydet selvitetään vielä kerran – Aamulehti 18.1.1987, Sorajuttu poliisiasiaksi – Tamperelainen 21.1.1987; Kairesalo, Juha, Soranoton suunnitelma ja lupa ristiriidassa – Aamulehti 17.2.1988; Sorapäätös takaisin kunnanhallitukseen

– Kangasalan Sanomat 19.2.1988; Lääninoikeus palautti soraluvan – Kangasalan Sanomat 19.2.1988; OS, Miksi uudelleen vanhaan riitaan? – Kangasalan Sanomat 12.8.1988.
27. Maa-alasta 12 ha sijaitisi Lentolassa ja 28 ha Vehoniemes-
sä. Kaupan jälkeen kunta omisti Lentolassa yhtenäisen 27 ha:n alueen. Jotta Lentolan teollisuusalue olisi saatu toteutettua, kunta hankki vielä Tampereen kaupungilta lisämaata 22 ha.

Soraseula Oy:n suurin omistaja oli Tampereen kaupunki, joka omisti 51,7 % yhtiöstä, Kangasalan kunta omisti 0,7 %, rakennusliikkeet 33,7 %, muut liikeyritykset 8,6 % ja yksityiset henkilöt 6 %.

28. Soranottajat tuhoavat Vehoniemen – (Päiväämätön lehtileike, Helsingin Sanomat); Vehoniemen harjujen soraralli pyörii nyt kiivaimmillaan – (Päiväämätön lehtileike, Helsingin Sanomat); Vehoniemelle 2,5 miljoonan kuution soralupa – Aamulehti 23.12.1986; Soranotto selkeytyy Vehoniemessä – Kangasalan Sanomat 24.6.1986; Maat kunnalle, sorat Soraseulalle – Kangasalan Sanomat 1.7.1986; SK, Vehoniemen osayleiskaava muutospainneiden alla – Kangasalan Sanomat 24.2.1987; Soraseulan soraluvasta valitus – Kangasalan Sanomat 24.2.1987, Soraluvasta valitettiin – Aamulehti 20.2.1987; Heiskari, Seppo, Vehoniemen huippu säästyy, mutta Harju pienenee 2,5 miljoonaa kuutiota – (Päiväämätön lehtileike, Aamulehti).

Kritiikkiä tuli ”Vehoniemi-liikkeen” taholta myös kunnan päätöksentekojärjestelmää kohtaan.

Kaava-asioihin ja soranottoon aktiivisesti kantaa ottanut biologi ja koulumies Rauno Mattila purki suivaantuneena sydäntään paikallislehden palstoilla. Mattilan mukaan valta oli annettu valtuustoryhmille, valtuustoryhmien johtajille ja kunnanhallitukselle. Systemi rakentui ryhmäkurin varaan ja ryhmien kannasta otettiin ennakkolta selvää, jotta kunnanhallituksen kanta varmasti voittaisi. ”Ja tällä tiukalla valmistelulla” pelattiin Mattilan mukaan luottamusmiehet ulos. (’Poliittinen peli turhauttaa’ – Kangasalan Sanomat 5.7.1985 ja Mattila, Rauno, Soraliturgia saa riittää – Kangasalan Sanomat 26.7.1988.)

29. KaKA, Kaav. ltk. ptk. liite: Heikki Lehmusalhon laatima muistio Vehoniemen yleiskaavaan tehdyistä korjauksista 4.10.1982.

30. Lehmusalho, Heikki, Vehoniemen kaavaväitteet lioiteltuja – Aamulehti 20.1.1986; Kunnan johto ärsyyntyi televisio-ohjelmasta – Kangasalan Sanomat 11.4.1990; Valkamo, Markku, Lakimies tutkii Vapaassa maassa-ohjelman esitetyt syytökset – Kansan Lehti 11.4.1990; Kunta kantelee JSN:oon – Kangasalan Sanomat 5.6.1990; Tiitola, Marjo, Soralupien myöntäminen osaavampiin käsiin – Kangasalan Sanomat 12.3.1991; Vehoniemenharju hoitoon. Soranotolle suunnitelma – Kangasalan Sanomat 4.9.1987.

31. Nurminen, Jaakko, Vehoniemen, Syrjänharjun ja Isokankaan soranotosta – Kangasalan Sanomat 6.7.1990

32. Keskustelu harjujen suojelusta ei ole kuitenkaan päättynyt, vaan se on sitemmin kohdistunut Vehoniemenharjulle suunniteltuun Tavase-pohjavesihankeeseen.

UUSIEN ASUINALUEIDEN OHELLA KUNTAAN HALUTTIIN MYÖS TEOLLISUUTTA

1. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 18.11.1981, 3.11.1982, 12.1.1983 ja 23.5.1988.

2. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 11.12.1985 ja 9.8.1989, ptk. liite: Pitkäjärven kaavan esittelytilaisuus Vatialan koululla 14.11.1985.

3. Anttila s. 552; Kangasalan yleiskaava s. 35, Kangasala Taskutilasto.

4. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 26.10.1973.

5. KaKA, Kaav. toimik. ptk. 31.3.1971; Kaav. ltk. ptk. 24.2.1977, 21.2.1979, 10.8.1983, 12.10.1983 ja 12.12.1984 ja ptk. liitteet: Kuntasuunnitelman tavoitesuunnitelma 1981, kaavoituslautakunnan ehdottamat tarkistukset ja Pohjois-Kangasalan Sos. dem. Yhdistys ry:n kirje Kangasalan kunnanhallitukselle 17.10.1986 sekä Kaavoitusohjelmat.

6. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 17.12.1980.

7. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 23.5.1988.

8. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 10.6.1987; 14.7.1.1987 ja 9.9.1987.

9. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 15.5.1991 ja 28.8.1991, Ymp. ltk. ptk. 27.1.1998.

10. Tehdyn selvityksen mukaan ensin mainittuja rakennuspaikkoja oli yhdeksän, erillisiä tontteja 59 kpl ja muita 440 kpl.

Kokoomus kannatti rakentamiskehotusta vain ensimmäisen vaihtoehdon osalta. Sosialidemokraattien ryhmä piti kahta ensimmäistä vaihtoehtoa tarkoituksenmukaisena. Valtuustoryhmä korosti tiedotuksen merkitystä ja tiedotustilaisuuden järjestämistä asian johdosta.

Keskustapuolue ei nähnyt kehotuksia tarpeelliseksi. Kristillinen liitto piti kehotusten antamista tarpeellisenä vain kunnan myymien tonttien osalta ja erillisten tilojen osalta kehotuksen antaminen olisi perustuttava tarpeellisuustarkasteluun. SKDL:n valtuustoryhmä piti tarkoituksenmukaisena rakentamiskehotuksen antamista molemmissa tapauksissa. Vihreitten valtuustoryhmä ei antanut lausuntoa.

11. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 19.2.1986, 12.3.1986 ja ptk. liite: Tiedotustilaisuus rakentamiskehotuksesta, muistio 1.4.1987; Eero Järvenpää hst.

12. KaKA, Kh ptk. 6.9.1976, Kaav. ltk. ptk. 15.4.1987, 9.9.1987, Ymp. ltk. ptk. 17.11.1993, 18.10.1995, 16.4.1996, 27.1.1998 ja 20.1.2004, ptk. liitteet: Muistio Huutijärven rakennuskaavaluonnoksen neuvottelu- ja esittelytilaisuudesta 2.3.1977, Huutijärven rakennuskaavan esittelytilaisuus 21.5.1987, Kaavoituskatsaus 1994, ja Kangasalan kunnan kaavoitusutisia 93 sekä Huutijärven asemakaava ja asemakaavan muutos Kylänranta.

13. KaKA, Kaavoituskatsaukset.

YLEISKAAVOITUSTA JATKETTIIN PALA KERRALLAAN

1. Yhdyskuntarakenteella tarkoitetaan työssäkäyntialueen, kaupunkiseudun, kaupungin, kaupunginosan tai muun taa-
jaman sisäistä rakennetta. Se sisältää väestön ja asumisen, työpaikkojen ja tuotantotoiminnan, palveluiden ja vapaa-ajan alueiden sekä näitä yhdistävien liikenneväylien ja teknisen huollon verkostojen muodostaman kokonaisuuden.

2. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 3.2.1977.

3. KaKA, Kaavoitusohjelma 1980–1985.

4. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 26.8.1981 ja 23.6.1982 ja ptk.

liitteet: Tampereen seutukaavaliiton lausunto Kuohenmaan osayleiskaavasta 27.9.1982, Kuohenmaan osayleiskaavaluonnoksen esittely ja sen johdosta käyty neuvottelu 30.9.1981 ja Kuohenmaan osayleiskaavaluonnoksen esittelytilaisuus 17.8.1981.

5. KaKA, Kv. ptk. 21.2.1983.

6. Kaav. ltk. ptk. 11.5.1988; ptk. liite: Saarenmaan osayleiskaavan esittelytilaisuus Liuksialan koululla 20.1.1988, Ymp. ltk. ptk. 29.4.1992, 9.6.1993 ja 10.4.2001, Kaavoituskatsaukset 1994 ja 2003–2004.

KESKUSTAAN ALETTIIN SUUNNITELLA UUTTA KAUPPAKESKUSTAA

1. KaKA, Kh. ptk. 5.10.1987, Kaav. ltk. ptk. 30.11.1987, 27.4.1988 ja 16.10.1991, Keskusta suunnitelman esittelytilaisuus, muistio 5.6.1990.

KAAVOITUSOSASTO SAI LISÄÄ TEHTÄVIÄ

1. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 8.4.1981.

2. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 10.8.1983.

3. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 19.9.1984, 31.10.1984 ja 3.4.1985.

4. Heikki Lehmusalho hst.

5. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 7.11.1979, Kv. ptk. 25.6.1981, Teknisen hallinnon uusi organisaatiomalli muistio 4.10.1982, Kaavoituslautakunnan johtosääntö 1981 (Kv. ptk. 27.8.1981).

6. Johtosääntömuutoksista ks. KaKA, Kv. pt. 28.12.1988, 28.12.1989, 15.6.1992, 19.4.1993, 14.11.1994 ja 16.12.1996, Kaav. ltk. ptk. 5.4.1989, 1.11.1989, 23.1.1991, 28.8.1991, 29.4.1992, Ymp. ltk. ptk. 19.11.1996, 11.2.1997, 6.5.1997 ja 18.5.1999 ja pöytäkirjojen liitteet, Kh. jaosto 15.12.1986, Teknisen hallinnon organisaatioselvitys, loppukokous 23.4.1986.

1990-LUKU

LAMA KAATOI KESKUSTAKORTTELIN SUUNNITELMAN

1. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 16.10.1991, 29.1.1992, 19.2.1992 ja 30.9.1992.

2. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 1.11.1989.

MUUTTUVAT TARPEET

1. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 18.12.1991, ptk. liite: Lähiympäristön parantaminen vanhoilla omakotialueilla Pikonkankaan asemakaava.

2. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 10.6.1987.

3. KaKA, Rakennuslautakunta 1.7.1987.

4. KaKA, Ympäristönsuojelulautakunta 29.9.1987.

5. Kaav. ltk. ptk. 30.9.1987, Ymp. ltk. ptk. 16.3.1994 ja 16.1.1996, Kaavoituskatsaus 1998; Saikkonen, Ulla, Kylässä kaikki hyvin – Kodin Pellervo 14.10.2004.

6. KaKA, Kaav. ltk. ptk. 11.6.1986, 15.6.1987, 9.9.1987 ja 1.2.1989, Kaav. ltk. ptk. liitteet: Tiedotustilaisuus Sorolan alueeseen rakennuskaavaluonnoksesta 20.5.1987 ja Kulttuurilautakunnan kirje kaavoituslautakunnalle

7. Kaav. ltk. ptk. 18.12.1991, 29.1.1992 ja 13.5.1992, Sorola osayleiskaava ja Kangasalan kunnan kaavoitusutisia 93.

8. Markku Lahtinen hst.

9. KaKa, Asuntotuoto-ohjelmat, Kangasala Haja-asutuksen vaikutukset selvitys 6.6.2000 ja Kangasala maankäytöllinen toimenpideohjelma vuosille 1978–1985. Kaavoituslautakunta 1977.

RANTA-OSAYLEISKAAVA LAADITTIIN SUOJELEMAAN JA OHJAAMAAN RAKENTAMISTA

1. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 21.6.1995, 20.12.1995, 30.1.1996 ja 5.11.1996, ptk. liite: Neuvottelu rantaosayleiskaavasta 24.10.1996, Kangasalan kunnan kaavoitusuutisia 93, Kangasalan rantaosayleiskaava ehdotus.
2. KaKa, Kaavoituskatsaus 2016.

YLEISKAVOJEN MERKITYS KASVOI

1. As. kok. 696/ 1990, 697/1990 ja 132/5.2.1999. KaKa, Ymp. Itk. ptk. liitteet: Kaavoituskatsaukset ja Taajamien osayleiskaava raportti 2.VI/96; Markku Lahtinen hst.
2. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 23.8.1989, 19.9.1990, 13.3.1991 ja 29.4.1992, Kaavoituskatsaus 1991. Kangasalan taajamat osayleiskaava tavoitteet. Kangasalan kunta kaavoitustoimisto 1990 ja Taajamien osayleiskaavaluonnos.
3. www.kangasala.fi, käytetty 14.12.2016; KaKa, Ymp. Itk. ptk. 23.8.1995, 18.6.1996 ja 19.11.1996, ptk. liite: Taajamien osayleiskaavan esittelytilaisuus 8.4.1991, Kangasalan kunnan kaavoitusuutisia 93.

KAAVOITUSOSASTOSTA YMPÄRISTÖOSASTOKSI

1. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 14.10.1992, Ymp. Itk. ptk. 19.11.1996 ja 6.5.1997.
2. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 9.9.1987 ja 28.8.1991, Ymp. Itk. ptk. 25.9.1996, ptk. liitteet: Kangasalan kunnan kaavoitustoimiston kirje kuntasuunnittelutoimikunnalle 9.3.1988, Kaavoitus-toimen lukutasoiset perustelut vuodelle 1990 ja Kaavoitusohjelma 1997–2001.
3. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 21.8.2001, Taloussuunnitelma 1999–2001 ja 2000–2002, Puolivuosiseuranta 2002, Talousarvio 2006 ja 2008, Markku Lahtinen hst.
4. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 22.1.1986 ja 6.6.1990; Markku Lahtinen hst.
5. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 24.2.1988.
6. Liisa Rasila hst.
7. KaKa, Ympäristöministeriön päätös Nro 5003/500/90 15.8.1990 eräiden asema-, rakennus- ja rantakaavan muutoksen hyväksymistä koskevien päätösten alistamisvelvollisuuden poistamisesta, Suomen kunnallisliiton yleiskirje 28/1990; Laki rakennuslain muuttamisesta (As. kok. 696/17.8.1990) ja Asetus rakennusasetuksen muuttamisesta (As. kok. 697/17.8.1990); Markku Lahtinen hst.
8. KaKa, Ymp. Itk. ptk. liitteet: Kaavoituskatsaukset; Liisa Rasila hst.
9. http://suomi.fi/suomifi/suomi/valtio_ja_kunnat/aluehallinto/index.html?q1=. Käytetty 21.9.2016.
10. Meri-Kaarina Rahkoma hst.

MITEN SOVITTAA YHTEEN LINNUT JA IHMISASUTUS?

1. KaKa, Lintuvesien osayleiskaava s. 62–63.

2. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 16.4.1996 ja 6.5.1997; Lintuvesien osayleiskaava s. 53, 71.

3. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 10.10.2000; Lintuvesien osayleiskaava s. 1, 7, 68–69.

4. Natura 2000-verkosto on koko Euroopan yhteisön kattava ekologinen verkosto, joka koostuu jäsenvaltioiden siihen ilmoittamista luonnonvaraisen lintujen suojelusta annetun Euroopan yhteisön ns. lintudirektiivin mukaisista luonnon-suojelualueista sekä luontodirektiivin tarkoittamista muista alueista, jotka Euroopan unionin komissio jäsenvaltioiden ehdotuksen pohjalta on hyväksynyt yhteisön tärkeänä pitämiksi alueiksi.

5. Kangasalan Kirkkojärvi on Pirkanmaan paras vesi- ja rantalintujen muuttoaikainen levähdys- ja ruokailualue (Lagerström, Mari, Kangasalan Kirkkojärven pesimis- ja muuttoaikainen linnusto).

Kirkkojärvi liitettiin yhdessä Taivallammen, Säkölänjärven, Kyläjärvien sekä Ahulin kanssa valtakunnalliseen lintuvesien suojeluohjelmaan eräänä entisen Hämeen läänin tärkeimmistä kohteista. Tavoitteena on alueiden säilyttäminen mahdollisimman luonnonvaraisina. Lintuvesien suojeluohjelmassa pyritään suojelemaan linnustoa, mutta myös muuta luontoa, erityisesti kasvistoa ja kasvillisuutta. Koska vesi- ja rantakasvillisuus ja niiden vyöhykkeisyys suurelta osalla muodostavat vesilintujen elinympäristön, asetettiin ohjelmassa eräksi vesilintujen suojelun päämääräksi vesikasvillisuuden suojeleminen.

KaKa, Kaav. Itk. ptk. 1.12.1982, Hämeen lääninhallituksen ympäristösuojelutoimiston kirje 8.11.1983 Kangasalan kunnan kaavoituslautakunnalle.

6. Äikäs, Kirjailija... s. 92; Äikäs, Taseve, Tavase... s. 171.
7. Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan kaikkea ihmisen luonnosta muokkaavaa ympäristöä. Suomessa kulttuuriympäristö ja luonnonympäristö liittyvät usein kiinteästi toinen toisiinsa.

Kulttuuriympäristöön kuuluu sekä maisemia, että rakennettuja ympäristöjä, joihin kuuluvat myös rauniot ja kiinteät muinaisjäännökset. Omana biologispainotteisena osanaan kulttuuriympäristöön kuuluu myös perinnemaisemat. Arvokkaista kulttuuriympäristöstä on olemassa valtakunnallisia, maakunnallisia ja kuntakohtaisia luokituksia.

Huomionarvoista on, että rakennetussa ympäristössä arvokkaita eivät ole vain komeat päärakennukset vaan myös miljöökokonaisuudet, joissa sinänsä vähäpätöisillakin rakennuksilla voi olla kokonaisuuden kannalta merkitystä. Esimerkiksi Liuksialan kartanon ympäristössä alustalaisten vaatimattomat pikkutalot ovat tärkeä osa kulttuuriympäristöä, samoin kuin maatilojen ulko- ja hyötyrakennukset Jokioissa ja Tiialassa.

8. KaKa, Lintuvesien osayleiskaava s. 69.

9. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 19.10.1999 ja 14.12.2004.

2000-LUKU

VOUSITUHANNE VAIHDE MUUTTI TOIMINTATA-POJA

1. As. kok. 132/5.2.1999.

2. Viihtyvyys ja taloudellisuus kuuluivat jo sisäasiainministe-

riön vuonna 1981 kaavoituksesta antamiin ohjeisiin: ”Yhdyskuntien ympäristön parantamisen perustavoitteena tulee olla viihtyisän elinympäristön ja taloudellisesti edullisen yhdyskuntarakenteen toteuttaminen” (Ympäristön parantaminen kaavoja uudistamalla s. 3).

3. Suunnittelutarvealueella tarkoitetaan aluetta, jonka käyttöön liittyvien tarpeiden vuoksi on syytä ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin, kuten esimerkiksi teiden, vesijohtojen tai viemäreiden rakentamiseen.

4. As. kok. 132/5.2.1999; Maankäyttö- ja rakennuslaki perusteluineen; KaKa, Kaavoituskatsaukset 1998–2004, Taloussuunnitelma 2001–2003.

5. Markku Lahtinen hst.; Liisa Rasilan tiedonanto.

6. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 21.1.2003 ja 12.10.2004, Kv. ptk. 14.10.2002 ja 13.12.2004.

7. KaKa, Kangasalan kunnan hallintosääntö; Liisa Rasilan tiedonanto.

KAAVOITUKSEN PAINOPISTE SIIRTYI HARJUN POHJOISPUOLELLE

1. KaKa, Ymp. Itk. ptk. liite: Kangasalan maankäytön visio (2008).

2. Raitio 1996 s. 366; Raitio 2001 s. 388–390.

Kuhmalahti oli valmis liittymään Kangasalaan jo vuonna 1977, mutta kuntaliitosta ei voitu toteuttaa kun kunnilla ei ollut yhtään yhteistä rajaa. Välissä sijainnut Sahalahden kunta katsoi vielä tuossa vaiheessa, että sillä oli kunnan alueella sijainneen teollisuuden ansiosta vastaisuudessaakin hyvät mahdollisuudet toimia itsenäisenä kuntana.

3. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 27.1.1998, 8.11.2005 ja 21.11.2006, ptk. liitteet: Kaavoituskatsaus 2006, Keskustan osayleiskaava 2030 Raportti 12.

4. Ymp. Itk. ptk. 17.5.2005, Tursolan asemakaavan muutos ja laajennus.

5. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 24.1.2006.

SUINULAN KAAVOITUS ON OLLUT PITKÄ PROSESSI

1. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 12.4.1978.

2. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 24.2.1977

3. KaKa, Kaav. Itk. ptk. 15.8.1984, 23.1.1985 ja 3.12.1986, Ymp. Itk. ptk. 16.12.2003 ja 14.12.2004, ptk. liitteet: Suinulan osayleiskaavaluonnoksen esittelytilaisuus Havisevan koululla 21.1.1985, muistio, Kaavoitusohjelmat ja kaavoituskatsaukset.

HAJA-ASUTUSALUEIDEN VETOVOIMA ON SÄILYN- YT VUODESTA TOISEEN

1. Kangasalan yleiskaava s. 197.

2. Lahdenkulmalta on sittemmin kunnan toimesta lakkautettu koulu.

3. KaKa, Kh ptk. 16.3.2015.

5. KaKa, Ymp. Itk. ptk. 16.4.2002 ja 12.10.2004, ptk. liitteet: Kaavoituskatsaus 2005, Maaseutualueiden osayleiskaava.

2010-LUKU

KOHTI UUTTA AIKAA

1. KaKA, Kh. ptk. 3.11.2014.
2. KaKA, Kh. ptk. 7.9.2015.
3. KaKA, Kh. ptk. 24.5.2010, Kaav. ltk. ptk. 13.10.2015.
4. KaKA, Kh. ptk. 3.11.2014, Kaav. ltk. ptk. 10.2.2009 ja 16.6.2015.
5. KaKA, Kuhmalahti-toimikunnan ptk. 14.6.2011.
6. Kooltaan noin 200 hehtaaria käsittävä Lamminrahkan alue on pääosin rakentamatonta metsäaluetta, joka on maa- ja metsätalous sekä virkistyskäytössä.
7. Yhteistyötä on ollut jo aiemminkin, mutta vasta 2000-luvulla siitä on tullut kiinteä osa kaavoitusta. Sisäasiainministeriö katsoi jo yleiskirjeessään 22.4.1980 Tampereen seudun yleiskaavallisen yhteistyön olevan tarpeellista. Ministeriö piti jo tuolloin tärkeänä tarkastella kuntien käyttämiä väestö- ja työpaikkasuunnitelmia suhteessa seutukaavaliiton ja lääninhallituksen sekä valtakunnallisiin suunnitelmiin. Samoin ministeriö piti tärkeänä kuntien yhdessä käsitellä huomattavien rakennusalueiden mitoitusta ja sijaintia kaupunkiseudulla, niiden suhdetta seutu- ja yleiskaavatason suunnitteluun sekä huomattavien rakentamisalueiden toteuttamisen ajoitusta suhteessa palvelujen ja liikenneyhteyksien ajoitukseen samoin kuin toteuttamishjelmissä esitettyjen toimenpiteiden yhteensopivuutta kuntien raja-alueilla (KaKA, Kaavoitusohjelma 1981–1986).
8. KaKA, Ymp. ltk. ptk. 14.9.2004, Kaav. ltk. ptk. 18.11.2014, Kv. ptk. 19.1.2015, Kaavoituskatsaus 2003–2004; www.kangasala.fi, Lamminrahkan osayleiskaava. Käytetty 10.2.2017.
9. KaKA, Kaavoituskatsaus 2016; www.kangasala.fi. Käytetty 10.2.2017; Markku Lahtinen hst.

KAAVOITUS ON JATKUVA PROSESSI

1. Anttila s. 492.
2. www.kangasala.fi. Käytetty 28.12.2016.
3. Kunnan maapolitiikalla ymmärretään kunnan maanhankintaan ja -luovutukseen, yksityisen maan kaavoittamiseen sekä yksityisessä omistuksessa olevien rakentamiskelpoisten tonttien rakentamisen edistämiseen liittyviä tavoitteita ja toimia. Kunnan maapolitiikka voidaan määritellä työvälineeksi, jolla varmistetaan ja luodaan edellytykset suunnitella ja toteuttaa pitkäjänteisesti maankäyttöä, rakentamista sekä muuta toimintaa.
4. Eero Järvenpää hst.; Raimo Kouhia hst.; Heikki Lehmusaho hst.; Mikko Meurman hst.
5. Eero Järvenpää hst.
6. www.kangasala.fi, Kangasalan kunnan maapolitiittinen ohjelma 2010. Käytetty 28.12.2016; Markku Lahtinen hst.

LUOTTAMUSELINTEN PUHEENJOHTAJAT

1. KaKA, Luottamusmieskortisto. Kaavoitustoimi on kuullut useiden eri nimellä kulkeneiden lautakuntien alaisuuteen. Luottamuselimen nimenä oli aluksi kaavoitustoimikunta 1969–1976 (Vuosina 1973–1974 nimellä kaavoitusjaosto), sittemmin kaavoituslautakunta 1977–1992. Vuosina 1993–2008 lautakunnan nimenä oli ympäristölautakunta ja vuodesta 2009 alkaen jälleen kaavoituslautakunta.

HENKILÖKUNTA

1. KaKA, Kaavoitus- ja ympäristölautakunnan pöytäkirjat

KAAVOITUSTOIMIKUNNAN, KAAVOITUSLAUTAKUNNAN, YMPÄRISTÖLAUTAKUNNAN JA ELINVOIMALAUTAKUNNAN PUHEENJOHTAJAT 1969–2017¹

Kaavoitustoimikunta

1969–1972
Jussi Leppänen

1973–1976
Toivo Salokangas

Kaavoituslautakunta

1977–1988
Pertti Ruokonen

1989–1992
Raimo Kouhia

Ympäristölautakunta

1993–2008
Raimo Kouhia

Kaavoituslautakunta

2009–2012
Tapio Perttula

2013–2017
Tapio Tulenheimo

Elinvoimalautakunta

2017–
Pertti Alanko

KANGASALAN KUNNAN KAAVOITUSINSI-NÖÖRIT JA -ARKKITEHDIT¹

Markku Teräsmaa

Syntynyt 8.4.1933 Pihlputaalla.

Ylioppilas Porin Lyseosta 1953.

Diplomi-insinööri 1960, tekniikan lisensiaattiopintoja, tentit 1982.

Kokemäen maanmittauspiiri, maanmittausauskultantti 1960–1962; Turun maanmittauspiiri, toimitusinsinööri 1962–1965; Suunnittelukeskus Oy:n Tampereen toimisto, toimestopäällikkö, kaavoitussuunnittelija 1965–1966; Kangasalan kunnan kaavoitusinsinööri 16.9.1966–1983 (ero kaavoitusinsinöörin virasta 30.11.1984 lukien).

Virkavapaalla: Tampereen yliopisto, yhdyskuntasuunnittelun ja -tekniikan lehtori 1974–1976 sekä Teknillinen korkeakoulu, kaupungin kiinteistötekniikan vt. apulaisprofessori 1982.

Tampereen kaupunki, virastopäällikkö, kaavoituspäällikkö 1.5.1983–30.4.1996.

Heikki Lassi Lehmusalho

Syntynyt 4.8.1951 Valkeakoskella.

Ylioppilas 1971.

Arkkitehti Tampereen Teknillinen korkeakoulu 1979.

Kiinteistöväliittäjän pätevyys 1983.

Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto, piirtäjäharjoittelija 1974 ja 1975, Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto, suunnitteluavustaja 1976; Tampereen teknillinen korkeakoulu, tutkimusapulainen 1978–1980; Kuusankosken kaupunki tekninen virasto arkkitehtiosasto, asemakaava-arkkitehti 1980–1981.

Kangasalan kunta kaavoitustoimisto, suunnittelija 1981–1982, 1983–1984, vs. kaavoitusinsinööri 1982 ja 1983, kaavoitusinsinööri 1984–1995, suunnittelupäällikkö vuoteen 2016.

Markku Olavi Lahtinen

Syntynyt 29.12.1953 Kangasalla.

Ylioppilas 1972.

Arkkitehti Tampereen teknillinen korkeakoulu 1980.

Tampereen teknillisen korkeakoulu, tutkimusapulainen 1974–1976; Kangasalan kunnan kaavoitustoimisto, suunnittelija 1977–1979, 1980; Maa- ja Vesi Oy, suunnittelija 1981–1983; Hämeenlinnan rakennusvirasto, toimistoarkkitehti 1983–1985.

Kangasalan kunta kaavoitustoimisto, suunnittelija 1985–1995, Kangasalan kaavoitusinsinööri 1.2.1995 alkaen. Virkanimike muutettu 1996 kaavoitusarkkitehdiksi.

MUU HENKILÖKUNTA

Kaavoitusinsinöörin sijaiset

Johanna Hankonen, arkkitehti 1975

Ilari Henttinen, rakennusarkkitehti 1991–1992

Suunnittelijat

Jari Haapala

Seppo Mäkinen

Minna Seppänen

Auli Heinävä

Susanna Virjo

Hanna Montonen

Leena Roppola

Yleiskaavasuunnittelijat

Jenni Joensuu-Partanen

Kaisu Kuusela

Lamminrahkan projektipäälliköt

Sanna Karppinen

Simo Turunen

Susanna Virjo

Piirtäjät ja tekniset avustajat

Ulla Ketonen

Meri-Kaarina Rahkomaa (e Käkelä)

Tuula Mäentupa (e Klinga)

Kirsi Vuorenmaa

Sirpa Pitkämäki

Petri Välimäki

Toimistoaihteerit ja apulaiskanslistit

Raija Rocklin

Marja Mäkelä

Liisa Rasila (e Vaskelainen)

Kirsti Hölli

Eeva-Liisa Aalto

Ensimmäinen kaavoitusinsinööri Markku Teräsmä teki eläkkeelle jäätyään vielä monta ranta-asemakaavaa, kun oli monille kuntalaisille tullut tutuksi luotettavana yhteistyökumppanina. Talvinen maastokäynti Raikunjärven rannalla.

Heikki Lehmusalho jäi eläkkeelle 2016.

Kaavoitustoimiston kevätretkiin on kuulunut piknik ja uintireissu. Ukin kannaksella istuvat Markku Lahtinen, Susanna Virjo, Liisa Rasila, Jenni Joensuu-Partanen, Meri-Kaarina Rahkoma, Pauliina Pessi ja Sirpa Pitkämäki. Kuva Juha Mäkinen.

PROJEKTI: LAMMINRAHKA

Suunnittelu 2004–2017

Rakentaminen 2019–

Kaavoittaja: Serum Arkkitehdit, Susanna Virjo, Sanna Karppinen

Toteuttaja: kunta ja rakennusliikkeet

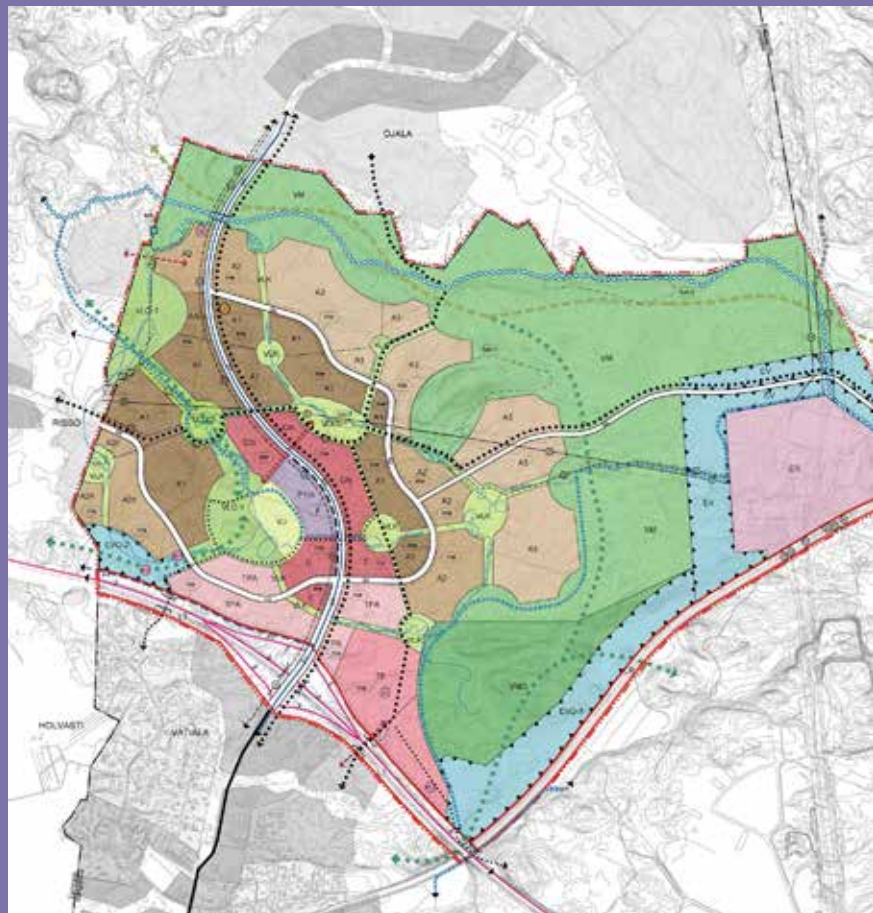
Yhteistyö Tampereen kanssa kuntien rajalla sijaitsevien Ojalan ja Lamminrahkan alueiden kaavoittamiseksi ja rakentamiseksi käynnistettiin v. 2004. Yhteinen hanke johti mm. kuntarajan siirtoon yhtenäisempien toteutusalueiden luomiseksi.

Kangasalan kunta järjesti yleisen arkkitehtikilpailun Lamminrahkan alueesta. Voittajaksi v. 2009 saatiin helsinkiläinen Serum Arkkitehdit, joka jatkoi suunnittelua vuoteen 2016 asti, jolloin alueen osayleiskaavaan perustuva yleissuunnitelma saatiin valmiiksi.

Koko Lamminrahkan alue on neitseellinen, ts. siellä ei ole lainkaan olevia rakennuksia. Sen sijaan siellä on paljon luonnon arvoja ja kallioisia mäkiä. Taloudellisen yhdyskuntarakenteen, toimivan aluekeskuksen, virkistysalueiden ja naapuriyhteistyön vaatimukset ohjasivatkin suunnittelua. Maastokäyntejä tehtiin pitkin vuotta, myös hankien aikaan.

Alueen rakentamisen käynnistämisen edellytys on eritasoliittymän rakentaminen Lahdentielle, mikä on tuonut yhteistyökumppaniksi myös Pirkanmaan ELY-keskuksen. Joukkoliikenteen järjestäminen on olennainen asia alueen tulevien 8000 asukkaan kannalta. Lamminrahkassa on varauduttu kaupunkiraitiotien rakentamiseen 2030-luvun jälkeen.

Alueesta on tarkoitus muodostua toimiva elinympäristö, jossa on tarjolla monipuolista asuntorakentamista, palveluita ja työpaikkoja. Ja tietenkin erinomaiset virkistysalueet ja -yhteydet sekä Kaupin että Kirkkoharjun suuntaan.

An aerial photograph of a village, likely Kangasala, with a semi-transparent map overlay. The map shows building footprints, streets, and green spaces in a light blue and white color scheme. The village is situated in a valley with hills in the background.

Kangasala sai toisena maalaiskuntana Suomessa oman kaa-
voittajan vuoden 1966 lopulla. Oman kaavoituksen avulla
kunta on kehittynyt suunnitelmallisesti toimivaksi ja viihtyi-
säksi elinympäristöksi, joka tarjoaa asukkailleen ja työnteki-
jöilleen asuntoja, työpaikkoja ja palveluita.

Kangasalla luonto, rakentaminen ja liikkuminen on pyritty
pitämään tasapainossa, mutta aina tässä ei ole onnistuttu.
Raine Raitio on kirjoittanut Kangasalan kaavoituksen histo-
rian, joka paljastaa valtion ohjasten löystymisen ja poliittisten
intohimojen vaikutukset maankäytön ratkaisuihin.

Kangasalan kunta

ISBN 978-951-96325-4-4